

การอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไท

นางสาว นิตยา โพธิ์ทอง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CONSERVATION HISTORIC BUILDINGS IN PHYATHAI PALACE

Miss Nittaya Phothong

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Architecture Program in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

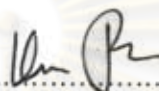
Chulalongkorn University

Academic Year 2010

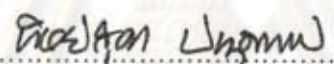
Copyright of Chulalongkorn University

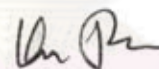
หัวข้อวิทยานิพนธ์	การอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไท
โดย	นางสาวนิตยา โพธิ์ทอง
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาสัย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐติ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาสัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพย์สุดา ปทุมานนท์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาสัย)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐติ)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร. พีรศรี โปვაทอง)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ กิตติคุณ ผุสดี ทิพพัล)

นิตยา โพธิ์ทอง : การอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไท. (CONSERVATION OF HISTORIC BUILDINGS IN PHYATHAI PALACE) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ศ. ดร.บัณฑิต จุลาสัย ,อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม : รศ. ดร.ปิ่นขวัญ กาญจนบุษิต, 182 หน้า

พระราชวังพญาไทเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญของชาติ ซึ่งประกอบด้วยอาคารประวัติศาสตร์หลายอาคาร และในปี พ.ศ. 2540 ได้รับการอนุรักษ์แล้วในบางส่วน สำหรับการศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไทในส่วนที่ได้รับการอนุรักษ์แล้วกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกขององค์การยูเนสโก

การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาวิธีและขั้นตอนการอนุรักษ์ที่ร่วมกันดำเนินการโดยคณะกรรมการโครงการและบริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาของโครงการ ซึ่งพบว่าการอนุรักษ์นั้นเริ่มด้วยการรวบรวมข้อมูลอาคารจากการสำรวจสภาพของอาคาร และการสืบค้นข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์อื่นๆ โดยข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลสำหรับใช้วิเคราะห์คุณค่าและสภาพปัญหาของอาคาร จากนั้นจึงนำผลการวิเคราะห์ดังกล่าวมาใช้วางแผนการอนุรักษ์ ซึ่งในการอนุรักษ์ครั้งนี้ได้เลือกวิธีการอนุรักษ์แบบการบูรณะซ่อมแซม (restoration) ในส่วนที่อาคารชำรุดเสียหาย และการปรับปรุงอาคาร (renovation) ในส่วนเพิ่มงานระบบหรือองค์ประกอบอื่นที่มีความจำเป็นกับอาคาร และในระหว่างการทำดำเนินการบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาของโครงการได้มีการบันทึกข้อมูลและถ่ายภาพขั้นตอนการอนุรักษ์จัดทำเป็นรายงานการก่อสร้างของทุกเดือน จากนั้นเมื่อทำการอนุรักษ์แล้วพบว่าพระราชวังพญาไทได้เป็นสถานที่ให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์แก่สาธารณชน เป็นสถานที่พักผ่อนใจให้แก่ผู้ป่วยของโรงพยาบาลและผู้คนทั่วไป รวมถึงเป็นสถานที่สำหรับสร้างรายได้เป็นเงินทุนสนับสนุนมูลนิธิอนุรักษ์พระราชวังพญาไทเพื่อการอนุรักษ์และดูแลรักษาพระราชวังพญาไทในอนาคต จากนั้นจึงทำการศึกษาหลักเกณฑ์ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกขององค์การยูเนสโก ซึ่งมีทั้งหมด 11 หลักเกณฑ์ เป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกที่สมควรได้รับการยกย่อง โดยพิจารณาถึงความดีเด่นในทุกๆ ด้านของการอนุรักษ์ตั้งแต่การพยายามรักษาคุณค่าและสื่อความหมายของอาคาร เทคนิควิธีและขั้นตอนการอนุรักษ์ การใช้งาน ตลอดจนการจัดการและการดูแลรักษาอาคารภายหลังการอนุรักษ์ และเนื่องจากเป็นหลักเกณฑ์ที่ครอบคลุมทุกด้านของการอนุรักษ์อาคารจึงเห็นสมควรเลือกหลักเกณฑ์นี้มาเป็นแนวทางในการประเมินผลการอนุรักษ์ของกรณีศึกษา

เมื่อทำการประเมินผลการอนุรักษ์ในพระราชวังพญาไทกับหลักเกณฑ์ยูเนสโกแล้วพบว่าการอนุรักษ์ในพระราชวังพญาไทมีการดำเนินการครบถ้วนในทุกหลักเกณฑ์ การอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทในครั้งนี้จะจึงเป็นโครงการอนุรักษ์ที่สมควรได้รับการยกย่อง และผลการอนุรักษ์สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทในส่วนที่ยังไม่ได้ทำการอนุรักษ์และเป็นตัวอย่างในการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ประเภทเดียวกันในอนาคตต่อไปได้

ภาควิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์..... ลายมือชื่อนิตยา..... นิตยา โพธิ์ทอง
สาขาวิชา สถาปัตยกรรม..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก..... อ.ปิ่น
ปีการศึกษา 2553..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม.....

##5074193025 : MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORDS : HERITAGE AWARDS / CULTURE HERITAGE CONSERVATION / PHYATHAI PALACE

NITTAYA PHOTHONG : CONSERVATION OF HISTORIC BUILDINGS IN PHYATHAI PALACE.

ADVISOR : PROF. BUNDIT CHULASAI, D.Arch., CO-ADVISOR : ASSOC.PROF. PINRAJ

KHANJANUSTHITI, D.Arch., 182 pp.

Phyathai Palace is an important national historic monument consists of groups of historic buildings. In 1997 some parts of the palace was conserved and maintained. The purpose of this thesis is to carry out a comparative study between the conservation work done on the renovated part of Phyathai Palace and the criteria for UNESCO Asia-Pacific Heritage Awards for Cultural Heritage Conservation practice.

The research starts from the study of methods and procedures which are jointly carried out by the Phyathai Palace Conservation Project Committee and Dearborn Street Design International Co. Ltd., an architecture consulting company. The conservation procedure begins with collecting the information of all historic buildings in order to investigate their physical condition and researching into other historical evidences which are used for analyzing buildings' values and their problems. After analyzing all the data, the objectives for conservation are chosen. Restoration is used on damaged buildings while renovation is used on mechanical works and other important architectural elements. During conservation, the consulting firm has made data and photo graphic recording of the process with a monthly report of construction process. After completion of conservation work, Phyathai Palace has become a place where community can learn about history and the public can use as a leisured space. The palace can also generate an amount of income to support the maintenance of its property in the future. The criteria for UNESCO Asia-Pacific Heritage Awards for Cultural Heritage conservation practice are analyzed to be used as the framework for comparative study. There are eleven criteria that involves the whole conservation process including the preservation and interpretation of building values, technique and process of conservation, appropriate building usage, management and building maintenance.

After comparing Phyathai Palace conservation project with UNESCO criteria, it can be concluded that Phyathai Palace conservation project is an exemplar of good conservation practice. Its conservation process can be apply to other un-renovated historic buildings within the palace compound as well as other historic buildings with similar problems in the future.

Department : Architecture .....

Student's Signature

Field of Study : Architecture .....

Advisor's Signature

Academic Year : 2010 .....

Co-advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความกรุณา ความช่วยเหลือและความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่าน ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาสัย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และโดยเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐฐิติ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำต่างๆ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อวิทยานิพนธ์ รวมทั้งตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพย์สุดา ปทุมมานนท์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร. พีรศรี ไพวาททอง กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ ศาสตราจารย์ กิตติคุณ ผุสดี ทิพทัส ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่มีความกรุณามาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ และข้อคิดเห็นที่มีส่วนสำคัญในการแก้ไขให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ชมรมคนรักวง โดยเฉพาอย่างยิ่งคุณกฤษทิพย์ ศิริรัตน์ อารงค์ และคุณสรวิชัย เกษสุวรรณ กรรมการผู้จัดการบริษัทเดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด ซึ่งที่เอื้อเพื่อข้อมูลที่มีคุณค่ายิ่งสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณ คุณนันทวัน โพธิ ผู้ให้ความช่วยเหลือในการจัดทำวิทยานิพนธ์ คุณอาภรณ์ชนิส แสงสังข์ ผู้ให้ความช่วยเหลือแปลบทคัดย่อภาษาอังกฤษ คุณเสณีย์ ผืนเขียว คุณปณิธาน มงคลสวัสดิ์ คุณไพจิตรรา สารถวิล ผู้เอื้อเพื่อภาพถ่ายประกอบวิทยานิพนธ์ และคุณกาญจนา ศรีแจ้ง ผู้ให้ความช่วยเหลือด้านเอกสารต่างๆ ประกอบการศึกษา

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดาและทุกคนในครอบครัว ที่ให้ความรัก ความห่วงใย เป็นกำลังใจที่ดีมาโดยตลอดและสนับสนุนเงินทุนการศึกษาในครั้งนี้ รวมถึงขอขอบพระคุณ คุณวชิรศักดิ์ ชมพูนุท ฌ อยุธยา ที่ให้ความช่วยเหลือและให้การสนับสนุนโดยตลอดการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอขอบคุณทุกกำลังจากเพื่อนร่วมชั้นเรียน และทุกท่านที่มีได้เอื้อนามไว้ ณ ที่นี้ที่มีส่วนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ญ
สารบัญแผนที่.....	ถ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	3
1.4 วิธีการศึกษา.....	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
1.6 คำจำกัดความ.....	4
บทที่ 2 หลักเกณฑ์ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก	
ขององค์การยูเนสโก.....	5
2.1 งานอนุรักษ์ที่มีการรักษาคุณค่าของอาคารให้ปรากฏเพื่อให้ถ่ายทอดจิตวิญญาณของอาคารได้.....	7
2.2 การอนุรักษ์มีการใช้หรือการดัดแปลงโครงสร้างอย่างเหมาะสม.....	12
2.3 งานอนุรักษ์มีการสื่อความหมายที่สำคัญของวัฒนธรรม สังคม ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม.....	19
2.4 งานอนุรักษ์สื่อให้เห็นถึงความเข้าใจในเทคนิควิธีการอนุรักษ์ได้.....	22
2.5 การอนุรักษ์มีการใช้เทคนิคการอนุรักษ์ช่างฝีมืออย่างเหมาะสม.....	26
2.6 การอนุรักษ์มีการใช้วัสดุอย่างเหมาะสม.....	26
2.7 องค์ประกอบหรือการแก้ปัญหาในงานอนุรักษ์มีการคำนึงถึงรูปแบบภายนอกและ ลักษณะที่ว่างภายในของอาคาร.....	29
2.8 กระบวนการและผลงานอนุรักษ์ต้องเอื้อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อม และเป็นส่วนหนึ่งใน วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชน.....	31
2.9 แนวทางปฏิบัติและนโยบายการอนุรักษ์มีอิทธิพลกับการอนุรักษ์อื่นในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค หรือในระดับสากล.....	33
2.10 โครงการอนุรักษ์มีความสามารถจัดหาเงินทุนและมีความพร้อมในการดูแลรักษาอาคาร ในอนาคต.....	35
2.11 มีความซับซ้อน ความละเอียดอ่อน และความปราณีตในเทคนิควิธีการอนุรักษ์.....	37

บทที่ 3 ประวัติความเป็นมาของพระราชวังพญาไท.....	39
3.1 ที่ตั้งพระตำหนักพญาไท.....	40
3.2 ลำดับความเป็นมาของพระราชวังพญาไท.....	41
3.2.1 ช่วงที่ 1 : พ.ศ. 2452-2453 ยุคสมัยแห่ง “พระตำหนักพญาไท”.....	42
3.2.2 ช่วงที่ 2 : พ.ศ. 2454-2462 ยุคสมัยแห่ง “วังพญาไท”.....	50
3.2.3 ช่วงที่ 3 : พ.ศ. 2463-2468 ยุคสมัยแห่ง “พระราชวังพญาไท”.....	53
3.2.4 ช่วงที่ 4 : พ.ศ. 2469- 2475 ยุคสมัยแห่ง “ไฮเต็ลพญาไท”.....	61
3.2.5 ช่วงที่ 5 : พ.ศ. 2476- ปัจจุบัน ยุคสมัยแห่ง “เสนาบดีพญาไท” “โรงพยาบาลทหารบก” “โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า” และ “พระราชวังพญาไท”.....	68
3.3 ลักษณะของพระราชวังพญาไท.....	71
3.3.1 หมู่พระที่นั่ง.....	72
1. พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน	75
2. พระที่นั่งพิมานจักรี และอาคารรับรอง.....	77
3. พระที่นั่งศรีสุทโธนิवास.....	80
4. พระที่นั่งเทวราชสภารมย์.....	90
5. พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์.....	95
3.3.2 บริบทแวดล้อม.....	100
1. พระตำหนักเมขลารูจี.....	101
2. สวนโรมัน.....	105
3. เมืองดุสิตธานี.....	108
4. ศาลท้าวหิรัญพนาสูร.....	114
3.4 ประวัติการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไท.....	116
 บทที่ 4 การอนุรักษ์อาคารในพระราชวังพญาไท.....	 118
4.1 การศึกษาคุณค่าของพระราชวังพญาไท.....	119
4.1.1 คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์.....	119
4.1.2 คุณค่าทางด้านสังคม.....	121
4.1.3 คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม.....	121
4.1.4 คุณค่าทางด้านศิลปกรรม.....	122
4.2 แนวคิดและการปฏิบัติงานอนุรักษ์พระราชวังพญาไท.....	122
4.2.1 แนวคิดการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท.....	122
4.2.2 การปฏิบัติงานอนุรักษ์พระราชวังพญาไท.....	124
• งานหลังคา.....	128
• งานประตู หน้าต่าง.....	140

• งานต่อเติมอาคาร.....	142
• งานพื้น.....	145
• งานลายเขียนสี.....	147
• งานระบบอาคาร.....	148
4.2.3 การบันทึกการปฏิบัติงานอนุรักษ์พระราชวังพญาไท.....	154
4.3 พระราชวังพญาไทภายหลังการปฏิบัติงานอนุรักษ์ฯ.....	158
4.3.1 การใช้งานกิจกรรมภายใน.....	158
4.3.2 การใช้งานให้ความรู้แก่สาธารณชน.....	158
4.3.3 การใช้งานจัดหาเงินทุน.....	159
บทที่ 5 บทวิเคราะห์.....	161
5.1 งานอนุรักษ์มีการรักษาคุณค่าของอาคารให้ปรากฏเพื่อให้ถ่ายทอดจิตวิญญาณของอาคารได้..	161
5.2 การอนุรักษ์มีการใช้หรือการดัดแปลงโครงสร้างอย่างเหมาะสม.....	165
5.3 งานอนุรักษ์มีการสื่อความหมายที่สำคัญของวัฒนธรรม สังคม ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม.....	168
5.4 งานอนุรักษ์สื่อให้เห็นถึงความเข้าใจในเทคนิควิธีการอนุรักษ์ได้.....	169
5.5 การอนุรักษ์มีการใช้เทคนิคการอนุรักษ์ช่างฝีมืออย่างเหมาะสม.....	170
5.6 การอนุรักษ์มีการใช้วัสดุอย่างเหมาะสม.....	171
5.7 องค์ประกอบหรือการแก้ปัญหาในงานอนุรักษ์มีการคำนึงถึงรูปแบบภายนอกและ ลักษณะที่ว่างภายในของอาคาร.....	172
5.8 กระบวนการและผลงานอนุรักษ์ต้องเอื้อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อม และเป็นส่วนหนึ่งใน วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชน.....	173
5.9 แนวทางปฏิบัติและนโยบายการอนุรักษ์มีอิทธิพลกับการอนุรักษ์อื่นในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค หรือในระดับสากล.....	175
5.10 โครงการอนุรักษ์มีความสามารถจัดหาเงินทุนและมีความพร้อมในการดูแลรักษาอาคาร ในอนาคต	175
5.11 มีความซับซ้อน ความละเอียดอ่อน และความปราณีตในเทคนิควิธีการอนุรักษ์.....	177
บทส่งท้าย.....	178
รายการอ้างอิง.....	179
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	182

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2-1 ศาลเจ้า Cheng Hoon Teng ภายหลังจากบูรณะซ่อมแซม.....	11
2-2 การปิดทองไม้แกะสลักของช่างฝีมือพื้นถิ่น.....	11
2-3 หอพระไตรปิฎก หลังการบูรณะซ่อมแซมในปี พ.ศ. 2550.....	14
2-4 St. Ascension Cathedral ก่อนการบูรณะปี ค.ศ. 1994.....	15
2-5 St. Ascension Cathedral หลังการบูรณะปี ค.ศ. 1994.....	15
2-6 ด้านหน้าวังลดาวัลย์ หลังการบูรณะ.....	16
2-7 เปรียบเทียบผนังภายนอกอาคาร.....	16
2-8 ภาพเปรียบเทียบโถงบันไดก่อนการเพิ่มลิฟต์โดยสารภายในอาคาร.....	17
2-9 ภาพเปรียบเทียบโถงบันไดหลังการเพิ่มลิฟต์โดยสารภายในอาคาร.....	17
2-10 ด้านหน้าทางเข้าสถาบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.....	18
2-11 ตู้เครื่องปรับอากาศภายในอาคาร.....	18
2-12 ด้านหน้าตำหนักใหญ่ วังบางขุนพรหม.....	21
2-13 ภาพเปรียบเทียบบริเวณส่วนต่อเติม ก่อนและหลังการบูรณะ.....	21
2-14 ท้องพระโรง พระราชวังเดิม.....	25
2-15 การบูรณะหลังคาท้องพระโรง.....	25
2-16 อาคารห้องสมุดมหาวิทยาลัยมุนไบ.....	27
2-17 หน้าต่าง stained glass.....	27
2-18 ช่างพื้นถิ่นกำลังซ่อมแซมหน้าต่าง Stained glass.....	27
2-19 ช่างพื้นถิ่นกำลังซ่อมแซมหน้าต่าง Stained glass.....	27
2-20 วัสดุหลังคาวังบางขุนพรหม ก่อนการบูรณะ.....	28
2-21 ช่างกำลังติดตั้งกระเบื้องหลังคา GRC.....	28
2-22 ภายนอกสถานีรถไฟ ในปี ค.ศ. 1900.....	30
2-23 ภายนอกพิพิธภัณฑสถาน Musee' d'Orsey ราวปี ค.ศ. 2009.....	30
2-24 ภาพเปรียบเทียบพื้นที่ว่างภายในสถานีรถไฟ.....	30
2-25 ภาพเปรียบเทียบพื้นที่ว่างภายในพิพิธภัณฑสถาน Musee d'Orsay.....	30
2-26 Cheong Fatt Tze Mansion ก่อนการบูรณะ.....	32
2-27 Cheong Fatt Tze Mansion หลังการบูรณะ.....	32
2-28 วิหารพระเจ้าพันองค์ ก่อนการบูรณะ ปี พ.ศ. 2548.....	34
2-29 วิหารพระเจ้าพันองค์ หลังการบูรณะ ปี พ.ศ. 2548.....	34
2-30 พระภิกษุสงฆ์ฟังขั้นตอนการทำงาน.....	34
2-31 ชาวบ้านชุมชนปงสนุกฟังการนำเสนอผลการศึกษาและแนวทางการอนุรักษ์.....	34
2-32 ส่วนจัดนิทรรศการถาวร : เรื่องตึกเก่าเล่าเรื่อง.....	36
2-33 ส่วนจัดนิทรรศการชั่วคราว : เรื่องสืบจากลุ่ม.....	36

ภาพที่	หน้า
2-34	การจัดงานบริเวณลานมิวเซียมสยาม..... 37
2-35	ร้านจำหน่ายของที่ระลึก..... 37
2-36	กระเบื้องกระฉายชายคาหอพระไตรปิฎก วัดระฆังโฆสิตาราม..... 38
3-1	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังสวนดุสิต..... 42
3-2	ผังการจัดซื้อที่นา..... 43
3-3	ผังแสดงการแบ่งใช้งานพื้นที่บริเวณพระตำหนักพญาไท..... 44
3-4	แผนผังพระตำหนักพญาไท..... 45
3-5	พระตำหนักหลังนอก : รวปี 2453..... 46
3-6	พระตำหนักหลังใน : รวปี 2453..... 46
3-7	สมเด็จพระพันปีหลวงทรงดำเนิน ณ นาลงพญาไท..... 48
3-8	ภาพถ่ายหมู่ที่วังพญาไท : 2453..... 50
3-9	แผนผังพระตำหนักพญาไท..... 51
3-10	แบบแปลนเรือนข้าหลวง เป็นเรือนแถว 20 ห้อง : 2457..... 52
3-11	ผังบริเวณพระราชวังพญาไท : รวปี 2463..... 54
3-12	ภาพถ่ายทางอากาศ วันที่ 30 พฤศจิกายน 2465..... 55
3-13	แบบแปลนเรือนมหาดเล็ก..... 56
3-14	แบบแปลนเรือนข้าหลวง..... 57
3-15	แผนผังบริเวณพระราชวังพญาไท สันนิษฐานราวปี พ.ศ. 2466 – 2467..... 59
3-16	ตราครุฑพ่าห์ทูนพระปรมาภิไธยย่อ รัช..... 62
3-17	ผังบริเวณไฮเต็ลพญาไท รวปี พ.ศ. 2469 – 2470..... 63
3-18	ภาพถ่ายทางอากาศ ไฮเต็ลพญาไท : รวปี 2470..... 63
3-19	ภาพโฆษณาไฮเต็ลพญาไทลงหนังสือพิมพ์..... 64
3-20	บรรยากาศวันเปิดบริการโรงแรม..... 65
3-21	ห้องอาหารโรงแรม (ห้องธาระก้านัล)..... 65
3-22	จัดประชุมโรตารีในห้องพิพิธภัณฑ์..... 65
3-23	ห้องบาร์..... 65
3-24	ห้องนั่งเล่น (ห้องพิพิธภัณฑ์)..... 65
3-25	วงดนตรีของโรงแรม..... 66
3-26	ผังบริเวณพระราชวังพญาไท : 2542..... 71
3-27	ผังหมู่พระที่นั่ง : 2542..... 72
3-28	ภาพรวมหมู่พระที่นั่งประธานของพระราชวังพญาไท ด้านทิศใต้ : 2545..... 74
3-29	ผังแสดงระเบียบทางเดินภายนอก หมู่พระที่นั่ง ชั้น 1..... 74
3-30	ผังแสดงตำแหน่งบันได และเขตฝ่ายหน้า ฝ่ายใน..... 75
3-31	รูปด้านทิศใต้ พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน : 2543..... 76
3-32	ผังพื้นที่ชั้น 3 พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน..... 76

ภาพที่	หน้า
3-33	พระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถาน : 2552..... 76
3-34	ห้องพระบรรทม : 2552..... 76
3-35	ห้องทรงพระอักษร : 2553..... 76
3-36	รูปด้านทิศใต้ พระที่นั่งพิมานจักรี : 2543..... 77
3-37	ผังพื้นที่ 1 พระที่นั่งพิมานจักรี : 2553..... 78
3-38	ผังพื้นที่ 2 พระที่นั่งพิมานจักรี : 2553..... 78
3-39	ห้องธาระก้านัด : 2553..... 78
3-40	ห้องพิพิธภัณฑ : 2553..... 78
3-41	ห้องบรรทมภาค : 2552..... 78
3-42	รูปด้านทิศใต้ อาคารรับรอง : 2543..... 79
3-43	ผังพื้นที่ อาคารรับรอง : 2543..... 79
3-44	ภายนอก อาคารรับรอง : 2553..... 79
3-45	ภายใน อาคารรับรอง : 2553..... 79
3-46	รูปด้านทิศใต้ พระที่นั่งศรีสุทธนิवास : 2543..... 80
3-47	ผังพื้นที่ 1 พระที่นั่งศรีสุทธนิवास : 2543..... 80
3-48	ภายนอก พระที่นั่งศรีสุทธนิवास : 2553..... 80
3-49	ภายใน พระที่นั่งศรีสุทธนิवास : 2547..... 80
3-50	ภาพถ่ายเขียนสีฝ้าเพดานห้องพระบรรทมพระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถาน : 2553 82
3-51	ภาพเหล่าเทวดาน้อยทั้งสี่..... 82
3-52	ภาพถ่ายเขียนสีฝ้าเพดานห้องพระบรรทมของสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระบรมราชินี พระที่นั่งพิมานจักรี : 2553..... 83
3-53	ภาพเหล่าเทวดาน้อยทั้งสี่ และพวงกุหลาบ..... 83
3-54	ภาพถ่ายเขียนสีฝ้าเพดานห้องพระบรรทมพระที่นั่งศรีสุทธนิवास : 2553..... 83
3-55	ภาพสตรีและเด็กชายท่ามกลางสวนต้นไม้..... 83
3-56	ภาพถ่ายเขียนสีฝ้าเพดานห้องบรรทมภาค พระที่นั่งพิมานจักรี : 2553..... 84
3-57	ภาพพระคัมภีร์โบราณ ห้องบรรทมภาค พระที่นั่งพิมานจักรี : 2553..... 84
3-58	ภาพถ่ายเขียนสีฝ้าเพดานระเบียงทางเดิน : 2553..... 84
3-59	ภาพวาดเขียนสีฉลุลาย..... 84
3-60	ภาพวาดเขียนสีฉลุลาย : 2547..... 85
3-61	ภาพวาดเขียนสีฉลุลาย : 2547..... 85
3-62	ภาพวาดเขียนสีฉลุลาย : 2547..... 85
3-63	ภาพวาดเขียนสีฉลุลาย : 2547..... 85
3-64	ผนังลูกฟักไม้ : 2549..... 85
3-65	ผนังลูกฟักไม้ : 2549..... 85
3-66	ลายแกะสลักประดับผนังลูกฟักไม้ : 2549..... 86

ภาพที่	หน้า
3-67	ลายแกะสลักประดับผนังลูกฟักไม้ : 2549..... 86
3-68	ลายแกะสลักประดับผนังลูกฟักไม้ : 2549..... 86
3-69	ลายแกะสลักประดับผนังลูกฟักไม้ : 2549..... 86
3-70	ลายแกะสลักประดับผนังลูกฟักไม้ : 2549..... 86
3-71	ลายเขียนสีประดับผนังลูกฟักไม้ : 2553..... 86
3-72	ซุ้มประตูภายในห้องของพระที่นั่งฝ่ายหน้า..... 87
3-73	ซุ้มประตูภายในห้องของพระที่นั่งฝ่ายหน้า..... 87
3-74	ซุ้มประตูภายนอกห้องของพระที่นั่งฝ่ายหน้า..... 87
3-75	ซุ้มประตูภายในห้องของพระที่นั่งฝ่ายใน..... 87
3-76	ซุ้มประตูภายนอกห้องของพระที่นั่งฝ่ายใน..... 87
3-77	ช่องแสงลายฉลุไม้สักเหนือประตูของพระที่นั่งฝ่ายหน้า : 2553..... 88
3-78	ช่องแสงลายฉลุไม้สักเหนือประตูของพระที่นั่งฝ่ายใน : 2549..... 88
3-79	ลายแกะสลักบนบานประตูของพระที่นั่งฝ่ายหน้า..... 88
3-80	ลายแกะสลักบนบานประตูของพระที่นั่งฝ่ายใน..... 88
3-81	หินอ่อนส่งนำเข้าจากประเทศอิตาลี..... 89
3-82	ลายพื้นหินอ่อน (carreaux d' octagones)..... 89
3-83	ลายขอบพื้นไม้สักปาร์เก..... 89
3-84	ลายพื้นไม้สักปาร์เก..... 89
3-85	ผังพื้นที่น 2 พระที่นั่งเทวราชสภารมย์..... 91
3-86	รูปด้านทิศตะวันตกพระที่นั่งเทวราชสภารมย์..... 91
3-87	รายละเอียดหัวเสา พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553..... 91
3-88	ภายนอก พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553..... 91
3-89	ภายใน พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553..... 91
3-90	ภาพวาดจิตรกรรมภายใน พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553..... 92
3-91	ภาพวาดจิตรกรรมภายนอก พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553..... 93
3-92	ลวดลายกระจังริมขอบหลังคา พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553..... 93
3-93	ราวระเบียงชั้น 2 พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553..... 93
3-94	หัวเสาภายในพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553..... 94
3-95	หัวเสาภายในพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553..... 94
3-96	ประติมากรรมหินอ่อนแกะสลัก : 2553..... 94
3-97	ผังพื้นที่น 1 พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์..... 95
3-98	ภายนอก พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ : 2553..... 96
3-99	ภายใน พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ : 2550..... 96
3-100	เชิงชายคอนกรีต : 2550..... 96
3-101	หัวสิงโตปูนปั้น (gargoyle) : 2550..... 96

ภาพที่	หน้า
3-102	ราวลูกทรงบันไดใหญ่ : 2550..... 97
3-103	บันไดเวียนเหล็กหล่อ : 2550..... 97
3-104	ประติมากรรมใน พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์..... 97
3-105	ลายเขียนสีกระจก..... 97
3-106	พื้นหินอ่อน ส่วนพื้นชั้น 1 : 2550..... 98
3-107	พื้นกระเบื้อง ส่วนพื้นชั้น 2 : 2550..... 98
3-108	พื้นกระเบื้อง ส่วนพื้นระเบียงชั้น 1 : 2553..... 98
3-109	พื้นหินอ่อน ส่วนพื้นระเบียงชั้น 2 : 2553..... 98
3-110	ผังบริเวณหมู่พระราชวังและบริบทแวดล้อม : 2542..... 100
3-111	ผังพระราชวังสวนดุสิต..... 101
3-112	ผังบริเวณดุสิตธานี แสดงตำแหน่งที่ตั้งพระตำหนักอุดมวนาภรณ์..... 102
3-113	พระตำหนักอุดมวนาภรณ์ มุมมองจากอำเภอบางไทร ของดุสิตธานี..... 102
3-114	พระตำหนักอุดมวนาภรณ์ ปี พ.ศ.2467..... 103
3-115	ผังพื้นชั้น 1 พระตำหนักเมขลารูจี : 2548..... 104
3-116	รูปด้าน พระตำหนักเมขลารูจี : 2548..... 104
3-117	ภายนอก พระตำหนักเมขลารูจี : 2548..... 104
3-118	ภายใน พระตำหนักเมขลารูจี : 2548..... 104
3-119	ผังบริเวณ สวนโรมัน : 2543..... 105
3-120	ผังบริเวณ สวนโรมัน : 2543..... 105
3-121	สวนโรมันและพระที่นั่งพินาณจักรี : 2469..... 105
3-122	สวนโรมันและหมู่พระที่นั่ง : 2554..... 105
3-123	ลานศาลา สวนโรมัน..... 106
3-124	ตุ๊กตารูปแกะสลัก..... 106
3-125	ศาลากลมหลังคาโดม..... 106
3-126	ศาลาเหลี่ยมหลังคาโปร่ง..... 106
3-127	ภาพวาดลายเขียนสีในศาลากลม..... 106
3-128	ภาพวาดลายเขียนสีในศาลาเหลี่ยม 106
3-129	ผังพระราชวังสวนดุสิต..... 109
3-130	ผังบริเวณดุสิตธานี..... 109
3-131	เมืองดุสิตธานี..... 111
3-132	ถนนและคลองภายในเมืองเมืองดุสิตธานี..... 111
3-133	วิชรพยาบาล ที่อำเภอบางไทร (ตัวอย่างอาคารกลุ่มที่ 1)..... 112
3-134	บ้านคหบดี ที่อำเภอปากน้ำ (ตัวอย่างอาคารกลุ่มที่ 2)..... 112
3-135	เรือนมหรหร หรือบ้านไกรฤกษ์ : 2553 เป็นอาคารกลุ่มที่ 2 ที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบัน..... 112
3-136	ภาพถ่ายทางอากาศ เมืองดุสิตธานี : 12 พ.ย.2463..... 113

ภาพที่	หน้า
3-137	ท้าวหิรัญพนาสูร..... 115
3-138	ศาลท้าวหิรัญพนาสูร..... 115
4-1	กล่องขยาย..... 125
4-2	แผ่นสีตัวอย่างยี่ห้อเซอร์วิน วิลเลียม..... 125
4-3	แผ่นเทียบสีมันเซลล์..... 125
4-4	ตัวอย่างชั้นสีในของพร้อมใบแสดงตำแหน่งที่มาของชั้นสี..... 126
4-5	การมองชั้นสีผ่านกล่องขยาย..... 126
4-6	ตัวอย่างสีมันเซลล์เทียบเคียงกับแผ่นสีตัวอย่างยี่ห้อเซอร์วิน วิลเลียม..... 126
4-7	ตัวอย่างตารางวิเคราะห์ชั้นสี..... 127
4-8	ภาพขยายตาราง..... 127
4-9	ศาลาครุฑ ก่อนการบูรณะ : 2542..... 128
4-10	กระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร มุมหอคอย พระที่นั่งศรีสุทธนิวาส : 2541..... 128
4-11	แสดงความหนากระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร สันนิษฐานว่าเป็นวัสดุคุมหลังคาเดิม : 2540..... 129
4-12	แสดงความหนากระเบื้องว่าวซีเมนต์ : 2540..... 129
4-13	กระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร (ด้านหน้า)..... 130
4-14	กระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร (ด้านหลัง)..... 130
4-15	ครอบสันหลัง GRC : 2550..... 130
4-16	กระเบื้องไม้สักแป้นเกล็ด : 2541..... 131
4-17	กระเบื้องไม้สักแป้นเกล็ด : 2542..... 131
4-18	กระเบื้องไม้สักแป้นเกล็ด หลังบูรณะ : 2542..... 131
4-19	กระเบื้องแผ่นเรียบรูปเกล็ดปลา : 2541..... 131
4-20	ครอบสันหลังคา : 2541..... 131
4-21	กระเบื้องแผ่นเรียบรูปเกล็ดปลา GRC : 2542..... 132
4-22	ครอบสันหลังคา GRC : 2550..... 132
4-23	การปูแผ่นไม้อัดชนิดกันน้ำ : 2543..... 133
4-24	การทาน้ำยารองพื้นบนไม้อัด : 2543..... 133
4-25	การปูแผ่นยางกันซึมด้วยการพ่นไฟ : 2543..... 133
4-26	การติดตั้งกลอน ระแนงและกระเบื้อง : 2543..... 133
4-27	สันหลังคาอกไก่ ก่อนการบูรณะ : 2541..... 134
4-28	สันหลังคาอกไก่ หลังการบูรณะ : 2541..... 134
4-29	หลังคาหอคอยทาสีกันซึมชนิดพิเศษ : 2542..... 135
4-30	การติดตั้งแผ่นกันน้ำทองแดง ส่วนบนของหลังคาหอคอย : 2552..... 135
4-31	การติดตั้งแผ่นกันน้ำทองแดง ส่วนบนของหลังคาหอคอย : 2552..... 135
4-32	รูปตัดแสดงรางระบายน้ำฝนเดิมที่มีขนาดแคบ : 2541..... 136
4-33	รูปตัดแสดงการขยายรางระบายน้ำฝน : 2541..... 137

ภาพที่	หน้า
4-34	รูปตัดแสดงตะเข้รางเดิมที่มีขนาดแคบ : 2541..... 137
4-35	รูปตัดแสดงตะเข้รางที่มีการขยายให้กว้างขึ้น : 2541..... 138
4-36	การขยายตะเข้ราง : 2542..... 138
4-37	การขยายรางระบายน้ำฝน : 2542..... 138
4-38	โครงสร้างหลังคา ก่อนการบูรณะ : 2541..... 139
4-39	โครงสร้างหลังคา หลังการบูรณะ : 2542..... 139
4-40	ภาพโบราณหลังคาหมู่พระที่นั่ง : 2469..... 139
4-41	หลังคาหมู่พระที่นั่ง : 2540..... 139
4-42	หลังคาหมู่พระที่นั่ง : 2553..... 139
4-43	การขุดลอกสีบานหน้าต่าง : 2543..... 140
4-44	การทำสีบานหน้าต่าง : 2543..... 140
4-45	การขีดแต่งผิวอุปกรณ์ประตู หน้าต่างทองเหลือง : 2543..... 141
4-46	การติดตั้งอุปกรณ์ประตู หน้าต่าง : 2543..... 141
4-47	ตัวอย่างประตู ก่อนการบูรณะ : 2541..... 141
4-48	ตัวอย่างประตู หลังการบูรณะ : 2553..... 141
4-49	ภาพเปรียบเทียบหน้าต่าง ก่อนและหลังการบูรณะ..... 141
4-50	ภาพเปรียบเทียบหน้าต่าง ก่อนและหลังการบูรณะ..... 141
4-51	ผังพื้นที่ชั้น 1 พระที่นั่งพิมานจักรี ก่อนการบูรณะ : 2541..... 142
4-52	ผังพื้นที่ชั้น 1 พระที่นั่งพิมานจักรี หลังการบูรณะ : 2541..... 142
4-53	ผังพื้นที่ชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรี ก่อนการบูรณะ : 2541..... 143
4-54	ผังพื้นที่ชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรี หลังการบูรณะ : 2541..... 143
4-55	ส่วนต่อเติมพระที่นั่งพิมานจักรี : 2541..... 143
4-56	ส่วนต่อเติมภายนอก : 2541..... 143
4-57	ส่วนต่อเติมภายใน : 2543..... 143
4-58	การร้อยถอนผนังส่วนต่อเติม : 2542..... 144
4-59	การร้อยฝ้าเพดานส่วนต่อเติม : 2542..... 144
4-60	การสกัดพื้นกระเบื้องถึงหินอ่อนเดิม : 2542..... 144
4-61	การร้อยถอนผนังส่วนต่อเติม : 2542..... 144
4-62	การซ่อมแซมราวลูกกรง : 2542..... 144
4-63	การทำระบบกันซึมก่อนปูพื้นหินอ่อน : 2542..... 144
4-64	ส่วนต่อเติมในพระที่นั่งพิมานจักรี ก่อนการบูรณะ : 2541..... 145
4-65	พระที่นั่งพิมานจักรี หลังการบูรณะ : 2553..... 145
4-66	พื้นไม้ปาร์เก้ : 2553..... 145
4-67	พื้นหินอ่อน : 2553..... 145
4-68	การร้อยถอดฝ้าเพดานและบัวฝ้าสำหรับซ่อมแซมโครงสร้างพื้นไม้ห้องท้องพระโรงชั้น 2 : 2543..... 146

ภาพที่	หน้า
4-69	การติดตั้งคานเหล็กแทนคานไม้เดิมของโครงสร้างพื้นไม้ห้องท้องพระโรงชั้น 2 : 2543..... 146
4-70	การเสริมตงไม้เพิ่มเติมกับโครงสร้างพื้นไม้ห้องท้องพระโรงชั้น 2 : 2543..... 146
4-71	การติดตั้งแผ่นฝ้าและบัวฝ้าเพดานกลับตามรูปแบบเดิม : 2543..... 146
4-72	งานซ่อมแซมลายเขียนสี : 2543..... 147
4-73	งานซ่อมแซมปิดทองบัวฝ้า : 2543..... 147
4-74	ลายเขียนสีฝ้าเพดาน ก่อนการบูรณะ : 2543..... 147
4-75	ลายเขียนสีฝ้าเพดาน หลังการบูรณะ : 2543..... 147
4-76	ระบบไฟฟ้าในห้องใต้หลังคา ก่อนการบูรณะ : 2541..... 148
4-77	ระบบไฟฟ้าในห้องใต้หลังคา หลังการบูรณะ : 2542..... 148
4-78	สายไฟเดินลอยบนฝ้าเพดาน : 2549..... 149
4-79	สายไฟเดินลอยบนผนัง : 2549..... 149
4-80	งานฝังท่อร้อยสายไฟใต้พื้น : 2549..... 149
4-81	งานฝังท่อร้อยสายไฟในผนัง : 2549..... 149
4-82	แผงควบคุมไฟฟ้า : 2553..... 149
4-83	การประดับตกแต่งอาคารด้วยหลอดไฟ : 2541..... 150
4-84	ไฟส่องอาคาร : 2542..... 150
4-85	การประดับตกแต่งอาคารด้วยหลอดไฟ : 2540..... 150
4-86	การประดับตกแต่งอาคารด้วยไฟส่องอาคาร : 2553..... 150
4-87	การติดตั้งเครื่องปรับอากาศ ก่อนการบูรณะ : 2543..... 151
4-88	การติดตั้งเครื่องปรับอากาศในตู้ครอบเครื่องพ่นลมเย็น หลังการบูรณะ : 2553..... 151
4-89	ผังแสดงตำแหน่งห้อง AHU ในพระที่นั่งเทวราชสภารมย์..... 152
4-90	ผังแสดงตำแหน่งพ่นลมเย็นบนระเบียงชั้น 2 พระที่นั่งเทวราชสภารมย์..... 152
4-91	ท่อพ่นลมเย็นวางบนระเบียงชั้น 2 ของพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553..... 152
4-92	ช่องพ่นลมเย็นใต้พื้นระเบียงชั้น 2 : 2553..... 152
4-93	การติดตั้งสายนำไฟฟ้า ก่อนการบูรณะ : 2541..... 153
4-94	การติดตั้งสายนำไฟฟ้า หลังการบูรณะ : 2542..... 153
4-95	ตัวอย่างปกรายงานการบันทึกการปฏิบัติงานอนุรักษ์พระราชวังพญาไท..... 154
4-96	ตัวอย่างแผ่นแผนงานโครงการ..... 155
4-97	ตัวอย่างแผ่นแสดงตำแหน่งที่ทำการบูรณะซ่อมแซม..... 156
4-98	ตัวอย่างแผ่นรายงานสภาพอากาศประจำเดือน..... 156
4-99	ตัวอย่างแผ่นบันทึกการก่อสร้าง..... 157
5-1	ภาพถ่ายโบราณ ด้านทิศเหนือของพระที่นั่งพิมานจักรี..... 162
5-2	ภาพถ่ายทางอากาศ แสดงเมืองดุสิตธานี..... 162
5-3	พระที่นั่งพิมานจักรี ก่อนการบูรณะปี พ.ศ. 2540..... 162
5-4	พระที่นั่งพิมานจักรี หลังการบูรณะปี พ.ศ. 2540..... 162

ภาพที่	หน้า
5-5	ลักษณะผืนหลังคาหลัก ก่อนการบูรณะปี พ.ศ. 2540..... 163
5-6	ลักษณะผืนหลังคาหลัก หลังการบูรณะปี พ.ศ. 2540..... 163
5-7	หลังคามุงกระเบื้องว่าวซีเมนต์ ก่อนการบูรณะ..... 163
5-8	หลังคามุงกระเบื้องแผ่นเรียบ หลังการบูรณะ..... 163
5-9	ผังบริเวณดุสิตธานีและสวนโรมัน..... 164
5-10	มุมมองดุสิตธานีจากกระเบื้องชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรี..... 164
5-11	ท้องพระโรง สม วังพญาไท รวปี พ.ศ. 2461..... 165
5-12	พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ ในพระราชวังพญาไท รวปี พ.ศ. 2465..... 165
5-13	สมเด็จพระนางเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิ วัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรง ทอดพระเนตรการแสดงเปียโนคู่ ณ พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2548..... 165
5-14	ภายในห้องประชุม (ห้องธาระกำนัล)..... 166
5-15	ผู้ครอบเครื่องพ่นลมเย็น ภายในห้องประชุม..... 166
5-16	ภายในห้องพิพิธภัณฑฯ..... 167
5-17	นักเรียนแพทย์พระมงกุฎเกล้าถวายสักการะพระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในวันสำเร็จการศึกษา..... 167
5-18	ภายนอกร้านกาแฟรังสิต..... 167
5-19	ภายในร้านกาแฟรังสิต..... 167
5-20	ภายในห้องบรรทม พระที่นั่งไวกุณฐ์เทพยสถาน..... 169
5-21	ภายในห้องบรรทม พระที่นั่งไวกุณฐ์เทพยสถาน..... 169
5-22	วัสดุผนังหลังคาเดิม (ดินเผา)..... 171
5-23	ด้านหน้าวัสดุผนังหลังคาใหม่ (GRC)..... 171
5-24	ด้านหลังวัสดุผนังหลังคาใหม่ (GRC)..... 171
5-25	แผ่นโพนในช่องหลุมฝ้า..... 173
5-26	ภายในพระที่นั่งเทวราชสภารมย์..... 173
5-27	นักเรียนพยาบาลมาถ่ายภาพในวันสำเร็จการศึกษา..... 174
5-28	นักศึกษาและผู้คนทั่วไปเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑฯในพระราชวัง..... 174
5-29	ตู้จำหน่ายของที่ระลึก..... 176
5-30	ตัวอย่างของที่ระลึกของพระราชวังพญาไท..... 176
5-31	แผ่นโฆษณางานแสดงดนตรีการกุศล โดยชมรมคนรักวัง..... 176

สารบัญแผนที่

แผนที่	หน้า
3.1 แผนที่กรุงเทพฯ ในตอนต้นสมัยรัชกาลที่ 6.....	40

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปฐมบทของ “พระราชวังพญาไท” มาจาก ‘พระตำหนักพญาไท’ ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้นไว้เป็นสถานที่สำหรับพักผ่อนพระอิริยาบถ และเป็นพื้นที่นาหลวงสำหรับทรงทดลองทำนา ปลูกผัก และเลี้ยงไก่พันธุ์ต่างประเทศ ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าหลวงทรงเสด็จสวรรคต การทำนา ณ ตำหนักพญาไทได้เลิกปฏิบัติไป เนื่องจากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชชนนีทรงพระประชวรมีพระพลานามัยทรุดโทรม พระองค์จึงเสด็จมาพระตำหนักพญาไทเพียงเพื่อการเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมให้ทรงพระสำราญขึ้น ซึ่งต่อมาในภายหลังทรงพอพระหฤทัยพระตำหนักพญาไท จึงเปลี่ยนพระทัยมาเป็นการประทับอย่างถาวร พระตำหนักพญาไทจึงกลายเป็น ‘วังพญาไท’ ราชสำนักแห่งสมเด็จพระพันปีหลวง ซึ่งเป็นราชสำนักที่อุ้นหนาผาคั่งด้วยพระประยูรญาติ ข้าหลวง ข้าราชการบริพารทั้งฝ่ายหน้า และฝ่ายในที่ได้ติดตามเสด็จมาจากพระบรมมหาราชวัง แต่ด้วยพระโรคเรื้อรัง รุมเร้า ตั้งแต่เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จสวรรคต พระพลานามัยทรงบ้างทรุดบ้าง สมเด็จพระพันปีหลวงจึงทรงเสด็จสวรรคต ณ วังพญาไทแห่งนี้

เนื่องด้วยความรักที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีต่อสมเด็จพระราชบิดาและพระราชมารดาอย่างล้นพ้นนั้น จึงทรงมีพระราชดำริว่า ณ สถานที่แห่งนี้ ที่สมเด็จพระราชบิดาทรงสถาปนาขึ้นไว้เป็น พระตำหนักพญาไท และเป็นที่สมเด็จพระราชมารดาทรงประทับอยู่ตลอดพระชนมชีพ จะโปรดเกล้าฯสร้างหมู่พระที่นั่งอันงดงามขึ้นใหม่ และสถาปนาขึ้นเป็น ‘พระราชวังพญาไท’ เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระราชบิดาและพระราชมารดา หมู่พระที่นั่งองค์ใหม่ของพระราชวังพญาไทมีความงดงามด้วยรูปแบบตามอิทธิพลกระแสนิยมจากตะวันตกผสมผสานกับแบบพระราชนิยมส่วนพระองค์ พร้อมทั้งภายในได้รับการตกแต่งอย่างงดงาม ปราณีต และสง่างามสมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปรานและพอพระราชหฤทัยกับพระราชวังพญาไทเป็นอันมาก เนื่องด้วยเป็นพระราชวังอันรื่นรมย์ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติอันบริสุทธิ์ของท้องทุ่งพญาไท พระองค์จึงทรงประทับ ณ พระราชวังพญาไทอยู่เป็นประจำจนเกือบเป็นการถาวร โดยทรงงานราชการแผ่นดิน ทรงพระอักษร และทรงพระราชกิจต่างๆหลายประการที่พระราชวังพญาไท ดังเช่น ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมชิ้นสำคัญ ‘มัทนะพาธา’ หรือตำนานแห่งดอกกุหลาบ รวมถึงทรงมีพระราชดำริและโปรดเกล้าฯให้สร้าง ‘ดุสิตธานี’ เมืองจำลองเพื่อใช้สอนข้าราชการในพระราชสำนัก เสนาบดี และข้าราชการกระทรวงอื่นๆในเรื่องการปกครองระบบใหม่ตามพระราชดำริ ต่อมาในช่วงปลายรัชสมัย ทรงมีพระราชประสงค์จะให้ปรับปรุงพระราชวังพญาไทไปเป็นโรงแรม เพื่อเป็นการดูแลรักษาพระราชวังพญาไทให้สวยงามดังเดิมได้โดยไม่สิ้นเปลืองพระราชทรัพย์ และถึงแม้ว่าจะทรงเสด็จสวรรคตลงเสียก่อนจะได้ดำเนินการใดๆ ก็อาจโรงแรมก็ได้รับการสืบสานต่อในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชวังพญาไทจึงได้ก้าวเข้าสู่บทบาทใหม่ที่สำคัญอีกบทบาทหนึ่ง โดยเป็นโรงแรมชั้นหนึ่งชื่อ ‘Phya Thai Palace Hotel’ หรือ ‘ไฮเต็ลพญาไท’ ซึ่งถูกกล่าวถึงว่าเป็นโรงแรมที่มีรสนิยมด้วยบรรยากาศแห่งพระราชวัง งดงามท่ามกลางท้องทุ่งอันสงบเงียบ อากาศสดชื่นเย็นสบาย ไฮเต็ลพญาไทจึงถูกใช้เป็นที่พักรับรองแขกของรัฐบาล ใช้จัดกิจกรรมสำคัญของประเทศ และยังเป็นศูนย์รวมของผู้มีอันจะกินในยุคสมัยนั้น แต่กิจการไฮเต็ลพญาไทอยู่ในสถานะไม่ดีประจวบกับสภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำจึงทำให้กิจการไฮเต็ลประสบภาวะขาดทุนอย่างต่อเนื่อง มาจนถึงช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กิจการไฮเต็ลพญาไทได้ถูก

สั่งให้ปิดกิจการ จึงเป็นการยุติอีกบทบาทหนึ่งของพระราชวังพญาไทลง หากแต่บทบาทใหม่ของพระราชวังพญาไทได้เริ่มขึ้นพร้อมกันนั่นเอง

พระราชวังพญาไทตกมาอยู่ในความดูแลของกองทัพบกนับจากนั้น และถูกใช้เป็นที่ตั้งกองเสนาธิการจังหวัดทหารบกกรุงเทพฯ หรือ 'เสนาธิการพญาไท' ที่ต้องรองรับทหารบาดเจ็บราว 2,000 นายเมื่อคราวสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นบรรยากาศที่แตกต่างจากพระราชวังอันรื่นรมย์หรือโรงแรมอันเจริงรื่นไปอย่างสิ้นเชิง ในเวลาต่อมาเสนาธิการพญาไทได้พัฒนาขึ้นเป็น 'โรงพยาบาลทหารบก' และ 'โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า' ตามลำดับ แต่เนื่องด้วยความแออัดอย่างมากของผู้ป่วย โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าจึงย้ายที่ทำการออกไป แต่พระราชวังพญาไทก็มิได้ว่างเว้นยังคงถูกใช้เป็นที่ทำงานของหน่วยงานต่างๆในสังกัดกองทัพบกสืบต่อมาอีกหลายสิบปี โดยในระหว่างนั้นกรมศิลปากรได้เห็นถึงความมีคุณค่าและความสำคัญของพระราชวังพญาไทต่อประเทศไทย จึงได้ประกาศขึ้นทะเบียนพระราชวังพญาไทเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติตั้งแต่วันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2522 ดังปรากฏในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 96 ตอนที่ 15 ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2522 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2532 พระราชวังพญาไทได้ยุติบทบาทใดๆ ทั้งหมดลงด้วยสภาพที่บอบช้ำ และทรุดโทรมอย่างที่สุด จากการตัดแปลงและซ่อมแซมต่อเติมพระราชวังไปตามความต้องการใช้งานของแต่ละหน่วยงาน โดยไม่ได้มีการควบคุมหรือวางแผนให้คำนึงถึงรูปลักษณะที่สำคัญของพระราชวัง ซึ่งการกระทำเหล่านี้เป็นการลดทอนและทำลายคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์และคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทลงไปเป็นอันมาก ดังนั้นเมื่อหน่วยงานต่างๆได้ย้ายออกจากพระราชวังพญาไททั้งหมดแล้ว กลุ่มคนที่มีความรู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของรัชกาลที่ 6 มีความรู้สึกรักและผูกพันกับพระราชวังพญาไทแห่งนี้ได้รวมกลุ่มขึ้นเป็นชมรมคนรักวัง และร่วมกันจัดตั้งโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทขึ้นเพื่อบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไท ให้คงคุณค่าที่สำคัญไว้ โครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทได้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2540 และทำการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทในบางส่วน ดังนั้นในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไทในสวนที่ได้รับการอนุรักษ์แล้วกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกขององค์การยูเนสโก ว่าโครงการอนุรักษ์ของพระราชวังพญาไทจะมีความดีเด่นในด้านใด และจะเป็นโครงการอนุรักษ์ที่สมควรได้รับการยกย่องหรือไม่ ซึ่งผลการประเมินโครงการจะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทในสวนที่ยังไม่ได้ทำการอนุรักษ์ หรือในอาคารประวัติศาสตร์อื่นที่มีลักษณะปัญหาใกล้เคียงกันต่อไปได้

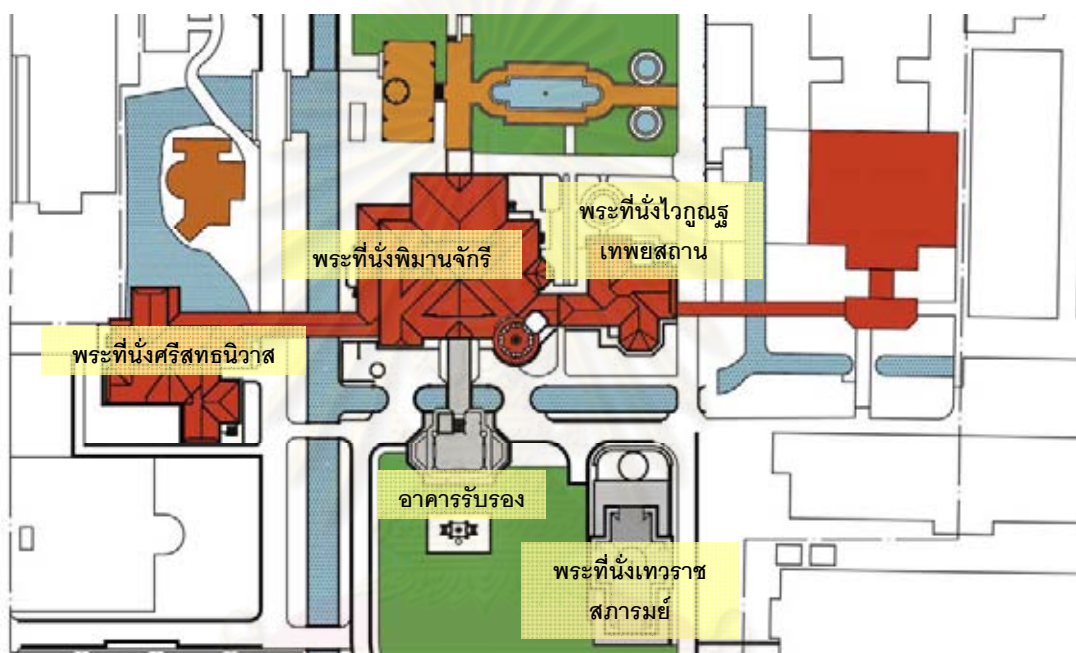
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาหลักเกณฑ์การพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกขององค์การยูเนสโก
2. ศึกษาวิธีและขั้นตอนการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไท ในสวนที่ได้รับการดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 โดยบริษัท เดียวบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด
3. ทำการเปรียบเทียบเพื่อประเมินผลการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไทกับหลักเกณฑ์ของยูเนสโก

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาวิธีการและขั้นตอนการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไท และผลภายหลังการอนุรักษ์ ในปี พ.ศ. 2540-2553 ในส่วนหลังคา ส่วนผนังภายนอกและภายในของอาคาร ดังนี้

- พระที่นั่งไวกูณฐเทพสถาน
- พระที่นั่งพิมานจักรี
- พระที่นั่งศรีสุทธนิวาส
- พระที่นั่งเทวราชสภารมย์
- อาคารรับรอง

1.4 วิธีการศึกษา

1. รวบรวมข้อมูล

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

ส่วนการอนุรักษ์ : ข้อมูลจากการสำรวจสภาพพระราชวังพญาไท ข้อมูลวิธีและขั้นตอนการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท รายงานการซ่อมของการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท จากบริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่น จำกัด และบทสัมภาษณ์สถาปนิกอนุรักษ์ และเจ้าหน้าที่ชมรมคนรักวัง

ส่วนประวัติพระราชวังพญาไท : เอกสารและภาพถ่ายจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

1.2 ข้อมูลทฤษฎีภูมิ

ส่วนประวัติพระราชวังพญาไท : พระราชหัตถเลขา บันทึกรายวัน วารสารหนังสือพิมพ์ บทความ

ส่วนเกณฑ์การศึกษา : หลักเกณฑ์การพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกจำนวน 11 หลักเกณฑ์จากองค์การยูเนสโก

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการเปรียบเทียบการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทที่ได้ดำเนินการอนุรักษ์แล้วกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกขององค์การยูเนสโก

3. การสรุปผล

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจในหลักเกณฑ์การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกขององค์การยูเนสโก
2. ทราบถึงวิธีและขั้นตอนการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไท
3. ผลการประเมินสามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมส่วนอื่นในพระราชวังพญาไท และในอาคารอื่นๆ ที่มีลักษณะปัญหาความเสียหายใกล้เคียงกับพระราชวังพญาไท
4. เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มภาคเอกชนในการที่จะดูแลรักษาอาคารประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่าต่อไปในอนาคต

1.6 คำจำกัดความ

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกขององค์การยูเนสโกเป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกที่สมควรได้รับการยกย่อง ซึ่งองค์การยูเนสโกริเริ่มขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ผู้คนในภูมิภาคนี้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์อาคารเก่าหรือโบราณสถานซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของตนให้มากขึ้น เนื่องจากองค์การยูเนสโกได้เล็งเห็นถึงปัญหาการรื้อถอนทำลายอาคารเก่าหรือโบราณสถานซึ่งถูกมองว่าไม่คุ้มค่าทางด้านเศรษฐกิจหรือการลงทุน หลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ได้เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2543 และในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะเรียกหลักเกณฑ์ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกขององค์การยูเนสโก โดยย่อว่า *หลักเกณฑ์ยูเนสโก*

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ขององค์การยูเนสโก

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไท” เป็นการศึกษาวิถีและขั้นตอนการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไท และผลภายหลังการอนุรักษ์ เมื่อปี พ.ศ. 2540 ถึงปี พ.ศ. 2553 เพื่อทำการประเมินผลงานการอนุรักษ์อาคารพระราชวังพญาไท ดังนั้นในบทที่ 2 นี้ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาลักษณะที่ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกขององค์การยูเนสโกซึ่งใช้เป็นหลักเกณฑ์สำหรับประเมินการอนุรักษ์ในการศึกษาคั้งนี้

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกขององค์การยูเนสโก

อาคารเก่าหรือโบราณสถานเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีคุณค่า ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาในอดีต หรือเรียกว่าเป็นตัวแทนของอดีตให้คนในปัจจุบันได้ศึกษาหาความเป็นมาของตัวเอง เพื่อใช้เป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาต่อไปในอนาคต ดังคำกล่าวของ คุณกฤษทิพย์ ศิริรัตน์ธำรง กรรมการผู้จัดการบริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด และเป็นสถาปนิกอนุรักษ์ของโครงการบูรณะพระราชวังกรุงธนบุรี (พระราชวังเดิม) ว่า “ถ้ายังอยากก้าวไปข้างหน้าเท่าไร ก็ยังต้องถอยหลังมากขึ้นเท่านั้น เพื่อให้ช่องว่างระหว่างอดีตกับปัจจุบันกว้างขึ้น เพราะว่าถ้ายังกว้างเท่าไร คนรุ่นหลังก็จะได้สามารถรู้ตัวตนมาจากไหน เพราะชีวิตมนุษย์หรืออารยธรรมของชนชาติ ไม่ใช่อยู่ได้ด้วยปัจจุบันกับอนาคตเท่านั้น แต่มี ‘อดีต’ เป็นองค์ประกอบของชีวิตที่ทำให้ชีวิตมีความสมบูรณ์...”¹ นอกจากนี้อาคารเก่าหรือโบราณสถานยังให้ประโยชน์ต่อชุมชน เมือง หรือประเทศอีกหลายประการ เช่น เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นสิ่งสนับสนุนการเมืองการปกครอง หรือหากได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องอาคารหรือสถาปัตยกรรมนั้นอาจมีส่วนสนับสนุนเศรษฐกิจของชุมชนได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นอาคารหรือสถาปัตยกรรมจึงควรได้รับการปกป้องรักษาเอาไว้

แต่เนื่องจากประชาชนในบางกลุ่มขาดความรู้ความเข้าใจในความสำคัญของอาคารเก่าหรือโบราณสถานเหล่านั้นจึงมีการทำลายอาคารเก่าหรือโบราณสถานที่มีคุณค่าเหล่านั้นลง เพราะสาเหตุจากการพัฒนาของเมือง มีความต้องการพื้นที่ใช้สอยที่เพิ่มมากขึ้นเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ทางด้านการลงทุน ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อาคารเก่าหรือโบราณสถานถูกรื้อทำลายลงเป็นอันมาก โดยประเทศที่เกิดปัญหาเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เนื่องจากเป็นประเทศกำลังพัฒนาที่เน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เรื่องการอนุรักษ์อาคารเก่าหรือโบราณสถานที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมจึงได้รับความสนใจเป็นลำดับรองๆ ลงมา เช่นดังคำกล่าวของ ดร.ยงชนิด พิมลเสถียร อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ว่า “...รูปแบบการบริหารโบราณสถานและการอนุรักษ์...ในเอเชียจะเป็นไปค่อนข้าง

¹ สัมภาษณ์ กฤษทิพย์ ศิริรัตน์ธำรง, ประธานกรรมการบริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด, 23 กันยายน 2550.

ลำบาก เพราะมีการเจริญเติบโตของเมือง ซึ่งเป็นการเจริญเติบโตของการพัฒนาธุรกิจที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว...”² ด้วยเหตุผลเหล่านี้อาคารเก่าหรือโบราณสถานที่มีคุณค่าจึงอยู่ในสภาวะเสี่ยงที่กำลังถูกคุกคามและรื้อทำลายลง

องค์การยูเนสโก^{*} หรือองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ซึ่งเป็นองค์กรที่ส่งเสริมการอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรและมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ ของโลกได้เล็งเห็นถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และสถาปัตยกรรมดั้งเดิมของประเทศเหล่านั้นหากยังไม่ยุติการรื้อทำลายอาคารเก่าหรือโบราณสถานลง ดังนั้นองค์การยูเนสโกจึงเริ่มโครงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก หรือ *Asia-Pacific Heritage Awards for Cultural Heritage Conservation* ขึ้นในปี พ.ศ.2543 มีวัตถุประสงค์ “เพื่อยกย่องความสำเร็จของบุคคลและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการฟื้นฟูและสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก” เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกของผู้คน รวมถึงเป็นการกระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์อาคารเก่าหรือโบราณสถานซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกให้มากยิ่งขึ้น

สำหรับอาคารเก่าหรือโบราณสถานที่สามารถร่วมโครงการได้ต้องเป็นอาคารประเภทบ้านเรือนที่พักอาศัย อาคารพาณิชย์ อาคารสำนักงาน สถาบันทางวัฒนธรรมและการศึกษา สถานที่ทางศาสนา สถานที่สาธารณะ สวนและสะพาน รวมถึงเมืองประวัติศาสตร์ ย่านประวัติศาสตร์ และเขตสถานที่ชนบทอันประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ที่มีอายุมากกว่า 50 ปี และเป็นโครงการอนุรักษ์ที่ริเริ่มโดยภาคเอกชน หรือโดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนเท่านั้น

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก³ องค์การยูเนสโกได้กำหนดหลักเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อใช้พิจารณาความดีเด่นในด้านต่างๆ ของโครงการอนุรักษ์ที่เข้าร่วม ซึ่งมีหลักเกณฑ์ดังนี้

- 2.1 งานอนุรักษ์มีการรักษาคุณค่าของอาคารให้ปรากฏเพื่อให้ถ่ายทอดจิตวิญญาณของอาคารได้
- 2.2 การอนุรักษ์มีการใช้หรือการดัดแปลงโครงสร้างอย่างเหมาะสม
- 2.3 งานอนุรักษ์มีการสื่อความหมายที่สำคัญของวัฒนธรรม สังคม ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม
- 2.4 งานอนุรักษ์สื่อให้เห็นถึงความเข้าใจในเทคนิควิธีการอนุรักษ์ได้
- 2.5 การอนุรักษ์มีการใช้เทคนิคการอนุรักษ์ช่างฝีมืออย่างเหมาะสม
- 2.6 การอนุรักษ์มีการใช้วัสดุอย่างเหมาะสม
- 2.7 องค์ประกอบหรือการแก้ปัญหาในงานอนุรักษ์มีการคำนึงถึงรูปแบบภายนอกและลักษณะที่ว่างภายในของอาคาร
- 2.8 กระบวนการและผลงานอนุรักษ์ต้องเอื้อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อม และเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชน
- 2.9 แนวทางปฏิบัติและนโยบายการอนุรักษ์มีอิทธิพลกับการอนุรักษ์อื่นในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค หรือในระดับสากล

² ยงธนิศ พิมลเสถียร, “ตั้งสถาบัน-ปั้นคนผู้จริง” คู่มือมรดกโลก, เดลินิวส์(18 กรกฎาคม 2552).

* UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

³ UNESCO, *Asia conserved*, (Bangkok: Clung Wicha Press, 2007), p. 2.

2.10 โครงการอนุรักษ์มีความสามารถจัดหาเงินทุนและมีความพร้อมในการดูแลรักษาอาคารในอนาคต

2.11 มีความซับซ้อน ความละเอียดอ่อน และความปรารถนาในเทคนิควิธีการอนุรักษ์

หลักเกณฑ์ยูเนสโกนี้เป็นหลักเกณฑ์ที่สามารถใช้พิจารณากระบวนการอนุรักษ์ในทุกๆ ด้านของตั้งแต่การพยายามรักษาคุณค่าและสื่อความหมายของอาคาร เทคนิควิธีและขั้นตอนการอนุรักษ์ การใช้งาน ตลอดจนการจัดการและการดูแลรักษาอาคารภายหลังการอนุรักษ์ จึงสามารถนำมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการประเมินผลการอนุรักษ์ของกรณีศึกษาได้ และเป็นแนวทางในการอนุรักษ์โครงการอื่นต่อไป โดยมีรายละเอียดในแต่ละหลักเกณฑ์ ดังนี้

2.1 งานอนุรักษ์มีการรักษาคุณค่าของอาคารให้ปรากฏเพื่อให้ถ่ายทอดจิตวิญญาณของอาคารได้

การรักษาคุณค่า (value) เป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการอนุรักษ์อาคารหรือสถาปัตยกรรม เพราะคุณค่าเป็นสิ่งที่มีความหมายในด้านความรู้สึกและความเชื่อต่อผู้คน แต่คุณค่าเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นเฉพาะกลุ่ม อาจแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม และอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคตหากความรู้สึกหรือความเชื่อของกลุ่มเปลี่ยนแปลงไป ฉะนั้นก่อนเริ่มปฏิบัติการอนุรักษ์อาคารหรือสถาปัตยกรรมใดๆ ต้องทำการประเมินคุณค่า (value) ให้ครบถ้วนในทุกด้านเสียก่อน และเพื่อใช้คุณค่าเหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งสำหรับกำหนดวิธีการอนุรักษ์ที่มีความเหมาะสมกับอาคารหรือสถาปัตยกรรมนั้นต่อไป

คุณค่าของอาคารหรือสถาปัตยกรรมมีอยู่หลายด้าน ทั้งคุณค่าทางด้านกายภาพที่จับต้องสัมผัสได้ (tangible value) และคุณค่าทางด้านจิตใจซึ่งจับต้องสัมผัสไม่ได้แต่มีผลต่อความรู้สึก (intangible value) ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ได้มีนักวิชาการด้านการอนุรักษ์พยายามแบ่งออกมาเป็นหมวดหมู่ต่างๆ กัน อาทิเช่น

- วิลเลียม มอริส และจอห์น รัสกิน ได้แบ่งคุณค่าเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ คุณค่าทางด้านอายุ และคุณค่าทางด้านศิลปกรรม⁴

- เซอร์ เบอ์นาร์ด์ ฟิลเดน (Sir Bernard Feilden) นักวิชาการและนักปฏิบัติการด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ชาวอังกฤษ ได้แบ่งคุณค่าเป็น 3 กลุ่มหลักๆ ได้แก่ คุณค่าทางด้านจิตใจ (emotional value) คุณค่าทางด้านวัฒนธรรม (cultural value) และคุณค่าทางการใช้งาน (use value)⁵

นอกจากนี้ในกฎบัตรการอนุรักษ์ฉบับสำคัญๆ ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากลได้พิจารณาและมีการแบ่งหมวดหมู่คุณค่าของอาคารหรือสถาปัตยกรรมไว้ด้วยเช่นกัน อาทิเช่น

- กฎบัตรเวนิส ได้แบ่งคุณค่าเป็น 2 กลุ่มหลักๆ ได้แก่ คุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ (aesthetic value) และคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ (historic value)⁶

⁴ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิติ, การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและชุมชน, (กรุงเทพฯ: มานาค, 2552), หน้า 69.

⁵ Feilden, Bernard, Conservation of historic building, (London: Architectural Press, 1989), p.6.

* The Venice Charter : 1964.

⁶ ตัดบางส่วนจากมาตรา 9 ในกฎบัตรเวนิส

• กฎบัตรเบอร์ธา^{*} ได้แบ่งคุณค่าเป็น 5 กลุ่มหลักๆ ได้แก่ คุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ (aesthetic value) คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ (historic value) คุณค่าทางด้านวิทยาศาสตร์ (scientific value) คุณค่าทางด้านสังคม (social value) และ คุณค่าทางด้านจิตใจ (spiritual value)⁷ ซึ่งคุณค่าต่างๆ เหล่านี้ได้รับการกำหนดขึ้นจากความรู้สึก ความเชื่อ หรือความคิดจากบุคคลในช่วงเวลาที่แตกต่างกันทำให้เกิดคุณค่าที่แตกต่างกันขึ้นหลายกลุ่ม โดยคุณค่าในแต่ละกลุ่มจะปรากฏคุณค่ามากหรือน้อย นั้น มีตัวชี้วัดระดับคุณค่าที่สำคัญคือ **ความเป็นของแท้ (authenticity)** ดังในเอกสารนาราว่าด้วยความเป็นของแท้^{**} ได้กล่าวไว้ว่า “ความเป็นของแท้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่แสดงถึงความมีคุณค่า” และ “...ความเป็นของแท้ สามารถเชื่อมโยงได้กับคุณค่าของโบราณสถาน...” เนื่องจากความเป็นของแท้จะแสดงให้เห็นถึงความเป็มาตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสภาพที่ต่อเนื่องมาตลอดช่วงของอายุอาคารหรือสถาปัตยกรรมนั้น⁸ ดังนั้นหากความเป็นของแท้ได้รับการรักษาเอาไว้มาก คุณค่าของอาคารหรือสถาปัตยกรรมนั้นก็จะมีค่าอยู่มากเช่นกัน และนอกจากนี้ความเป็นของแท้ช่วยให้ผู้คนได้เกิดความรู้สึกเหมือนย้อนเวลากลับไปในอดีต เข้าใจประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสภาพสังคม ความเชื่อ ความคิด หรือเรียกได้ว่าเข้าถึงจิตวิญญาณของอาคารหรือสถาปัตยกรรมนั้น

ความเป็นของแท้จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในการอนุรักษ์ และได้รับการกล่าวถึงในกฎบัตรต่างๆ ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากลหลายฉบับ ดังเช่นกฎบัตรเวนิส ซึ่งมีหลักการอนุรักษ์ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นของแท้ไว้เช่นกันว่า “...การอนุรักษ์ต้องเคารพต่อวัสดุดั้งเดิมและเอกสารที่เป็นของแท้”⁹ รวมถึงในบทนำของกฎบัตรเวนิสด้วยว่า “โบราณสถานที่ถูกทอดทิ้งมาหลายชั่วอายุคนนั้นเปี่ยมด้วยเรื่องราวจากอดีตและคงอยู่มาจนถึงวันนี้ เป็นพยานหลักฐานของประเพณีอันเก่าแก่ที่เคยมีมา ประชาชนในปัจจุบันได้มีความสำนึกในเอกภาพของคุณค่าแห่งมนุษยชาติ และมองโบราณสถานในฐานะที่เป็นมรดกของส่วนรวม จึงเป็นที่ยอมรับถึงความรับผิดชอบร่วมกันในอันที่จะปกป้องมรดกเหล่านี้ไว้ให้นุชนรุ่นต่อไป นับเป็นหน้าที่ของเราที่จะมอบมรดกเหล่านี้โดยคงไว้ซึ่ง**ความเป็นของแท้ดั้งเดิม**” และในการพิจารณาคุณค่าของการอนุรักษ์มรดกโลก^{***} ซึ่งได้ใช้หลักการความเป็นของแท้เป็นเครื่องชี้วัดคุณค่าด้วยเช่นกัน จากคำกล่าวที่ว่า “สถาปัตยกรรมหรือแหล่งประวัติศาสตร์ที่สมควรจัดให้อยู่ในบัญชีมรดกโลกจะต้องมีความเป็นของแท้ 4 ประเภท ได้แก่ **ความแท้ของรูปทรง การออกแบบ (รวมถึงเรื่องฝีมือช่างและวัสดุ) ประโยชน์ใช้สอย และที่ตั้ง**”¹⁰ จากตัวอย่างกฎบัตรต่างๆ ที่มีหลักการกล่าวถึงความสำคัญของความเป็นของแท้ จึงเห็นได้ว่าความเป็นของแท้เป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นความเป็นของแท้ของอาคารหรือสถาปัตยกรรมจึงควรได้รับการเก็บรักษาไว้ให้มากเพราะเป็นสิ่งที่แสดงถึงระดับคุณค่าของอาคารหรือ

* The Burra Charter : 1999.

⁷ ดัดบางส่วนจากมาตรา 1.2 ในกฎบัตรเบอร์ธา

** The Nara Document on Authenticity : 1994.

⁸ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิติ, การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและชุมชน, (กรุงเทพฯ: หานนคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 93.

⁹ ดัดบางส่วนจากมาตรา 9 ในกฎบัตรเวนิส

*** Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage : 1972.

¹⁰ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิติ, เรื่องเดิม.

สถาปัตยกรรม โดยความเป็นของแท้นี้มีปรากฏอยู่ในทุกส่วนของอาคารหรือสถาปัตยกรรม ซึ่งสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่

2.1.1 **ความเป็นของแท้ที่จับต้องได้ (Tangible)**¹¹ เป็นกายภาพที่จับต้องได้เป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นและจับต้องสัมผัสได้ ตัวอย่างเช่น

- **ความเป็นของแท้ของการออกแบบ (Authenticity in design)**

คือลักษณะ รูปแบบ รูปทรงหรือองค์ประกอบที่แสดงถึงการออกแบบทางศิลปกรรมสถาปัตยกรรม หรือวิศวกรรมแบบเดิม

- **ความเป็นของแท้ของวัสดุ (Authenticity in material)**

คือสิ่งของที่ใช้ในการตกแต่งหรือก่อสร้างอาคารหรือสถาปัตยกรรมแบบเดิม และหากมีการใช้วัสดุใหม่เพิ่มขึ้นมา ต้องให้เคารพต่อวัสดุเดิมด้วยการทำให้วัสดุใหม่มีความกลมกลืนเข้ากับวัสดุของเดิม แต่ให้สามารถเห็นแยกแยะได้

- **ความเป็นของแท้ของฝีมือช่าง (Authenticity in workmanship)**

คืองานก่อสร้างและงานตกแต่งที่แสดงถึงเทคนิควิธีการ และฝีมือของช่างแบบเดิมที่ใช้ในการก่อสร้าง ประดับประดาอาคารหรือสถาปัตยกรรม

- **ความเป็นของแท้ของสภาพที่ตั้ง (Authenticity in setting)**

คือแหล่งที่ตั้งและสภาพโดยรอบอาคารแบบเดิม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่มีความเชื่อมต่อหรือมีความสัมพันธ์ถึงช่วงเวลาของการก่อสร้างอาคารนั้นๆ หากมีการเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้คุณค่าและความสำคัญของพื้นที่อนุรักษ์นั้นลดลงไปด้วย

2.1.2 **ความเป็นของแท้ที่จับต้องไม่ได้ (Intangible)** สิ่งที่จับต้องไม่ได้และมองไม่เห็น แต่สามารถรับรู้ถึงความรู้สึกได้ ตัวอย่างเช่น

- **ความเป็นของแท้ของประวัติศาสตร์ (Authenticity in history)**

คือลักษณะกายภาพอาคารหรือสถาปัตยกรรมเดิมของบุคคลสมัยจากอดีต เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้คนเกิดความเข้าใจความเป็นมาที่ต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ของอาคาร หากทำการรักษาภาพไว้เพียงยุคใดยุคหนึ่งก็จะเป็นการทำลายความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ในอดีตลงไป ซึ่งทำให้คุณค่าของอาคารลดลงเนื่องจากสูญเสียความเป็นของแท้ของประวัติศาสตร์ไป

- **ความเป็นของแท้ของการใช้งาน (Authenticity in use)**

คือการใช้งานของอาคารแบบเดิม ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์สอยอาคารที่ดีที่สุดเนื่องจากจะเป็นการสะท้อนถึงการออกแบบและวัตถุประสงค์ดั้งเดิมอาคาร¹²

- **ความเป็นของแท้ของคติความเชื่อ (Authenticity in belief)**

คือความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาแบบเดิมของคนหรือชุมชนที่มีการยึดถือ ยึดมั่นสืบต่อกันมาจากอดีต เช่น คติความเชื่อเรื่อง “เทพ” หรือ “เทวดา” เป็นต้น ซึ่งคติความเชื่อนั้นเป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนหรือชุมชนให้เกิดความศรัทธา ความเคารพ หรือความยึดมั่นในเรื่องเดียวกัน

¹¹ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐริติ, การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 109.

¹² UNESCO, Asia conserved, (Bangkok: Clung Wicha Press, 2007), p. 11.

• **ความเป็นของแท้ของประเพณี**¹³ (Authenticity in tradition)

คือสิ่งที่นิยมถือประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี เช่น ประเพณีการทำบุญตักบาตร เป็นต้น ขนบธรรมเนียมประเพณีนั้นเป็นสิ่งที่แสดงถึงวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ หรือเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนหรือสังคม

• **ความเป็นของแท้ของพิธีกรรม** (Authenticity in ritual)

คือพิธีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่ผู้คนหรือชุมชนกระทำสืบทอดกันมา ส่วนมากเป็นพิธีกรรมทางศาสนา เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในวันมาฆบูชา เป็นต้น

ดังนั้นการรักษาความเป็นของแท้ (authenticity) ในการอนุรักษ์อาคารหรือสถาปัตยกรรมทั้งส่วนความเป็นของแท้ที่จับต้องสัมผัสได้ และความเป็นของแท้ที่จับต้องสัมผัสไม่ได้นั้นจะเป็นวิธีการรักษาคุณค่าที่มีความสำคัญของอาคารให้ปรากฏหรือแสดงออกอย่างชัดเจนมากขึ้น ซึ่งทำให้ผู้คนได้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา เข้าใจในวิถีชีวิต คติความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ จนเกิดความรู้สึกเหมือนได้หวนกลับไปสู่สังคม ตามวิถีชีวิต ความคิดหรือความเชื่อในอดีตของอาคารหรือสถาปัตยกรรมนั้นอีกครั้งหนึ่ง

ตัวอย่างกรณีศึกษา

ศาลเจ้า Cheng Hoon Teng¹⁴ ในประเทศมาเลเซีย เป็นศาลเจ้าที่เคารพสักการะบูชาของชุมชนชาวจีนในประเทศมาเลเซีย ซึ่งสร้างขึ้นในศตวรรษที่ 17 เป็นศาลเจ้าที่มีความเก่าแก่มากที่สุดหลังหนึ่งในประเทศมาเลเซีย ปัจจุบันยังคงเป็นศาลเจ้าที่มีชาวจีนเข้ามาเคารพสักการะบูชาและประกอบพิธีกรรมต่างๆ อยู่อย่างต่อเนื่อง และศาลเจ้าแห่งนี้ยังคงได้รับการดูแลรักษาเป็นอย่างดีตลอด 4 ศตวรรษ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าศาลเจ้าเซง ฮวน เตง เป็นศาลเจ้าที่มีความสำคัญอย่างมากทางสังคมของชุมชนชาวจีนในประเทศมาเลเซีย

สำหรับรูปแบบสถาปัตยกรรมของศาลเจ้า Cheng Hoon Teng นั้นก่อสร้างขึ้นด้วยสถาปัตยกรรมอิฐผสมไม้ โครงสร้างหลังคาเป็นโครงสร้างไม้ หลังคามุงกระเบื้องดินเผา สันหลังคาประดับด้วยลายปูนปั้น ประตูหน้าต่างเป็นไม้แกะสลักลวดลายอันวิจิตรและปิดทอง ซึ่งเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมศาลเจ้าแบบจีนฮักเกี้ยน และมีการตกแต่งงานด้วยฝีมือช่างชาวจีนที่อพยพมาจากมณฑลฝูเจี้ยน (Fujian) และมณฑลกว่างตุ้ง (Guangdong) จังหวัดทางตอนใต้ของประเทศจีน สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้ศาลเจ้าเซง ฮวน เตง เป็นศาลเจ้าที่มีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมอย่างมาก

เนื่องด้วยศาลเจ้า Cheng Hoon Teng มีคุณค่าอย่างมากทั้งทางด้านสังคม และด้านสถาปัตยกรรม ฉะนั้นในการบูรณะซ่อมแซมศาลเจ้าแห่งนี้จึงได้รับการวางแผนเป็นอย่างดีเพื่อสามารถรักษาคุณค่าของศาลเจ้าให้คงอยู่ต่อไป โดยในส่วนของงานสถาปัตยกรรมทั้งงานฝีมือช่าง เทคนิควิธีการก่อสร้าง และวัสดุต่างๆ ของโครงสร้างเข้าไม้ของโครงสร้างหลังคา ปูนปั้นประดับหลังคา กระเบื้องดินเผาวัสดุหลังคา ประตูหน้าต่างไม้แกะสลักปิดทอง ภาพเขียนสี เป็นต้น สิ่งต่างๆ นี้เป็นสิ่งที่ส่งเสริมคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของศาลเจ้า ในการอนุรักษ์ครั้งนี้จึงมีการพิจารณาให้รักษาความเป็นของแท้ของสิ่งเหล่านี้ โดยการบูรณะซ่อมแซมศาลเจ้าด้วย

¹³ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐติ, *การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 94.

¹⁴ UNESCO, *Asia conserved*, (Bangkok: Clung Wicha Press, 2007), pp. 212-216.

ช่างฝีมือ เทคนิควิธีการก่อสร้าง และวัสดุแบบเดิมทั้งหมดเพื่อเป็นการรักษาสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าของศาลเจ้าไว้

ภาพที่ 2-1 ศาลเจ้า Cheng Hoon Teng

ภายหลังการบูรณะซ่อมแซม

ที่มา : Asia Conserved

ภาพที่ 2-2 การปิดทองไม้แกะสลักของช่างฝีมือพื้นถิ่น

ที่มา : Asia Conserved

และเมื่อการบูรณะซ่อมแซมเสร็จสมบูรณ์ ศาลเจ้าได้กลับมาเป็นสถานที่ที่สักการะบูชาของชาวจีนมาเลเซีย เหมือนเช่นเดิม ซึ่งเป็นการรักษาคุณค่าทางด้านสังคมของศาลเจ้าให้คงอยู่กับศาลเจ้าสืบไป

เนื่องจากศาลเจ้า Cheng Hoon Teng เป็นสถานที่ที่มีคุณค่าด้านสังคมและด้านสถาปัตยกรรมอย่างมากที่ควรค่าแก่การรักษา ด้วยเหตุผลดังกล่าวสถาปนิกอนุรักษ์ของโครงการอนุรักษ์ศาลเจ้า Cheng Hoon Teng จึงใช้หลักการอนุรักษ์ด้วยการรักษาความเป็นของแท้ของศาลเจ้าเอาไว้ ทั้งความเป็นของแท้ที่จับต้องได้ของฝีมือช่าง การออกแบบ วัสดุตกแต่งและวัสดุก่อสร้าง และความเป็นของแท้ที่จับต้องไม่ได้ของประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม พิธีกรรม คติความเชื่อ ซึ่งแสดงให้เห็นจากการใช้อาคารด้วยประโยชน์ใช้สอยแบบเดิมจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยหลักการอนุรักษ์ดังกล่าวเป็นการรักษาคุณค่าด้านสังคม และคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมของศาลเจ้าไว้ได้ ซึ่งทำให้ศาลเจ้าแห่งนี้ยังคงความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่แฝงคติความเชื่อ และเป็นสถานที่ปฏิบัติพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่ยึดถือกันมาต่อไปในภายหลังการอนุรักษ์แล้วเสร็จ

2.2 การอนุรักษ์มีการใช้หรือการดัดแปลงโครงสร้างอย่างเหมาะสม

การทำให้อาคารมีประโยชน์ใช้สอยอย่างต่อเนื่องนั้นเป็นวิธีการปกป้องรักษาอาคารที่ดีที่สุด กฎบัตรเอเธนส์¹⁵ ได้กล่าวถึงวิธีการรักษาอาคารไว้เช่นกันว่า “การเข้าครอบครองใช้อาคารเป็นวิธีการรักษาอาคารให้คงอยู่ต่อไปได้ แต่ควรเป็นการใช้งานที่เคารพต่อประวัติศาสตร์และลักษณะรูปแบบของอาคาร” เพราะการใช้อาคารทำให้อาคารยังคงได้รับการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นการป้องกันอาคารไม่ให้ผุพังลงไป หรือถูกรื้อถอนทำลายลงได้ แต่เมื่อเวลาผ่านไปสภาพแวดล้อม สังคมได้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากอดีต โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นสาเหตุให้รูปแบบการใช้สอยอาคารต้องถูกเปลี่ยนแปลงไปจากการใช้แบบเดิม การอนุรักษ์อาคารเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่จึงเป็นทางเลือกเดียวที่สามารถทำให้อาคาร “มีชีวิต” ต่อไปได้¹⁵

สำหรับการเลือกการใช้สอยใหม่ให้มีความเหมาะสมกับอาคารนั้น จะต้องมีการพิจารณาปัจจัยต่างๆ อย่างถี่ถ้วนเพื่อให้การใช้งานอาคารได้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีความเหมาะสมเพื่อคงรักษาคุณค่าที่สำคัญของอาคารเอาไว้ได้ ดังคำกล่าวในกฎบัตรเบอร์ลินว่า “การใช้งานที่เหมาะสมเป็นการใช้อาคารที่ตระหนักถึงความสำคัญทางวัฒนธรรมของอาคาร โดยส่งผลกระทบต่อความสำคัญทางวัฒนธรรม”¹⁶ ดังนั้นจึงต้องมีการพิจารณาปัจจัยในด้านต่างๆ ก่อนเลือกการใช้งานใหม่ให้อาคาร มีปัจจัยที่ต้องพิจารณาถึงดังนี้

2.2.1 ศักยภาพของอาคาร

เนื่องจากอาคารแต่ละประเภทมีวัตถุประสงค์ในการสร้างขึ้นที่แตกต่างกัน ฉะนั้นอาคารแต่ละอาคารจึงมีความสามารถในการรองรับการใช้งานหรือการเปลี่ยนแปลงใหม่ได้ไม่เท่ากัน ซึ่งแบ่งพิจารณาได้ดังนี้

• ลักษณะกายภาพอาคาร

ลักษณะกายภาพอาคารเป็นรูปลักษณะพิเศษเฉพาะตัวของอาคารใดอาคารหนึ่ง ที่สะท้อนถึงการใช้งานที่มีความพิเศษเฉพาะตัว ซึ่งอาคารประเภทนี้อาจกลายเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนหรือของเมืองได้ เช่น ศาลเจ้า โบสถ์ เป็นต้น ดังนั้นอาคารประเภทนี้จะมีข้อจำกัดมาก หรือมีศักยภาพน้อยสำหรับการเปลี่ยนแปลงการใช้งานของอาคาร

• ลักษณะโครงสร้างอาคาร

โครงสร้างอาคารจะได้รับการออกแบบให้มีความแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์การใช้งานเดิมของอาคาร อาคารบางประเภทมีการออกแบบโครงสร้างอาคารให้แข็งแรงมาก มีการรับน้ำหนักได้มาก และรองรับการใช้งานที่มีคนใช้งานมากๆ ได้ เช่น อาคารสำนักงาน ห้องสมุด โรงงาน เป็นต้น อาคารประเภทนี้จึงมีศักยภาพมากสำหรับการใช้งานใหม่ แต่อาคารบางประเภทไม่ได้มีโครงสร้างเพื่อรองรับการใช้งานหนักได้ เช่น เรือนแถวไม้ ซึ่งหากมีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานใหม่เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่จะมีผู้คนเข้าชมจำนวนมากในช่วงเวลาเดียวกัน โครงสร้างไม้ของตึกแถวนี้อาจไม่แข็งแรงมากเพียงพอ เรือนแถวไม้นี้อาจต้องมีการควบคุมการใช้อย่างเคร่งครัดโดยการจำกัดผู้เข้าชมในแต่ละช่วงเวลาหรือทำการเสริมความแข็งแรงของโครงสร้างเดิมให้สามารถรองรับการใช้งานใหม่ได้ เป็นต้น

* Athens Charter : 1931.

¹⁵ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิติ, การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 95.

¹⁶ คำอธิบายของมาตรา 1.11 ในกฎบัตรเบอร์ลิน

ดังนั้นในการอนุรักษ์อาคารใดๆ จึงต้องมีการพิจารณาถึงศักยภาพของโครงสร้างอาคารเดิมก่อน เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับอาคารได้ในภายหลัง

• ลักษณะพื้นที่ว่างภายในอาคาร

พื้นที่ว่างภายในอาคารได้รับการออกแบบตามลักษณะของการใช้งาน อาคารบางประเภทมีลักษณะที่ว่างภายในแคบ หรือถูกแบ่งเป็นห้องเล็กๆ หรือมีโครงสร้างเสาช่วงแคบ เช่น ห้องแถว หอพัก หรือบ้านพักอาศัย เป็นต้น อาคารประเภทนี้จะมีศักยภาพสำหรับการเปลี่ยนแปลงการใช้งานน้อย การใช้งานใหม่บางประเภทเท่านั้นที่สามารถใช้งานได้ แต่อาคารบางประเภทมีลักษณะที่ว่างภายใน กว้าง โลง โอบอ้อม เช่น อาคารราชการ อาคารสถานีรถไฟ เป็นต้น อาคารประเภทนี้จึงเป็นอาคารที่มีศักยภาพสูงในการรองรับการเปลี่ยนแปลงเพื่อการใช้งานใหม่

การพิจารณาศักยภาพของอาคารซึ่งเป็นการคำนึงถึงและเคารพในลักษณะเฉพาะที่สำคัญของอาคารนั้นเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นมากในกระบวนการอนุรักษ์สำหรับการใช้งานใหม่ เพราะทำให้สามารถเลือกการใช้งานใหม่ได้อย่างเหมาะสมและสามารถลดความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับอาคารทั้งลักษณะภายนอกและที่ว่างภายในได้ ซึ่งจะเป็นการรักษาคุณค่าที่สำคัญของอาคารให้อยู่ควบคู่ไปกับการพัฒนา

2.2.2 ระดับการใช้งานอาคาร

การใช้งานใหม่ของอาคารอาจมีการดัดแปลงหรือเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างอาคารไปบ้างตามความต้องการใช้งานใหม่ แต่ที่เป็นการดีที่สุดคือการเปลี่ยนแปลงอาคารหรือเข้าสัมผัสอาคารให้น้อยที่สุด (minimum intervention) ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นการรักษาคุณค่าของอาคารไว้ได้มากที่สุด ดังเช่นในหลักการของกฎบัตรเบอร์อาได้กล่าวถึงเรื่องการใช้งานอาคารไว้ว่า “การใช้ควรรักษาคุณค่าความสำคัญทางวัฒนธรรมของโบราณสถานไว้ โดยการใช้นรูปแบบใหม่ควรมีการเปลี่ยนแปลงต่อโบราณสถานให้น้อยที่สุด ควรเคารพประวัติศาสตร์ทั้งชุมชนและความหมายที่สัมพันธ์กับโบราณสถาน และกระทำสิ่งที่เหมาะสมเพื่อดำรงความสำคัญทางวัฒนธรรมของโบราณสถานนั้นไว้”¹⁷ แต่เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงไปของสังคมในปัจจุบันทำให้ผู้คนเกิดความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ระบบไฟฟ้า ระบบปรับอากาศ ระบบสื่อสาร ระบบรักษาความปลอดภัย หรือแม้แต่วัสดุการขนส่งภายในอาคาร มากขึ้น ดังนั้นด้วยเหตุผลดังกล่าว แม้ในการเปลี่ยนแปลงอาคารเพื่อการใช้งานในระดับน้อยที่สุดยังอาจจะต้องมีการเพิ่มระบบอำนวยความสะดวกบางประการเข้าไปด้วยเช่นกัน แต่จากหลักการข้างต้นที่ว่าต้องรักษาคุณค่าของอาคารไว้ให้มากที่สุด จึงต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมอาคารด้วยความเคารพต่อประวัติศาสตร์และลักษณะของอาคารมากที่สุด ดังนั้นในการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมส่วนใดๆ ให้กับอาคารจะต้องดำเนินการให้มีลักษณะกลมกลืนไปกับอาคาร แต่ต้องสามารถแยกแยะเห็นได้ว่าเป็นของใหม่ และต้องไม่สร้างผลกระทบใดๆ ต่อลักษณะของอาคารเดิม (original fabric) เพื่อว่าในอนาคตหากมีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานของอาคารใหม่อีกครั้ง สิ่งเพิ่มเติมนี้จะสามารถถูกรื้อออกได้โดยไม่ทำให้สูญเสียสภาพของโครงสร้างหรือลักษณะของอาคารเดิมไป การเปลี่ยนแปลงการใช้งานหรือระดับการใช้งานอาคาร สามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม¹⁸ ได้แก่

¹⁷ คำอธิบายของมาตรา 7.2 ในกฎบัตรเบอร์อา

¹⁸ UNESCO, *Asia conserved*, (Bangkok: Clung Wicha Press, 2007), pp. 13-20.

• การใช้แบบเดิม (Continuity of use) เป็นการใช้งานแบบเดิมตามวัตถุประสงค์เดิมของอาคาร และเมื่อได้รับการบูรณะซ่อมแซมใหม่แล้วก็ยังคงกลับมาใช้งานแบบเดิม ซึ่งโดยส่วนมากเกิดขึ้นกับกรณีอาคารทางศาสนา

ตัวอย่างกรณีศึกษา

หอพระไตรปิฎกวัดระฆังโฆสิตาราม¹⁹ ซึ่งเป็นนิวาสนสถานเดิมของสมเด็จพระพุฒาจารย์โต พรหมรังษี เมื่อครั้งทรงพระยศเป็นพระราชวรินทร์ในสมัยกรุงธนบุรี มีลักษณะสถาปัตยกรรมพิเศษเป็นเรือนแฝดสาม เป็นเรือนไม้ยกพื้นฝาประกน ซึ่งเรือนลักษณะนี้ไม่ปรากฏที่ใดยกเว้นพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานในพระบรมมหาราชวังและหมู่พระวิมานในพระราชวังบวรสถานมงคล ต่อมาทรงรื้อถวายเป็นวัดระฆัง และได้ใช้เป็นหอพระไตรปิฎกในภายหลังเมื่อพระองค์ทรงปราบดาภิเษกแล้ว แต่เดิมหอไตรนี้ตั้งอยู่กลางสระน้ำบริเวณด้านหลังวัดข้างฉาปนสถาน และได้ทำการย้ายที่ตั้งใหม่มาบริเวณด้านทิศใต้ของพระอุโบสถ เมื่อครั้งบูรณะซ่อมแซมหอพระไตรปิฎกในปี พ.ศ. 2511 ซึ่งแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2525 หลังจากนั้นจนถึงปี พ.ศ. 2546 หอพระไตรเกิดการทรุดโทรมตามวันเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป วัดระฆังโฆสิตารามได้แจ้งความประสงค์กับกรมศิลปากรว่ามีความประสงค์จะบูรณะซ่อมแซมหอพระไตรปิฎกนี้ เนื่องจากเกิดการชำรุดเสียหายในส่วนต่างๆ ของอาคารอย่างมาก

ภาพที่ 2-3 หอพระไตรปิฎก หลังการบูรณะซ่อมแซม
ในปี พ.ศ. 2550

ที่มา : นิตยสารศิลปากร ปีที่ 52 ฉบับที่ 1 ม.ค.-ก.พ. 2552, หน้า 25.

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2550 การบูรณะซ่อมแซมอาคารหอพระไตรปิฎกได้เริ่มดำเนินการขึ้นมีการซ่อมแซมองค์ประกอบของอาคารที่ชำรุดเสียหาย รวมถึงงานระบบอาคาร เช่น ระบบป้องกันอัคคีภัย ระบบไฟฟ้า สายไฟฟ้า ดวงโคม มีสภาพหมดอายุการใช้งาน ซึ่งได้รับการติดตั้งเพิ่มเติมมาก่อนหน้านี้ให้กลับมาใช้งานได้เหมือนเดิม และภายหลังการบูรณะซ่อมแซมแล้วเสร็จหอพระไตรปิฎกหลังนี้ยังคงถูกใช้เป็นที่เก็บคัมภีร์พระปริยัติธรรมเหมือนเช่นเดิม

¹⁹ จมร ปรัชญาประสิทธิ์, "งานบูรณะหอไตรวัดระฆัง ปี 2550 25 ปี หลังการบูรณะครั้งแรก," *ศิลปากร* 52,1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2552): 25-39.

• การกลับมาใช้แบบเดิม (Return to original use) เป็นการใช้งานที่เปลี่ยนแปลงไปจากการใช้งานเดิมของอาคาร และเมื่อได้รับการบูรณะซ่อมแซมแล้วมีการกลับมาใช้งานตามแบบเดิมของอาคาร

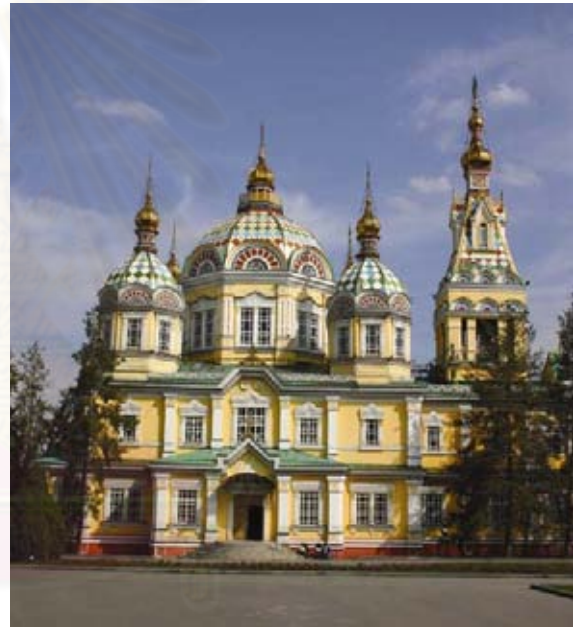
ตัวอย่างกรณีศึกษา

St. Ascension Cathedral²⁰ เป็นโบสถ์ศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ของชาวรัสเซีย (Russian Orthodox Church) เริ่มก่อสร้างกลางศตวรรษที่ 19 ที่เมืองอมาลที่ ประเทศคาซัคสถาน โดยในระหว่างการก่อสร้างได้ประสบปัญหาเกิดแผ่นดินไหวขึ้นในปี ค.ศ. 1887 ทำให้โครงสร้างอาคารก่ออิฐเกิดความเสียหายจึงเป็นสาเหตุให้เกิดพัฒนาการใหม่ในการก่อสร้างโดยใช้ไม้ในการสร้างอาคารสาธารณะขนาดใหญ่แห่งแรกในบริเวณแถบนี้ การก่อสร้างแล้วเสร็จในปี ค.ศ. 1907 และสามารถต้านทานแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1911 ได้ ต่อมาในช่วงปี ค.ศ. 1930 กลุ่มต่อต้านศาสนาได้เข้ามายึดครองและสร้างความเสียหายอย่างมากต่อโบสถ์แห่งนี้

ภาพที่ 2-4 St. Ascension Cathedral
ก่อนการบูรณะปี ค.ศ. 1994

ที่มา : Asia conserved

ภาพที่ 2-5 St. Ascension Cathedral
หลังการบูรณะปี ค.ศ. 1994

ที่มา : Asia conserved

หลังจากนั้นได้มีการบูรณะซ่อมแซมโบสถ์ขึ้นสองครั้ง ครั้งแรกเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1970 เพื่อเปิดใช้เป็นพิพิธภัณฑน์ และหลังจากส่งมอบโบสถ์คืนให้แก่ศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์แล้วจึงมีการบูรณะซ่อมแซมครั้งที่สอง ซึ่งเริ่มต้นในปี ค.ศ. 1994 และแล้วเสร็จในปี ค.ศ. 2000 ซึ่งได้เปิดใช้เป็นโบสถ์อีกครั้ง แม้ว่าการทำงานของ St. Ascension Cathedral จะเป็นการกลับมาใช้แบบเดิมภายหลังการอนุรักษ์แล้วเสร็จก็ตาม แต่เนื่องด้วยผู้คนในยุคสมัยปัจจุบันนี้มีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก

²⁰ UNESCO, *Asia conserved*, (Bangkok: Clung Wicha Press, 2007), p. 332.

ต่างๆ มากขึ้น ภายใน St. Ascension Cathedral จึงได้มีการเพิ่มเติมระบบไฟฟ้าส่องสว่าง และระบบเครื่องเสียง เข้ามาเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่เข้ามาใช้โบสถ์ด้วย

• การเปลี่ยนแปลงการใช้เล็กน้อย (Minimal change of use) เป็นการใช้งานที่มีลักษณะรูปแบบงานใกล้เคียงหรือไม่แตกต่างจากการใช้งานแบบเดิมของอาคารมากนัก และอาจมีการเพิ่มเติมองค์ประกอบสิ่งอำนวยความสะดวกใหม่บางส่วนเข้าไป เช่น ระบบลิฟต์ ระบบสื่อสาร ระบบไฟฟ้า ระบบปรับอากาศ เป็นต้น เพื่อเป็นการสนับสนุนการใช้งานใหม่ของอาคารให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

ตัวอย่างกรณีศึกษา

วังลดาวัลย์²¹ เป็นพระตำหนักที่สร้างขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มก่อสร้างราว พ.ศ. 2449 เพื่อใช้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ และภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทยสยามในปี พ.ศ. 2475 เจ้านายชั้นสูงจึงแปรพระราชฐานพร้อมด้วยเหล่าข้าราชการรับใช้ออกจากวังลดาวัลย์ทั้งหมด วังลดาวัลย์จึงว่างเปล่าลงตั้งแต่นั้นมา ต่อมาราวปี พ.ศ. 2488 สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้ซื้อและถือกรรมสิทธิ์ในวังลดาวัลย์ และในปี พ.ศ. 2489สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้ย้ายที่ทำการเข้ามาและใช้วังลดาวัลย์เป็นตึกอำนวยการมาจนถึงปัจจุบัน²² ในปี พ.ศ. 2545 สำนักงานทรัพย์สินฯ ได้ริเริ่มโครงการบูรณะซ่อมแซมตึกอำนวยการสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ด้วยสำนักงานทรัพย์สินฯ มีความตระหนักถึงความสำคัญของวังลดาวัลย์ทั้งในแง่ของ “ตัวแทนสถาปัตยกรรมยุคเก่า” และในฐานะของ “สะพานเชื่อมโยงประวัติศาสตร์” สำนักงานทรัพย์สินฯ จึงกำหนดแนวทางให้การอนุรักษ์วังแห่งนี้ให้ใกล้เคียงของเดิมมากที่สุดเพื่อธำรงไว้เป็นมรดกแก่คนรุ่นหลัง ซึ่งได้ดำเนินการแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2547

ภาพที่ 2-6 ด้านหน้าวังลดาวัลย์ หลังการบูรณะ
ที่มา : วังลดาวัลย์, หน้า 11.

ภาพที่ 2-7 เปรียบเทียบผนังภายนอกอาคาร
ที่มา : วังลดาวัลย์, หน้า 67.

²¹ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. วังลดาวัลย์: เปิดประตูสู่การพัฒนาอันยั่งยืน บนพื้นฐานแห่งความเป็นธรรม. (กรุงเทพมหานคร: ดาวฤกษ์คอมมูนิเคชั่นส์, ม.ป.ป.), หน้า 24.

²² เรื่องเดิม, หน้า 24-32.

ภาพที่ 2-8 และภาพที่ 2-9 ภาพเปรียบเทียบโถงก่อนและหลังการเพิ่มลิฟต์โดยสารภายในอาคาร
ที่มา : วัลลดาวัลย์, หน้า 68.

เมื่อการอนุรักษ์แล้วเสร็จมีการใช้งานเป็นตึกอำนวยการ ซึ่งบางห้องยังได้รับการรักษาไว้ให้ใช้งานเช่นเดิม ได้แก่ ห้องพระ และในส่วนอื่นๆ มีการแบ่งการใช้งานห้องภายในเป็น ห้องทำงาน ผู้อำนวยการ ห้องประชุม ห้องรับรองแขก ห้องพระราชพิธี ห้องรับประทานอาหาร และห้องสมุด เป็นต้น เป็นการใช้งานใหม่ที่เปลี่ยนแปลงจากการใช้งานเดิมเล็กน้อยจากที่ประทับมาเป็นสำนักงาน การเพิ่มเติมงานระบบต่างๆ เพื่อให้อาคารสามารถรองรับการใช้งานใหม่จึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นมาก ดังนั้นในการอนุรักษ์ครั้งนี้จึงเพิ่มงานระบบต่างๆ เข้ามา เช่น ระบบสุขาภิบาล ระบบไฟฟ้า ระบบปรับอากาศ ระบบรักษาความปลอดภัย ระบบเสียง อุปกรณ์สื่อสาร และลิฟต์ โดยงานระบบทั้งหมดเหล่านี้ติดตั้งเพิ่มเติมให้มีความกลมกลืนไปกับอาคาร ซึ่งทำให้อาคารรองรับการใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยยังคงสามารถรักษาคุณค่าที่สำคัญของอาคารไว้ได้

• **การเปลี่ยนแปลงการใช้ใหม่ (Completely new use)** เป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้งานไปจากเดิม มีการเพิ่มเติมงานระบบอาคารต่างๆ ที่มีความจำเป็นและเพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับการใช้งานใหม่ของอาคาร เช่น ระบบลิฟต์ ระบบไฟฟ้า ระบบปรับอากาศ ระบบสื่อสาร สายโทรศัพท์ สายเคเบิล เป็นต้น เพื่อเป็นการสนับสนุนการใช้งานใหม่ของอาคารให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

ตัวอย่างกรณีศึกษา

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ หรือ MUSEUM SIAM เดิมอาคารนี้เป็นอาคารกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งเป็นหนึ่งในอาคารสำนักงานราชการแห่งแรกๆ ของไทย เริ่มก่อสร้างราวปี พ.ศ. 2464 แล้วเสร็จราวปี พ.ศ. 2465 อาคารมีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิก รีไววัล เป็นอาคารสูง 3 ชั้น หลังคานับยา และได้ใช้เป็นที่ทำการของกระทรวงมากกว่า 70 ปี จนในปี พ.ศ. 2532 กระทรวงพาณิชย์ได้ย้ายที่ทำการออกไป ณ ตำบลบางกระสอบ จังหวัดนนทบุรี อาคารกระทรวงพาณิชย์เดิมจึงว่างจากการใช้งาน จนกระทั่งสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติได้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2547 และได้เห็นถึงคุณค่าที่สำคัญของอาคารทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ รูปแบบสถาปัตยกรรม ดังนั้นในปี พ.ศ. 2548 สถาบันพิพิธภัณฑ์ฯ จึงดำเนินการอนุรักษ์และปรับปรุงอาคารเพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้

แห่งชาติ แห่งที่ 1 เป็นแหล่งข้อมูลความรู้ให้แก่เยาวชนทั่วไป²³ ซึ่งเปิดตัวอย่างเป็นทางการในวันอาทิตย์ที่ 23 ธันวาคม 2550²⁴

อาคารกระทรวงพาณิชย์จึงมีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานไปจากเดิม การอนุรักษ์อาคารจึงมีการเพิ่มเติมงานระบบอาคารต่างๆ ที่มีความจำเป็นและเหมาะสมกับการใช้งานใหม่ เช่น ระบบไฟฟ้า ระบบปรับอากาศ ระบบป้องกันปลวก ลิฟต์ และห้องน้ำ เป็นต้น ซึ่งดำเนินการโดยไม่กระทบต่อวัสดุตกแต่งเดิมที่มีคุณค่าของอาคาร ฉะนั้นการเพิ่มงานระบบอาคารทำให้การใช้งานใหม่ของอาคารมีประสิทธิภาพสูงสุดและสามารถรักษาคุณค่าของอาคารให้คงอยู่ต่อไปได้

ภาพที่ 2-10 ด้านหน้าทางเข้าสถาบันพิพิธภัณฑ์ -
การเรียนรู้แห่งชาติ
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2-11 ตู้เครื่องปรับอากาศภายในอาคาร
ที่มา : ผู้วิจัย

การพิจารณาถึงศักยภาพและระดับการใช้งานของอาคารเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการก่อนเลือกการใช้งานใหม่ให้กับอาคาร เพื่อให้การใช้นั้นมีการใช้สอยได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยที่ไม่เป็นการทำลายคุณค่าที่สำคัญของอาคาร ดังในกฎบัตรเบอร์กา ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงอาคารไว้ว่า “การอนุรักษ์ควรกระทำให้มากที่สุดเท่าที่จำเป็นเพื่อให้สถานที่นั้นสามารถใช้ประโยชน์ได้...”²⁵ หากสามารถปฏิบัติตามหลักการที่กล่าวมา การอนุรักษ์อาคารนั้นจะเป็นการอนุรักษ์ที่ประสบผลสำเร็จที่สามารถรักษาและส่งเสริมคุณค่าของอาคารให้คงอยู่ต่อไปได้

²³ อโศกไทย. พิพิธภัณฑ์เพื่อการเรียนรู้แห่งชาติ แห่งที่ 1 (อาคารกระทรวงพาณิชย์ (เดิม)). ใน 2 ทศวรรษอโศกไทย: การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเส้นทางสู่กรุงไทย. (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์แอนด์พับลิชชิ่ง, 2549), หน้า 252-254.

²⁴ รู้จักมิวเซียมสยาม จาก <http://museumsiam.com/about>. (วันที่ 14 มีนาคม 2554)

²⁵ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐติ. การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและชุมชน. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 94.

2.3 งานอนุรักษ์มีการสื่อความหมายที่สำคัญของวัฒนธรรม สังคม ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม

การสื่อความหมายหรือการนำเสนออาคารเป็นการให้ข้อมูลของอาคารอนุรักษ์แก่ผู้คน เพื่อให้ผู้เข้าชมได้เห็นถึงคุณค่าในด้านต่างๆ ที่มีความสำคัญของอาคาร ทั้งวัฒนธรรมประเพณี สังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ รูปแบบอาคาร อิทธิพลหรือพัฒนาการของสถาปัตยกรรม รวมถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาจากอดีต ตลอดจนวิธีการอนุรักษ์ที่ได้ดำเนินการไปแล้วกับอาคาร เพื่อเป็นการส่งเสริมความเข้าใจในเรื่องของคุณค่าและวิธีการปกป้องรักษาอาคารให้นำไปสู่การสร้างจิตสำนึกและเกิดความใส่ใจในการอนุรักษ์อาคารมรดกเหล่านั้นต่อไปในอนาคต การสื่อความหมายหรือการนำเสนออาคารจึงเป็นส่วนสำคัญของการอนุรักษ์ที่ไม่สามารถแยกออกจากกระบวนการอนุรักษ์ได้ และต้องได้รับการวางแผนการมาก่อนกระบวนการอนุรักษ์อาคารจะเริ่มขึ้น เนื่องจากต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ว่ามีความต้องการสื่อความหมายของอาคารออกมาในทิศทางใด หรือต้องการให้ผู้คนได้รับอะไรบ้างจากอาคารหรือสถาปัตยกรรมนั้น และเมื่อได้พิจารณาถึงความหมายที่ต้องการนำเสนอได้อย่างถูกต้องและอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เป็นจริงของอาคาร เพราะการบิดเบือนหรือปรับแต่งข้อมูลนั้นสร้างความเข้าใจผิดให้กับอาคารกลายเป็นผลเสียหาย ทำลายคุณค่าของอาคารมากกว่า แล้วจึงดำเนินการวางแผนการอนุรักษ์และเลือกวิธีการอนุรักษ์ที่มีความเหมาะสมสามารถปกป้องรักษาคุณค่าของอาคาร และทำให้อาคารสามารถสื่อความหมายหรือนำเสนอข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีการอนุรักษ์ในระดับที่แตกต่างจะสามารถทำให้อาคารสื่อความหมายได้ในระดับที่แตกต่างกันได้แก่

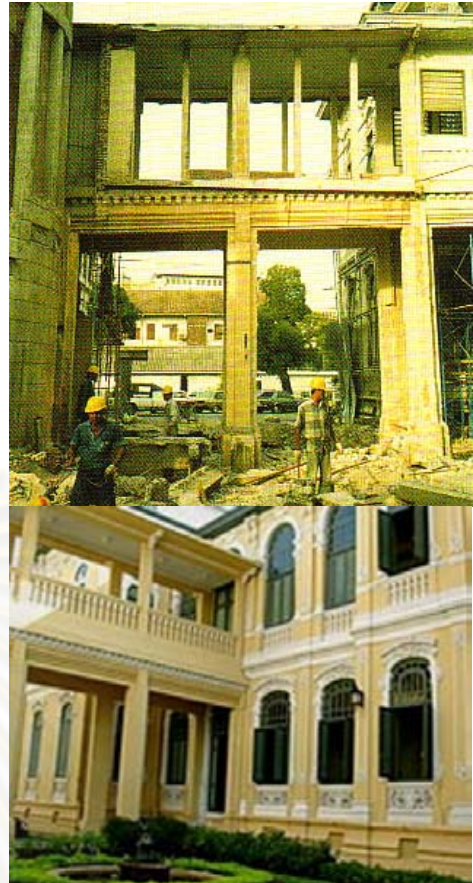
- การป้องกันการเสื่อมสภาพ (prevention) เป็นการขจัดปัญหาโดยไม่แต่ต้องตัวอาคารทำให้อาคารยังคงสภาพเดิม (preservation) ไว้ วิธีการนี้สามารถสื่อความหมายที่แท้จริงของอาคารหรือสื่อให้เห็นสภาพที่แท้จริงของอาคารก่อนการอนุรักษ์ได้
- การเสริมความมั่นคง (consolidation) เป็นการแก้ปัญหาให้อาคารโดยแต่ต้องตัวอาคารเฉพาะในส่วนที่เกิดความเสียหาย วิธีการนี้จะยังสามารถสื่อความหมายที่แท้จริงของอาคารหรือสื่อให้เห็นสภาพที่แท้จริงของอาคารได้
- การบูรณะ (restoration) เป็นการทำให้อาคารกลับเป็นแบบเดิมหรือทำให้เป็นแบบยุคใดยุคหนึ่งตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ วิธีการนี้จะสื่อความหมายอาคารเป็นยุคสมัยหนึ่งตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้เท่านั้น
- การปรับปรุงอาคาร (renovation) เป็นการปรับปรุงให้อาคารตอบสนองการใช้งานใหม่ได้โดยที่เคารพต่อรูปลักษณะเดิมที่สำคัญของอาคาร วิธีการนี้อาคารยังสามารถสื่อความหมายได้จากภาพรวมที่สำคัญของอาคาร
- การทำขึ้นใหม่ (reproduction) เป็นการลอกเลียนแบบชิ้นส่วนของอาคารบางส่วนเพื่อนำของเก่าเข้าเก็บในพิพิธภัณฑ์ หรือเพื่อทดแทนส่วนที่ขาดหายไป วิธีการนี้มีของใหม่เข้ามาผสมผสานแต่ยังคงสามารถใช้สื่อความหมายในภาพรวมของอาคารได้ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ของแท้ทั้งหมด
- การสร้างขึ้นใหม่ (reconstruction) เป็นการสร้างขึ้นใหม่ ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ วิธีการนี้เป็นการสื่อความหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ สภาพสังคมวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมของอาคารมากกว่าจะสื่อให้เห็นสภาพที่แท้จริงของอาคารเนื่องจากการสร้างขึ้นใหม่ด้วยวัสดุใหม่ทั้งหมด

ภาพที่ 2-12 (บน) ด้านหน้าตึกใหญ่
ภาพที่ 2-13 (ขวา) ภาพเปรียบเทียบบริเวณส่วนต่อเติม
ก่อนและหลังการบูรณะ
ที่มา : หนังสือ 100 ปีวังบางขุนพรหม

ดังนั้นเมื่อทำการอนุรักษ์วังบางขุนพรหมแล้ว ตึกทั้งสองหลังของวังบางขุนพรหมสามารถตอบสนองการใช้งานใหม่ได้อย่างดี และยังคงรักษาสวนสำคัญที่มีคุณค่าของอาคารไว้ได้ ซึ่งสามารถสื่อความหมายให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและความใกล้ชิดผูกพันกันของสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์และสมเด็จพระราชมารดา ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงลักษณะสังคมในประเทศสยามสมัยนั้นที่ได้รับอิทธิพลจากชาติตะวันตก ซึ่งแสดงออกจากรูปแบบสถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งของตึกทั้งสอง

การสื่อความหมายหรือการนำเสนออาคารเป็นขั้นตอนที่ต้องได้รับการเตรียมการตั้งแต่การกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ในเบื้องต้น แต่จะมาปรากฏการใช้ในภายหลังการอนุรักษ์ ซึ่งการสื่อความหมายหรือการนำเสนออาคารเป็นส่วนที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการอนุรักษ์อาคารไม่น้อยกว่าขั้นตอนอื่นๆ เนื่องจากการสื่อความหมายให้ประโยชน์หลายประการแก่การอนุรักษ์ เช่น การให้ความรู้ที่ช่วยสร้างคุณค่าเพิ่มเติมให้กับอาคารด้วยการนำเสนอข้อมูลชี้ให้เห็นถึงคุณค่าและเรื่องราวที่น่าสนใจของบุคคลหรือเหตุการณ์ที่สำคัญในประวัติศาสตร์ และช่วยสร้างจิตสำนึกของผู้คนให้เกิดความรัก ความหวงแหนและเกิดความต้องการอนุรักษ์อาคารนั้นหรืออาคารอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกันต่อไป ดังนั้นการอนุรักษ์อาคารจึงควรเตรียมการสื่อความหมายที่ดี เพราะจะเป็นการส่งเสริมให้การอนุรักษ์ประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี

2.4 งานอนุรักษ์สื่อให้เห็นถึงความเข้าใจในเทคนิควิธีการอนุรักษ์ได้

อาคารหรือสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญนั้นคล้ายเป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เกิดการสูญเสียไปแล้วก็ไม่สามารถหาใหม่มาทดแทนได้ ในการปฏิบัติการอนุรักษ์จึงต้องดำเนินการอย่างรอบคอบ มีการแบ่งลำดับการดำเนินการเป็นขั้นตอนอย่างรัดกุมและถูกต้อง และในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการอนุรักษ์ต้องให้ผู้เชี่ยวชาญหลายด้าน เช่น นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี วิศวกร สถาปนิก ภูมิสถาปนิก นักอนุรักษ์เฉพาะด้าน รวมไปถึงนักวิทยาศาสตร์ที่จะเข้ามาช่วยวิเคราะห์ และหาแนวทางการอนุรักษ์วัสดุ เช่น สี โลหะ หรือปูนฉาบด้วย เช่นดังคำกล่าวในกฎบัตรเวนิส ที่ว่า “ขั้นตอนการอนุรักษ์ต้องอาศัยความชำนาญพิเศษ เพื่อมุ่งที่จะสงวนรักษาและแสดงคุณค่าแห่งสุนทรียภาพ และประวัติศาสตร์ของโบราณสถาน”²⁷ เพื่อให้การอนุรักษ์สามารถปกป้องรักษาคุณค่าหรือความสำคัญของอาคารเอาไว้มากที่สุด ซึ่งวิธีการหรือกระบวนการอนุรักษ์มีขั้นตอนในการปฏิบัติการ²⁸ ต่างๆ ดังนี้

2.4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เนื่องจากอาคารหรือสถาปัตยกรรมเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นหนึ่งที่หากสูญเสียหรือเสียหายแล้วอาจหาไม่ได้จากที่ใดอีก ฉะนั้นในการอนุรักษ์จึงต้องทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอาคารนั้นๆ อย่างละเอียดเสียก่อน และต้องมีการบันทึกข้อมูลต่างๆ เหล่านี้ไว้อย่างละเอียดเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการอนุรักษ์ และใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการอนุรักษ์หรือการดูแลรักษาอาคารต่อไปได้ในอนาคต วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้พบข้อมูลของอาคารมากที่สุดคือ การสำรวจสภาพอาคาร และการขุดค้นสำรวจทางโบราณคดีของอาคาร ซึ่งจะได้ข้อมูลต่างๆ ของโครงสร้างอาคาร วัสดุก่อสร้าง วัสดุตกแต่ง ฝีมือช่าง รวมถึงสภาพปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับอาคาร และนอกจากนี้ข้อมูลของอาคารยังสามารถศึกษาได้จากแหล่งอื่นๆ ได้แก่ หลักฐานทางประวัติศาสตร์จากภาพถ่ายเก่า เอกสารหรือจดหมายเหตุ บันทึก หรือแม้แต่จากการบอกเล่าของบุคคลที่เคยเกี่ยวข้องกับอาคารนั้น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะทำให้ทราบถึงลำดับการก่อสร้าง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การใช้งาน และเห็นถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการก่อสร้าง หรือสภาพทางสังคม เศรษฐกิจในยุคสมัยนั้นได้ การเก็บข้อมูลจึงมีความสำคัญมากในกระบวนการอนุรักษ์ และนอกจากนี้ต้องศึกษาถึงปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลเกี่ยวข้องกับกระบวนการอนุรักษ์ เช่น ทรัพยากรบุคคล เงินทุน อุปกรณ์เครื่องมือ และเทคโนโลยีการก่อสร้าง ข้อจำกัดด้านกายภาพและสภาพแวดล้อม ข้อจำกัดทางด้านวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งในกฎบัตรเบอร์ลินได้ระบุไว้เช่นกันว่า “ต้องมีการเก็บข้อมูลด้านกายภาพอาคาร ประโยชน์ที่ใช้สอย ความหมายและข้อมูลด้านอื่นๆ ของอาคารก่อนที่จะทำการเปลี่ยนแปลงใดๆ กับอาคารนั้น”²⁹ ดังนั้นก่อนเริ่มกระบวนการอนุรักษ์จึงต้องทำการศึกษาและเก็บข้อมูลทุกด้านของอาคารอย่างละเอียดครบถ้วนเสียก่อน

2.4.2 การวิเคราะห์คุณค่าความสำคัญ และสภาพปัญหา

เมื่อได้รวบรวมและศึกษาข้อมูลของอาคารหรือสถาปัตยกรรมจนมีความเข้าใจถึงลักษณะและเรื่องราวความเป็นมาของอาคารหรือสถาปัตยกรรมนั้นอย่างถ่องแท้และกำหนดวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์คุณค่าของอาคารในด้านต่างๆ ให้ครบถ้วนมากที่สุด เช่น คุณค่าทางด้านศิลปกรรม วัฒนธรรม

²⁷ ตีบางส่วนจากมาตรา 9 ในกฎบัตรเวนิส

²⁸ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐริติ, การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 59.

²⁹ เรื่องเดิม, หน้า 94.

สังคม หรือสถาปัตยกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ต้องทำการวิเคราะห์สภาพและปัญหาอาคาร ซึ่งผลการวิเคราะห์คุณค่าและสภาพปัญหาของอาคารจะนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการวางแผนสำหรับการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับอาคารนั้นๆ ในลำดับต่อไป

2.4.3 การเลือกวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสม

เมื่อทราบถึงคุณค่า สภาพปัญหาต้นเหตุของการเสื่อมสภาพที่เกิดขึ้นกับอาคาร และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แล้วจึงทำการวิเคราะห์และเลือกวิธีการอนุรักษ์ที่มีความเหมาะสมกับอาคารที่สามารถแก้ปัญหาความเสียหายที่เกิดกับอาคารได้โดยยังคงรักษาคุณค่าของอาคารไว้ได้ ซึ่งวิธีการอนุรักษ์นั้นมีหลายระดับตั้งแต่การป้องกันการเสื่อมสภาพ (prevention) การคงสภาพอาคาร (preservation) การเสริมความมั่นคง (consolidation) การบูรณะ (restoration) การเปลี่ยนแปลงอาคารเก่า (renovation) การทำขึ้นใหม่ (reproduction) ไปจนถึงการสร้างขึ้นใหม่ (reconstruction)³⁰ แต่ที่มีความเหมาะสมที่สุดคือ วิธีการอนุรักษ์ที่แต่ต้องสัมผัสอาคารน้อยที่สุด (minimum intervention) โดยยังคงปกป้องรักษาคุณค่าของอาคารไว้มากที่สุด ซึ่งกฎบัตรเบอร์นา ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า “...ให้มีการเปลี่ยนแปลงให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อคงคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมของสถานที่นั้นไว้”

2.4.4 การดำเนินการอนุรักษ์

การดำเนินการอนุรักษ์ต้องปฏิบัติตามแนวทางการอนุรักษ์ที่ได้วางแผนจากการรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เริ่มต้นโครงการด้วยผู้ชำนาญการด้านการอนุรักษ์ ดังเช่นในกฎบัตรเวนิส ซึ่งมีหลักการในการอนุรักษ์ว่า “ขั้นตอนของการบูรณะเป็นการดำเนินการที่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะสาขาวิชา โดยมุ่งที่จะสงวนรักษาและแสดงคุณค่าแห่งสุนทรียภาพและประวัติศาสตร์ของโบราณสถาน ...การบูรณะจะต้องหยุดทันที ณ จุดที่เราต้องคาดคะเนสันนิษฐาน...” ฉะนั้นในการดำเนินการอนุรักษ์นั้นต้องปฏิบัติตามแผนการอย่างเข้มงวดและจริงจัง ไม่ออกนอกแผนการเพื่อป้องกันการทำลายคุณค่าของอาคารลงโดยไม่เจตนา แต่หากมีการพบข้อมูลใหม่ของอาคารผู้ชำนาญต้องทำการวางแผนปฏิบัติการอนุรักษ์ขึ้นใหม่เพื่อรักษาคุณค่าของอาคารไว้ได้อย่างครบถ้วน

ตัวอย่างกรณีศึกษา

พระราชวังเดิม หรือพระราชวังกรุงธนบุรี เป็นพระราชวังหลวงของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อครั้งเถลิงถวัลย์ราชสมบัติหลังจากที่กู้เอกราชของชาติไทยในราวปี พ.ศ. 2310 โดยพระองค์ได้ทรงย้ายราชธานีจากรุงศรีอยุธยาที่ถูกพม่าทำลายย่อยยับหลังเสียกรุงครั้งที่ 2 มาสร้างราชธานีใหม่ที่บริเวณปากคลองบางกอกใหญ่ เมืองธนบุรี ซึ่งเดิมเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยพระองค์ได้ประทับอยู่ ณ พระราชวังเดิมนับตั้งแต่ขึ้นครองราชย์ หรือระยะเวลาประมาณ 15 ปี แต่พระราชวังไม่เคยถูกทิ้งให้ร้าง ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์พระราชวังเดิมก็เป็นสถานที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ในระดับสูงหลายพระองค์ จนในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 พระราชวังเดิมได้ถูกเปลี่ยนเป็นสถานที่ตั้งโรงเรียนนายร้อยและกองทัพเรือมาจนถึงปัจจุบัน³¹ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาพระราชวังเดิมได้รับการบูรณะซ่อมแซมมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2538 พระราชวังเดิมได้รับการบูรณะซ่อมแซมอีกครั้งหนึ่งโดยความร่วมมือของกองทัพเรือ และสมาคมภริยาทหารเรือ

³⁰ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐริติ, เอกสารประกอบการบรรยายโครงการศึกษาต่อเนื่อง: พัฒนาการของแนวความคิดในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

³¹ “พระราชวังเดิม” ข้อมูลจาก http://www.wangdermpalace.org/wangderm/thai_history.html. (1 มีนาคม 2554)

เมื่อโครงการได้เริ่มขึ้นได้มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ขึ้น ซึ่งพิจารณาจากผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เช่น กรรมการด้านวิชาการ (เป็นบุคคลที่มีความรู้ในประวัติศาสตร์กรุงธนบุรี) กรรมการด้านสถาปัตยกรรม เป็นต้น รวมถึงได้มีการคัดเลือก วิศวกร และสถาปนิกอนุรักษ์ เพื่อเข้าร่วมโครงการบูรณะพระราชวังเดิม

สถาปนิกของโครงการได้แบ่งการปฏิบัติงานเป็นขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

- การสืบค้นและสำรวจสภาพอาคาร รวมถึงมีการขุดค้นทางโบราณคดีด้วย เนื่องจากการบูรณะพระราชวังเดิมตลอดระยะเวลาที่ผ่านมากระทำโดยไม่มีการเก็บข้อมูลหรือบันทึกหลักฐานใดๆ ที่จะบอกถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบเดิมได้ จึงต้องมีการสืบค้นและสำรวจสภาพอาคาร เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลด้านลักษณะกายภาพสถาปัตยกรรมของพระราชวังเดิม รวมถึงทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาวัสดุและโดยเฉพาะโครงสร้างไม้ เช่น ซ่อฟ้า ไบระกา โครงสร้างหลังคาชำรุดเสียหายมาก ปัญหาการหลุดตัวของอาคาร และปัญหาของความชื้นเนื่องจากพระราชวังเดิมสร้างอยู่ติดแม่น้ำ จึงทำให้มีน้ำใต้ดินมาก ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอีก เช่น ผนังปูนฉาบหลุดหล่อน สีทาผนังหลุดลอก เป็นต้น นอกจากนี้สถาปนิกของโครงการได้ทำการส่งตัวอย่างวัสดุฉาบผิว และสีทาผนังไปวิเคราะห์อย่างละเอียดที่ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อให้ได้ข้อมูลของอาคารพระราชวังเดิมอย่างละเอียดและถูกต้อง สำหรับใช้เป็นข้อมูลในการพิจารณาการอนุรักษ์ในกระบวนการลำดับต่อไป

- การวิเคราะห์คุณค่าความสำคัญ พระราชวังเดิมเป็นพระราชวังหลวงของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี และต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชแห่งนี้ได้เป็นสถานที่ประทับของเจ้านายระดับสูงหลายพระองค์ ด้วยเหตุผลดังกล่าวพระราชวังเดิมจึงเป็นสถานที่ที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ สังคม และสถาปัตยกรรม ดังนั้นพระราชวังเดิมจึงเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าอย่างยิ่งของประเทศไทย

- การเลือกวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสม สถาปนิกอนุรักษ์ได้พิจารณาเลือกวิธีการอนุรักษ์ที่มีความเหมาะสมสภาพความเสียหายต่างๆ ของพระราชวังเดิม และยังคงรักษาคุณค่าของพระราชวังเดิมไว้ได้ คือ การเสริมความมั่นคง (consolidation) และการบูรณะ (restoration)

- การดำเนินการอนุรักษ์ เนื่องจากไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เพียงพอที่จะเห็นถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเดิมของพระราชวังเดิมได้ สถาปนิกอนุรักษ์ของโครงการจึงทำการอนุรักษ์พระราชวังเดิมตามวิธีการอนุรักษ์ที่เห็นว่ามีเหมาะสม โดยดำเนินการตามข้อมูลหลักฐานที่สามารถสืบค้นได้จากการสำรวจสภาพ และขุดค้นทางโบราณคดีเท่านั้น

การเสริมความมั่นคง (consolidation) เป็นการเสริมความแข็งแรงให้โครงสร้างเดิมของอาคารพระราชวังเดิมยังคงอยู่ต่อไปได้ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมเดิมของพระราชวัง เช่น การเสริมความแข็งแรงให้แก่ฐานรากอาคารเพื่อป้องกันการหลุดตัวของอาคาร การเจาะช่องระบายความชื้นใต้ฐานอาคารและการเจาะรูอัดซีเมนต์ระบบกันซึม เพื่อป้องกันความชื้นทำลายปูนฉาบและผนังก่ออิฐของอาคาร การเสริมคอนกรีตเสริมเหล็กคานทับหลังหน้าต่าง เป็นต้น

การบูรณะ (restoration) เป็นการทำให้อาคารพระราชวังกลับสู่รูปแบบเดิม เช่น การเปลี่ยนกระเบื้องดินเผาเคลือบสีด้วยขนาดและสีตามแบบเดิม การทำกรอบปูนปั้นหลังตามแบบเดิม การทำซ่อฟ้า ไบระกา หางหงส์ ด้วยไม้ ขนาดและรูปแบบตามแบบเดิม เป็นต้น

ภาพที่ 2-14 ท้องพระโรง พระราชวังเดิม

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 2-15 การบูรณะหลังคาท้องพระโรง

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

การสร้างขึ้นใหม่ (reconstruction) เป็นการทำขึ้นใหม่โดยอ้างอิงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น การสร้างศาลจัดแสดงศิระชะปลาวาฬจากฐานอาคารเดิม ซึ่งพบเมื่อมีการขุดค้นสำรวจทางโบราณคดี และจากหลักฐานพบว่าเป็นอาคารโถงลักษณะแบบจีน จึงนำรูปแบบจากอาคารแบบจีนโดยรอบมาประยุกต์ขึ้นบนฐานอาคารเดิม³²

โครงการบูรณะพระราชวังเดิมมีวัตถุประสงค์จัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ เพื่อใช้เป็นแหล่งศึกษาข้อมูลเรื่องกรุงธนบุรี ดังนั้นเมื่อโครงการบูรณะแล้วเสร็จ อาคารต่างๆ ภายในพระราชวังได้จัดเป็นที่แสดงนิทรรศการต่างๆ เช่น ตำนานเก๋งคู่หลังเล็กใช้เป็นที่จัดแสดงเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจทางด้านการรบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตำนานเก๋งคู่หลังใหญ่ใช้เป็นที่จัดแสดงภาพนิทรรศการเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจในด้านการทำนุบำรุงบ้านเมืองในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และศาลศิระชะปลาวาฬใช้จัดแสดงกระดูกศิระชะปลาวาฬ ซึ่งเป็นกระดูกศิระชะปลาวาฬที่ขุดค้นพบบริเวณใต้ฐานศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นต้น นอกจากอาคารท้องพระโรงได้ถูกใช้สอยเป็นสถานที่ที่จัดงาน และประกอบพิธีสำคัญเป็นประจำ และส่วนพระที่นั่งขวางใช้เป็นห้องรับรองบุคคลสำคัญ และเป็นห้องประชุมในบางโอกาส³³ ซึ่งอาคารเหล่านี้ของพระราชวังเดิมยังคงได้รับการใช้งาน และมีผู้คนเข้าเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ความสำเร็จของโครงการบูรณะพระราชวังเดิม ทั้งการปกป้องรักษาคุณค่าของอาคาร และการสามารถเข้าใช้และได้รับประโยชน์ของบุคคลากรภายในและสาธารณชนภายนอกนั้นเกิดขึ้นจากการปฏิบัติการอนุรักษ์ที่มีความเข้าใจในขั้นตอนและเทคนิควิธีการอนุรักษ์เป็นอย่างดี

³² ข้อมูลจากบริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

³³ "พระราชวังเดิม" ข้อมูลจาก http://www.wangdempalace.org/wangderm/thai_history.html. (1 มีนาคม 2554)

ดังนั้นอาคารหรือสถาปัตยกรรมที่มีการปฏิบัติกรอย่างเป็นขั้นตอนตามแผนการที่ได้รับการกำหนดขึ้น จากฐานข้อมูลที่ต้องของอาคารทำให้อาคารหรือสถาปัตยกรรมได้รับการปกป้องรักษาคุณค่าไว้มากที่สุดด้วยวิธีการที่เหมาะสม และภายหลังการอนุรักษ์อาคารหรือสถาปัตยกรรมนี้สามารถสื่อความหมายได้ตามวัตถุประสงค์ การอนุรักษ์ดังกล่าวนี้จึงเป็นงานอนุรักษ์ที่มีความเข้าใจในขั้นตอนและเทคนิควิธีการอนุรักษ์

2.5 การอนุรักษ์มีการใช้เทคนิคการอนุรักษ์ ช่างฝีมืออย่างเหมาะสม และ

2.6 การอนุรักษ์มีการใช้วัสดุอย่างเหมาะสม

อาคารเกิดขึ้นจากการประกอบรวมกันของโครงสร้างอาคาร งานช่างฝีมือ และวัสดุต่างๆ ซึ่งทำให้อาคารมีลักษณะเฉพาะตัวที่เป็นเสมือนภาษาบอกเล่าเรื่องราวในประวัติศาสตร์ บ่งบอกถึงลักษณะสังคม วัฒนธรรม พัฒนาการทางความคิด หรือกระแสดความนิยมของผู้คนในอดีตที่ทำให้เห็นถึงสภาพของสังคมที่แวดล้อมอาคารในช่วงสมัยนั้นๆ ได้ เช่น พระที่นั่งอนันตสมาคม มีการใช้เทคโนโลยีการก่อสร้าง วัสดุต่างๆ และแม้แต่ช่างฝีมือก็นำเข้ามาจากต่างประเทศ พระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นตัวอย่างอาคารที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของสังคมบ้านเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งบ้านเมืองสยามกำลังตกอยู่ในช่วงเวลาของการถูกคุกคามอธิปไตยจากต่างชาติ เนื่องด้วยเห็นว่าสยามเป็นบ้านป่า บ้านเมืองที่ยังไม่เจริญ ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริโปรดเกล้าให้สร้างอาคารอย่างฝรั่ง ด้วยช่างฝีมือและวัสดุแบบฝรั่งขึ้น เพื่อเป็นการแสดงถึงความเจริญของบ้านเมือง ซึ่งเป็นวิธีทางหนึ่งในการลดภัยคุกคามจากต่างชาติได้ เป็นต้น ฉะนั้นอาคารจึงต้องได้รับการปฏิบัติกรอนุรักษ์ทุกขั้นตอนกับทุกส่วนของอาคารอย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อเป็นการการรักษาและไม่เป็นการทำลายคุณค่าที่มีความสำคัญดังกล่าวลงไป

งานช่างฝีมือ และวัสดุจึงเป็นส่วนที่มีความสำคัญอย่างมากของความเป็นอาคารหลังหนึ่ง งานช่างฝีมือ เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาที่แสดงเอกลักษณ์เฉพาะของในแต่ละท้องถิ่น เช่น งานแกะสลัก ฉลุไม้เป็นงานของช่างฝีมือทางภาคเหนือของประเทศไทย เป็นต้น วัสดุที่ใช้ทั้งในส่วนก่อสร้างและส่วนตกแต่งอาคารเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวของสังคมหรือท้องถิ่นนั้นๆ เช่น บ้านเรือนไทยใช้ไม้เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้างและตกแต่ง เนื่องจากไม้เป็นวัสดุที่หาง่ายและมีจำนวนมากในพื้นที่ของประเทศไทยในอดีต เป็นต้น และนอกจากนี้วัสดุยังเป็นสิ่งที่ช่วยแสดงความหมายของอาคารอีกด้วย เช่น ป้อม หรือ กำแพงมักถูกสร้างด้วยหิน หรืออิฐก่อ เนื่องจากให้ความรู้สึกแข็งแรง มั่นคง มากกว่าการใช้ไม้ เป็นต้น ฉะนั้นในการอนุรักษ์อาคารทั้งงานช่างฝีมือ และวัสดุจึงควรได้รับการปกป้องรักษาไว้เป็นอย่างดีด้วยวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสม

ในการอนุรักษ์งานช่างฝีมือควรใช้เทคนิควิธีการ หรือกรรมวิธีแบบเดิม หากในท้องถิ่นขาดแคลนช่างฝีมือ ในการอนุรักษ์จะต้องมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางเข้ามามีส่วนร่วมทั้งการให้ความรู้ และการฝึกฝนคนพื้นถิ่นเป็นช่างฝีมือรุ่นใหม่ขึ้นมา เพื่อเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาเดิมของพื้นถิ่นให้ยังคงอยู่สืบต่อไป และเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์ให้เป็นอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ตัวอย่างกรณีศึกษา

โครงการอนุรักษ์อาคารห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมูมไบ³⁴ ในประเทศอินเดีย สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 1869-1878 เป็นอาคารที่สร้างในช่วงสมัยที่ประเทศอินเดียยังเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ด้วยสถาปัตยกรรมรูปแบบโกธิค รีไววัล (Gothic revival style) อาคารห้องสมุดนี้มีการตกแต่งงานฝีมือด้วยหน้าต่าง stained glass ที่มีความสวยงามอย่างมาก แต่เนื่องจากงานฝีมือดังกล่าวไม่ได้เป็นงานฝีมือของชาวอินเดียมาก่อน ดังนั้นเมื่อภายหลังการคืนอิสรภาพแก่ประเทศอินเดียแล้วได้มีโครงการอนุรักษ์อาคารห้องสมุดแห่งนี้ ประเทศอังกฤษจึงส่งผู้เชี่ยวชาญด้าน stained glass จำนวน 3 คน มาเพื่อสอนวิธีการดูแลรักษาและซ่อมแซม stained glass ด้วยวิธีการแบบเดิมให้แก่ช่างพื้นถิ่นชาวอินเดีย 7 คน เพื่อให้ช่างเหล่านี้สามารถทำการบูรณะซ่อมแซม stained glass ในอาคารห้องสมุด และอาคารหลังอื่นๆ ในพื้นถิ่นได้ในอนาคต

ภาพที่ 2-16

อาคารห้องสมุดมหาวิทยาลัยมูมไบ

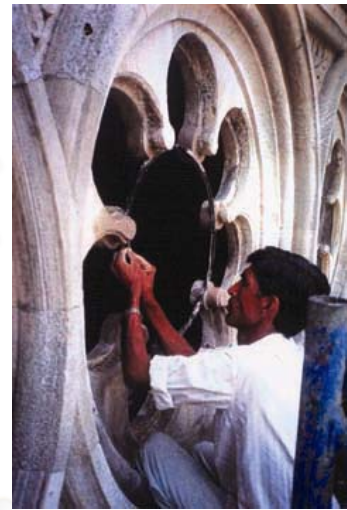
ที่มา : Asia conserved

ภาพที่ 2-17

หน้าต่าง stained glass

ที่มา : Asia conserved

ภาพที่ 2-18 ช่างพื้นถิ่นกำลัง

ซ่อมแซมหน้าต่าง Stained glass

ที่มา : Asia conserved

กรัพยากร
มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2-19

ช่างพื้นถิ่นกำลังซ่อมแซมหน้าต่าง Stained glass

ที่มา : Asia conserved

³⁴ UNESCO, *Asia conserved*. (Bangkok: Clung Wicha Press, 2007), pp. 172-174.

สำหรับวัสดุต้องมีการพิจารณาเลือกใช้ให้มีความเหมาะสมกับอาคาร หากจะเป็นการดีที่สุดคือการใช้วัสดุแบบเดิม เช่น ผนังฉาบปูนหมัก ไม่ควรใช้ปูนซีเมนต์เนื่องจากปูนซีเมนต์มีคุณสมบัติในเรื่องการขยายตัวของผนังไม่ดีเท่าปูนหมักแบบเดิม เป็นต้น หรือหากไม่สามารถหาวัสดุแบบเดิมได้และมีความจำเป็นต้องใช้วัสดุใหม่มาทดแทน ควรเป็นวัสดุที่มีความคล้ายคลึงกับวัสดุเดิมที่มีความกลมกลืนกับวัสดุเดิม ซึ่งเป็นแนวคิดที่กฎบัตรเบอร่าได้ระบุไว้เช่นกันว่า “การอนุรักษ์โครงสร้างที่มีความสำคัญควรใช้วัสดุดั้งเดิม แต่ในบางกรณีวัสดุสมัยใหม่สามารถนำมาใช้ได้เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์”³⁵ แต่ควรแสดงให้เห็นชัดเจนว่าเป็นวัสดุใหม่ เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดในลำดับการสร้างหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของอาคาร และวัสดุใหม่ต้องเป็นที่ยอมรับว่าไม่สร้างความเสียหายใดๆ ให้แก่อาคาร ดังระเบียบการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย^{*} ได้กล่าวถึงการเลือกใช้วัสดุใหม่ไว้ว่า “ให้เลือกใช้วัสดุให้เข้ากับการอนุรักษ์ ซึ่งวัสดุสามารถนำมาใช้ได้ เมื่อตรวจสอบโดยแน่ใจแล้วว่าไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น”³⁶ เพื่อให้วัสดุที่เลือกใช้ในการอนุรักษ์อาคารเป็นการส่งเสริมคุณค่าของอาคารมากกว่าเป็นการลดคุณค่าของอาคารลงไป

ตัวอย่างกรณีศึกษา

วังบางขุนพรหมได้รับการอนุรักษ์ด้วยแนวคิดการอนุรักษ์ให้รักษารูปแบบสถาปัตยกรรมของทั้งสองตึกแบบดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด ซึ่งหลังคาของตึกเป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงวัสดุหลังจากเดิม การอนุรักษ์ครั้งนี้ได้ทำการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์พบว่าวัสดุหลังคาแบบเดิมของทั้งสองตึกเป็นกระเบื้องว่าวซีเมนต์ ดังนั้นในการอนุรักษ์ครั้งนี้จึงเลือกใช้วัสดุหลังคากระเบื้องว่าว GRC ผลิตจากโรงงานของบริษัทปูนซีเมนต์ไทย มีขนาดและรูปแบบคล้ายกระเบื้องว่าวซีเมนต์ของเดิม³⁷ วัสดุหลังคาใหม่จึงสามารถนำมาใช้ทดแทนวัสดุหลังคาเดิมและให้รูปลักษณะเดิมของทั้งสองตึกเป็นการรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของวังบางขุนพรหมไว้ได้

ภาพที่ 2-20 (ซ้าย) วัสดุหลังคา ก่อนการบูรณะ
ภาพที่ 2-21 (บน) ช่างติดตั้งกระเบื้อง GRC
ที่มา : หนังสือ 100 ปีวังบางขุนพรหม

³⁵ จากมาตรา 4.2 ในกฎบัตรเบอร่า

* Principles for the Conservation of Heritage Sites in China : 2004.

³⁶ จากมาตรา 22 ในระเบียบการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย

³⁷ ธนากรแห่งประเทศไทย, 100 ปีวังบางขุนพรหม, (กรุงเทพมหานคร: พลัสเพรส, 2549), หน้า 338.

อาคารห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมูมไบ และวังบางขุนพรหมเป็นตัวอย่างการใช้เทคนิควิธีอนุรักษ์งานช่างฝีมือและวัสดุอย่างเหมาะสม การอนุรักษ์ในอาคารทั้งสองแห่งนี้ได้ให้ความสำคัญกับงานช่างฝีมือและวัสดุของอาคาร เนื่องจากเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งในการสื่อความหมายที่มีคุณค่าของอาคาร ซึ่งงานฝีมือได้รับการอนุรักษ์ด้วยเทคนิควิธีการแบบเดิมหรือใกล้เคียงด้วยช่างฝีมือที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และในกระบวนการอนุรักษ์มีแผนการให้สืบสานงานช่างฝีมือให้แก่ช่างรุ่นใหม่ ๆ และในส่วนของวัสดุที่ใช้เป็นวัสดุแบบเดิมหรือใกล้เคียงกับวัสดุเดิมของอาคารเพื่อไม่เป็นการลดหรือทำลายคุณค่าของอาคารลง ดังนั้นถ้าอาคารใดดำเนินการอนุรักษ์โดยมีหลักการอนุรักษ์ดังกล่าวข้างต้น อาคารอนุรักษ์นั้นจะเป็นอาคารอนุรักษ์ที่ใช้เทคนิคการอนุรักษ์ช่างฝีมือ และวัสดุได้อย่างเหมาะสม

2.7 องค์ประกอบหรือการแก้ปัญหาในงานอนุรักษ์มีการคำนึงถึงรูปแบบภายนอกและลักษณะที่ว่างภายในของอาคาร

คุณค่าของอาคารเกิดขึ้นจากความเชื่อมสัมพันธ์ของรูปลักษณ์ภายนอกของอาคารกับลักษณะที่ว่างภายในอาคาร ซึ่งรูปลักษณ์ภายนอกและภายในอาคารนี้สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบและประเภทของการใช้สอยอาคาร แนวคิดในการออกแบบอาคาร ทักษะคิดหรือความเชื่อของผู้เป็นเจ้าของอาคาร หรือสภาพสังคมวัฒนธรรมในช่วงเวลาก่อสร้างอาคารนั้นๆ สิ่งเหล่านี้เป็นคุณค่าที่สำคัญของอาคาร ดังนั้นในการเปลี่ยนแปลงอาคารสำหรับกระบวนการอนุรักษ์อาคาร เช่น การเพิ่มองค์ประกอบใหม่ ทั้งในส่วนของโครงสร้าง เช่น การสร้างพื้นใหม่เพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยของอาคาร และส่วนของการตกแต่งอาคาร รวมถึงส่วนของงานระบบอาคาร เช่น งานระบบไฟฟ้า ระบบปรับอากาศ ระบบการสื่อสาร หรือระบบรักษาความปลอดภัย การเพิ่มองค์ประกอบใหม่เหล่านี้เพื่อเป็นการตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอยใหม่ของอาคารหรือการแก้ปัญหาให้กับอาคาร เช่น ระบบป้องกันน้ำรั่วซึมระบบระบายน้ำ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะต้องดำเนินการโดยคำนึงถึงรูปลักษณ์ภายนอกและลักษณะที่ว่างภายในอาคารเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับหลักการกฎบัตรเบอร์ธา ที่กล่าวถึงการเพิ่มองค์ประกอบในอาคารไว้ว่า “สิ่งที่เพิ่มเข้าไปในโบราณสถานจะสามารถกระทำได้เมื่อไม่มีผลกระทบหรือบิดเบือนความสำคัญทางวัฒนธรรมของอาคาร” และต้องสามารถปรับเปลี่ยนในอนาคตได้โดยไม่ทำให้สูญเสียลักษณะโครงสร้าง รูปแบบสถาปัตยกรรมหรือลักษณะที่ว่างเดิมภายในอาคาร นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงใดๆ กับอาคารจะต้องคำนึงถึงศักยภาพหรือข้อจำกัดของอาคารเป็นสำคัญด้วยเช่นกัน เพราะหากการเปลี่ยนแปลงเกินข้อจำกัดของอาคาร การเพิ่มองค์ประกอบหรือการแก้ปัญหาก็จะกลายเป็นการทำลายคุณค่าของอาคารมากกว่าเป็นการส่งเสริมคุณค่าของอาคาร

ตัวอย่างกรณีศึกษา

Musée d'Orsay พิพิธภัณฑ์ศิลปะ ตั้งอยู่ในกรุงปารีสในประเทศฝรั่งเศส อาคารนี้เดิมเป็นสถานีรถไฟ Orsay ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้งานในงาน Universal Exhibition ในปี ค.ศ. 1900³⁸ เป็นสถานีรถไฟที่มีความทันสมัยมาก ซึ่งต่อมาได้มีการปรับปรุงมาเป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะฝรั่งเศส ใช้แสดงผลงานศิลปะที่อยู่ในช่วงเวลาระหว่างปี ค.ศ. 1848-1915 ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม เฟอร์นิเจอร์ และภาพถ่าย และเนื่องจากสถานีรถไฟเป็นอาคารประเภทที่มีศักยภาพสูงมากสำหรับการเปลี่ยนแปลง เพราะมีลักษณะพื้นที่ว่างภายในโล่ง ช่วงเสากว้าง เพดานสูง จึงสามารถรองรับการสร้างเพิ่มเติมของ

³⁸ ข้อมูล <http://www.musee-orsay.fr/en/collections/history-of-the-museum/home.html>

งานโครงสร้าง งานระบบอาคารใหม่ๆ และอุปกรณ์ในการจัดแสดงงานศิลปะหรือนิทรรศการภายในได้อย่างสะดวก และในการเพิ่มเติมองค์ประกอบใหม่เหล่านั้นเป็นการติดตั้งแบบที่สามารถรื้อถอนออกได้ในอนาคตโดยไม่สร้างความเสียหายหรือผลกระทบต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมทั้งภายนอกและภายในของอาคารสถานีรถไฟอีกด้วย

ภาพที่ 2- 22 ภายนอกสถานีรถไฟ ในปี ค.ศ. 1900
ที่มา : <http://www.linternaute.com/savoir/magazine/photo/renovation-du-musee-d-orsay/retour-aux-sources-pour-le-musee-d-orsay.shtml>

ภาพที่ 2- 23 ภายนอกพิพิธภัณฑ์ Musée' d'Orsey
ราวปี ค.ศ. 2009
ที่มา : <http://clarisse.siam2web.com/?cid=240428>

ภาพที่ 2-24 และภาพที่ 2-25 ภาพเปรียบเทียบพื้นที่ว่างภายในสถานีรถไฟและพิพิธภัณฑ์ Musée d'Orsay
ที่มา : <http://www.linternaute.com/savoir/magazine/photo/renovation-du-musee-d-orsay/retour-aux-sources-pour-le-musee-d-orsay.shtml>

อาคารสถานีรถไฟ Orsay นี้จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการนำอาคารเก่ามาใช้ในประโยชน์ใช้สอยใหม่ได้โดยยังคงรักษาลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรม และลักษณะที่ว่างภายในอาคาร (spatial quality) อย่างเดิมให้เห็นถึงลักษณะความเป็นสถานีรถไฟ ไว้ได้ ซึ่งเป็นการรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของอาคาร และยังเป็นส่งเสริมคุณค่าในด้านอื่นๆ ของอาคารให้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย

2.8 กระบวนการและผลงานอนุรักษ์ต้องเอื้อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อม และเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชน

อาคารหรือสถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อกัน เพราะถ้าสภาพแวดล้อมโดยรอบอาคารมีการเปลี่ยนแปลงหรือสูญเสียไป ความสำคัญของอาคารก็ลดลงด้วยเช่นกัน ดังในกฎบัตรเวนิส ได้กล่าวถึงเรื่องอาคารกับสภาพแวดล้อมไว้เช่นกันว่า “โบราณสถานไม่สามารถแยกออกจากพื้นที่ที่ตั้งได้ เพราะพื้นที่นั้นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์และประวัติศาสตร์ของโบราณสถานนั้น”³⁹ ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ทำให้ทั้งอาคารและสภาพแวดล้อมนั้นมีคุณค่าและมีความหมายมากขึ้น หากอาคารถูกแยกออกจากสภาพแวดล้อมเดิมจะเป็นการทำให้คุณค่าและความหมายที่สำคัญของทั้งอาคารและสภาพแวดล้อมลดน้อยลงหรือสูญเสียไป

อาคารหรือสถาปัตยกรรมมีลักษณะรูปแบบแตกต่างกัน เนื่องจากมีการใช้งาน และตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน เพราะแต่ละสภาพแวดล้อมนั้นมีวิถีชีวิต คติความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีที่ต่างกันเป็นลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งมีอิทธิพลให้รูปแบบสถาปัตยกรรมมีความแตกต่างกันไปด้วย อาคารหรือสถาปัตยกรรม จึงแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

• อาคารที่เป็นสัญลักษณ์

ตัวอย่างเช่น อาคารที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เช่น อาคารทางศาสนา เป็นต้น หรืออาคารที่มีรูปแบบเป็นตัวกำหนดลักษณะของถนน หรือลานสาธารณะด้านหน้าอาคารนั้น เช่น อาคารริมถนนราชดำเนินกลาง เป็นต้น หรืออาคารที่มีลักษณะโดดเด่นพิเศษจนกลายเป็นจุดสังเกต (landmark) ของชุมชน เช่น ยอดแหลมของเจดีย์ หลังคาจั่วสูงของวัด ยอดโดมของโบสถ์คริสต์หรือมัสยิด เป็นต้น

• อาคารที่มีการใช้งาน

ตัวอย่างเช่น อาคารที่จัดกิจกรรมของชุมชนทั้งในทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เช่น โบสถ์ วิหาร มัสยิด หรืออาคารเอนกประสงค์ เป็นต้น หรืออาคารที่รวมกลุ่มพบปะกันของชุมชน เช่น ร้านน้ำชา สมาคมต่างๆ เป็นต้น หรืออาคารที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของชุมชน เช่น ร้านขายของทำเรือ ตลาด เป็นต้น หรืออาคารที่พักอาศัย

อาคารเหล่านี้มีทั้งคุณค่าทางด้านสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมซึ่งปรากฏให้เห็นได้จากวิถีชีวิต ประเพณี คติความเชื่อ และเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นสภาพแวดล้อมที่ช่วยส่งเสริมคุณค่าของอาคารให้ชัดเจนมากขึ้น ฉะนั้นหากอาคารใดเมื่อทำการอนุรักษ์แล้วเกิดการแปลกแยกหรือขาดความกลมกลืนไปจากสภาพแวดล้อมเดิมทั้งรูปลักษณะกายภาพหรือการใช้งาน จะเป็นการสร้างความเสียหายกับทั้งอาคารและสภาพแวดล้อม รวมทั้งทำให้คุณค่าของอาคารที่เคยปรากฏลดลงหรือสูญหายไปด้วย ดังนั้นตั้งแต่การวางแผนการอนุรักษ์ตลอดจนการปฏิบัติการอนุรักษ์อาคารจะต้องมีการคำนึงถึงวิถีชีวิต ประเพณี คติความเชื่อต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างมากต่อความเป็นชุมชนนั้นๆ เพื่อให้การอนุรักษ์เป็นการรักษาอาคารให้ยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ชุมชน ไม่เกิดการแปลกแยกไปจากสภาพแวดล้อมเดิมสามารถใช้เชื่อมโยงเหตุการณ์ในอดีตของอาคารและสภาพแวดล้อมมาถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นการส่งเสริมคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ และเป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจคนในชุมชนให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความเป็น

³⁹ จากมาตรา 7 ในกฎบัตรเวนิส

อันหนึ่งอันเดียวกันได้ ดังนั้นในการอนุรักษ์อาคารจึงต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนไว้ให้มาก เพื่อให้อาคารอนุรักษ์นั้นสามารถรักษาความต่อเนื่องของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ความเป็นชุมชนนั้นต่อไปได้

ตัวอย่างกรณีศึกษา

Cheong Fatt Tze Mansion⁴⁰ เป็นบ้านพักอาศัยของครอบครัว Cheong Fatt Tze ที่เมืองปีนัง ประเทศมาเลเซีย ซึ่งสร้างขึ้นในปี ค.ศ. 1896-1904 โดยช่างฝีมือดีชาวจีน Cheong Fatt Tze Mansion เป็นตัวแทนบ้านพักอาศัยรูปแบบสถาปัตยกรรมจีนที่ดีที่สุดในช่วงศตวรรษที่ 18-19 ซึ่งในปัจจุบัน Cheong Fatt Tze Mansion เป็นบ้านพักอาศัยรูปแบบจีนที่เหลืออยู่เพียงแห่งเดียวภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต่อมาภายหลังปี ค.ศ. 1991 Cheong Fatt Tze Mansion ได้รับการปรับปรุงอาคาร โดยมีแนวคิดการอนุรักษ์ให้รักษารูปแบบสถาปัตยกรรม แบบดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด ภายหลังจากการอนุรักษ์ Cheong Fatt Tze Mansion ใช้งานเป็นโรงแรม และได้กลายเป็นสถานที่สำคัญของชุมชน ทั้งเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมและความรุ่งเรืองของเมืองปีนังในอดีต และเป็นสถานที่ที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ที่มีส่วนช่วยเปลี่ยนแปลงความคิดของชุมชนที่มีต่ออาคารประวัติศาสตร์ให้เห็นคุณค่าที่สำคัญของอาคารประวัติศาสตร์อื่นๆ ในชุมชน

ภาพที่ 2-26

Cheong Fatt Tze Mansion ก่อนการบูรณะ

ที่มา : Asia conserved

ภาพที่ 2-27

Cheong Fatt Tze Mansion ก่อนการบูรณะ

ที่มา : Asia conserved

Cheong Fatt Tze Mansion จึงเป็นโครงการอนุรักษ์ที่สามารถเอื้อประโยชน์หรือสร้างความเจริญให้แก่สาธารณชนแวดล้อมได้ และเป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมและความรุ่งเรืองเมืองปีนังในอดีต ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สามารถเชื่อมโยงชุมชนให้เกิดจิตสำนึก ความรักหวงแหนและมีความต้องการร่วมกันดูแลรักษาอาคารประวัติศาสตร์ของชุมชนต่อไป

⁴⁰ UNESCO, *Asia conserved*. (Bangkok: Clung Wicha Press, 2007), pp. 70-76.

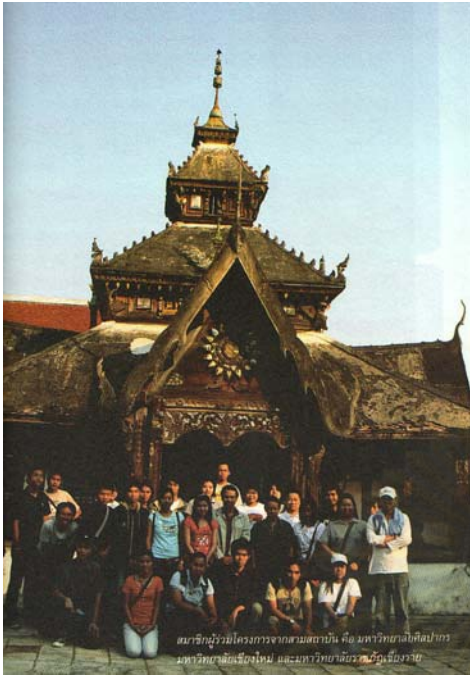
2.9 แนวทางปฏิบัติและนโยบายการอนุรักษ์มรดกพิพกับการอนุรักษ์อื่นในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค หรือในระดับสากล

การอนุรักษ์จะประสบผลสำเร็จได้นั้นต้องมีทั้งแนวทางปฏิบัติที่เป็นระบบและมีนโยบายที่ช่วยสนับสนุนการอนุรักษ์ ซึ่งในการปฏิบัติการอนุรักษ์มีการเก็บข้อมูลจากการสำรวจอาคารและการขุดค้นทางโบราณคดีด้วยวิธีการหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ทำให้ได้ข้อมูลถูกต้องและละเอียดมากขึ้น นอกจากนี้การใช้เทคนิควิธีการอนุรักษ์แบบมาตรฐานผสมผสานกับเทคนิควิธีขั้นสูงอย่างมีความสมดุลและเป็นการเสริมความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นการปฏิบัติการอนุรักษ์เช่นนี้เป็นวิธีการที่มีความสะดวก รวดเร็วที่ทำให้การอนุรักษ์ประสบผลสำเร็จ เช่น การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่จากแสงเลเซอร์นำเข้ามาใช้ในขั้นตอนการเก็บข้อมูลอาคารที่มีความสูงหรืออยู่ใต้ดินซึ่งได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องแม่นยำเกินความสามารถของมนุษย์ที่จะทำได้ เป็นต้น สำหรับนโยบายเป็นวิธีการที่ส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ ซึ่งมีหลายวิธีการ เช่น การขึ้นทะเบียนอาคาร การให้เงินสนับสนุน การลดหย่อนภาษี เป็นต้น และหากว่าแนวทางปฏิบัติและนโยบายการอนุรักษ์มีการเลือกใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์ของโครงการอนุรักษ์แล้ว โครงการอนุรักษ์จะประสบผลสำเร็จทั้งในส่วนกายภาพอาคารที่สามารถปกป้องรักษาคุณค่าของอาคารไว้ได้ และในส่วนสนับสนุนการอนุรักษ์ซึ่งสามารถทำให้ผู้คนเกิดความรัก ความรู้สึกเป็นเจ้าของอาคารร่วมกัน ตลอดจนเกิดมีจิตสำนึก และให้การสนับสนุนความร่วมมือในการอนุรักษ์อาคารเป็นอย่างดี ซึ่งทำให้มั่นใจได้ว่าอาคารอนุรักษ์นั้นจะได้รับการดูแลรักษาต่อไปได้อย่างยั่งยืน การอนุรักษ์อาคารด้วยแนวทางปฏิบัติและนโยบายการอนุรักษ์ดังกล่าวควรเผยแพร่ข้อมูลเพื่อเป็นตัวอย่างหรือแนวทางปฏิบัติให้การอนุรักษ์อื่นต่อไป

ตัวอย่างกรณีศึกษา

วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก ตั้งอยู่ ณ หมู่บ้านปงสนุก ตำบลเวียงเหนือ จังหวัดลำปาง วัดปงสนุกนี้เป็นวัดโบราณสำคัญอยู่คู่จังหวัดลำปางมาช้านาน วิหารพระเจ้าพันองค์เป็นอาคารที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมสวยงามจึงเป็นอาคารที่มีคุณค่ามากของวัดปงสนุก วิหารพระเจ้าพันองค์เป็นวิหารโถงทรงจัตุรมุขที่มีอายุมากกว่า 120 ปีแล้วได้รับการบูรณะซ่อมแซมครั้งสุดท้ายเมื่อปี พ.ศ. 2500 โดยศรัทธาของนางหนู ชัยบาล และบุตรธิดา ซึ่งพบหลักฐานชื่อบนชื่อกายในวิหารพระเจ้าพันองค์⁴¹ และเนื่องด้วยวิหารพระเจ้าพันองค์เป็นที่สักการะบูชาของชาวบ้านชุมชนปงสนุกมาช้านาน และชุมชนเห็นว่าวิหารมีสภาพทรุดโทรมมาก ดังนั้นชุมชนปงสนุกทั้งพระสงฆ์ และชาวบ้านปงสนุกจึงมีเริ่มโครงการบูรณะซ่อมแซมวิหารพระเจ้าพันองค์นี้เมื่อปี พ.ศ. 2548 เพื่อรักษาวิหารพระเจ้าพันองค์แห่งวัดปงสนุกให้อยู่คู่บ้านเมืองลำปางสืบไป โดยได้รับความร่วมมือจากนักวิชาการด้านการอนุรักษ์เป็นผู้ให้คำแนะนำทางวิชาการ และมีคณาจารย์ นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นทีมงานของโครงการ

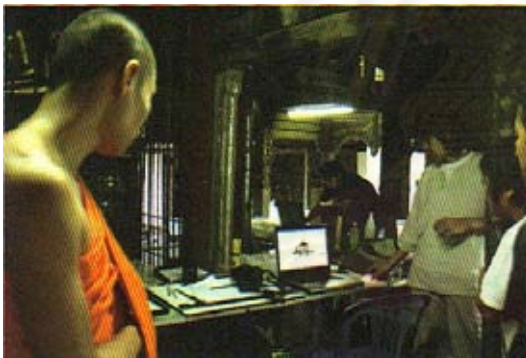
⁴¹ วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. "วัดปงสนุก และวิหารพระเจ้าพันองค์," ใน *ปงสนุก คนตัวเล็กกับบวรอนุรักษ์*, เกียงไกร เกิดศิริ (บรรณาธิการ). (กรุงเทพฯ: มหานคร: อุษาคเนย์, 2550), หน้า 19.

ภาพที่ 2-28 วิหารพระเจ้าพันองค์
ก่อนการบวระปีพ.ศ. 2548
ที่มา : หนังสือปงสนุก คนตัวเล็กกับการอนุรักษ์

ภาพที่ 2-29 วิหารพระเจ้าพันองค์
หลังการบวระ ปีพ.ศ. 2553
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2-30 พระภิกษุสงฆ์ฟุ้งขั้นตอนการทำงาน
ที่มา : หนังสือปงสนุก คนตัวเล็กกับการอนุรักษ์

ภาพที่ 2-31 ชาวบ้านชุมชนปงสนุกฟังกการ
นำเสนอผลการศึกษาและแนวทางการอนุรักษ์
ที่มา : หนังสือปงสนุก คนตัวเล็กกับการอนุรักษ์

โครงการบวระซ่อมแซมวิหารพระเจ้าพันองค์เป็นโครงการที่มีกระบวนการอนุรักษ์เริ่มต้นจากคนในชุมชน ตลอดจนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจแนวทางการอนุรักษ์ด้วย สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความมีจิตสำนึก ความรักหวงแหนอาคารมรดกในท้องถิ่นของชุมชนเอง ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ว่าวิหารพระเจ้าพันองค์หรืออาคารอื่นๆ ที่มีคุณค่าต่อชุมชนจะได้รับการดูแลรักษาต่อไปได้อย่างยั่งยืนจากความร่วมมือกันของชุมชน และเนื่องจากโครงการนี้ได้ดำเนินการอนุรักษ์ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี โครงการบวระซ่อมแซมวิหารพระเจ้าพันองค์จึงเป็นตัวอย่างแนวทางการปฏิบัติการณ์อนุรักษ์ที่เริ่มขึ้นมาจากชุมชนให้กับชุมชนอื่นๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค หรือในระดับสากล ต่อไปได้ในอนาคต

2.10 โครงการอนุรักษ์มีความสามารถจัดหาเงินทุนและมีความพร้อมในการดูแลรักษาอาคารในอนาคต

อาคารเก่าหรือโบราณสถานเป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ให้จนถึงปัจจุบัน ฉะนั้นจึงควรหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อรักษาอาคารมรดกเหล่านั้นให้คงอยู่ต่อไป แต่หากการอนุรักษ์เป็นเพียงการบูรณะซ่อมแซมตัวอาคาร (physical fabric) ถึงแม้ว่าจะด้วยวิธีการอนุรักษ์ที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุดแล้วก็ตาม และปล่อยให้ร้างเปล่าเป็นเพียงอนุสรณ์สถานหรือให้มีการใช้สอยอาคารอย่างไม่เหมาะสม หรือเป็นการใช้งานที่ไม่เกิดประโยชน์แล้วก็จะกลายเป็นการลดคุณค่าของอาคารนั้นลงไป และนับว่าเป็นการอนุรักษ์ที่ไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้นในการอนุรักษ์อาคารใดๆ จึงควรกำหนดเป้าหมายและวางแผนการในการอนุรักษ์ว่า ทำการอนุรักษ์เพื่ออะไรและใช้ประโยชน์อะไร ใครเป็นผู้ดูแล รวมถึงศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างรายได้หรือการหาเงินทุนสำหรับโครงการอนุรักษ์นั้นๆ ภายหลังจากการอนุรักษ์ เพื่อให้การอนุรักษ์นั้นประสบผลสำเร็จสามารถปกป้องอาคารให้คงอยู่ต่อไป และมีความพร้อมในการดูแลรักษาอาคารในอนาคตได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากการขึ้นตอนการดูแลรักษาเป็นสิ่งสำคัญมากในอาคารอนุรักษ์ ดังเช่นในกฎบัตรเวอรธาได้กล่าวถึงการบำรุงรักษาอาคารไว้ว่า *“การบำรุงรักษา เป็นพื้นฐานในการอนุรักษ์และควรกระทำเมื่อโบราณสถานนั้นมีความสำคัญทางวัฒนธรรมและคุณค่า ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องรักษาให้คงอยู่”*⁴² เพราะจะเป็นการชะลอความเสียหายและเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายที่รุนแรงกับอาคารอนุรักษ์ เพื่อเป็นการรักษาอาคารอนุรักษ์ที่มีคุณค่าให้ยังคงอยู่ต่อไป แต่สำหรับเรื่องความพร้อมในการดูแลรักษาอาคารในอนาคต นอกจากจะมีเงินทุนที่มากเพียงพอแล้วยังรวมถึงความสามารถในการดูแลรักษาอาคารได้เองในอนาคตของชุมชนโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์ ซึ่งในส่วนนี้ต้องได้รับการวางแผนและออกแบบการบูรณะซ่อมแซมให้ชุมชนสามารถดูแลรักษาเองได้ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการอนุรักษ์อาคารแล้ว

ปัจจัยที่มีความสำคัญมากอย่างหนึ่งต่อการดำเนินการในโครงการอนุรักษ์คือ เงินทุน ซึ่งกฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการมรดกทางโบราณคดี^{*} ได้กล่าวถึงเรื่องเงินทุนของโครงการอนุรักษ์ไว้ว่า *“ต้องมีการจัดเตรียมเงินทุนที่เพียงพอสำหรับการสนับสนุนโครงการที่มีความจำเป็นต่อการจัดการมรดกทางโบราณคดี...”*⁴³ ฉะนั้นเมื่อเริ่มวางแผนการอนุรักษ์อาคารต้องมีการวางแผนและมีแนวทางแก้ปัญหาเรื่องเงินทุนทั้งเงินทุนในระยะสั้นสำหรับการบูรณะซ่อมแซมอาคาร และเงินทุนในระยะยาวสำหรับการดูแลรักษาอาคาร ซึ่งอาจเป็นรายได้จากการใช้อาคารหรือได้รับการสนับสนุนหรือบริจาคจากประชาชน องค์กรภาคเอกชน หรือมูลนิธิต่างๆ ได้ทั้งสิ้น

ตัวอย่างกรณีศึกษา

หอพระไตรปิฎกวัดระฆังโฆสิตารามเคยได้รับการบูรณะซ่อมแซมเมื่อปี พ.ศ. 2511 โดยสมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ครั้งยังเป็นคณะกรรมการอนุรักษ์ศิลปกรรมสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเงินที่ใช้ในการบูรณะซ่อมแซมหอพระไตรในครั้งนั้นเป็นเงินที่ได้รับบริจาคของผู้มีจิตศรัทธา รวมถึงเงินทุนซึ่งทางวัดระฆังโฆสิตารามและมูลนิธิสมเด็จพระพุทธ

⁴² จากมาตรา 16 ในกฎบัตรเวอรธา

^{*} Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage : 1990.

⁴³ ต่อบางส่วนจากมาตรา 3 ในกฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการมรดกทางโบราณคดี

จารย์ (โต พรหมรังสี) ได้มีการจัดสรรมาสนับสนุนสำหรับการบำรุงรักษาหอพระไตรเป็นรายปีโดยตลอด และในคราวนั้นเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี บริษัท เซลล์ในประเทศไทย จำกัด ได้เข้าร่วมเฉลิมฉลองสมโภชด้วยการบริจาคเงินโดยพระราชกุศลให้การบูรณะซ่อมแซมหอพระไตรปฏิภานี้จนแล้วเสร็จ⁴⁴ และในการบูรณะซ่อมแซมหอพระไตรปฏิภานในปี พ.ศ. 2550 นี้ เป็นการใช้จ่ายเงินของวัดซึ่งได้รับจากการบริจาคมาใช้จ่ายในการซ่อมแซมหอพระไตรปฏิภานี้จนแล้วเสร็จ⁴⁵

แต่หากเป็นการอนุรักษ์อาคารเอกชน เงินทุนสำหรับการบูรณะซ่อมแซมและดูแลรักษาอาคารอาจเป็นผลประโยชน์ที่เกิดจากตัวอาคารเอง

ตัวอย่างกรณีศึกษา

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ หรือ มิวเซียมสยาม เป็นการใช้อาคารกระทรวงพาณิชย์เดิมมาบูรณะซ่อมแซม รวมถึงปรับปรุงขึ้นใหม่เพื่อรองรับการใช้งานใหม่เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เน้นการสร้างประสบการณ์ใหม่ในการชมพิพิธภัณฑ์ ซึ่งมีทั้งการจัดนิทรรศการถาวร นิทรรศการชั่วคราว และนิทรรศการพิเศษที่มีการจัดแสดงปรับเปลี่ยนไปให้ผู้คนได้หมุนเวียนเข้ามาชมได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีการเก็บค่าเข้าชมเพื่อเป็นรายได้ส่วนหนึ่งในการดูแลรักษาอาคารและส่วนจัดแสดง นอกจากนี้ สถาบันพิพิธภัณฑ์ฯ ได้เปิดให้เช่าพื้นที่ภายในและภายนอกอาคารสำหรับจัดงานต่างๆ เช่น ห้องพิพิธเพลิน 1 สำหรับจัดประชุม สัมมนา ลานมิวเซียมสยาม (ลานประติมากรรมรุ่ง) สำหรับใช้จัดการแสดงกลางแจ้ง หรืออิมเมจเจอร์กลางแจ้ง สำหรับจัดคอนเสิร์ต หรือการแสดงต่างๆ เป็นต้น รวมถึงร้านจำหน่ายของที่ระลึกของพิพิธภัณฑ์⁴⁶ จากกิจกรรมต่างๆ ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ หรือ มิวเซียมสยามนั้นเป็นตัวอย่างโครงการอนุรักษ์หนึ่งที่มีความสามารถในการจัดหาเงินทุนไว้ อีกทั้งมีการจัดการโครงการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้มีความสามารถในการดูแลรักษาอาคารให้อยู่ต่อไปในอนาคตได้ แต่อาจประสบปัญหาในเรื่องการดูแลรักษาในส่วนจัดแสดงซึ่งเป็นระบบที่ซับซ้อนจึงอาจต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ดูแล

ภาพที่ 2-32 นิทรรศการถาวร : เรื่องตึกเก่าเล่าเรื่อง
ที่มา : <http://museumsiam.com>

ภาพที่ 2-33 นิทรรศการชั่วคราว : เรื่องสืบจากส้ม
ที่มา : <http://museumsiam.com>

⁴⁴ บริษัท เซลล์ในประเทศไทย จำกัด, หอพระไตรปฏิภานวัดระฆัง, จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาบำเพ็ญกุศลฉลองหอพระไตรปฏิภาน วัดระฆังโฆสิตาราม วันเสาร์ที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2525, หน้า 24-25, อ้างถึงใน จมร ปรัชญ์ประลัย, 2552: 25.

⁴⁵ จมร ปรัชญ์ประลัย, "งานบูรณะหอไตรวัดระฆัง ปี 2550 25 ปี หลังการบูรณะครั้งแรก," *ศิลปากร* 52,1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2552): 29.

⁴⁶ ข้อมูลจาก <http://museumsiam.com/about>. (วันที่ 14 มีนาคม 2554)

ภาพที่ 2-34 การจัดงานบริเวณลานมิวเซียมสยาม
ที่มา : <http://museumsiam.com>

ภาพที่ 2-35 ร้านจำหน่ายของที่ระลึก
ที่มา : <http://museumsiam.com>

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าเงินทุนมีความจำเป็นต่อการคงอยู่ของโครงการหรืออาคารอนุรักษ์อย่างมาก เพราะหมายถึงโครงการหรืออาคารอนุรักษ์นั้นมีความพร้อมในการดูแลอาคารทั้งการบูรณะซ่อมแซมอาคารและการบำรุงรักษาอาคาร เพื่อรักษาคุณค่าของอาคารให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต ดังนั้นหากเงินทุนได้รับการบริจาคหรือสนับสนุนมาจากชุมชน ประชาชน หรือหน่วยงานภาคเอกชนที่มีจิตสำนึก รักและห่วงแหนต่ออาคารซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งจะเสมือนมีชุมชนหรือประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาโครงการหรืออาคารทำให้โครงการหรืออาคารอนุรักษ์นั้นสามารถดำเนินอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

2.11 มีความซับซ้อน ความละเอียดอ่อน และความปรารถนาในเทคนิควิธีการอนุรักษ์

อาคารหรือสถาปัตยกรรมที่สำคัญนั้นเสมือนเป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่งที่หากสูญเสียไปแล้วไม่สามารถหาทดแทนใหม่ได้ และอาคารจะเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่หาไม่ได้จากที่อื่น⁴⁷ ดังนั้นในการบูรณะซ่อมแซมหรือเปลี่ยนแปลงอาคารที่มีความสำคัญจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอาคาร เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการดำเนินการอนุรักษ์ในลำดับต่อไป แต่บางกรณีอาคารมีองค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมละเอียด ซับซ้อนในแง่ของวัสดุ และงานช่างฝีมือ ซึ่งมีความจำเป็นต้องใช้เทคนิควิธีการอนุรักษ์ที่ละเอียดและซับซ้อนด้วยความปรารถนาเพื่อให้คงรักษาคุณค่าของอาคารนั้นไว้ได้ ดังนั้นกระบวนการอนุรักษ์จึงต้องมีความละเอียดอ่อนหรือความปรารถนาตั้งแต่การวิเคราะห์คุณค่าของอาคาร การเก็บรวบรวมข้อมูลอาคาร ไปจนถึงการเลือกระดับหรือเทคนิควิธีการอนุรักษ์ นอกจากนี้กระบวนการอนุรักษ์เหล่านี้ยังเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความมีจิตสำนึก และความตั้งใจอย่างสูงของบุคคลที่ทำการอนุรักษ์อาคารนั้นอีกด้วย

ตัวอย่างกรณีศึกษา

ในการบูรณะซ่อมแซมหอพระไตรปิฎกวัดระฆังโฆสิตารามเมื่อปี พ.ศ. 2550 ที่ผ่านมานี้ จมร ปรปักษ์ประลัย^{*} เป็นสถาปนิกอนุรักษ์ของโครงการบูรณะซ่อมแซมหอพระไตรปิฎกวัดระฆังโฆสิตาราม ครั้งนี้ได้ทำการบูรณะซ่อมแซมส่วนประกอบอาคารที่ชำรุดเสียหายของหอพระไตรปิฎก เช่น ฝ้าเพดาน จิตรกรรมฝาผนัง สีอาคารภายนอก ชูมประตูไม้แกะสลัก หลังคา กระเบื้องมุงหลังคา และโดยเฉพาะ

⁴⁷ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐริติ, การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 59.

* สถาปนิกปฏิบัติการ กลุ่มวิชาการอนุรักษ์โบราณสถาน สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร.

กระเบื้องกระจิงชಾಯคาซึ่งเกิดการชำรุดและสูญหายไปหมด แต่เนื่องจากมีเอกสารทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีบันทึกหลักฐานไว้ว่ากระเบื้องกระจิงชಾಯคาของหอพระไตรปิฎกนี้เป็นลายเทพพนม สถาปนิกอนุรักษ์ของโครงการจึงมีความเห็นควรรักษากระเบื้องกระจิงชಾಯคาแบบเดิมกลับมาใช้อีกครั้ง

ในระหว่างดำเนินการบูรณะซ่อมแซมหอพระไตรปิฎก สถาปนิกอนุรักษ์ของโครงการได้พยายามค้นหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของการใช้กระเบื้องกระจิงชಾಯคาที่มีขนาด รูปแบบคล้ายกันในอดีตในยุคสมัยใกล้เคียงกัน และพบที่อุโบสถวัดป่าเกต อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเหลือหลักฐานพอให้เห็นถึงลายเทพพนมได้แต่ไม่ชัดเจนมากนัก ประกอบกับภาพถ่ายกระเบื้องชಾಯคาเดิมซึ่งพระภิกษุรูปหนึ่งได้เก็บรักษาไว้ สถาปนิกจึงทดลองปั้นดินน้ำมันต้นแบบกระเบื้องกระจิงชಾಯคาขึ้นมาตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ค้นพบ⁴⁸ จากนั้นจึงนำไปทำแม่พิมพ์สำหรับกระเบื้องกระจิงชಾಯคาในการบูรณะซ่อมแซมในครั้งนี้

ภาพที่ 2-36 กระเบื้องกระจิงชಾಯคา ซ้ำเป็นกระเบื้องกระจิงชಾಯคาลายเทพพนมของอุโบสถวัดป่าเกต อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ กลางเป็นกระเบื้องกระจิงชಾಯคาไม้ที่ใช้ในการบูรณะเมื่อปี พ.ศ. 2511 และขวาเป็นกระเบื้องกระจิงชಾಯคาลายเทพพนมที่ใช้ในการบูรณะในปี พ.ศ. 2550
ที่มา : นิตยสารศิลปากร ปีที่ 52 ฉบับที่ 1 ม.ค.-ก.พ. 2552, หน้า 34.

เมื่อได้ทำการศึกษาลักษณะที่ยูเนสโกแล้วพบว่า เป็นลักษณะที่พิจารณาถึงความดีเด่นในทุกๆ ด้านของการอนุรักษ์ ซึ่งหากโครงการอนุรักษ์ได้ผ่านการพิจารณาทั้ง 11 หลักเกณฑ์เหล่านี้ โครงการอนุรักษ์ดังกล่าว จะสมควรได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโกว่าเป็นโครงการอนุรักษ์ที่ดีและประสบความสำเร็จเพราะสามารถรักษาคุณค่าที่สำคัญของอาคารให้สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน และสามารถนำผลการอนุรักษ์ไปใช้เป็นแนวทางให้กับโครงการอนุรักษ์อื่นต่อไปได้ ในการศึกษาครั้งนี้จึงเลือกหลักเกณฑ์ยูเนสโกมาเป็นแนวทางในการประเมินผลการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไทในสวนที่ดำเนินการบูรณะแล้ว ซึ่งจะนำไปใช้ประกอบการศึกษาในบทที่ 5 ต่อไป

⁴⁸ จมร ปรีกษ์ประลัย, "งานบูรณะหอไตรวัดระฆัง ปี 2550 25 ปี หลังการบูรณะครั้งแรก," *ศิลปากร* 52,1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2552): 33-38.

ประวัติความเป็นมาของพระราชวังพญาไท

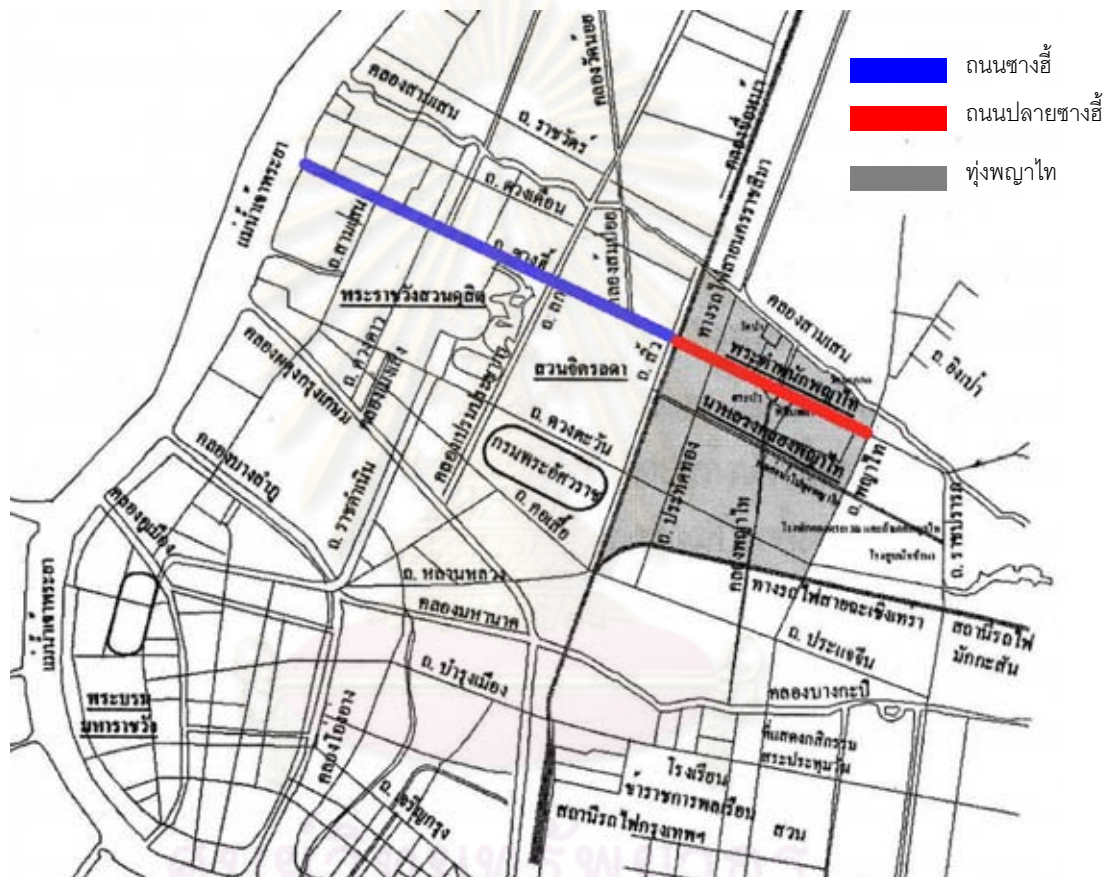
'พระราชวังพญาไท' เมื่อแรกเริ่มเป็น 'พระตำหนักพญาไท' ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯ ให้สร้างขึ้นในพื้นที่นาหลวงท้องทุ่งพญาไท พระตำหนักพญาไทเป็นสถานที่สำหรับพักผ่อน พระอิริยาบถและเป็นที่พักผ่อนทำนา ปลูกผัก และเลี้ยงไก่พันธุ์ต่างประเทศ ครั้นเมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเสด็จสวรรคต สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชชนนี พระพันปีหลวง ทรงพระประชวร และมีพระพลานามัยทรุดโทรมลง จึงเสด็จมาประทับ ณ พระตำหนักพญาไทเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศเป็นการชั่วคราว แต่มาภายหลังทรงเปลี่ยนพระทัยประทับเป็นการถาวร พระตำหนักพญาไทจึงได้รับการสถาปนาเป็น 'วังพญาไท' ราชสำนักแห่งสมเด็จพระพันปีหลวง ซึ่งพระองค์ทรงประทับอยู่จนจบจนกระทั่งทรงเสด็จสวรรคต ณ วังแห่งนี้ และด้วยความรักที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีต่อสมเด็จพระราชบิดาและพระราชมารดาเป็นล้นพ้น จึงทรงมีพระราชดำริโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหมู่พระที่นั่งอันงดงามขึ้นใหม่ และสถาปนาขึ้นเป็น 'พระราชวังพญาไท' เพื่อเป็นการรำลึกและเฉลิมพระเกียรติแด่ทั้งสองพระองค์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปรานและพอพระราชหฤทัยพระราชวังพญาไทเป็นอันมาก พระองค์จึงทรงประทับ ณ พระราชวังพญาไทอยู่เป็นประจำจนเกือบเป็นการถาวร โดยทรงงานราชการแผ่นดิน ทรงพระอักษร และทรงพระราชกิจต่างๆ หลายประการที่พระราชวังพญาไท และในช่วงปลายรัชสมัยทรงมีพระราชประสงค์ให้ปรับปรุงพระราชวังพญาไทเป็นโรงแรมเพื่อเป็นการดูแลรักษาพระราชวังพญาไทให้สวยงามดังเดิมได้โดยไม่สิ้นเปลืองพระราชทรัพย์ แต่ยังมีทันดำเนินการพระองค์ทรงเสด็จสวรรคตลงเสียก่อน กิจการโรงแรมได้รับการสานต่อในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลต่อมา พระราชวังพญาไทในบทบาทโรงแรม 'Phya Thai Palace Hotel' หรือ 'ไฮเต็ลพญาไท' ได้ดำเนินการมาถึงปี พ.ศ. 2475 ปีแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะราษฎรในขณะนั้นได้มีคำสั่งให้ปิดกิจการโรงแรมไฮเต็ลพญาไทลง และมีความเห็นชอบให้เป็นที่ตั้งกองเสนาธิการจังหวัดทหารบกกรุงเทพฯ หรือ 'เสนารักษ์พญาไท' ซึ่งกองเสนาธิการนี้ได้พัฒนาหน่วยงานจนเป็น 'โรงพยาบาลทหารบก' และ 'โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า' ต่อมาตามลำดับ แต่เนื่องจากมีผู้ใช้บริการเป็นจำนวนมาก และผู้ป่วยเป็นอยู่อย่างแออัด โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าจึงย้ายที่ทำการไปยังอาคารหลังใหม่ในอาณาบริเวณเดียวกัน แต่พระราชวังพญาไทยังคงเป็นสถานที่ทำงานของหน่วยงานต่างๆ ในสังกัดกองทัพบกสืบต่อมาอีกหลายสิบปี โดยในระหว่างนั้นกรมศิลปากรได้สังเกตเห็นคุณค่าและความสำคัญของพระราชวังพญาไทที่มีต่อประวัติศาสตร์ชาติไทย จึงได้ประกาศขึ้นทะเบียนพระราชวังพญาไทเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติตั้งแต่วันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2522 ดังปรากฏในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 96 ตอนที่ 15 ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2522 และจนกระทั่งปี พ.ศ. 2532 หน่วยงานต่างๆ ที่ทำการอยู่ในพระราชวังพญาไทได้ย้ายสถานที่ทำการออกจากพระราชวังเกือบทั้งหมด นับจากนั้นสถานที่แห่งนี้ไม่ได้เป็นสำนักงานหรือสถานที่ปฏิบัติงานใดๆ อีกแต่เป็นการหวนกลับสู่การเป็น 'พระราชวังพญาไท' อีกครั้งหนึ่ง

3.1 ที่ตั้งพระตำหนักพญาไท

ในปี พ.ศ. 2441 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯสร้างพระราชวังสวนดุสิตขึ้นบริเวณทุ่งร่มปอย และพระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนขึ้นใหม่จากริมแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านพระราชวังสวนดุสิตมาบรรจบที่ถนนสี่ (ต่อมาได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า ถนนสวรรคโลก) โดยพระราชทานนามถนนนี้ว่า “ถนนข้างอิ้”¹ และต่อมาในปี พ.ศ. 2447 ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างถนนต่อจากถนนข้างอิ้ผ่านเข้ามายังทุ่งพญาไท และทรงเรียกถนนช่วงนี้ว่า “ถนนปลายข้างอิ้” ซึ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับพระราชทานนามถนนข้างอิ้ใหม่ว่า ถนนราชวิถี²

แผนที่ 3-1 แผนที่กรุงเทพฯ ในตอนต้นสมัยรัชกาลที่ 6

ที่มา : ดัดแปลงแผนที่จากกรมการที่ดินประเศรัฐ

¹ ข้างอิ้ เป็นตัวอักษรจีนสองตัว คือ ขวาง แปลว่า คู่หรือสองเท่า ส่วน อิ้ แปลว่า ความสุข คำนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า double happiness หรือมีความหมายอันเป็นมงคลว่า “ยินดีอย่างยิ่ง” นิยมใช้อักษรข้างอิ้เป็นชื่อลายบนเครื่องถ้วยชาของจีน ซึ่งเป็นที่นิยมของเจ้านายและขุนนางในสมัยรัชกาลที่ 5 อ้างอิงจาก กัดฉูเกา ศรีอุดม, “ “พร” ของพระนครในสมัยรัชกาลที่ 5,” เมืองโบราณ 32,1 (มกราคม – มีนาคม 2549): 45.

² “เรื่องเปลี่ยนชื่อถนนบางสาย (25 สิงหาคม พ.ศ.2462 – 10 กันยายน พ.ศ. 2463)”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 9.6 น./80.

ทุ่งพญาไทในยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นท้องทุ่งกว้างด้วยเนื้อที่ราว 1,000 ไร่ โดยด้านทิศเหนือจรดคลองสามเสน ด้านทิศใต้จรดทางรถไฟสายแปดริ้ว (ฉะเชิงเทรา) ด้านทิศตะวันตกจรดทางรถไฟสายโคราช (นครราชสีมา) และด้านทิศตะวันออกจรดถนนพญาไท และในบริเวณทุ่งพญาไทมีคลองพญาไทซึ่งเป็นคลองที่แยกมาจากคลองสามเสนส่งน้ำเข้ามาหล่อเลี้ยงบริเวณทุ่งพญาไท และในปี พ.ศ. 2452 สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเสด็จประพาสมาตามถนนช่างฮี และเมื่อมาถึงบริเวณทุ่งพญาไท พระองค์ทรงพอพระราชหฤทัยพื้นที่บริเวณนี้เป็นอันมากจึงทรงโปรดฯ ให้สร้างพลับพลาขึ้นบริเวณริมคลองพญาไทฝั่งด้านทิศเหนือของถนนช่างฮี ซึ่งเป็นพระตำหนักพญาไทอันนับว่าเป็นปฐมบทแห่งพระราชวังพญาไทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในเวลาต่อมา

3.2 ลำดับความเป็นมาของพระราชวังพญาไท

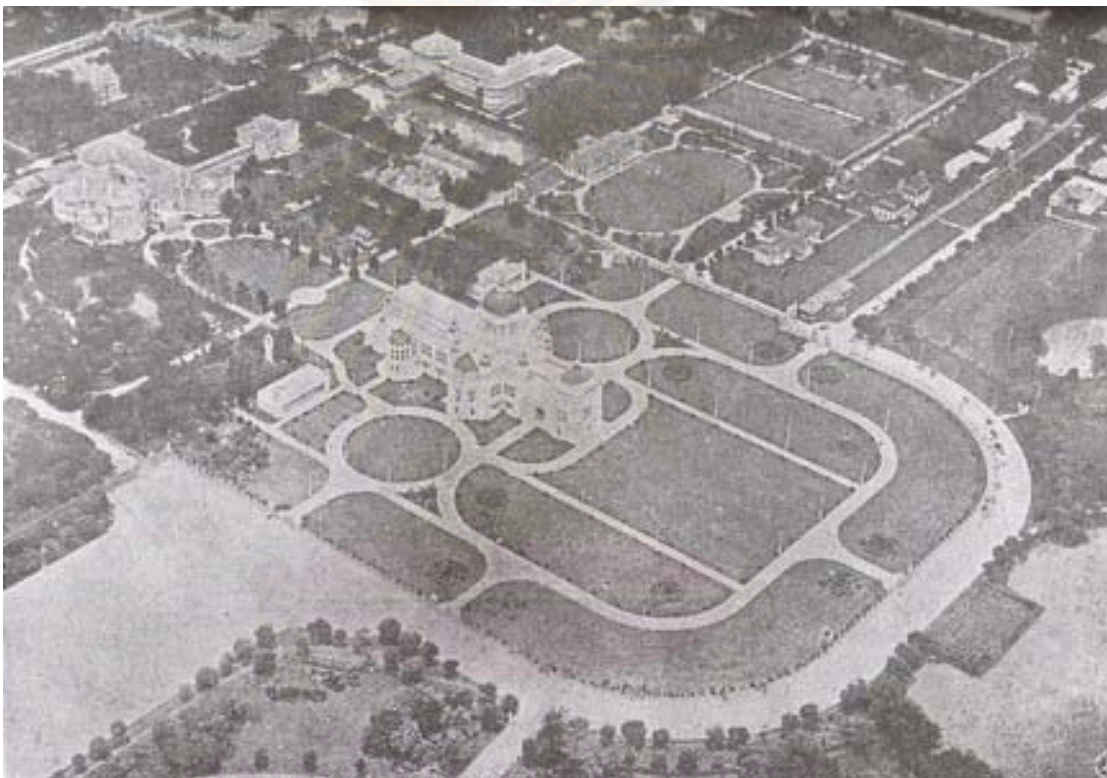
จากยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระตำหนักพญาไทในได้ผ่านช่วงเวลาและเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงมาเป็นราชสำนักวังพญาไทในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี พระพันปีหลวง จนเป็นพระราชวังพญาไทใน ตลอดจนภายหลังรัชสมัยพระราชวังพญาไทกลายเป็นโรงแรม โรงพยาบาล และเป็นพระราชวังพญาไทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในปัจจุบันนี้อีกวาระหนึ่ง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงบทบาทดังกล่าว พระราชวังพญาไทได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ รูปลักษณะอาคารและการใช้สอยพื้นที่มาตลอดระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2452 ถึง 2553 สำหรับลำดับความเป็นมาของพระราชวังพญาไทสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ช่วง ดังนี้

- 3.2.1 ช่วงที่ 1 : พ.ศ. 2452-2453 (ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)
  - 3.2.2 ช่วงที่ 2 : พ.ศ. 2454-2462 (ตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)
  - 3.2.3 ช่วงที่ 3 : พ.ศ. 2463-2468 (ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)
  - 3.2.4 ช่วงที่ 4 : พ.ศ. 2469-2475 (รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว)
  - 3.2.5 ช่วงที่ 5 : พ.ศ. 2476- 2553 (รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช)
- โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2.1 ช่วงที่ 1 : พ.ศ. 2452-2453 ยุคสมัยแห่ง “พระตำหนักพญาไท”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงว่างจากพระราชกรณียกิจ พระองค์จะทรงเสด็จประพาสตามถนนต่างๆ เป็นครั้งคราวเพื่อพระราชสำราญและเป็นการตรวจราชการไปในขณะเดียวกัน ในราวปี พ.ศ. 2452 เมื่อทรงเสด็จมาถึงช่วงถนนปลายช้างเอี้ยวซึ่งอยู่บริเวณท้องทุ่งพญาไทอันเป็นที่โล่งกว้าง อากาศโปร่งสบาย สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพอพระราชหฤทัยพื้นที่บริเวณนี้เป็นอันมาก และเนื่องด้วยในขณะนั้นทรงมีพระราชประสงค์หาที่ทำนาลงแห่งใหม่สำหรับแทนพื้นที่นาลงเดิมในบริเวณพระราชวังสวนดุสิต^{*} หรือเรียกว่า ภูมना^{**} ซึ่งถูกใช้พื้นที่เป็นสถานที่สร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อปี พ.ศ. 2451 ประกอบกับที่นาบริเวณทั้งสองฝากฝั่งของถนนปลายช้างเอี้ยวนี้บางส่วนเป็นกรรมสิทธิ์ของพระคลังข้างที่อยู่แล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดซื้อที่ดินเพิ่มเติมอีกราว 100 ไร่จากชาวบ้านให้เพียงพอสำหรับใช้เป็นพื้นที่นาลงต่อไป

ภาพที่ 3-1 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังสวนดุสิต
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

* ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 พระราชทานนามใหม่ว่า “พระราชวังดุสิต”

** เป็นพื้นที่ปลูกข้าวในวังสวนดุสิต ซึ่งข้าวที่ปลูกได้ในวันนี้ใหม่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงถวายแด่พระสงฆ์ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

ภาพที่ 3-2 ผังการจัดซื้อที่ดิน
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ในปี พ.ศ. 2452 จึงเป็นปีแห่งการเริ่มต้นสมัย “พระตำหนักพญาไท” ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงฤดูการเตรียมทำนาในนาหลวงทุ่งพญาไท โดยสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงโปรดฯ ให้สร้างพลับพลาที่ประทับ ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาความตอนหนึ่งว่า

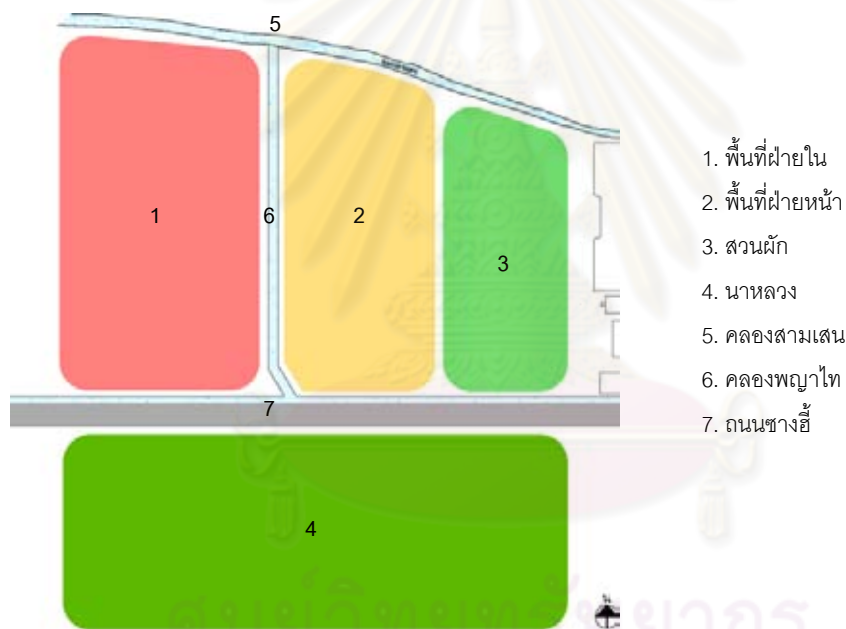
“...เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ มีรับสั่งแลเขียนแผนที่ประทานกรมสรรพศาสตร์ ถ้าจะลดเบ็นหนังสือ ควรจะเข้าใจได้ว่าดั่งนี้ให้ขุดคลองพระยาไทด้านเหนือถนนช้างฮี้ ซึ่งจะไปเข้าให้มีน้ำเดินไว้ตลอดถึงคลองสามเสนให้ปลูกพลับพลาข้างหน้าหลังหนึ่ง ข้างในหลังหนึ่งข้ามคนละฟากคลองเอื้องกันหน่อยหนึ่งมีสะพานแล่นถึงกัน แลเรือนบริวารซึ่งไม่สำคัญที่ๆ ปลูกพลับพลา 2 หลังนี้จึงเป็นในสวนหลวงหลังหนึ่ง เป็นที่นาเคียงสวนหลวงซึ่งจะไปขอซื้อเขาหลังหนึ่ง รวมกันรั้วเข้าเป็นเขตรพลับพลา ข้างหนึ่งจะปลูกต้นไม้ ข้างหนึ่งที่แจ้งจะปลูกผัก...”³

³ “เรื่องก่อสร้างและเพาะปลูกต่างๆ ในบริเวณพญาไท,” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ยล.8.1/34.

แต่เนื่องจากผู้รับสนองพระบรมราชโองการเข้าใจผิดและวางตำแหน่งพลับพลาไว้ทางฟากใต้ของถนนช่างฮี้ ซึ่งเป็นการเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากพระราชประสงค์ของพระองค์ที่ว่าให้วางตำแหน่งพลับพลาไว้ฟากเหนือของถนนช่างฮี้ และให้ขุดขยายคลองพญาไทเพื่อรับน้ำจากคลองสามเสนได้มากขึ้น ดังนั้นพระองค์จึงทรงโปรดฯ ให้นายมาริโอ ตามานโย (Mario Tamagno) ออกแบบและวางผังพระตำหนักขึ้นใหม่พร้อมด้วยเรือนบริวาร ศาลาทหารราชของครุฑ เรือนกล้วยไม้ทำด้วยเหล็ก และออกแบบสวน⁴

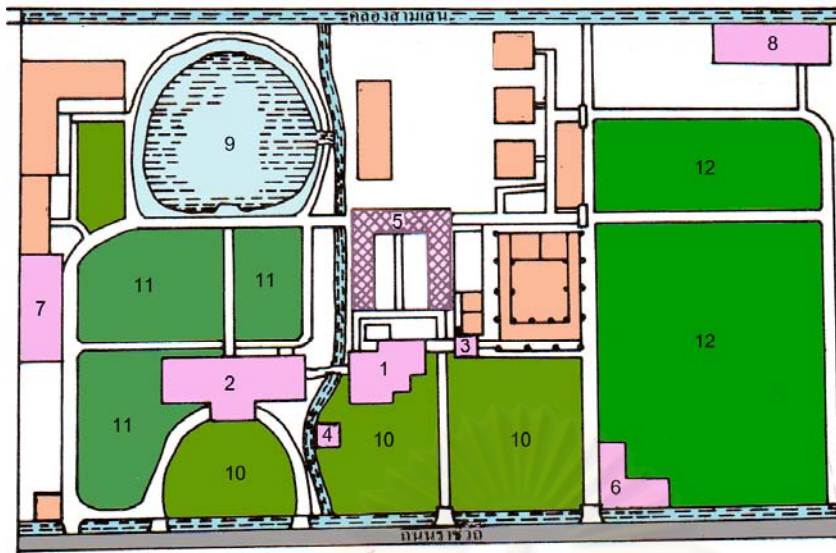
พระตำหนักใหม่นี้ตั้งอยู่ทางฟากเหนือของถนนปลายช่างฮี้ตอนคลองพญาไทพาดผ่าน อันประกอบด้วยพระตำหนักสองหลังตั้งอยู่คนละฟากฝั่งคลองพญาไท ฝั่งตะวันออกของคลองสร้าง “พระตำหนักใหญ่หรือพระตำหนักหลังนอก” พร้อมด้วยพื้นที่สำหรับสวนผักและเลี้ยงไก่ส่วนฝั่งตะวันตกของคลองพญาไทสร้าง “พระตำหนักหลังในหรือพระตำหนักฝ่ายใน” มีสวนดอกไม้ พรรณไม้โดยรอบ พระตำหนักทั้งสองนี้มีสะพานทางเดินเชื่อมถึงกัน และในส่วนทุ่งพญาไทฟากใต้ของถนนปลายช่างฮี้ตรงข้ามกับพระตำหนักโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพื้นที่ทำนา ไร่สับปะรด และบ่อเลี้ยงปลา

ภาพที่ 3-3 ผังแสดงการแบ่งใช้งานพื้นที่บริเวณพระตำหนักพญาไท

ที่มา : ผู้วิจัย

⁴ ศรีนัย ทองปาน, ผู้แปลและเรียบเรียงจากบทความของเอเดนา ตามานโย, “มาริโอ ตามานโย ยี่สิบห้าปีแห่งการเป็นสถาปนิกในราชสำนักสยาม (2443-2468),” เมืองโบราณ 24,2 (เมษายน – มิถุนายน 2541): 33.

1. พระตำหนักใหญ่
2. พระตำหนักฝ่ายใน
3. หอสูง
4. ตำหนักญี่ปุ่น
5. ซุ้มเหล็กเรือนกัลยไม้
6. ศาลาทหารราชวงศ์จักรี
7. ห้องเครื่อง
8. เรือนคนงานสวนผัก
9. สระบัว
10. สนามหญ้า
11. สวนดอกไม้
12. สวนผัก

สีชมพู สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5

สีส้ม สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยรัชกาลที่ 6

ภาพที่ 3-4 แผนผังพระตำหนักพญาไท

ที่มา : ดัดแปลงจากแผนผังวังพญาไทของอุทุมพร

“พระตำหนักใหญ่หรือพระตำหนักหลังนอก” เริ่มก่อสร้างต้นเดือนเมษายน พ.ศ. 2452 โดยโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเวียงไทรภูบาล (เจ๊ก เกตุทัต) ข้าราชการกระทรวงวังเป็นแม่กองงานก่อสร้าง ใช้เวลาในการก่อสร้าง 9 เดือน พระตำหนักเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น หลังคากระเบื้องไม้สัก ชายคามีฝ้าแขนไม้แกะสลัก พื้นปูด้วยหินอ่อนและกระเบื้องลาย มีหน้าต่างโดยรอบเปิดรับทิวทัศน์ และบรรยากาศของท้องทุ่งพญาไท ต่อมามีการต่อเติมมุขระเบียงทั้งชั้นบนและชั้นล่าง หอสูง 4 ชั้น และห้องมหาดเล็กทางปีกตะวันออก ในการก่อสร้างพระตำหนักหลังนอกนี้สิ้นพระราชทรัพย์รวม 105,500 บาท⁵

“พระตำหนักหลังในหรือพระตำหนักฝ่ายใน” เริ่มก่อสร้างต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. 2452 โดยมีพระยารพวงษ์พิพัฒน์ (หม่อมราชวงศ์เย็น อิศรเสนา) เป็นแม่กองงานก่อสร้าง ใช้เวลาในการก่อสร้าง 7 เดือน พระตำหนักมีลักษณะรูปแบบเช่นเดียวกับพระตำหนักหลังนอก และมีสะพานข้ามคลองพญาไทเชื่อมถึงพระตำหนักหลังนอก ทั้งชั้นบนและชั้นล่าง สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเรียกสะพานนี้ว่า “สะพานต่อเรือนข้างหน้า ข้างใน” เป็นสะพานกว้าง 2.5 เมตร มีบานประตูเปิด-ปิดได้ถึงพื้น ทุกช่องเสามีราวลูกกรงสูงประมาณระดับเอว และเมื่อเปิดประตูออกทั้งหมดจะเป็นสะพานระเบียงที่เปิดโล่งโปร่ง ในการก่อสร้างพระตำหนักหลังในนี้สิ้นพระราชทรัพย์รวม 60,000 บาท⁶ นอกจากนี้ในบริเวณฝั่งพระตำหนักยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างอาคารอื่นๆ ขึ้นอีก อาทิเช่น ตำหนักญี่ปุ่น ห้องพระโรง โรงละคร เรือนพักข้าราชการต่างๆ ศาลาทหารราชวงศ์จักรี และห้องเครื่อง⁷

⁵ “เรื่องก่อสร้างและเพาะปลูกต่างๆ ในบริเวณพญาไท (9 เมษายน ร.ศ.128 – 29 มิถุนายน ร.ศ. 129)”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ยธ8.1/32.

⁶ “เรื่องการสร้างพระตำหนักพญาไท (28 ธันวาคม ร.ศ.128 – 2 เมษายน ร.ศ. 129)”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.5.9/11.

⁷ อุทุมพร, สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง, พิมพ์ครั้งที่ 6(กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์, 2540), หน้า146, 191-198.

ภาพที่ 3-5 พระตำหนักหลังนอก : ราวปี 2453

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 3-6 พระตำหนักหลังใน : ราวปี 2453

ที่มา: อุทุมพร

เมื่อระหว่างก่อสร้างพระตำหนักหลังนอกสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงโปรดเกล้าฯ ให้เตรียมการทำสวนผัก สวนดอกไม้ และปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในเขตพระตำหนัก ทั้งขุดสระ ขุดคลอง ปรับถนน สร้างสะพาน ดังนั้นจึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวรพงษ์พิพัฒน์นำแรงงานจีนเข้าทำการขุดขยายคลองพญาไทจากคลองสามเสนผ่านพระตำหนักและไปสิ้นสุดในพื้นที่นาหลวง บริเวณปลายคลองขุดเป็นสระบัว ทรงเรียกคลองที่ขยายขึ้นนี้ว่า “คลองสี่วา” ซึ่งเรียกตามขนาดปากคลองกว้าง 4 วา หรือ 8 เมตรนั่นเอง และทรงโปรดฯ ให้ขุดคลองแยกมาจากคลองพญาไทโดยผ่านด้านหลังพระตำหนักหลังนอกเพื่อส่งน้ำเข้ามายังบริเวณสวนผัก ทรงเรียกคลองช่วงนี้ว่า “คลองสองวา” ซึ่งเรียกตามขนาดความกว้างของปากคลองเช่นเดียวกัน⁸ และด้วยมีพระราชประสงค์ให้คลองภายในพระตำหนักพญาไทมีน้ำเต็มเปี่ยมสวยงามอยู่เสมอ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำประตูระบายน้ำบริเวณปากคลองพญาไทตอนแยกจากคลองสามเสน⁹ และโปรดเกล้าฯ ให้ตกแต่งพระตำหนักโดยเฉพาะพระตำหนักฝ่ายในด้วยสวนดอกไม้บริเวณด้านหน้าพระตำหนัก และสระบัวบริเวณด้านหลังพระตำหนักซึ่งสระบัวนี้ต่อมาเรียกกันว่า “อ่างหยก”

สำหรับสวนผักสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงโปรดฯ ให้จัดทำขึ้นในบริเวณถัดจากพระตำหนักหลังนอก ด้านทิศตะวันออกจนจรดเขตวัดมะกอก ซึ่งได้เริ่มทำสวนผักในช่วงเวลาการก่อสร้างพระตำหนักหลังนอก ภายในสวนผักมีการทำถนน ขุดท้องร่อง ไร่อย่างเป็นระเบียบ โดยมีรั้วไม้และซุ้มประตูไม้สักแบ่งกันเขตไว้ และผักที่มีการปลูกในสวนผัก อาทิเช่น หอม กระเทียม ผักสดนานาชนิด ได้รับการดูแลโดยหลวงการุณกิจบริรักษ์ ห้องพระเครื่องต้น เป็นนายงานปลูกผัก¹⁰ และแรงงานจีนจำนวน 10 คน ซึ่งมีโรงพักคนงานอยู่บริเวณท้ายสวนผักนั่นเอง ผักสดต่างๆจากสวนผักนี้ได้มีการนำขึ้นโต๊ะเสวยอยู่เสมอ ดังพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงที่พระราชทานแก่พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม ร.ศ.129 (พ.ศ. 2453) ความว่า

⁸ วรรณิการ์ ดันประเสริฐ, พระราชวังพญาไทในวันวานห้าแผ่นดิน.(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2553), หน้า17.

⁹ “เรื่องประตูน้ำพญาไท” (28-30 ธันวาคม ร.ศ.128)”,หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 กษ.9.3/25.

¹⁰ วรรณิการ์ ดันประเสริฐ, เรื่องเดิม, หน้า18.

“...นอนฝันไปว่ากินมะเขือต้ม เห็นจะเปนด้วยหิวเข้า เลยนึกอยากไปจริง ๆ
ได้สั่งให้อาภา* ทำที่พญาไทสำหรับกลางคืนวันนี้ คิดอ่านจัดการหุงเข้ากับ
ตาอั้น** สักที ให้เจ้าหาของหวาน ไม่ต้องมีกับเข้าอื่นก็ได้ กินกันจนๆ อย่าง
ในเรือเมล็ดยี่สิบสี่ที่ ให้เตรียมให้ทันในวันนี้...”¹¹

และโรงเลี้ยงไก่พันธุ้ไก่เล็กฮอร์นขาวสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งอยู่ในสวนผัก¹² และสำหรับ
พื้นที่นาหลวงสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งอยู่ในทุ่งพญาไทปากใต้ของถนนปลายช้างสี่ซึ่งตรง
ข้ามกับพระตำหนัก ซึ่งใช้เป็นพื้นที่ทำนา ทำไร่สับปรดและขุดบ่อเลี้ยงปลา นอกจากนี้พระองค์ทรงโปรดฯ ให้
สร้างโรงพระราชพิธีขึ้น เนื่องจากพระองค์ทรงโปรดฯ ให้ประกอบพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญขึ้น ณ นา
หลวงพญาไท¹³ ซึ่งมีพระฤกษ์ของพระราชพิธี ในวันที่ 19-20 พฤษภาคม พ.ศ. 2453 และมีพระฤกษ์เริ่มฤดูกาล
ทำนาที่นาหลวงในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2453 สำหรับโรงพระราชพิธีในบางครั้งทรงเรียกว่า โรงนา และในบาง
โอกาสได้ดัดแปลงเป็นโรงละครชั่วคราว และนอกจากนี้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ ขึ้นด้วย อาทิ
เช่น พลับพลาขนาดเล็กขึ้น 1 หลัง ศาลาเล็กยกได้ 2 หลัง โรงสำหรับสูบน้ำและเครื่องสีข้าว 1 หลัง ยุ้งข้าวแบบ
ยกพื้นให้คนทำนาอน 1 หลัง โรงเครื่องจักร โรงครัวและโรงเลี้ยงแขกदानา และโรงกระบือ¹⁴

พระตำหนักพญาไทเป็นพระตำหนักที่เปี่ยมด้วยบรรยากาศของท้องทุ่งอันร่มรื่น มีคูคลองน้ำใส มี
ดอกบัวบานสะพรั่งในสระ มีพีชผักกอกงามในสวนผัก มีไก่พันธุ้ดีในเล้า มีข้าวในนา มีปลาในน้ำ พระตำหนัก
พญาไทจึงเป็นพระตำหนักบ้านไร่สวนดั่งที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงมีพระราชประสงค์ให้เป็นตามวิถี
เกษตร เพื่อทดลองการทำนา ทำสวน ปลูกผัก เลี้ยงปลาและเลี้ยงไก่ เพื่อส่งเสริมให้มีผู้ปฏิบัติตาม ซึ่งสมเด็จพระ
พันปีหลวงก็ทรงโปรดปรานวิถีเกษตรที่เรียบง่ายเช่นเดียวกัน ทั้งสองพระองค์จึงทรงประทับ ณ พระตำหนักพญา
ไทเพื่อพระสำราญพระราชอิริยาบถ และเมื่อถึงฤดูกาลทำนาสมเด็จพระพันปีหลวงและพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่าย
ในจะทรงลงดำนาที่นาหลวงแห่งนี้ ดังคำกล่าวของหม่อมเจ้าหญิงสิรินธรพารเสนาอ โสณกุล ว่า

ศูนย์วิทยพัทยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* อาภา หมายถึง พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์

** ตาอั้น หมายถึง พระเจ้านันทราชกิจ (อั้น นรพลภ)

¹¹ พระราชหัตถเลขาถึงพระยาอนุชรัตนราชพลภ ลงวันที่ 23 พฤษภาคม ร.ศ.129 อ้างถึงใน กระณีการ์ ต้นประเสริฐ, 2553: หน้า 18.

¹² อุทุมพร, สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง, ครั้งที่ 6(กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์, 2540), หน้า 144.

¹³ อุทุมพร, เรื่องเดิม, หน้า145.

¹⁴ "ก่อสร้างและเพาะปลูกต่างในบริเวณพญาไท (9 เมษายน ร.ศ.128-29 เมษายน ร.ศ.129)", หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๖.5 ยศ.8.1/32.

“...ถ้าเป็นฤดูทำนา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปในตอนเช้า ทรงดำนากับพระราชวงศ์ฝ่ายในจนถึงกลางวัน ทรงพักทรงน้ำ แล้วเสวยพระกระยาหารข้าวห่อที่โรงนา ในเวลาเย็นเสด็จไปประชุมกันที่ตำหนักญี่ปุ่นซึ่งอยู่ในเขตตำหนักที่ประทับ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงรถไฟฟ้าขับลงมาอยู่ที่นี้ ทรงสนทนากันอยู่จนเวลาค่ำจึงเสด็จกลับ บางทีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับแรม ณ พระตำหนักพร้อมด้วยเจ้านายซึ่งเป็นที่ชอบพระราชอัธยาศัย คือ พระองค์เจ้าบุษบันบัวผัน พระองค์เจ้าไขขวัญ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์ ครั้งนั้น พญาไทยยังเป็นที่เยียบสงบอยู่นอกเขตสัญจรไปมา อากาศก็ดีเป็นที่สบายมาก...”¹⁵

ภาพที่ 3-7 สมเด็จพระพันปีหลวงทรงดำนา ณ นาหลวงพญาไท
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

นอกจากนี้ยามที่มีพระราชอาคันตุกะมาเยือนสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ พัดพระเนตรวิธีการนวดข้าวในนาหลวงอีกด้วย¹⁶

จากพระราชกิจวัตรต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเห็นได้ว่าพระตำหนักพญาไทจึงมิใช่เป็นเพียงมุมสงบหรือเป็นที่พระ สำนวณพระราชอิริยาบถของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง สมเด็จพระพันปีหลวง และเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายแต่เพียงเท่านั้น หากแต่เป็นสถานที่ที่สะท้อนไปถึงพระราชวิสัยทัศน์ในด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของสยามประเทศของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงที่ทรงต้องการแสดงออกมาเพื่อให้ชาวสยามได้เห็นและเอาเป็นแบบอย่าง รวมถึงให้ชาวต่างประเทศได้เข้าใจถึงวิถีเกษตรซึ่งเป็นวิถีชีวิตแห่งสยามประเทศอีกด้วย

¹⁵ มรว. แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์, (กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์แห่งชาติ, 2540), หน้า144.

¹⁶ บันทึกความทรงจำของหม่อมเจ้าจงจิตรถนอม ดิศกุล อ้างถึงใน กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ, 2553:24.

เมื่อการก่อสร้างพระตำหนักพญาไทเสร็จสมบูรณ์แล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงโปรดฯ ให้จัดการพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลราชคฤหมงคลพระตำหนักพญาไท ซึ่งพระโหราธิบดี หลวงญาณเวท และขุนเทพพยากรณ์คำนวณพระมหาศุภมงคลการพระราชพิธีได้ในวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2453 ตรงกับวัน 1 ๕ 6 ปีกจอ โทศก จุลศักราช 1272¹⁷ จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีขึ้นในวันที่ 14-18 พฤษภาคม พ.ศ. 2453 ซึ่งมีการสวดพระพุทธรูปมนต์ เลี้ยงพระ รวมถึงพระราชทานเลี้ยงแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารทั้งหลายด้วย

ภายหลังพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลราชคฤหมงคลสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงและสมเด็จพระพันปีหลวงพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ทรงเสด็จมาพระตำหนักพญาไทบ่อยครั้ง แต่แล้วช่วงเวลาที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขและความอบอุ่นเหล่านั้นได้เปลี่ยนเป็นความเศร้าหมองในเวลาต่อมา เมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระประชวร และเสด็จสวรรคตในวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังสวนดุสิต ด้วยความสูญเสียครั้งสำคัญนี้ได้ส่งผลกระทบต่อพระราชหฤทัยของสมเด็จพระพันปีหลวงอย่างมาก ทรงมีพระพลานามัยอ่อนแอและทรงพระประชวรไม่เป็นที่ทรงพระสำราญ เมื่องานพระบรมศพเสร็จสิ้นลงพระราชโอรสทรงกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระพันปีหลวงมาประทับยังพระตำหนักพญาไทเป็นการชั่วคราว เพื่อเสริมสร้างพระพลานามัยและพระราชหฤทัยให้ทรงพระสำราญขึ้น ต่อมาภายหลังสมเด็จพระพันปีหลวงทรงพอพระราชหฤทัยพระตำหนักพญาไทจึงทรงประทับ ณ พระตำหนักพญาไทเป็นการถาวรตั้งแต่นั้น พระตำหนักพญาไทจึงได้รับการสถาปนาเป็น “วังพญาไท” ราชสำนักแห่งสมเด็จพระพันปีหลวงสืบต่อมา

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁷ "การบำเพ็ญพระราชกุศลที่วังพญาไท (7 เมษายน ร.ศ.129)", หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๑.5 รล.2/27.

3.2.2 ช่วงที่ 2 : พ.ศ. 2454-2462 ยุคสมัยแห่ง “วังพญาไท”

นับตั้งแต่การสวรรคตของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงนั้น สมเด็จพระพันปีหลวงทรงไม่พระสําราญ เช่นเดิม ทรงโศกเศร้าพระราชหฤทัยอย่างที่สุดทำให้ทรงมีพระพลานามัยไม่แข็งแรง เมื่องานพระบรมศพเสร็จสิ้นแล้ว พระราชโอรสทรงกราบบังคมทูลเชิญแปรพระราชฐานจากพระบรมมหาราชวังมาเปลี่ยนบรรยากาศ ณ พระตำหนักพญาไท ที่มีอากาศอันบริสุทธิ์และเป็นสถานที่เคยทรงพระสําราญร่วมกันกับพระบรมราชสวามี ดังมีพระราชหัตถเลขาของพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการเสด็จประทับ ณ พระตำหนักพญาไท ของสมเด็จพระพันปีหลวงไว้ว่า

“เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2453 เสด็จแม่ได้เสด็จออกจากในพระบรมมหาราชวังไปประทับแรมอยู่ที่วังพญาไท ซึ่งได้เลยเป็นที่ประทับอยู่จนตลอดพระชนมวายุ แต่เดิมคิดว่าจะถวายพระที่นั่งอัมพรที่นั่งพระราชวังสวนดุสิตให้เป็นที่ประทับ แต่พระองค์ท่านไม่โปรดและตรัสขอสร้างพระที่นั่งถวายใหม่ที่สวนสุนันทา แต่ต่อมาภายหลังก็รับสั่งว่าอยู่ที่พญาไททรงสบายดีแล้ว จึงเป็นอันงดการสร้างพระที่นั่งในสวนสุนันทาในวันออกเสด็จไปอยู่พญาไทครั้งแรกนั้นโปรดให้น้องตี๋ กับน้องเอียดน้อย ไปอยู่ด้วยจน กว่าจะถึงเวลากลับออกไปเล่าเรียนที่ยุโรปต่อไป วันที่ 29 เวลาบ่ายได้ไปที่วังพญาไท เพื่อฉายรูปหมู่สมเด็จพระแม่กับพระโอรสของท่านทุกคนรวมกันเพราะเป็นโอกาสดีที่ได้มารวมกันอยู่พร้อมเพรียง...”¹⁸

ภาพที่ 3-8 ภาพฉายหมู่ที่วังพญาไท : 2453
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

* น้องตี๋ หมายถึง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย

** น้องเอียดน้อย หมายถึง เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิ์เดชนิ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา

¹⁸ “การบำเพ็ญพระราชกุศลที่วังพญาไท (7 เมษายน ร.ศ.129)”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๑.5 ๑.๒.2/๖7.

ในการเสด็จมาประทับ ณ พระตำหนักพญาไทครั้งนี้ มีผู้ตามเสด็จมากมายทั้งฝ่ายหน้า และฝ่ายใน อาทิ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร พระราชนัดดาที่ทรงอุปการะเป็นพระราชธิดาบุญธรรม และพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าหญิงพวงสร้อยสอางค์ พระชนิษฐาต่างพระราชมารดา ซึ่งติดตามถวายงานมาเป็นเวลาช้านานได้ตามเสด็จมาประทับเป็นการถาวรที่พระตำหนักหลังใน และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสวัสดิวัตน์วิศิษฎ์ พระอนุชาก็ได้ตามเสด็จมาประทับที่ “โรงนา” ฝั่งนาหลวง ซึ่งได้ถูกดัดแปลงเป็น “ตำหนักบังกะโลวโรงนาพญาไท” เป็นต้น และเมื่อสมเด็จพระพันปีหลวงทรงมีพระราชประสงค์ประทับเป็นการถาวรที่พระตำหนักพญาไท ในวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2453 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระตำหนักพญาไทขึ้นเป็น “วังพญาไท” เป็นราชสำนักเต็มตามพระราชอิสริยยศทั้งฝ่ายหน้า และฝ่ายใน¹⁹ และมีการบำเพ็ญพระกุศลขึ้น ณ วังพญาไทในวันที่ 5-8 พฤษภาคม พ.ศ. 2454

เมื่อสมเด็จพระพันปีหลวงทรงประทับ ณ วังพญาไทเป็นการถาวรแล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างอาคารเพิ่มเติมขึ้นหลายหลัง ในช่วง พ.ศ. 2455-2458 อาทิเช่น ท้องพระโรง (หมายถึง ท้องพระโรง ส.ผ.) พลับพลาในสวนผัก โรงละคร โรงเลี้ยงในสวนผัก คลังเก็บของขนาดใหญ่ เรือนทหารมหาดเล็กและโรงทหารรักษาวังริมถนนราชวิถี²⁰ รวมถึงสมเด็จพระพันปีหลวงทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้ปลูกสร้างเรือนข้าหลวง เป็นเรือนแถวสำหรับใช้เป็นที่พักของหม่อมเจ้าจำนวน 20 ห้อง²¹

ภาพที่ 3-9 แผนผังพระตำหนักพญาไท
ที่มา : ดัดแปลงจากแผนผังวังพญาไทของอุทุมพร

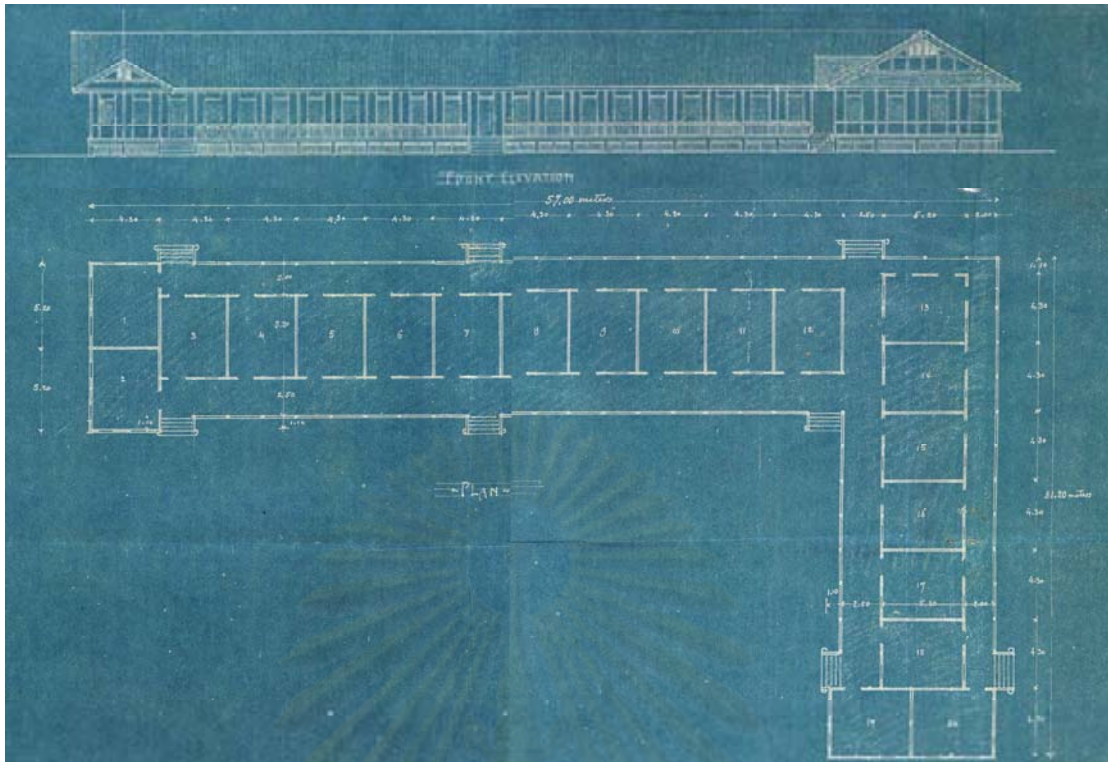
สีชมพู สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5
สีส้ม สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยรัชกาลที่ 6

¹⁹ “เรื่องทำเนียบข้าราชการในสมเด็จพระพันปีหลวง(พ.ศ.2453)”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 รล.3/31, อ้างถึงใน กรณีการ ต้นประเสริฐ, 2553:52.

²⁰ กรณีการ ต้นประเสริฐ, พระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2553), หน้า 17.

²¹ “แบบแปลนโรงแถว”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ผ.ร.6.น.17.

ภาพที่ 3-10 แบบแปลนเรือนข้าหลวง เป็นเรือนแถว 20 ห้อง : 2457

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ สร้างท้องพระโรงใหม่²² แทนที่ท้องพระโรงเดิม มักเรียกกันว่า ท้องพระโรง “ส.ผ.” ตามพระนามเดิม “เสาวภาคย์ศรี” เพื่อให้เป็นการสมพระเกียรติแก่ราชสำนักวังพญาไทแห่งสมเด็จพระพันปีหลวง เมื่อท้องพระโรงเสร็จสมบูรณ์สมเด็จพระพันปีหลวงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสมโภชท้องพระโรงหลังใหม่ ในวันที่ 17-18 มีนาคม พ.ศ. 2456²³ และท้องพระโรงนี้ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีในงานพระราชกุศลต่างๆ อาทิ งานเฉลิมพระชนมพรรษา งานบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันพระราชสมภพและวันสวรรคตของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง หรืองานพิธีมงคลอื่นๆ รวมถึงเป็นสถานที่ต้อนรับพระราชอาคันตุกะ พระบรมวงศานุวงศ์ และแขกผู้มีเกียรติต่างๆ และในบางโอกาสมีการจัดแสดงละคร ฉายภาพยนตร์ หรือแสดงกลในบางโอกาส

ในการเสด็จมาประทับ ณ วังพญาไทในครั้งนี้ของสมเด็จพระพันปีหลวง ทำให้บรรยากาศแบบบ้านไร่บ้านสวนเมื่อครั้งสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเคยประทับที่นั่นเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก เนื่องจากไม่มีการเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ปลูกผัก หรือทำนาอีกแล้ว แต่วังพญาไทได้รับการตกแต่งให้สวยงามด้วยสวนดอกไม้ต่างๆ เช่น ดอกพอร์ทูลา ชุ่มดอกเฟื่องฟ้าสีบานเย็น และดอกบัววิคตอเรียดอกใหญ่ที่มีกลิ่นหอมและมีใบใหญ่หนาในคลองพญาไท และสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอีกประการหนึ่งคือบรรยากาศของพระตำหนักพญาไทที่เคยสงบเงียบแบบบ้านสวนนั้น กลับกลายเป็นคึกคักและคับคั่งไปด้วยผู้ติดตามรับใช้เบื้องพระยุคลบาทสมเด็จพระพันปีหลวงทั้งฝ่ายหน้าและ

²² “งบประมาณการสร้างท้องพระโรงตำหนักพญาไท(9 มีนาคม พ.ศ.2456-18 เมษายน พ.ศ.2457)”,หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๑.6 น.7.7/10.

²³ “กระทรวงวังออกหมายสั่งราชการต่าง ๆ(พ.ศ.2456-2457)”,หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๑.6 ๑.15.1/3,อ้างถึงใน กรรณิการ์ ดันประเสริฐ,2553:60.

ฝ่ายใน รวมถึงเหล่าครุฑที่ทรงอุ้มภักดูแลไว้หลายรุ่น หลายวัย หลายพระองค์ อีกทั้งยังมีผู้มาเข้าเฝ้าทูลละอองพระบาทอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำให้พระองค์ทรงพระเกษมสำราญได้บ้าง แต่เนื่องจากพระองค์ทรงยังโศกเศร้าคิดคำนึงอาลัยถึงพระบรมราชสวามีจึงไม่สามารถบรรทมได้เป็นปกติ ทำให้พระพลานามัยไม่แข็งแรง ทรงพระประชวรเรื้อรังมาช้านาน จนกระทั่งวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2462 ทรงมีพระอาการไข้แรงจัด มีพิษขึ้นในพระอัมตะ (ลำไส้ใหญ่) จนพระกำลังพระหฤทัยทมิฬไม่ไหว พระองค์จึงทรงเสด็จสวรรคต ณ วังพญาไท นับเป็นเวลา 10 ปีของราชสำนักวังพญาไทแห่งสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พระพันปีหลวง

บทบาทราชสำนักวังพญาไทได้ยุติลงแล้ว แต่ความอาลัยรักในสมเด็จพระราชบิดาและพระราชมาดาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความอาลัยรักต่อสมเด็จพระราชบิดาและพระราชมาดา อีกทั้งทรงเห็นความสำคัญของพระตำหนักพญาไทที่สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงสถาปนาขึ้นไว้และในเวลาต่อมาได้เป็นวังพญาไทที่สมเด็จพระราชมารดาทรงประทับอยู่ตลอดพระชนมชีพ วังพญาไทจึงเป็นสถานที่แห่งความรักที่พระองค์ทรงมีต่อสมเด็จพระราชบิดาและพระราชมารดา พระองค์จึงมีพระราชประสงค์เสด็จมาประทับ ณ วังพญาไทและสถาปนาขึ้นเป็น “พระราชวังพญาไท” เพื่อเป็นการระลึกถึงและเฉลิมพระเกียรติแด่องค์สมเด็จพระราชบิดาและพระราชมารดาอันเป็นที่รักยิ่ง

3.2.3 ช่วงที่ 3 : พ.ศ. 2463-2468 ยุคสมัยแห่ง “พระราชวังพญาไท”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความอาลัยรักต่อสมเด็จพระราชบิดาและพระราชมาดา อีกทั้งทรงเห็นความสำคัญของพระตำหนักพญาไทที่สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงสถาปนาขึ้นไว้ พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริจะสถาปนาวังพญาไทขึ้นเป็น “พระราชวังพญาไท” และทรงมีพระราชประสงค์ให้สร้างพระราชมณเฑียรสถานขึ้นใหม่ ด้วยความใฝ่พระราชหฤทัยพระองค์ได้เสด็จมาประทับแรม ณ วังพญาไทเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2462²⁴ ซึ่งทรงประทับในคืนที่ทรงใช้ในการซ่อมรถเสือป่า²⁵ เพื่อวางแผนการก่อสร้างพระที่นั่งองค์ใหม่ ภายหลังจากนั้นจึงได้โปรดฯ ให้ย้ายพระตำหนักอุดมวนาภรณ์* มาจากพระราชวังสวนดุสิตมาสร้างขึ้นใหม่ที่บริเวณริมอ่างหยกในวังพญาไท เพื่อใช้เป็นที่ประทับ วางแผนทรงงานและทอดพระเนตรการก่อสร้างพระที่นั่งองค์ใหม่ พระตำหนักอุดมวนาภรณ์จึงเป็นอาคารหลังแรกที่สร้างขึ้นในยุคสมัยแห่งพระราชวังพญาไท

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ชื่อพระตำหนักของสมเด็จพระพันปีหลวงไปปลูกใหม่ตามรูปแบบเดิมที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง** โดยใช้เป็นหอวิทยาศาสตร์ และให้เก็บรักษาท้องพระโรงหรือที่เรียกกันว่าท้องพระโรง “ส.ผ.” ที่พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ สร้างถวายสมเด็จพระราชมารดาเมื่อปี พ.ศ. 2456 และสำหรับการวางแผนผังหมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไท พระองค์ทรงยึดในแนวพระราชดำริของสมเด็จพระราชบิดาในการแบ่งเขตตำหนักฝ่ายหน้าไว้ฝั่งตะวันออกของคลองพญาไทและฝ่ายในไว้ฝั่งตะวันตกของคลองพญาไท พระองค์จึงทรงวางอาคารพระที่นั่งประธานของฝ่ายหน้า และพระที่นั่งของฝ่ายในตามแนวทางเหมือนสมเด็จพระราชบิดา รวมถึงมีสะพานเชื่อมต่อกันระหว่างฝ่ายหน้าและฝ่ายในเหมือนกับพระตำหนักของสมเด็จพระราช

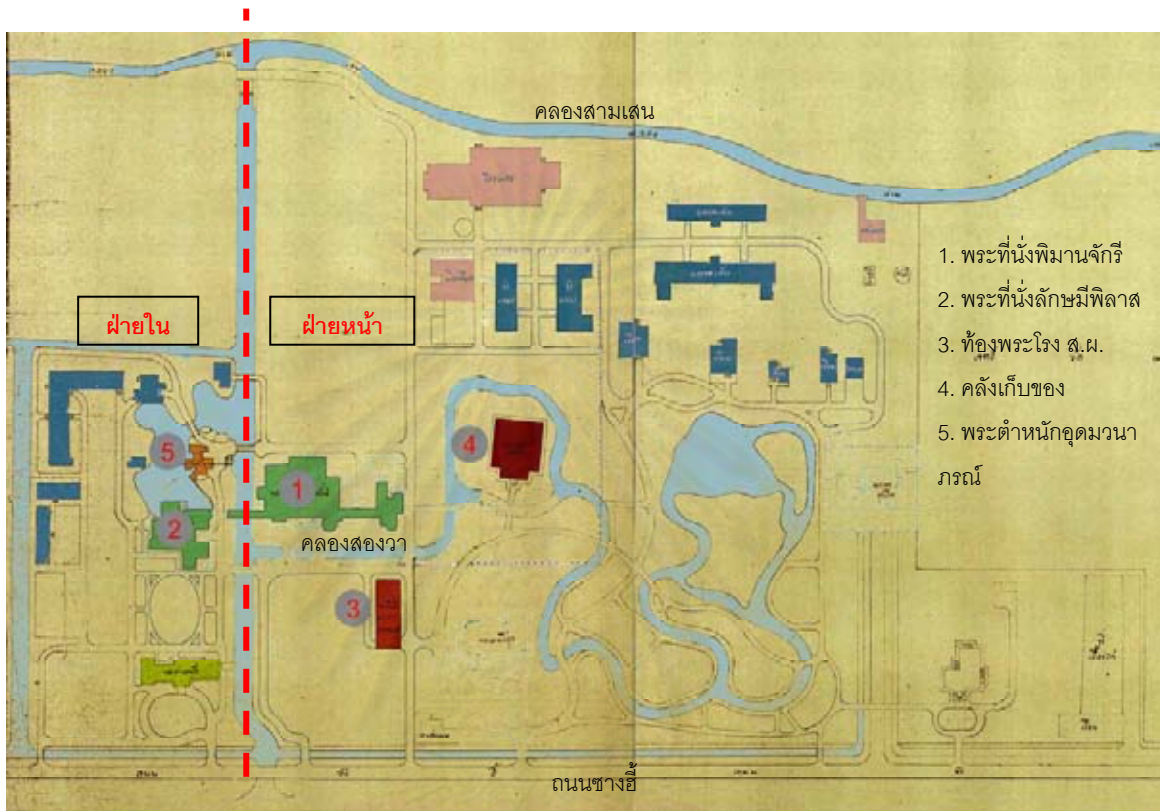
²⁴ ประดิสมิต, มืออะไรในอดีตเมื่อ 60 ปีก่อน, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเซเชม, 2523), หน้า 61.

²⁵ ภรณ์นิการ ดันประเสริฐ, พระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2553), หน้า 71.

* เมื่อหมู่พระราชมณเฑียรแล้วเสร็จ ได้พระราชทานใหม่ว่า พระตำหนักเมฆลวูจ ในปี พ.ศ. 2465

** ปัจจุบันคือวชิราวุธวิทยาลัย

บิดา แต่มีความแตกต่างกันที่ตำแหน่งที่ตั้งหมู่พระที่นั่ง ด้วยมีพระราชประสงค์ให้บริเวณด้านหน้าหมู่พระที่นั่งมีพื้นที่กว้างขวางมากขึ้นเพื่อให้หมู่พระที่นั่งฯดูโอ้อ่างงามยิ่งขึ้น พระองค์จึงมีพระราชดำริปรับตำแหน่งที่ตั้งหมู่พระที่นั่งฯ ให้ถอยร่นไปอยู่ด้านหลัง “คลองสองวา” ซึ่งเป็นคลองที่ขุดแยกจากคลองพญาไทเพื่อส่งน้ำเข้าสู่สวน ผักตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระราชบิดา

ภาพที่ 3-11 ผังบริเวณพระราชวังพญาไท : ราวปี 2463
ที่มา : ดัดแปลงภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

โดยหมู่พระราชมณเฑียรสถานใหม่นั้นพระองค์ทรงร่างแบบ²⁶ วางผังพระที่นั่งและออกแบบภูมิทัศน์ที่ทรงพระราชประสงค์พระราชทานให้กรมศิลปากรดูแลการก่อสร้าง²⁷ โดยมีนายเอมิลิโอ ฟอร์โน (Emilio Forno) สถาปนิกชาวอิตาลีเป็นผู้ดูแลในด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม นายคาร์โล ริโกลี จิตรกรชาวอิตาลีเป็นผู้ช่วย และนายมาริโอ กาแลตตี (Mario Galetti) ชาวอิตาลีเป็นวิศวกร

ในเบื้องต้นมีพระราชประสงค์สร้างพระที่นั่ง 2 องค์ คือ พระที่นั่งพิมานจักรี พระที่นั่งฝ่ายหน้าและเป็นพระที่นั่งประธานของพระราชมณเฑียรสถานตั้งอยู่ปากฝั่งตะวันออกของคลองพญาไท และ พระที่นั่งลักขมพิลาส* พระที่นั่งฝ่ายในตั้งอยู่ปากฝั่งตะวันตกของคลองพญาไท แต่เมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จพระองค์ไม่ทรงพระสำราญในท้องบรรทม จึงโปรดเกล้าฯ ให้ต่อเติมขึ้น 3 ที่ปีกทางด้านบูรพาภิมุข (ทิศตะวันออก) ของพระที่นั่ง

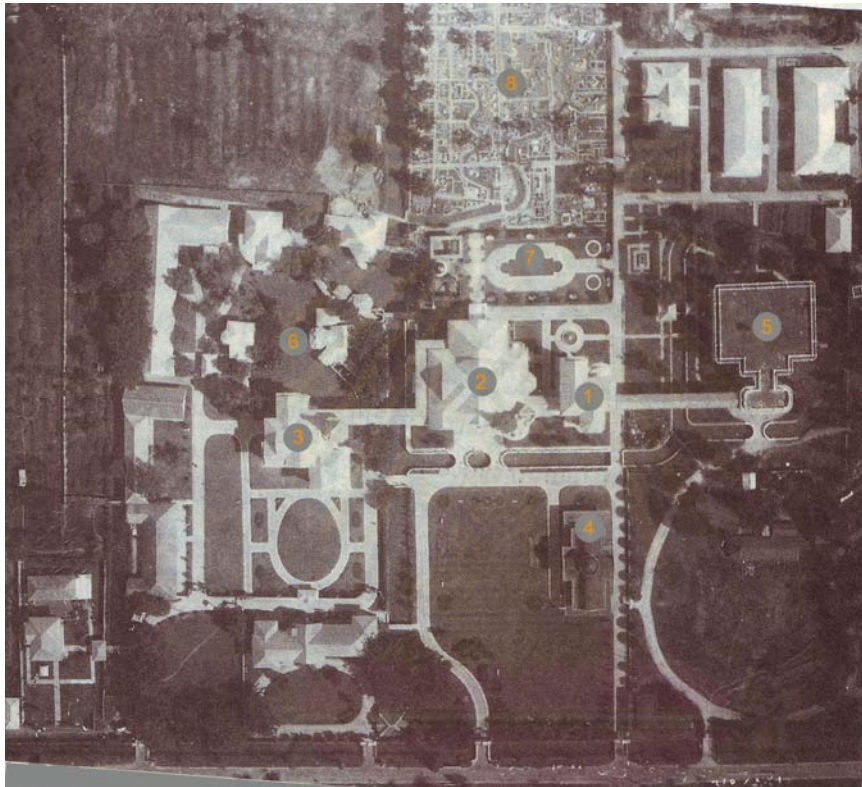
²⁶ ประติสสิต, มีอะไรในอดีตเมื่อ 60 ปีก่อน.(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2523, หน้า68.

²⁷ กรมการฯ ต้นประเสริฐ, พระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน.(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2553), หน้า110.

* ต่อมาภายหลังพระราชทานนามใหม่ว่า พระที่นั่งศรีสุทรนิवास

พิมานจักรี เพื่อใช้เป็นห้องบรรทม ห้องสงฆ์ และห้องทรงพระอักษร พระองค์ทรงพระสำราญกับห้องบรรทมนี้เป็นอันมาก และได้พระราชทานนามให้ปีกด้านบูรพาภิมุขของพระที่นั่งพิมานจักรีว่า **พระที่นั่งไวญญูเทพสถาน** และหลังจากนั้น โปรดเกล้าฯ ให้ตัดแปลงคลังเก็บของที่สร้างเมื่อครั้งสมเด็จพระพันปีหลวงทรงประทับอยู่ขึ้นเป็นพระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ และพระราชทานนามให้พระตำหนักอุดมวนาภรณ์ใหม่ว่าพระตำหนักเมฆลารูจี รวมถึงพระราชทานให้ท้องพระโรง ส.ผ. ว่า**พระที่นั่งเทวราชสภารมย์** ซึ่งหมู่พระที่นั่งนี้จึงมีนามคล้องจองกันว่า **“พระที่นั่งไวญญูเทพสถาน พระที่นั่งพิมานจักรี พระที่นั่งศรีสุทธานิวาส พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ และพระที่นั่งอุดมวนาภรณ์”**

1. พระที่นั่งไวญญูเทพสถาน
2. พระที่นั่งพิมานจักรี
3. พระที่นั่งศรีสุทธานิวาส
4. พระที่นั่งเทวราชสภารมย์
5. พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์
6. พระตำหนักเมฆลารูจี
7. สวนโรมัน
8. ดุสิตธานี

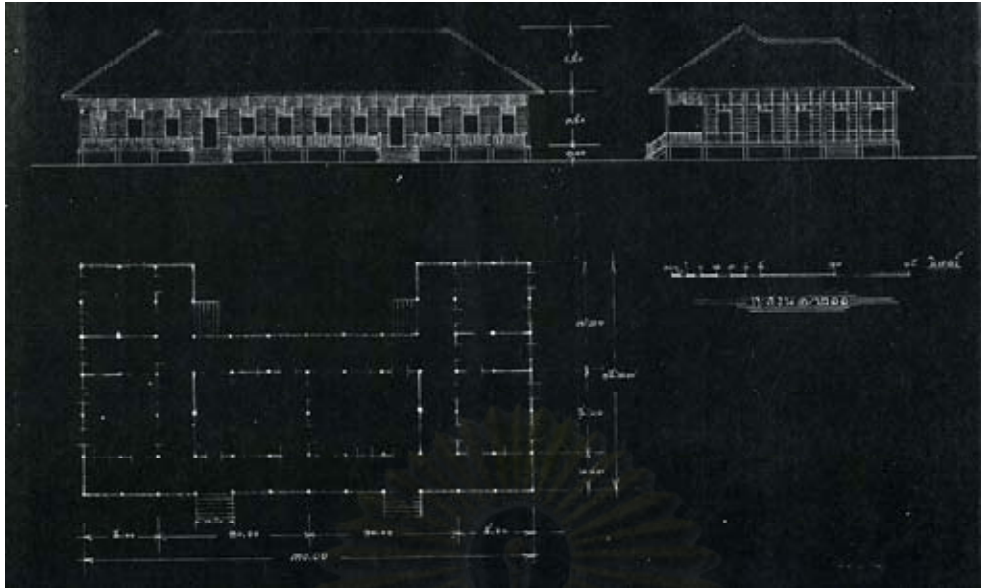
📍 ภาพที่ 3-12 ภาพถ่ายทางอากาศ วันที่ 30 พฤศจิกายน 2465
ที่มา : ดัดแปลงจากภาพถ่ายจดหมายเหตุแห่งชาติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประทับทอดพระเนตรการก่อสร้างหมู่พระราชมณเฑียรสถานหลังใหม่ พระตำหนักอุดมวนาภรณ์ ในระหว่างนั้นพระองค์ทรงโปรดฯ ให้สร้างอาคารหลังอื่นๆ เพิ่มขึ้นอีก อาทิเช่น เรือนไม้สักหลังน้อยอีก 3 หลังที่รอบบริเวณอ่างหยกให้เป็นที่พำนักของข้าราชการบริพารผู้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท พระยาประสิทธิ์ศุภการ (หม่อมหลวงเพ็ญ พึ่งบุญ) พระยานิรุทธเทวา (หม่อมหลวงฟื้น พึ่งบุญ) และพระยาสุจริตธำรง (โก สุจริตกุล)²⁸ ต่อมาเมื่อขึ้นประทับ ณ พระที่นั่งพิมานจักรีแล้ว ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างอาคารที่พำนักข้าราชการบริพารฝ่ายหน้าขึ้นใหม่ที่บริเวณด้านหน้าพระที่นั่งสำหรับทั้ง 3 ท่าน และพระราชทานนามว่า **ตำหนักสตรี**

²⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติสำนักราชเลขาธิการ. อส. 1.1 เพิ่ม 19 เรื่องดุสิตธานี: การก่อสร้างและค่าใช้จ่าย (21 เมษายน พ.ศ. 2463) อ้างถึงใน กระฉ่อนกร ตันประเสริฐ. 2553: 126.

ภาพที่ 3-14 แบบแปลนเรือนข้าหลวง

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สำหรับโรงละครจะปรากฏอยู่เกือบทุกพระราชวังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับ เนื่องจากพระองค์ทรงโปรดปรานด้านวรรณกรรม การละครเป็นอันมาก ดังที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ได้นิพนธ์ไว้ว่า “เมื่อดุสิตธานีย้ายไปอยู่ที่พญาไท โรงละครก็มีไปสร้างที่นั่นด้วย ไม่ว่าจะทุลกระหม่อมดุงจะประทับอยู่ที่ใด ก็ต้องมีโรงละครทำด้วยไม่มีสี่เหลี่ยมแก็ไปด้วยทุกหนทุกแห่ง...”³² ในพระราชวังพญาไทก็เช่นเดียวกัน เมื่อ พ.ศ. 2461 พระองค์โปรดฯ ให้สร้างโรงละครหลังใหม่ที่ริมคลองสามเสนแทนโรงละครหลังเก่าที่บริเวณสวนผักซึ่งชำรุดเสียหาย ในโรงละครสามเสนมีการเพิ่มเติมห้องพระบรรทม ห้องแต่งพระองค์ ห้องรับแขก และโรงเก็บฉาก เครื่องละครต่าง ๆ ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2465 โปรดฯ ให้รื้อโรงละครสามเสนลง และให้มาสร้างโรงละครพร้อมด้วยโรงเลี้ยงขึ้นใหม่ที่ฝั่งนาหลวงใกล้กับตำหนักบังกะโลว์วังพญาไท โดยบริเวณโรงละครสามเสนทรงโปรดฯ ให้สร้างพระที่นั่งจันทรทิพโยภาสขึ้นแทน

เมื่อการก่อสร้างต่างๆ แล้วเสร็จดังพระราชประสงค์ พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีสมโภชพระราชวังพญาไทขึ้นในวันที่ 16-17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2465³³ ซึ่งในการพระราชพิธีนี้ได้โปรดเกล้าฯ สถาปนาวังพญาไทขึ้นเป็น “พระราชวังพญาไท” ดังพระบรมราชโองการกับเจ้าพระยาอรรคมหาธิปไตยเสนาบดีกระทรวงวัง ว่า

³² พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เกิดวังปารุสก์ (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2492 อ้างถึงใน กรณีการ ต้นประเสริฐ, 2553: 96.

³³ “พระราชพิธีเฉลิมพระที่นั่งในพระราชวังพญาไท (19 สิงหาคม พ.ศ.2461-31 พฤษภาคม พ.ศ.2466)” หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 น.17/83.

“...วังพญาไทซึ่งสมเด็จพระบรมชนกาธิราชได้เริ่มสถาปนาขึ้นไว้เพื่อเป็นที่ประทับสำหรับพระราชอิริยาบถสถานหนึ่ง และได้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรมราชชนนีมาจนตลอดกาล...

...ให้สร้างพระที่นั่งขึ้นเป็นที่ประทับ ยกขึ้นเป็นพระราชวังแห่งหนึ่ง เพื่อเฉลิมพระเกียรติของสมเด็จพระบรมชนกนาถและพระบรมราชชนนี ...

...พระที่นั่งองค์ใหญ่แบ่งเป็นสามภาค ให้นามว่า องค์เบื้องบูรพภาค พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน องค์มัธยมภาค พระที่นั่งพิมานจักรี องค์ปัจฉิมภาค พระที่นั่งศรีสุทธนิวาส องค์ท้องพระโรงหน้า พระที่นั่งเทวราชสภารมย องค์ตะวันออก ต่อพระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์...

...ให้ตั้งพระราชพิธีเฉลิมพระที่นั่งตามราชประเพณี”

โดยมีกำหนดการในพระราชพิธีดังนี้

“วันที่ 16 พฤศจิกายน เจ้าพนักงานจะได้เตรียมการพระราชพิธี ณ พระราชวังพญาไท ตั้งพระแท่นมณฑล ณ พระที่นั่งพิมานจักรี เครื่องเถลิงพระแท่นบรรทม ณ พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน

เวลา 6 นาฬิกาหลังเที่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกยังห้องพิธีภักดิ์ท พระที่นั่งพิมานจักรี ทรงประเคนไตรแก่พระสงฆ์ซึ่งจะได้สดพระพุทธรูป พระสงฆ์ครองไตรใหม่แล้ว เข้าประจำยังอาสน ณ พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน 5 รูป พระที่นั่งพิมานจักรี 20 รูป รวม 25 รูป แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องนมัสการ พระสงฆ์ 25 รูป สวดพระพุทธรูปครบแล้ว ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา แล้วจะได้ประทับที่เสวยพระยาหารพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าที่พระที่นั่งพิมานจักรี แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ พระวรราชชายาเธอ พระอินทรศักดิ์ดิศย์ ทรงเป็นประธานในการพระราชทานเลี้ยงแก่พระราชวงศ์ฝ่ายในและข้าทูลลอองธุลีพระบาท ที่พระที่นั่งศรีสุทธนิวาส ข้าทูลลอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้ารับพระราชทานที่พระที่นั่งเทวราชสภารมย เสร็จแล้วเสด็จประทับโรงละคร ทอดพระเนตรละครหลวง

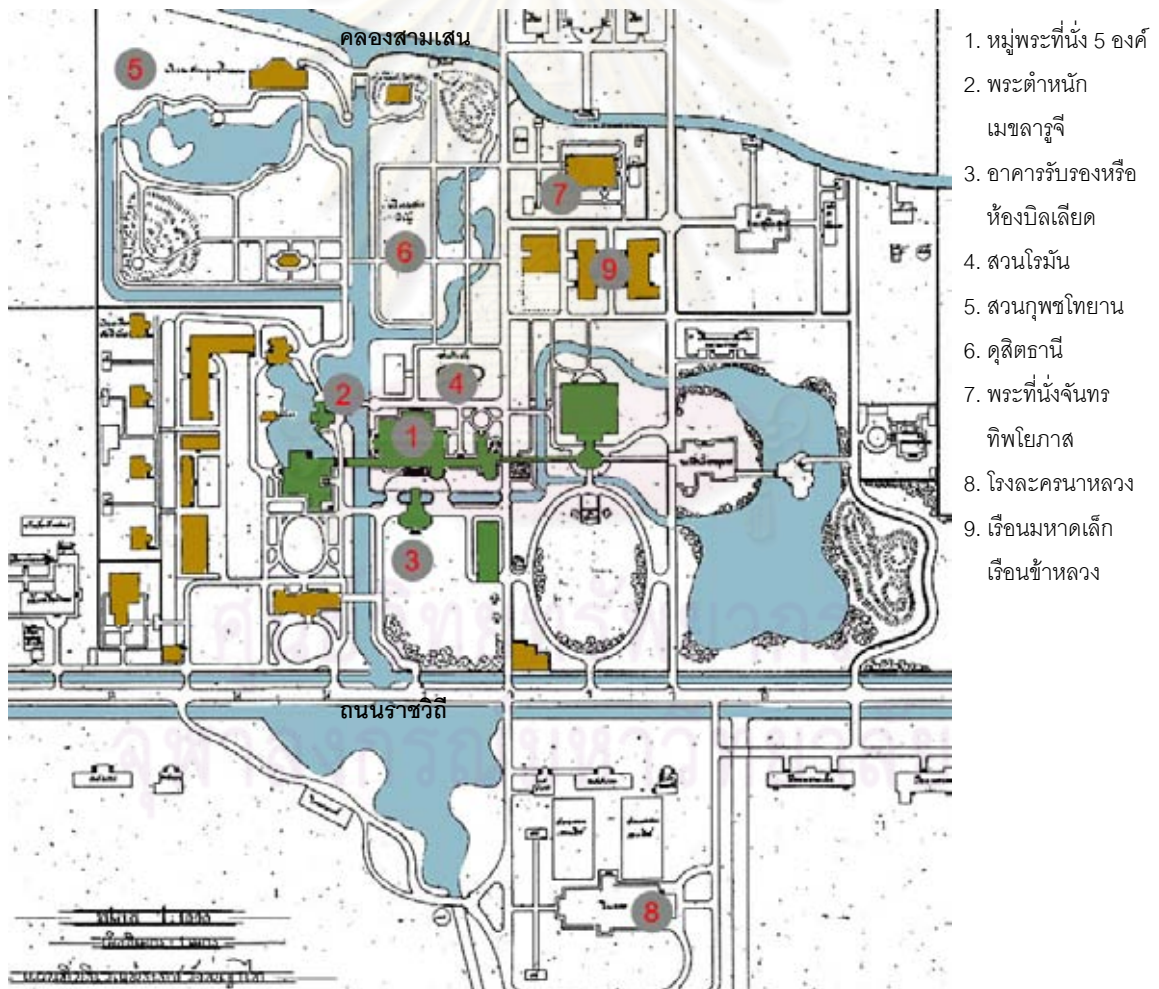
วันที่ 17 พฤศจิกายน เวลา 10 นาฬิกาก่อนเที่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งพิมานจักรี ทรงประเคนอาหารบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ 25 รูป พระสงฆ์กระทำภุกตาทฤตยแล้ว ถึงพระฤกษ์เวลาเที่ยงวัน 6 นาฬิกา 31 วินาที เป็นประธม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จสู่พระแท่นมูรธาภิเศกสนาน เจ้าพนักงานแลพราหมณ์ถวายน้ำพระพุทธรูป ชาวยุโรป ฝรั่ง ช่าง ช่าง ช่าง ฝรั่ง เครื่องดุริยดนตรี พระสงฆ์สวดถวายชัยมงคล คาถา สรงเสร็จแล้วทรงเครื่องเสด็จออก ทรงประเคนไทยธรรมแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายอดิเรก สมเด็จพระราชคุณถวายพระพรลา แล้วเสด็จขึ้น เจ้าพนักงานตั้งบายศรีเวียนเทียนสมโภชพระ

ราชมณเทียรสถาน

ครั้นเวลาค่ำ ถึงพระฤกษ์เวลา 7 นาฬิกา 32 นาทีกับ 31 วินาที หลังเที่ยงเป่นประภม ไปจนถึงเวลา 9 นาฬิกา 14 นาทีกับ 21 วินาที เป่นที่สุดพระฤกษ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้เสด็จเถลิงพระแท่นบรรทม ตามขัตติยราชพระเพณี เสร็จแล้วเสด็จประทับที่เสวย แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเลี้ยงอาหารเช่นวันก่อน เสรวยแล้วเสด็จประทับทอดพระเนตรละครหลวงตามเวลาอันสมควร”

หลังจากหมู่พระราชมณเทียรสถานและอาคารอื่นๆ สร้างแล้วเสร็จดังพระราชประสงค์ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองดุสิตธานีจากพระราชวังสวนดุสิตมายังพระราชวังพญาไท พระองค์โปรดฯ ให้ตั้งอยู่บริเวณด้านหลัง หรือด้านทิศเหนือของพระที่นั่งพิมานจักรีถัดจากสวนโรมัน บนเนื้อที่ประมาณ 5 ไร่ ซึ่งมีพระราชพิธียกหลักเมืองดุสิตธานี ในวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2475³⁴ (ดูรายละเอียดในเรื่องดุสิตธานี)

ภาพที่ 3-15 แผนผังบริเวณพระราชวังพญาไท สันนิษฐานราวปี พ.ศ. 2466 - 2467

ที่มา : ดัดแปลงภาพจากนิตยสารศิลปากร ปีที่ 47 ม.ค.-ก.พ. 2547 หน้า 80

³⁴ ประติสสิต, มีอะไรในอดีตเมื่อ 60 ปีก่อน. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2523), หน้า 62.

ในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์จะทรงประทับพร้อมด้วยพระชายา ณ พระราชวังพญาไทมากกว่าพระราชฐานอื่น เนื่องด้วยพระราชวังพญาไทตั้งอยู่ในท้องทุ่งสวนไร่นาบรรยากาศของพระราชวังจึงเงียบสงบ มีอากาศปลอดโปร่งสบายแม้กระทั่งในฤดูร้อน พระองค์จึงทรงปฏิบัติพระราชกิจทั้งงานราชการและงานส่วนพระองค์หลายประการที่พระราชวังพญาไทแห่งนี้ อาทิเช่น กิจการ *ดุสิตธานี* เมืองจำลองการปกครองระบบประชาธิปไตย และงานพระราชนิพนธ์ที่ทรงโปรดปราน ซึ่งพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมเรื่อง *มัทนะพาธา* หรือ *ตำนานดอกกุหลาบ* วรรณกรรมเรื่องสำคัญของชาติขึ้น ณ ห้องทรงพระอักษร พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน เป็นต้น พระราชวังพญาไทแห่งนี้จึงเต็มเปี่ยมด้วยความอบอุ่นและมีชีวิตชีวา แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2468 เพียง 3 ปี หลังจากพระราชพิธีสมโภชพระราชวังพญาไท เหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันได้เกิดขึ้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร พระอาการกำเริบหนัก และเสด็จสวรรคตในวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง³⁵

หลังจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จสวรรคต บทบาทพระราชวังพญาไทแห่งการเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์จึงได้ยุติลงนับแต่นั้นเป็นต้นมา เนื่องจากไม่มีพระมหากษัตริย์หรือแม้แต่พระชายาพระองค์ใดของพระองค์มาประทับ ณ พระราชวังแห่งนี้อีก แต่เนื่องด้วยพระองค์ทรงเคยมีพระราชดำริกับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินว่าจะปรับปรุงพระราชวังพญาไทให้เป็นโรงแรมชั้นหนึ่ง ซึ่งยังไม่ทันได้ดำเนินการพระองค์ทรงเสด็จสวรรคตเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลต่อมาจึงรับสนองพระราชดำริของสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชให้ดำเนินการปรับปรุงพระราชวังพญาไทเพื่อเป็นโรงแรมชั้นหนึ่งดังพระราชประสงค์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁵ ราชวัติ มีชูบท, *พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10* (กรุงเทพฯ: สว่างสรรค์บุ๊ค, 2552), หน้า 272.

3.2.4 ช่วงที่ 4 : พ.ศ. 2469- 2475 ยุคสมัยแห่ง “ไฮเต็ลพญาไท”

ช่วงกลางรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สภาพเศรษฐกิจโลกถดถอยนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา อีกทั้งสยามประเทศถูกข้าศึกเติมจากสภาพดิน ฟ้า อากาศที่แล้งจัด ทำให้ผลผลิตข้าวที่เคยส่งออกได้มากนั้นลดลงเป็นอย่างมากจนขาดดุลการค้าอย่างต่อเนื่อง ฐานะทางการเงินของประเทศเริ่มคลอนแคลน อีกทั้งกิจการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงจัดตั้งขึ้น อาทิ กิจการเสือป่า ดุสิตธานี และการละคร ได้รับความมองว่าเป็นการสิ้นเปลืองและฟุ่มเฟือย เป็นอย่างมาก ดังนั้นในช่วงปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 6 จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ มหกรรมระดับนานาชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภูมิภาคนี้ เพื่อเป็นการวางยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาสภาพเศรษฐกิจในเชิงรุก ทั้งทางด้านเกษตรกรรม หัตถกรรม และการค้าขายกับต่างประเทศ

มหกรรมครั้งนี้จะมีการจัดแสดงสินค้านานาชาติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งหวังให้งานนี้เป็นโอกาสแนะนำและชักจูงชาวต่างชาติให้เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย และรู้จักสินค้าของประเทศสยามให้มากขึ้น ซึ่งทรงกำหนดเปิดแสดงเป็นเวลา 100 วัน ตั้งแต่วันที่ 23 มกราคม พ.ศ.2468³⁶ ณ สวนลุมพินี* และในการจัดงานครั้งนี้คาดว่าจะมีชาวต่างชาติเข้ามาในสยามประเทศเป็นจำนวนมาก ทั้งพ่อค้า นักธุรกิจที่จะมาจัดแสดงสินค้า และนักท่องเที่ยว ซึ่งพระองค์ทรงเห็นว่ายังขาดไฮเต็ลที่ทันสมัย เป็นศรีสง่าเทียบเทียมประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคนี้ที่จะมารองรับบุคคลเหล่านั้น กรมรถไฟหลวงจึงได้ขอพระราชทานสร้างไฮเต็ลที่สถานีรถไฟหัวลำโพง แต่พระองค์ทรงเห็นว่าพระราชวังพญาไทมีความเหมาะสมกว่า และทรงมีพระราชดำริอีกประการหนึ่งว่า

“พระราชวังพญาไทเป็นอสังหาริมทรัพย์อันใหญ่โตมีบริเวณกว้างขวางมาก
เป็นการเปลืองพระราชทรัพย์มากในการที่จะบำรุงรักษา...เพื่อรักษาให้มั่นคง
อยู่ได้เช่นนี้จะเปนอันหนักแก่เงินพระคลังข้างที่มากไป แต่ถ้าใช้ที่เป็นไฮเต็ลคง
อยู่ในงบ ไฮเต็ลรักษาสถานที่ตลอดจนบริเวณอันงดงามให้คงดีอยู่เสมอไป
เพราะเปนสถานที่ซึ่งหาผลประโยชน์เลี้ยงตัวเองได้...”³⁷

พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน** ผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวงปรับปรุงพระราชวังพญาไทเป็นโรงแรมที่ทันสมัย ชั้นเดอลุกซ์ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2468 และจะเปิดใช้ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2468 เพื่อรองรับผู้เข้าชมได้ทันวันที่กัปดาห์วันเปิดงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ และทรงมีพระราชประสงค์ให้คงรูปพระราชวัง และนามเดิมไว้เป็นที่ระลึก³⁸ แต่พระราชดำริดังกล่าวไม่สามารถดำเนินงานได้สำเร็จ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าฯ ทรงพระประชวรและเสด็จสวรรคตในวันที่ 26 พฤศจิกายน

³⁶ วรชาติ มีชูบท, พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม, (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊ค, 2552), หน้า148.

* เป็นที่ดินสมบัติในพระคลังข้างที่ เนื้อที่ 360 ไร่ ณ ตำบลศาลาแดง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานให้เพื่อจัดงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์

³⁷ “แปลงพระราชวังพญาไทให้เป็นไฮเต็ลให้กรมรถไฟเช่า (17 กันยายน พ.ศ.2468-26 กรกฎาคม พ.ศ.2469)”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.7 พ.5/2.

** เป็นผู้ที่มีความชำนาญและประสบความสำเร็จในกิจการ “ไฮเต็ลรถไฟหัวหิน” ที่ทันสมัย และมีบริการมาตรฐานยุโรป

³⁸ “แปลงพระราชวังพญาไทให้เป็นไฮเต็ลให้กรมรถไฟเช่า (17 กันยายน พ.ศ.2468-26 กรกฎาคม พ.ศ.2469)”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.7 พ.5/4.

พ.ศ.2468 ก่อนงานแสดงงานสยามรัฐฯ งานมหกรรมดังกล่าวจึงถูกยุติลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่วนกิจกรรมโรงแรมนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินได้กราบบังคมทูลถึงพระราโชบายของพระสมเด็จเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์จึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สืบสานพระราชดำริในสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชต่อไป³⁹

กรมรถไฟหลวงได้สนองพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ในการรักษาชื่อและตัวอาคารพระราชวังไว้เพื่อเป็นที่ระลึก กรมรถไฟหลวงจึงใช้ชื่อโรงแรมว่า “ไฮเต็ลพญาไท” หรือ “PHAYATHAI PALACE” และมีตราของไฮเต็ลพญาไทเป็นรูป **ครุฑพ่าห์ทูนพระปรมาภิไธยย่อ รร ๖** เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 เป็นผู้พระราชทานให้พระราชวังพญาไทเป็นโรงแรม และครุฑพ่าห์เป็นสัญลักษณ์ของกรมรถไฟหลวงซึ่งเป็นผู้ดำเนินการโรงแรมในครั้งนี้

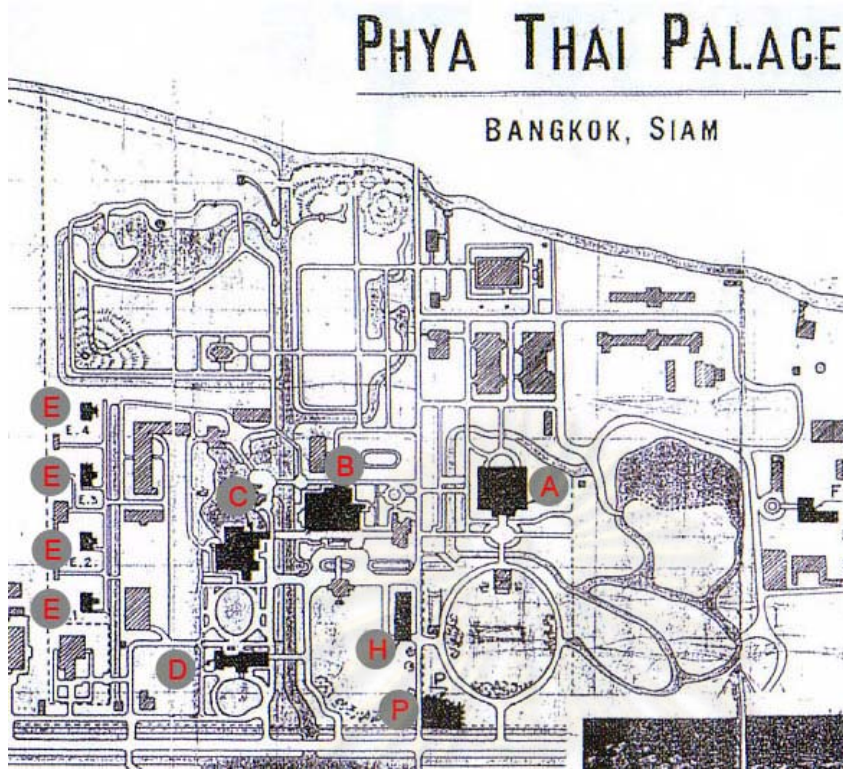

ภาพที่ 3-16 ตราครุฑพ่าห์ทูนพระปรมาภิไธยย่อ รร๖
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ในการปรับปรุงพระราชวังพญาไทเป็นโรงแรมนั้นได้มีการซ่อมแซมปรับปรุงอาคารและดัดแปลงอาคาร อาทิเช่น ซ่อมแซมปรับปรุงพระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถาน พระที่นั่งพิมานจักรี พระที่นั่งศรีสุทธนิวาส และดัดแปลงภายในพระที่นั่งอุดมวนารมณีย์ ทาสีตำหนักสุครีพทรงยศ เป็นต้น รวมถึงก่อสร้างอาคารที่มีความจำเป็นขึ้นหลายอาคาร เช่น สร้างห้องครัว ห้องน้ำ ที่จอดรถลูกค้า ที่จอดรถโรงแรม เป็นต้น อีกทั้งมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามและสะดวก สบายในการใช้งาน อาทิเช่น ทำถนนและสร้างสะพานเพิ่มเติม เป็นต้น ไฮเต็ลพญาไทนี้ยังคงรักษาวรรยากาศแห่งพระราชวังไว้อย่างครบครัน มีเพียงดุสิตธานีได้ถูกรื้อถอนโยกย้ายออกไปเพราะภายหลังจากพระสมเด็จเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ทรงเสด็จสวรรคตแล้ว เจ้าของอาคารต่างๆในดุสิตธานีต่างๆนำอาคารของตนออกเกือบทั้งหมด ดังนั้นเมื่อพระราชวังพญาไทถูกปรับปรุงเป็นโรงแรมจึงทำการปรับพื้นที่บริเวณดุสิตธานี เพื่อให้เป็นสวนพักผ่อนขนาดใหญ่

³⁹ “แปลงพระราชวังพญาไทให้เป็นไฮเต็ลให้กรมรถไฟเช่า (17 กันยายน พ.ศ.2468-26 กรกฎาคม พ.ศ.2469),”หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.7 พ.5/2.

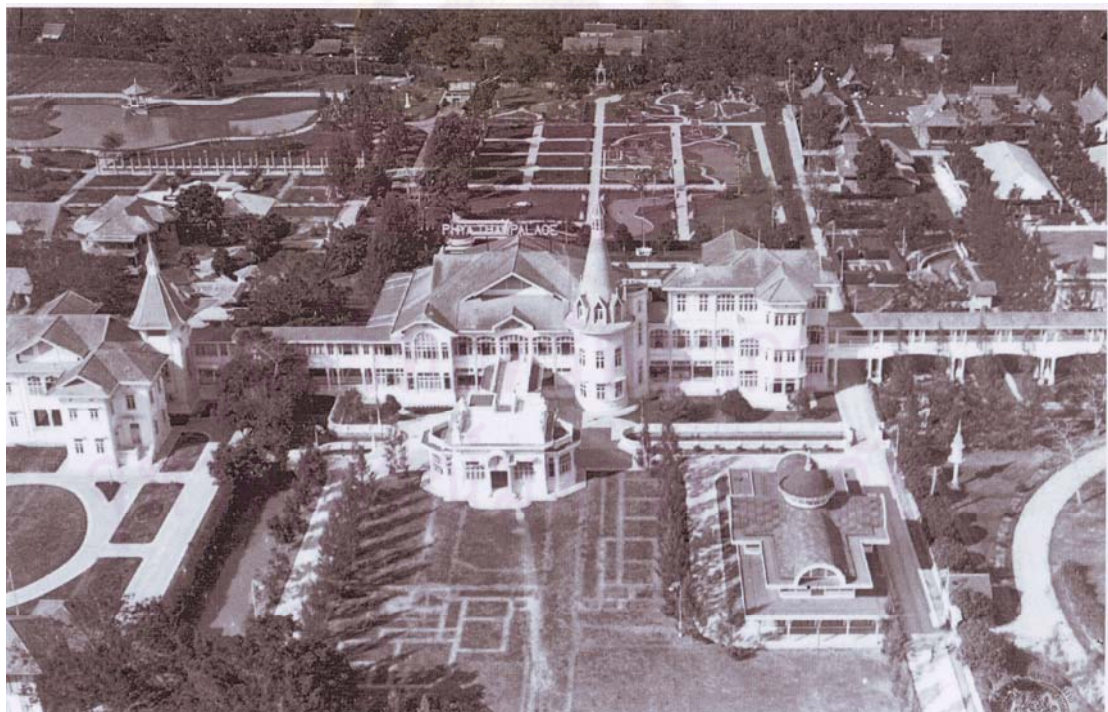

- A : ห้องพัก 23 ห้อง
(พระที่นั่งอุตมวนาภรณ์)
- B : ห้องพักชุดและพื้นที่
ส่วนกลาง (พระที่นั่งพิมาน
จักรีและพระที่นั่งไวฑูณร
เทพสถาน)
- C : ห้องพัก 7 ห้อง
(พระที่นั่งศรีสุทธนิवास)
- D : ห้องพัก
(ตำหนักสุกรีพรทงยศ)
- E : บังกะไล
- H : ห้องเดินรำ
(พระที่นั่งเทวราชสภารมย์)
- P : ที่ทำการไปรษณีย์
(กองทหารรักษาการณ์)

ภาพที่ 3-17 ผังบริเวณไฮเต็ลพญาไท จาวปี พ.ศ. 2469 - 2470

ที่มา : ดัดแปลงภาพจากหนังสือพระราชวังพญาไท วันวานและวันนี้ หน้า 130

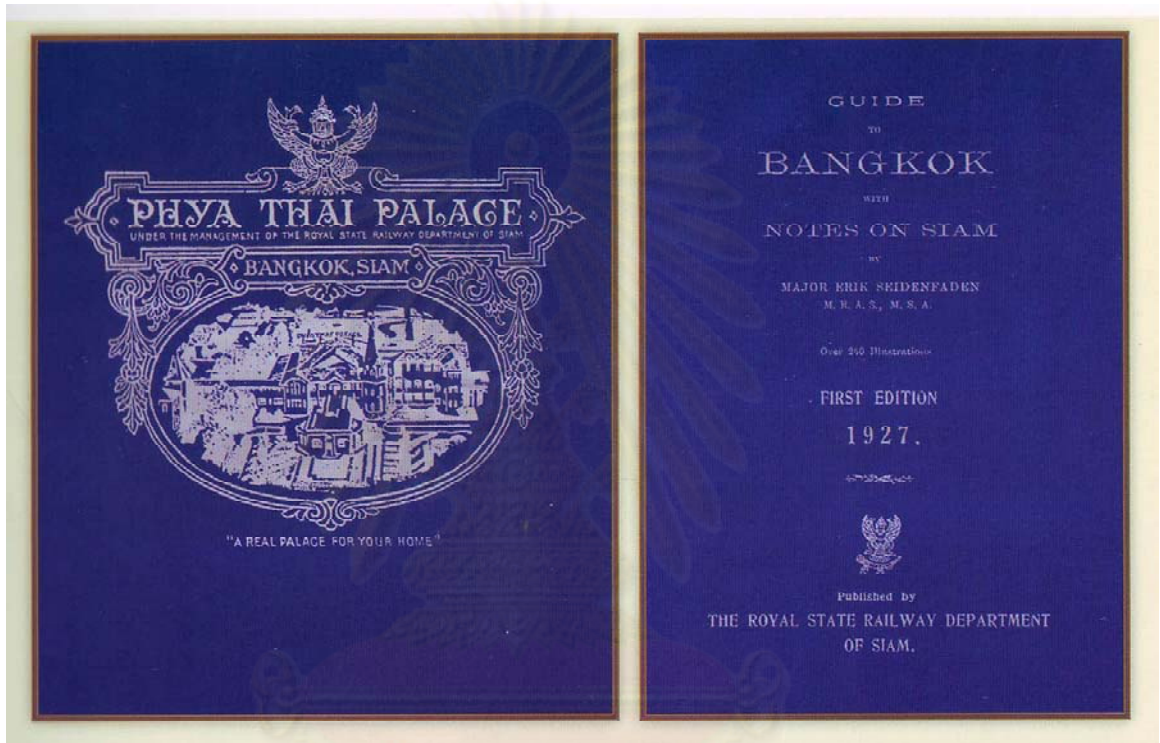

ภาพที่ 3-18 ภาพถ่ายทางอากาศ ไฮเต็ลพญาไท : จาวปี 2470

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ไฮเต็ลวังพญาไทได้เริ่มเปิดให้บริการตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2468 และเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเปิดกิจการไฮเต็ลพญาไท ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2468 โดย ภายในไฮเต็ลพญาไท มีห้องพักสำหรับรับรองอยู่ 2 แบบ คือ ห้องพักแบบห้องชุดและแบบห้องเดี่ยว นอกจากนี้มี ห้องอำนวยความสะดวกอื่นๆ ได้แก่ ห้องพิพิธภัณฑ (ชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรี) จัดเป็นห้องนั่งเล่น (Lounge) และห้องประชุม ห้องธาระกำนัล (ชั้น 1 พระที่นั่งพิมานจักรี) จัดเป็นห้องอาหาร ห้องเสวย จัดเป็นห้อง หนังสือพิมพ์ และอุปกรณ์ถ่ายภาพ ห้องชั้น 1 พระที่นั่งไวกุณฐ์เทพยสถาน จัดเป็นห้องบาร์ และพระที่นั่งเทวราช สภารมย์ จัดเป็นโถงเดิน จัดฉายภาพยนตร์ หรือเป็นห้องประชุมใหญ่ เป็นต้น

ภาพที่ 3-19 ภาพโฆษณาไฮเต็ลพญาไทลงหนังสือพิมพ์
ที่มา : หนังสือพระราชวังพญาไท วันวานและวันนี้

ศูนย์วิทยพัทยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* ห้องพักแบบห้องชุดมี 4 ชุด ได้แก่

- ชุดที่ 1 : ห้อง Suite Deluxe B1 หรือ Royal Suite ในห้องบรรทม ชั้น 3 พระที่นั่งไวกุณฐ์เทพยสถาน เป็นห้องชุดที่หรูหราที่สุด ชื่อห้องจักรี ประกอบด้วยห้องนอน ห้องน้ำ ห้องหนังสือ ห้องนั่งเล่น และระเบียง อัตรารวันละ 120 บาท
- ชุดที่ 2 : B2 ในห้องชั้น 2 พระที่นั่งไวกุณฐ์เทพยสถาน อัตรารวันละ 100 บาท
- ชุดที่ 3 : B3 ในห้องบรรณาคม พระที่นั่งพิมานจักรี อัตรารวันละ 80 บาท
- ชุดที่ 4 : B4 ในห้องบรรทม พระที่นั่งพิมานจักรี อัตรารวันละ 80 บาท

ห้องพักแบบห้องเดี่ยว ได้แก่

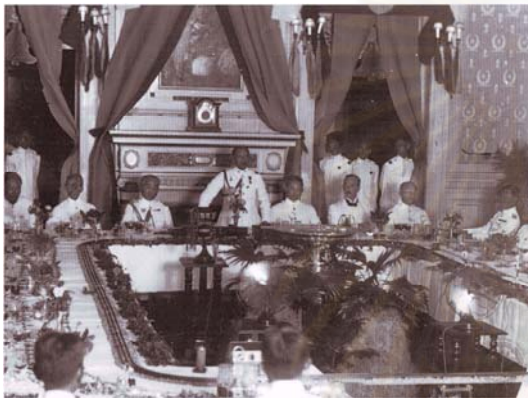
- พระที่นั่งศรีสุทธนิवास มีห้องพัก 7 ห้อง อัตรารวันละ 18-25 บาท พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ มีห้องพัก 23 ห้อง อัตรารวันละ 10-17 บาท
- ตำหนักสุกรีพิทยาศ ตำหนักองคตฤทธิรุท และบังกะโล 4 หลัง

ภาพที่ 3-20 บรรยากาศวันเปิดบริการโรงแรม
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

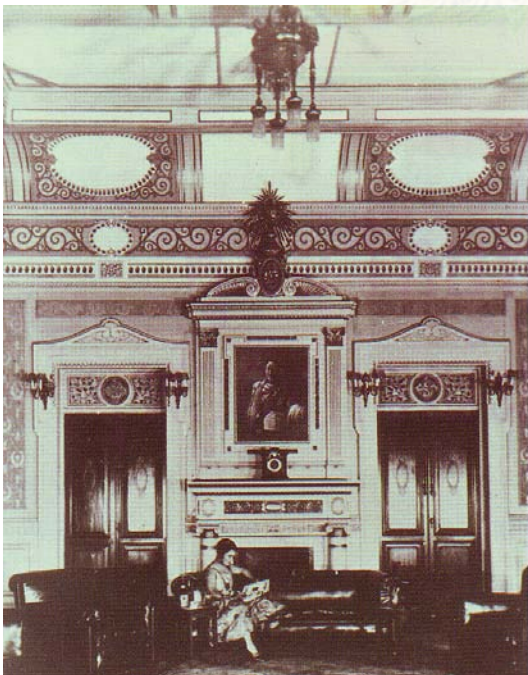
ภาพที่ 3-21 ห้องรับประทานอาหาร (ห้องธรรกะกำนัล)
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 3-22 จัดประชุมโรตารีในห้องพิพิธภัณฑ์
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 3-23 ห้องบาร์
ที่มา : หนังสือพระราชวังพญาไท วันและวันนี้

ภาพที่ 3-24 ห้องนั่งเล่น (ห้องพิพิธภัณฑ์)
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

รพยากร
หาวิทยาลัย

นอกจากนี้ไฮเต็ลพญาไทได้เป็นสถานที่จัดงาน “การประกวดแต่งตัวตุ๊กตา และออกร้านเครื่องเล่น” หรือ “Doll Dressing Conception and Toy Fair” ในวันที่ 19-24 ธันวาคม พ.ศ. 2469 ซึ่งเป็นการแสดงและประกวดการแต่งตัวตุ๊กตา คล้ายกับงาน Concours Le'pine ซึ่งเคยจัดขึ้นที่เมืองปารีส ประเทศฝรั่งเศส เพื่อเป็นการเชิญชวนให้ผู้คนที่ชาวไทยและชาวต่างชาติรู้จักและเข้ามา ณ ไฮเต็ลพญาไทมากขึ้น และในการจัดครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดประโยชน์หลายด้าน อาทิเช่น มีตุ๊กตาบางส่วนจากงานแสดงนี้ได้นำไปแจกแก่เด็กๆ ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และเป็นการส่งเสริมให้พื้นการทำของเล่นของชาวสยามให้ชาวต่างชาติได้ชื่นชม ซึ่งอาจพัฒนาต่อไปเป็นสินค้าสำหรับค้าขายได้เช่นเดียวกับของเล่นของต่างประเทศ เป็นต้น⁴⁰ และไฮเต็ลพญาไทยังเป็นสถานที่รับรองแขกและจัดงานสำคัญของประเทศ เช่น การประชุมครั้งแรกของสโมสรโรตารีกรุงเทพ เมื่อ พ.ศ. 2473 ณ ห้องประชุม ชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรี เป็นต้น

ไฮเต็ลพญาไทได้กลายเป็นสถานที่ที่ขึ้นชื่อว่าเป็นแหล่งชุมนุมของผู้มีฐานะมาสังสรรค์กัน จิบน้ำชาฟังดนตรีในสวน รับประทานอาหารหรือดินเนอร์และเต้นรำในพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ ซึ่งมีจัดขึ้นทุกคืนวันพุธ และวันศุกร์ (โดยการบรรเลงดนตรีของ Rainbow Club ของหลวงสุขุมมนัยประดิษฐ หรือประดิษฐ สุขุม ในแนวเพลงแจ๊ซ และเพลงเต้นรำเป็นหลัก สันนิษฐานว่าเป็นวงดนตรีลีลาสงวแรกของสยามประเทศ) และชมภาพยนตร์ที่จัดขึ้นเป็นพิเศษในบางโอกาส⁴¹

ภาพที่ 3-25 วงดนตรีของโรงแรม
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ในขณะที่กิจการไฮเต็ลพญาไทกำลังดำเนินไป กิจการวิทยุกระจายเสียงทั่วโลกได้เกิดกระแสตื่นตัวอย่างกว้างขวางซึ่งหมายรวมถึงสยามประเทศด้วยเช่นกัน กิจการดังกล่าวมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นอย่างมากโดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ทรงให้กรมไปรษณีย์โทรเลขทดลองส่งกระจายเสียงมาตั้งแต่ พ.ศ.2471 ผลการทดลองพบว่าการใช้คลื่นยาวได้ผลดีกว่าคลื่นสั้น และพบว่าถ้าตั้งสถานีวิทยุที่ศาลาแดงร่วมกับเครื่องส่งโทรเลขแล้ว การส่งคลื่นวิทยุแบบคลื่นยาวจะได้รับการรบกวนจากเครื่องส่งโทรเลข ดังนั้นในปี พ.ศ. 2473 อันเป็นช่วงที่กิจการไฮเต็ลพญาไทเริ่มซบเซาลงและห้องพักบางห้องไม่มีผู้เช่า กรมไปรษณีย์โทรเลขจึงได้พิจารณาเห็นว่าห้อง Suite Deluxe B1 ที่ชั้น 3 พระที่นั่งไวถุนฐเทพยสถานนั้นมีความเหมาะสมสำหรับใช้เป็นห้องส่งกระจายเสียง ซึ่งจะไม่มีสัญญาณไฟฟ้าใดๆ รบกวนการส่งกระจายเสียง กรมไปรษณีย์โทรเลขจึงขอเช่าห้องดังกล่าวเป็นห้องส่งกระจายเสียงในราคาเดือนละ 50

⁴⁰ “มีงานออกร้านและประกวดตุ๊กตาที่วังพญาไท (25 ตุลาคม พ.ศ.2469-17 ธันวาคม พ.ศ.2470)”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.7 พ.5/10.

⁴¹ กรรณิการั ตันประเสริฐ, พระราชวังพญาไทในวันวานหัวแผ่นดิน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2553), หน้า210.

บาท⁴² แทนการสร้างห้องส่งกระจายเสียงใหม่ในพื้นที่ฝั่งนาหลวง และเรียกห้องกระจายเสียงนี้ว่า *สถานีวิทยุกระจายเสียงกรุงเทพฯ ที่พญาไท* โดยได้ทำการเปิดสถานีวิทยุกระจายเสียงพญาไท ในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2473 ซึ่งเป็นวันที่ถ่ายทอดกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเนื่องในการพิธีฉัตรมงคลจากพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง ส่งเข้าเครื่องกระจายเสียงที่สถานีวิทยุกระจายเสียงพญาไท ณ ไฮเต็ลพญาไท ซึ่งนับว่าเป็นการถ่ายทอดเสียงทางวิทยุเป็นครั้งแรกของสยามประเทศ⁴³

กิจการไฮเต็ลพญาไทยังคงเปิดดำเนินการอยู่แม้ว่ากิจการจะซบเซาลงโดยตลอด จนกระทั่งเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 สยามประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย กิจการไฮเต็ลพญาไทของกรมรถไฟหลวงจึงได้รับผลกระทบโดยได้รับคำสั่งจากคณะราษฎรในขณะนั้นให้ปิดกิจการเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2475 ส่วนสถานีวิทยุกระจายเสียงพญาไทยังคงดำเนินการต่อมาอีกระยะหนึ่ง และได้ทำการยุติลงในเวลาต่อมา จึงเป็นอันยุติบทบาทไฮเต็ลพญาไทจากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเริ่มบทบาทใหม่ในการดูแลของกระทรวงกลาโหมนับแต่บัดนั้น ซึ่งนับว่าเป็นประวัติศาสตร์หน้าสำคัญอีกหน้าหนึ่งของพระราชวังพญาไท

ศูนย์วิทยุทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴² “เลิกไฮเต็ลวังพญาไทและกาแฟนรสิงห์ (พ.ศ.2475-2477)”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.30/3.

⁴³ วรชาติ มีชูบท, “พระราชวังพญาไท” ใน *สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า* (กรุงเทพฯ: สไตส์ครีเอทีฟเฮ้าส์ จำกัด, 2545), หน้า93.

3.2.5 ช่วงที่ 5: พ.ศ. 2476 - 2553 ยุคสมัยแห่ง “เสนาบดีรักษาพยาบาล” “โรงพยาบาลทหารบก” “โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า” และ “พระราชวังพยาบาล”

ในระหว่างเกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองประกอบด้วย “กรมแพทย์สุขาภิบาลทหารไม่มีโรงพยาบาลของตนเองสำหรับการรักษาพยาบาลทหาร ต้องส่งข้าราชการกลาโหม และครอบครัวไปตามโรงพยาบาลต่างๆ ในกรุงเทพฯ จึงเกิดมีความดำริที่จะจัดตั้งกองเสนาบดีรักษาพยาบาลเพื่อจัดให้เป็นโรงพยาบาลสำหรับทหารขึ้นเป็นเอกเทศ และได้เลือกเอาพระราชวังพยาบาล ซึ่งขณะนั้นได้เปลี่ยนเป็นโฮเตล พญาไทในความดูแลของกรมรถไฟหลวง...”⁴⁴ และนอกจากนี้การเลือกพระราชวังพยาบาลเป็นสถานที่ตั้งกองเสนาบดีรักษานั้นยังได้ปรากฏอยู่ในหนังสือจากพระยามโนปกรณนิติธาดา ประธานคณะกรรมการราษฎรถึงเจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์การ หนังสือลงวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ.2475⁴⁵ ซึ่งมีความว่า

“ด้วยคณะกรรมการราษฎรได้ประชุมปรึกษากันว่าโฮเตลพญาไท ซึ่งอยู่ในความจัดการของกรมรถไฟหลวง ได้ทำการขาดทุนเดือนละมากๆ จึงขอเรียนหรือมายังท่านว่าถ้าจะเลิกเสียจะดีกระมัง ถ้าท่านเห็นว่าควรจะเลิกแล้ว โปรดสั่งให้จัดการเลิกทีเดียว ส่วนสถานที่นั้นราชการกระทรวงกลาโหมจะต้องการใช้เป็นกองเสนาบดีรักษา”⁴⁶

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง กระทรวงกลาโหมต้องการเร่งพัฒนาประสิทธิภาพของกองทัพในทุกด้าน ซึ่งรวมถึงการปรับปรุงกองเสนาบดีรักษาพยาบาลกำลังพล ด้วยเหตุผลดังนั้นกระทรวงพาณิชย์การจึงสั่งการให้กรมรถไฟหลวงยกเลิกกิจการโฮเตลพญาไท ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2475 พร้อมให้ทำการส่งมอบพระราชวังพยาบาลให้แก่กระทรวงกลาโหม ในวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2475 จากนั้นรวมกองเสนาบดีรักษาที่ 1 ที่ปากคลองตลาด เข้ากับเสนาบดีรักษาที่ 2 ที่บางซื่อ แล้วจัดตั้งเป็น กองเสนาบดีรักษาจังหวัดทหารบกกรุงเทพฯ ในวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ.2475 ปีต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น กองเสนาบดีรักษามณฑลทหารบกที่ 1 เรียกโดยย่อว่า สร.มณฑล 1 หรือรู้จักกันโดยทั่วไปว่า *เสนาบดีรักษาพยาบาล*⁴⁷ ซึ่งเป็นหน่วยรักษาพยาบาลใหญ่ที่สุดของกองทัพ เปิดให้บริการดูแลรักษาทหารและครอบครัวไปจนถึงประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2479 ได้มีการเปิดเป็นโรงเรียนนายสิบเสนาบดีรักษา หลักสูตร 3 ปี โดยใช้พระที่นั่งเทวราชสภารมย์เป็นห้องเรียน จากบทความของ พลตรี นายแพทย์วชิรญาณุ ปรีชญาณนท์และคณะ ซึ่งได้ทำการรวบรวมประวัติการใช้หมู่พระที่นั่งของพระราชวังพยาบาลในช่วงต้นของการเป็นเสนาบดีรักษาไว้ว่า

⁴⁴ แพทย์ทหารบก, กรม “หนึ่งศตวรรษสายแพทย์ทหารบก”, 100 ปี กรมแพทย์ทหารบก, หน้า 26 อ้างถึงใน วรชาติ มีชูบท, 2545:93.

⁴⁵ “เรื่องกระทรวงกลาโหมซื้อสิ่งของบางอย่างในโฮเตลพญาไท” (พ.ศ.2477), หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร.0201.3 0/9, อ้างถึงใน กรณีการ ดันประเสริฐ, 2553:60.

⁴⁶ เรื่องเดิม, อ้างถึงใน วรชาติ มีชูบท, 2545:93.

⁴⁷ แพทย์ทหารบก, กรม “หนึ่งศตวรรษสายแพทย์ทหารบก”, 100 ปี กรมแพทย์ทหารบก, หน้า 28 อ้างถึงใน วรชาติ มีชูบท, 2545:93.

“แรกทีเดียว**พระที่นั่งไวถนุญเทพสถาน**ใช้เป็นที่พักคนไข้สูตินรีและตรวจทางพยาธิ **พระที่นั่งพิมานจักรี**ในท้องพระโรงกลางที่มีพระบรมฉายาที่ลักษณะของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวใช้เป็นห้องสมุดของโรงพยาบาล **พระที่นั่งศรีสุทธนิวาส**ใช้รักษาผู้ป่วยชั้นพิเศษ **พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์**ใช้เป็นที่พักการแผนกรังสีกรรม และทูเมอรัลคลินิก **พระที่นั่งเทวราชสภารมย์**ที่เป็นท้องพระโรงใช้เป็นห้องเรียนของโรงเรียนเสนาธิการ”⁴⁸

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2475-2488) เสนารักษ์พญาไทยอยู่ภายใต้กองอำนาจการรักษาพยาบาลในเขตหลังที่มีหน้าที่ดูแลด้านการรักษาพยาบาล การบำรุงร่างกาย บำรุงจิตใจ และอบรมวัฒนธรรมในช่วงสถานการณ์คับขันรุนแรง โดยเสนาธิราชพญาไทยมีบทบาทอย่างมากในการรักษาพยาบาลทหารบาดเจ็บในเขตพระนคร โดยเวลาปกติเสนาธิราชพญาไทยสามารถรองรับผู้ป่วยได้ 200 เตียง แต่ในภาวะฉุกเฉินนี้ ได้มีการปลูกเรือนพักหลังคามุงจากเพิ่มอีก 2 หลัง หลังละ 200 เตียง เพื่อรองรับทหารที่บาดเจ็บแต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อจำนวนทหารบาดเจ็บที่มีมากถึง 2,000 คน ดังนั้นในช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ฉุกเฉินทหารที่บาดเจ็บจึงต้องออกมาถึงบริเวณระเบียบพระที่นั่งฯ ทำให้บริเวณนั้นเกิดความสกปรก พื้นเฉอะแฉะ ไม่ถูกสุขลักษณะอย่างมาก จึงได้มีการแบ่งทหารบาดเจ็บราว 600 คน ไปพักพื้นที่วัดราชาธิวาส ซึ่งช่วยบรรเทาความแออัดที่เสนาธิราชพญาไทยลงไปจำนวนหนึ่ง และในช่วงเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้ได้เกิดการแพร่ระบาดของไข้มาลาเรีย กองทัพบกจึงได้มีการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ของพื้นที่ในการดูแลรักษาผู้ป่วยบาดเจ็บใหม่เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรค โดยให้เสนาธิราชพญาไทยทำการรักษาทหารบาดเจ็บทุกประเภท และผู้ป่วยไข้มาลาเรียให้แยกไปทำการรักษาที่โรงพยาบาลอานันทมหิดล จังหวัดลพบุรี⁴⁹

เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2489 เสนาธิราชพญาไทยย้ายมาสังกัดในกรมแพทย์ทหารบก และได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงพยาบาลทหารบก ในขณะที่เดียวกันกองทัพบกได้จัดทำแผนการบูรณะศูนย์เสนาธิราช (พ.ศ.2492-2496) เพื่อพัฒนาโรงพยาบาลทหารบกขึ้นเป็นโรงพยาบาลสมัยใหม่ ขนาด 300 เตียง ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดการสร้างศูนย์การแพทย์ที่ทันสมัยในทุกพญาไทยของจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ต่อมากองทัพบกขอพระบรมราชานุญาตให้ชื่อว่า “โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า” เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติและเป็นอนุสรณ์แด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้สถาปนาพระราชวังพญาไทในวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ.2495 โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าเป็นโรงพยาบาลที่ให้บริการดูแลรักษาทหารและครอบครัวไปจนถึงประชาชนทั่วไป และปี พ.ศ. 2506 โรงพยาบาลได้มีโอกาสรักษา จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีคนที่ 11 ของประเทศไทย ซึ่งในการนั้นโรงพยาบาลได้ทำการต่อเติมห้องพักรักษาบริเวณระเบียบด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรีขึ้นเป็นห้องพักรักษาสำหรับนายกรัฐมนตรีก่อด้วย

โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าได้รับการปรับปรุงและพัฒนามากขึ้น แต่เนื่องด้วยผู้ป่วยมีปริมาณเพิ่มขึ้นมากเกินกว่าที่โรงพยาบาลจะรับได้ ดังนั้นในปี พ.ศ. 2512 โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าจึงได้ย้ายที่ทำการไปยัง

⁴⁸ พลเอก นายแพทย์ทัญญู ประญาณนท์ และพันโทคมน์ มีเนตรชา. กิ่งศตวรรษ จัดพิมพ์ในวาระครบรอบ 50 ปี โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า(กรุงเทพฯ: อมรินทร์ การพิมพ์, 2545) อ้างถึงใน กรรณิการ์ ตันประเสริฐ, 2553:231.

⁴⁹ “เรื่องกองอำนาจการรักษาพยาบาลทหารในเขตหลัง(27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2486 – 15 มิถุนายน พ.ศ.2487)”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ บก.สูงสุด, 1.3/24, อ้างถึงใน กรรณิการ์ ตันประเสริฐ, 2553:227.

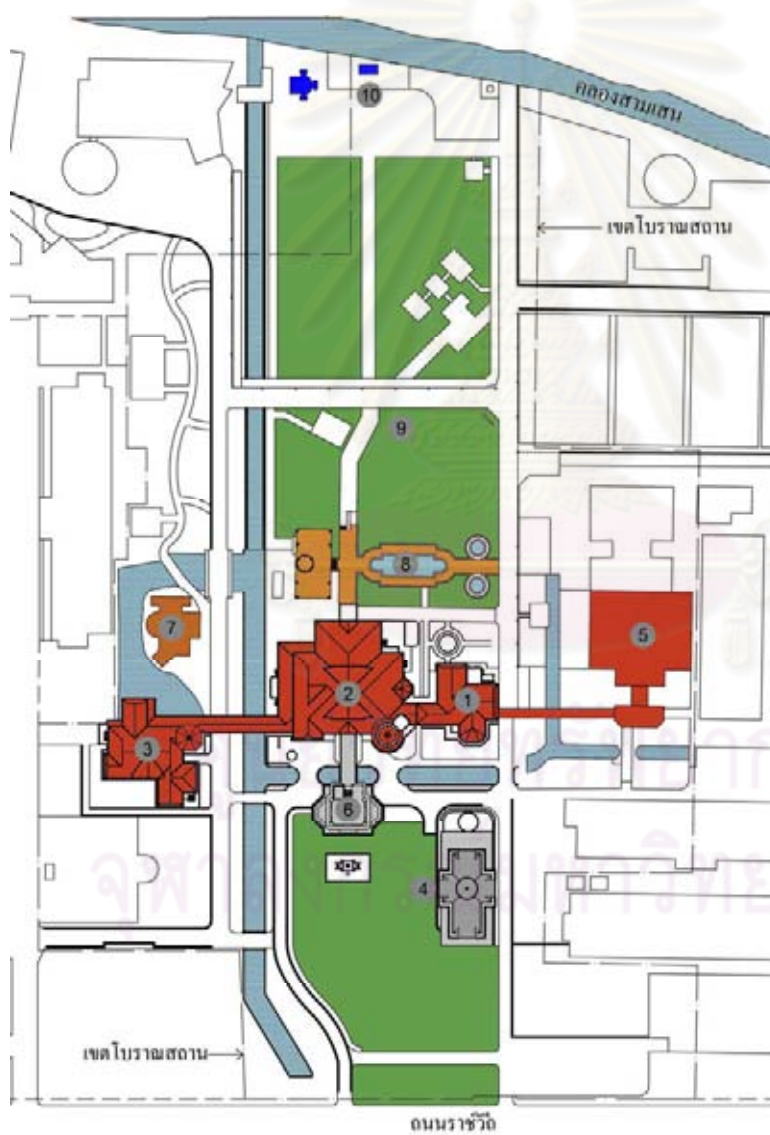
อาคารหลังใหม่ ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันด้านฝั่งทิศตะวันตกของพระราชวังพญาไท โรงเรียนนายสิบเสนา รักษาทำการย้ายไปตั้งอยู่ด้านฝั่งทิศตะวันตกของพระราชวังพญาไท และหลังจากนั้นกรมการแพทย์ทหารบกได้ใช้พระราชวังพญาไทเป็นสถานที่ทำการ และในปี พ.ศ.2515 กรมการแพทย์ทหารบกได้จัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขนาดเท่าพระวรกายจริง ๓๓ นิ้วเชิญมาประดิษฐาน ณ พระแท่นบริเวณด้านหน้าพระที่นั่งพิมานจักรี จากนั้นในวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2522 กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนพระราชวังพญาไทเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติ ซึ่งกรมการแพทย์ทหารบกยังคงทำการอยู่จนถึงปี พ.ศ. 2532 จากนั้นศูนย์อำนวยการแพทย์พระมงกุฎเกล้าได้เข้าใช้พระราชวังพญาไทเป็นสถานที่ทำการต่อ และทำการย้ายออกไปเกือบทั้งหมดในปี พ.ศ. 2544 โดยมีบางส่วนยังคงทำการอยู่ที่พระที่นั่งอุดมวนภรณ์จนถึงปัจจุบัน

จากการเข้าใช้พระราชวังพญาไทเป็นสถานที่ทำการของหน่วยงานต่างๆ ซึ่งได้มีการต่อเติม ปรับปรุงอาคารตามความต้องการใช้งาน รวมถึงมีการซ่อมแซมอาคารตามความต้องการของแต่ละหน่วยงานโดยมิได้คำนึงถึงความถูกต้องหรือเหมาะสมกับหลักการอนุรักษ์อาคารแต่อย่างใด ด้วยเหตุผลดังกล่าวพระราชวังพญาไทจึงได้รับความเสียหายและมีสภาพชำรุดเป็นอย่างมาก จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2537 ได้มีคณะบุคคลกลุ่มหนึ่งที่เคยใกล้ชิดและมีความรู้สึกผูกพันกับพระราชวังพญาไทได้ตระหนักถึงคุณค่าของพระราชวังพญาไทและสำนักในพระมหารุณนาธิคุณพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ริเริ่ม “โครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท” ขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทให้มีความสวยงามและสง่างามสมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกครั้งหนึ่ง โครงการฯ ได้เริ่มดำเนินการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2553) โดยพระราชวังพญาไทในส่วนที่ได้รับการบูรณะซ่อมแซมแล้วได้เปิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวให้ประชาชนทั่วไปเข้าชม พร้อมมีผู้นำชมให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพิ่มเติมไปด้วย ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้เห็นถึงคุณค่าของพระราชวังพญาไท และสำนักในพระมหารุณนาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงมีส่วนร่วมในการออกแบบ วางผังหมู่พระที่นั่งฯ และทรงสถาปนาพระราชวังพญาไทแห่งนี้

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3 ลักษณะสถาปัตยกรรมพระราชวังพญาไท

พระราชวังพญาไทเป็นพระราชวังที่ตั้งอยู่ในท้องทุ่งพญาไทอันโล่งกว้าง ซึ่งมีสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ได้รับการออกแบบอย่างประณีตสวยงาม แต่เมื่อได้ถูกครอบครองโดยหน่วยงานราชการ สถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างอื่นๆ รวมถึงพื้นที่โดยรอบของพระราชวังพญาไทได้รับการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก กรมศิลปากรจึงได้ประกาศขึ้นทะเบียนพระราชวังพญาไทเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ทำให้พระราชวังพญาไทได้รับการกำหนดขอบเขตพื้นที่โบราณสถานครอบคลุมสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าเอาไว้ สำหรับการศึกษาค้นคว้าได้แบ่งลักษณะสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนอาคารหมู่พระที่นั่ง และส่วนบริบทแวดล้อม ซึ่งในแต่ละส่วนจะมีลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความหลากหลายผสมผสานกัน เนื่องมาจากการออกแบบและการก่อสร้างได้เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกันจากอิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกที่เข้ามาในประเทศไทยและเทคโนโลยีการก่อสร้างที่เปลี่ยนแปลงไป

หมู่พระที่นั่ง

1. พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน
2. พระที่นั่งพิมานจักรี
3. พระที่นั่งศรีสุทธนิวาส
4. พระที่นั่งเทวราชสภารมย์
5. พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์
6. อาคารรับรอง

บริบทแวดล้อม

7. พระตำหนักเมฆลวรูจี
8. สวนโรมัน
9. คูลิตธานี
10. ศาลท้าวทรีนพนาสูร

ภาพที่ 3-26

ผังบริเวณพระราชวังพญาไท : 2542

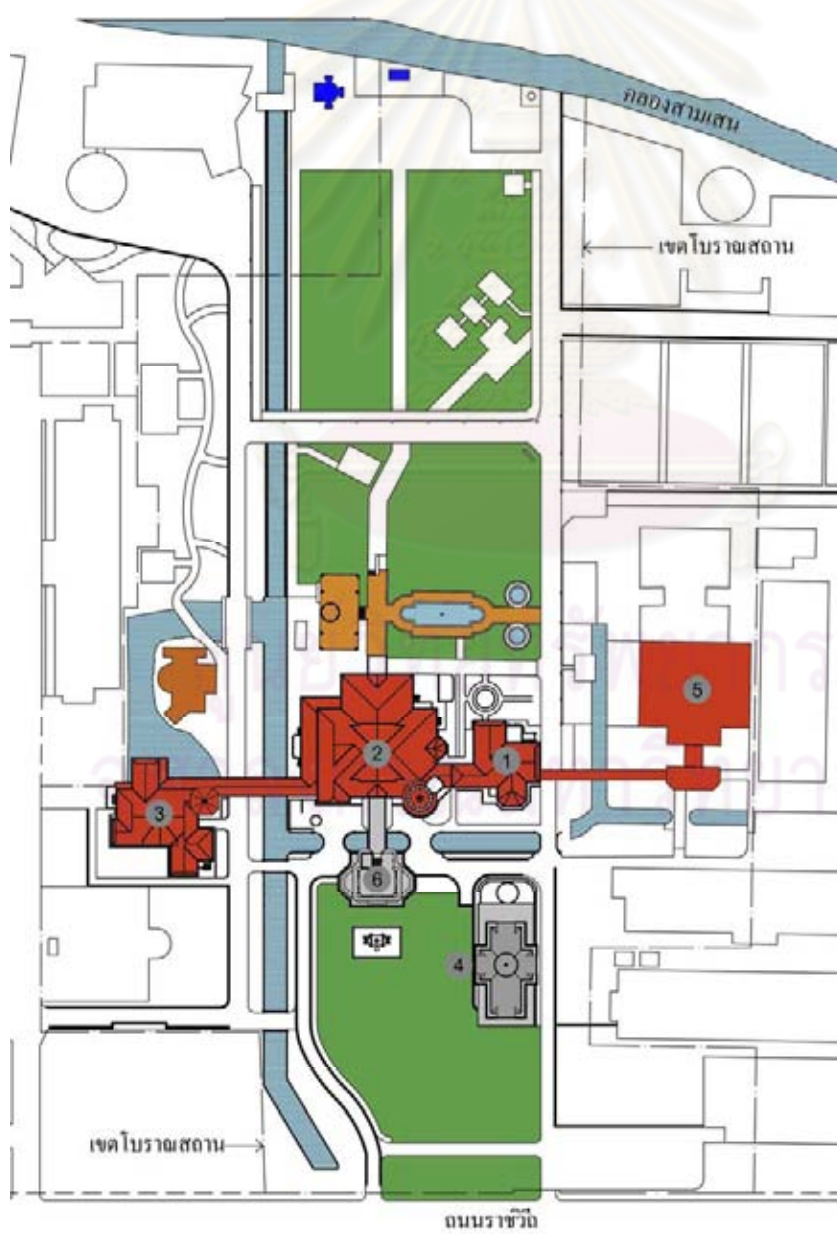
ที่มา : ตัดแปลงของบริษัท เดียบอรัน สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ลักษณะสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทจึงมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.3.1 หมู่พระที่นั่ง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งองค์ใหม่แทนที่พระตำหนักเดิม ซึ่งได้โปรดเกล้าฯ ให้รื้อออกภายหลังสมเด็จพระราชมารดาทรงสวรรคตแล้ว โดยทรงโปรดเกล้าฯ ให้เก็บรักษาท้องพระโรง สม. ที่ทรงโปรดเกล้าฯ สร้างถวายสมเด็จพระราชมารดา เมื่อปี พ.ศ. 2456 เอาไว้ และสำหรับการจัดวางผังพระที่นั่งใหม่นี้พระองค์ทรงใช้รูปแบบการจัดวางผังแบ่งเขตฝ่ายหน้าและฝ่ายในตามแบบอย่างสมเด็จพระราชบิดาที่ทรงวางไว้กับพระตำหนักพญาไท โดยให้ปากฝั่งตะวันออกของคลองพญาไทเป็นฝ่ายหน้า ฝั่งตะวันตกของคลองพญาไทเป็นฝ่ายใน และมีสะพานทางเชื่อมพระที่นั่งทั้งสองฝ่ายเข้าถึงกัน เมื่อหมู่พระที่นั่งแล้วเสร็จ พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชพิธีพระราชกุศลราชคฤหมงคลพระราชวังพญาไทขึ้น และทรงพระราชทานนามให้หมู่พระที่นั่งอย่างคล้องจองกันว่า **พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน พระที่นั่งพิมานจักรี พระที่นั่งศรีสุทธนิवास พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์** โดยอาคารหมู่พระที่นั่งฯ นี้วางอาคารในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก มีพระที่นั่งพิมานจักรีเป็นพระที่นั่งประธานของฝ่ายหน้า และมีพระที่นั่งศรีสุทธนิवासเป็นพระที่นั่งประธานของฝ่ายใน

1. พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน
2. พระที่นั่งพิมานจักรี
3. พระที่นั่งศรีสุทธนิवास
4. พระที่นั่งเทวราชสภารมย์
5. พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์
6. อาคารรับรอง

ภาพที่ 3-27

ผังหมู่พระที่นั่ง : 2542

ที่มา : บริษัท เดียวบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

หมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทได้รับการสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2463 โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีส่วนร่วมในการจัดวางแผนผัง ออกแบบพระที่นั่ง รวมถึงภูมิทัศน์โดยรอบของพระราชวังพญาไทด้วย ดังปรากฏหลักฐานในบันทึกของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ซึ่งมีความว่า⁵⁰

28 ตุลาคม พ.ศ. 2462 ...ทรงพระราชดำริที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปประทับ ณ วังพญาไท...เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรสถานที่ที่จะสร้างพระตำหนัก...

23-25 มกราคม พ.ศ. 2462 ทรงเขียนแปลนพระที่นั่ง ที่จะสร้าง ณ พระราชวัง พญาไท

และโปรดเกล้าฯ ให้นายเอมิลิโอ ฟอร์โน (Emilio Forno) สถาปนิกชาวอิตาลีซึ่งเป็นข้าราชการกรมศิลปากรในขณะนั้น เป็นผู้ดูแลการก่อสร้างและตกแต่งภายในหมู่พระที่นั่ง และนายคาร์โล ริโกลี (Carlo Rigoli) จิตรกรชาวอิตาลีเป็นผู้เขียนภาพจิตรกรรมลายเขียนสีตกแต่งภายในพระราชวังพญาไท⁵¹

ในช่วงการออกแบบหมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทเริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2462 หรืออยู่ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งในขณะนั้นสถาปัตยกรรมในยุโรปมีความก้าวหน้าเป็นอันมากเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในช่วงศตวรรษที่ 18 ความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมในยุโรปยุคสมัยต่อๆ มาทั้งการมีวัสดุก่อสร้างแบบใหม่ เช่น เหล็ก และกระจก วิธีการก่อสร้างที่มีความก้าวหน้ามากขึ้น เช่น โครงสร้างเหล็ก โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แตกต่างไปจากเดิม เช่น รูปแบบอาร์ต แอนด์ คราฟ (Art and crafts) และ อาร์ต นูโว (Art nouveau)

นอกจากนี้ในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 ผู้คนในยุโรปได้เกิดกระแสนิยมเรื่องราวการผจญภัยอันลึกลับ ตื่นเต้นในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องยุคกลาง⁵² จึงทำให้เกิดกระแสนิยมฟื้นฟูรูปแบบสถาปัตยกรรมในอดีตกลับมาใช้ใหม่เพื่อกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกตื่นเต้น ตึงตึงใจ ตามเรื่องราวในวรรณกรรม รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เกิดจากความเคลื่อนไหวนี้ได้ถูกเรียกว่า สถาปัตยกรรมรูปแบบ “โรแมนติก” (Romantic style) ซึ่งได้ส่งอิทธิพลมาถึงประเทศอังกฤษในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 และได้เกิดความนิยมใช้รูปแบบของสถาปัตยกรรมในอดีต เช่น รูปแบบนีโอคลาสสิก (Neo-classic) โกธิค รีไววัล (Gothic revival) หรือ บาโรค รีไววัล (Baroque Revival) กลับมาใช้ใหม่อย่างมาก และเนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงสมัยพระราชินีวิกตอเรีย ความเคลื่อนไหวรูปแบบสถาปัตยกรรมนั้นจึงถูกเรียกอีกแบบหนึ่งว่า สถาปัตยกรรมรูปแบบ “วิกตอเรีย” (Victorian style)

สำหรับสิ่งต่างๆ ที่กล่าวถึงในข้างต้น ทั้งวัสดุ เทคนิควิธีการก่อสร้าง รวมถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบต่างๆ ล้วนมีอิทธิพลกับสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไท เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2436 – 2445 ซึ่งตรงกับช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ในชวงเวลานั้นประเทศอังกฤษได้มีความเคลื่อนไหวรูปแบบสถาปัตยกรรมขึ้นหลายรูปแบบทั้งรูปแบบอาร์ต แอนด์ คราฟ (Art and crafts) อาร์ต นูโว (Art nouveau) รวมถึงรูปแบบวิกตอเรีย (Victorian style) จึงสันนิษฐานว่าพระองค์

⁵⁰ ประติสสิต, มื่ออะไรในอดีตเมื่อ 60 ปีก่อน. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเชชม), 2523, หน้า71.

⁵¹ กรมการฯ ต้นประเสริฐ, พระราชวังพญาไทในวันวานห้าแผ่นดิน. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2553), หน้า210.

⁵² วิจิตร เจริญภัคค์, ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมตะวันตก. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า215.

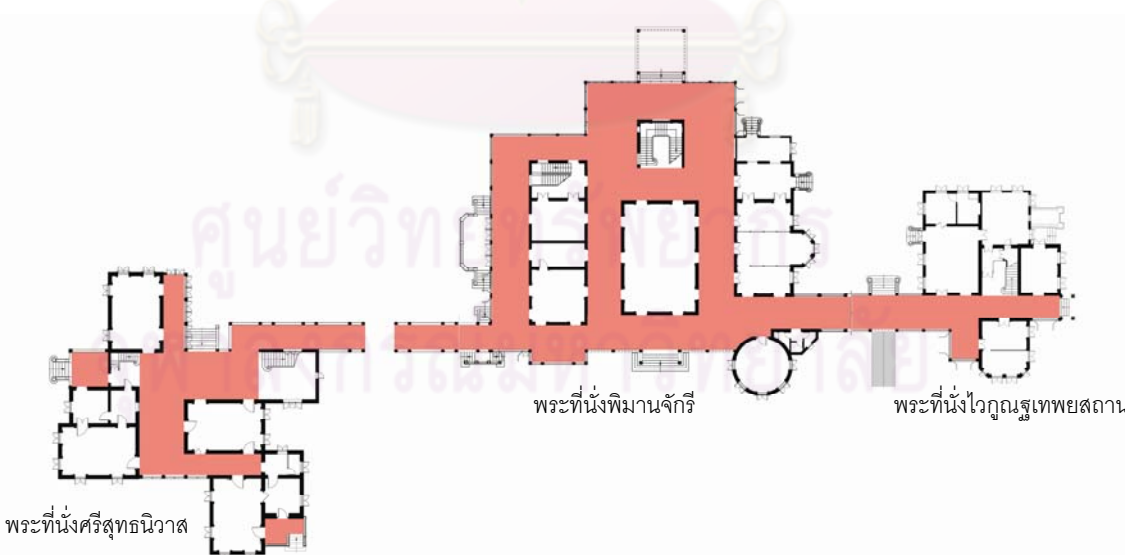
ทรงได้รับอิทธิพลในรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกเหล่านั้นมาปรับใช้กับรูปแบบสถาปัตยกรรมพระที่นั่งของพระราชวังพญาไท รวมถึงพระองค์ยังทรงรับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของวัสดุและเทคนิควิธีการก่อสร้างใหม่มาใช้กับพระที่นั่งของพระราชวังพญาไทด้วยเช่นกัน

พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทถึงแม้ว่าจะจะเป็นอิทธิพลจากรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไม่ได้นำรูปแบบดังกล่าวมาใช้โดยตรงแต่ได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้มีความเหมาะสมกับลักษณะสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศร้อนชื้น และมีฝนตกชุกของประเทศสยาม ได้แก่ การยื่นชายคากันสาดของหลังคา การเปิดเป็นระเบียงทางเดินโล่งรอบห้อง (ภาพที่ 3-29) การทำปีกกันสาดคอนกรีตเสริมเหล็กเหนือช่องประตู-หน้าต่างภายนอกเพื่อช่วยกันแสงแดดและน้ำฝนที่จะเข้าถึงภายในอาคาร การทำรูปแบบหน้าต่างบานเปิดให้มีลูกฟักบานกระทุ้งเพื่อสามารถเปิดระบายอากาศโดยสามารถกันแดดและกันฝนได้ การเปิดช่องระบายอากาศประดับด้วยไม้ฉลุลายเหนือประตูหน้าต่าง และการเปิดช่องระบายอากาศและความชื้นจากใต้ถุนอาคาร เป็นต้น

ภาพที่ 3-28 ภาพรวมหมู่พระที่นั่งประธานของพระราชวังพญาไท ด้านทิศใต้ : 2545

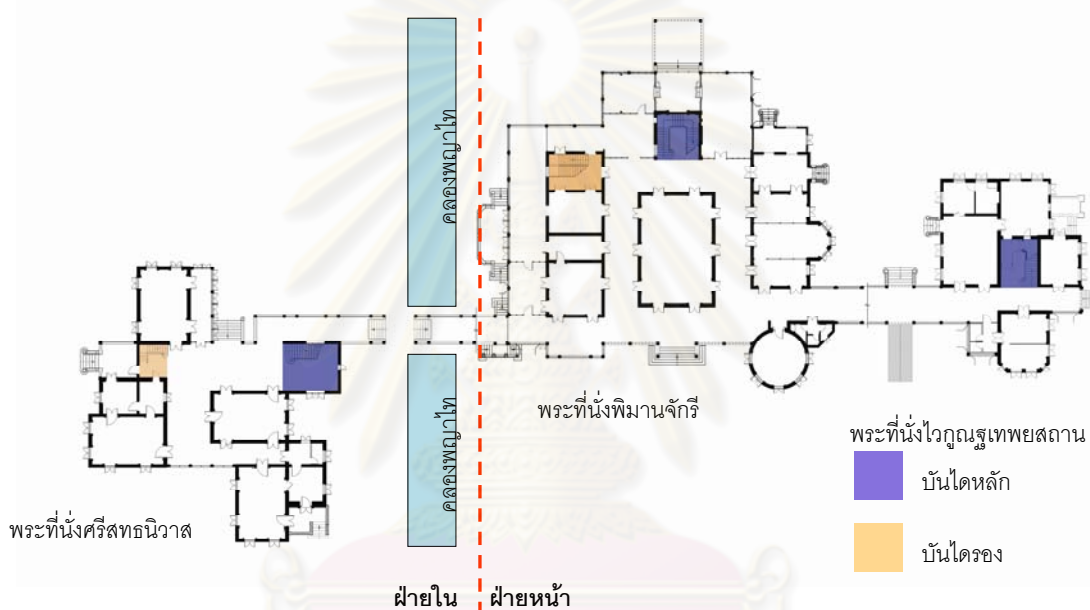
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

⬆ ภาพที่ 3-29 ผังแสดงระเบียงทางเดินภายนอก หมู่พระที่นั่ง ชั้น 1

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

นอกจากพระราชวังพญาไทได้อิทธิพลรูปแบบจากสถาปัตยกรรมตะวันตก และมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศของสยามแล้ว พระราชวังยังได้มีการออกแบบตามขนบธรรมเนียมประเพณีของสยามอีกด้วย ได้แก่ แนวความคิดเรื่องลำดับชั้นของพระมหากษัตริย์และข้าราชการบริพารต่างๆ โดยมีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยอย่างชัดเจน เช่น ห้องบรรทมและห้องทรงใช้ส่วนพระองค์จะอยู่ชั้นบน มหาดเล็ก ข้าราชการบริพาร ข้าหลวงรับใช้จะอยู่ชั้นล่าง ซึ่งแตกต่างจากแนวความคิดแบบตะวันตกที่ให้คนรับใช้อยู่ชั้นบนสุดในห้องใต้หลังคา นอกจากนี้พระราชวังได้ออกแบบให้มีบันไดใหญ่เป็นทางขึ้นสำหรับพระมหากษัตริย์หรือเจ้านาย และมีบันไดเล็กสำหรับมหาดเล็ก ข้าราชการบริพาร ข้าหลวงรับใช้ เป็นต้น และนอกจากนี้ยังมีแนวความคิดเกี่ยวกับสถานภาพบทบาทของหญิง ชาย โดยมีการแบ่งเขตฝ่ายหน้าและฝ่ายในเป็นพื้นที่บริเวณเฉพาะของผู้ชายและผู้หญิงไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของพระราชวังและวังในสยาม ซึ่งแตกต่างไปจากพระราชวังและวังของประเทศตะวันตก

📍 ภาพที่ 3-30 ผังแสดงตำแหน่งบ้านโด และเขตฝ่ายหน้า ฝ่ายใน
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

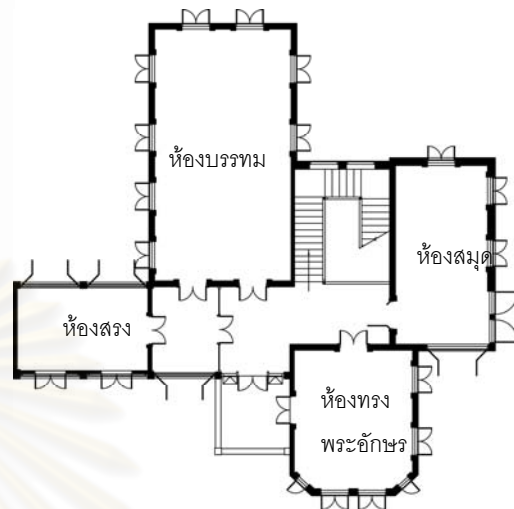
พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน พระที่นั่งพิมานจักรี พระที่นั่งศรีสุทธนิวาส และอาคารรับรอง ซึ่งเป็นกลุ่มอาคารพระที่นั่งประธานของพระราชวังพญาไท มีรูปแบบสถาปัตยกรรมและการตกแต่งที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่ได้รับการก่อสร้างขึ้นในเวลาเดียวกัน โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีส่วนร่วมการออกแบบและวางผังอาคารตามที่กล่าวถึงในข้างต้น ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละพระที่นั่งดังนี้

1. พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน

พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถานเป็นพระที่นั่งที่มีห้องพระบรรทม ห้องทรงพระอักษร ห้องสมุดส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่บริเวณชั้น 3 พระที่นั่งองค์นี้เป็นอาคารสูง 3 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยา มุงด้วยกระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร สีแดง พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถานใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมภายนอกสถาปัตยกรรมตะวันตกด้วยองค์ประกอบสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิกของซุ้มหน้าต่างโค้งแบบน้อยกว่าครึ่งวงกลม (Segmental arch) ที่หน้าต่างระเบียงทางเดินและราวลูกกรงระเบียง

นอกจากนี้ลักษณะสถาปัตยกรรมตะวันตกของพระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถานได้มีการนำมาปรับให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศสภาพแวดล้อมของประเทศสยามโดยลักษณะหลังคามีชายคายื่น หน้าต่างแบบบานเปิดผสมบานกระทุ้ง การยื่นกันสาดเหนือหน้าต่าง และช่องระบายอากาศ

ภาพที่ 3-31 รูปด้านทิศใต้

พระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถาน : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

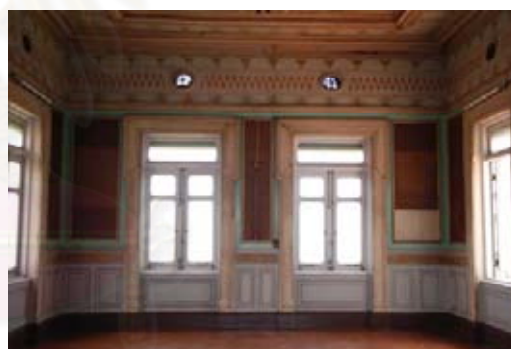
ภาพที่ 3-32 ผังพื้นชั้น 3 พระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถาน

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-33 พระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถาน : 2552

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-34 (บน) ห้องพระบรรทม : 2552

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-35 (ล่าง) ห้องทรงพระอักษร : 2553

ที่มา : ผู้วิจัย

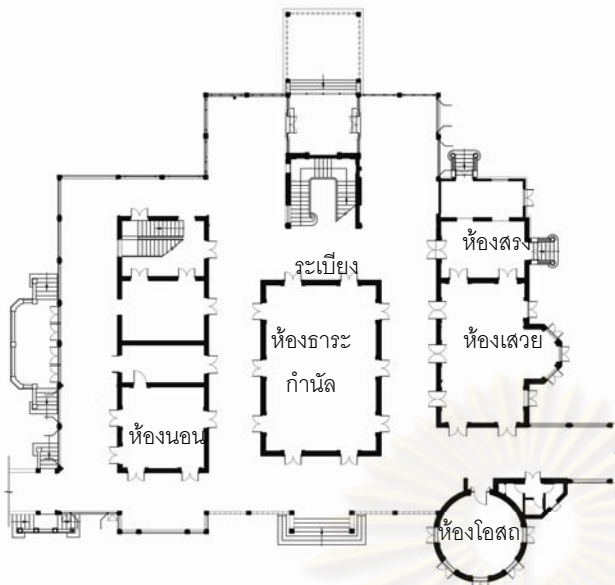
2. พระที่นั่งพิมานจักรี และอาคารรับรอง

พระที่นั่งพิมานจักรีเป็นพระที่นั่งประธานฝ่ายหน้าของพระราชวังพญาไท ซึ่งมีห้องท้องพระโรงสำหรับประกอบพิธีการต่างๆ เป็นอาคารสูง 2 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยาเปิดจั่ว มุงด้วยกระเบื้องแผ่นรูปเพชร สีแดง มีลักษณะพิเศษโดดเด่นด้วยหอคอยทรงกลมสูง 3 ชั้น อยู่ด้านหน้าพระที่นั่งฯ สำหรับชั่งทองคำ (ชั่งครุฑ) มีหลังคาทรงกรวยยอดแหลมสูง มุงด้วยกระเบื้องไม้สักซ้อนเกล็ด สีแดง พระที่นั่งพิมานจักรีมีรูปแบบสถาปัตยกรรมจากอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกด้วยองค์ประกอบสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิกของซุ้มหน้าต่างโค้งแบบน้อยกว่าครึ่งวงกลม (Segmental arch) ที่หน้าต่างระเบียงทางเดิน ราวลูกกระเบียง และพระที่นั่งนี้โดดเด่นด้วยหอคอยทรงกลมที่มีหลังคาทรงกรวยแหลมสูง และหน้าต่างซุ้มโค้งแหลม (Pointed arch) นอกจากนี้ลักษณะสถาปัตยกรรมตะวันตกของพระที่นั่งพิมานจักรีได้มีการนำมาปรับให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศสภาพแวดล้อมของประเทศสยามโดยลักษณะหลังคามีสายคายื่น หน้าต่างแบบบานเปิดผสมบานกระทุ้ง การยื่นกันสาดเหนือหน้าต่าง และช่องระบายอากาศ

ภาพที่ 3-36 รูปด้านทิศใต้ พระที่นั่งพิมานจักรี : 2543

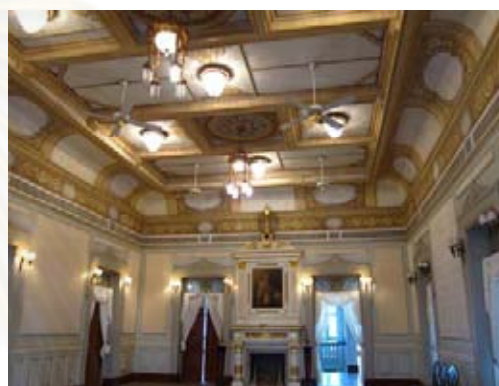
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

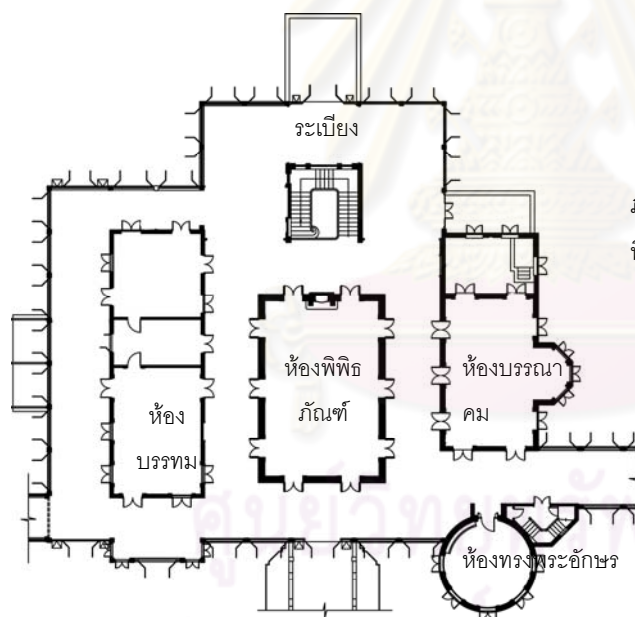
ภาพที่ 3-39 ห้องอาหารกำหนด : 2553
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-37 ผังพื้นชั้น 1 พระที่นั่งพิมานจักรี : 2553
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-40 ห้องพิพิธภัณฑ : 2553
ที่มา : ผู้วิจัย

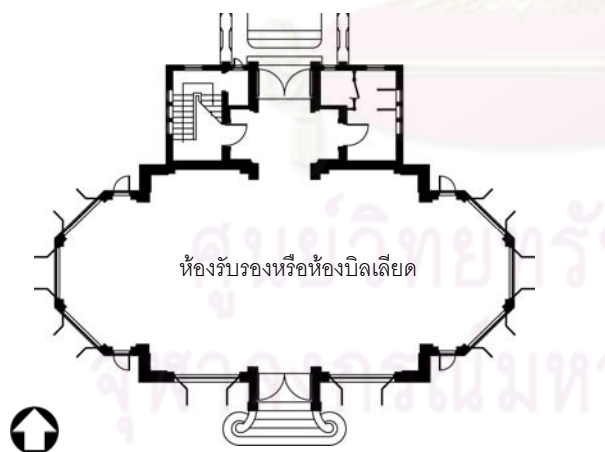
ภาพที่ 3-38 ผังพื้นชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรี : 2553
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-41 ห้องบรรณาคม : 2552
ที่มา : เสนีย์ ฝันเชียร

และอาคารที่เป็นส่วนหนึ่งของพระที่นั่งพิมานจักรี คืออาคารรับรอง ซึ่งเป็นอาคารที่ก่อสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2467 ภายหลังจากหมู่พระที่นั่งประธานก่อสร้างแล้วเสร็จ อาคารรับรองนี้เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน หลังคาเป็นระเบียง ปลูกด้วยหินอ่อน สำหรับเป็นห้องพักคอยผู้รอเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และในบางโอกาสใช้เป็น “ไฮเต็ลเมโทรโพล” ซึ่งเป็นสถานที่เลือกตั้งเซษฐบุรุษ และนคราภิบาลของเมืองดุสิตธานี และเคยถูกใช้เป็นห้องบิลเลียดในสมัยเป็นไฮเต็ลพญาไท⁵³ อีกด้วย อาคารรับรองได้รับการออกแบบจากนายเอมิลิโอ ฟอร์โน (Emilio Forno) มีรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกแบบคลาสสิก (classic style) ด้วยอาคารมีความสมดุลแบบสองข้างสมมาตรกัน (Symmetry) และตกแต่งอาคารซุ้มประตูโค้งแบบครึ่งวงกลม (Semi-circular arch) รวมถึงมีการใช้ราวลูกกรงระเบียงและกระถาง (vase) ปูนปั้น

ภาพที่ 3-42 (บน) รูปด้านทิศใต้ อาคารรับรอง : 2543

ภาพที่ 3-43 (ล่าง) ผังพื้น อาคารรับรอง : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-44 (บน) ภายนอก อาคารรับรอง : 2553

ภาพที่ 3-45 (ล่าง) ภายใน อาคารรับรอง : 2553

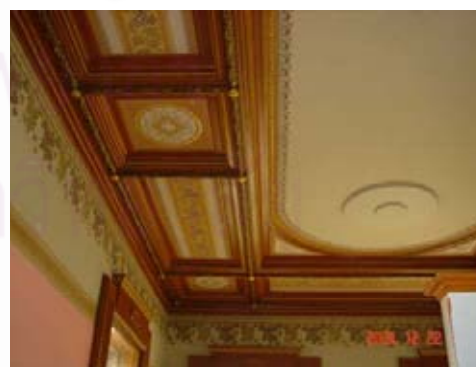
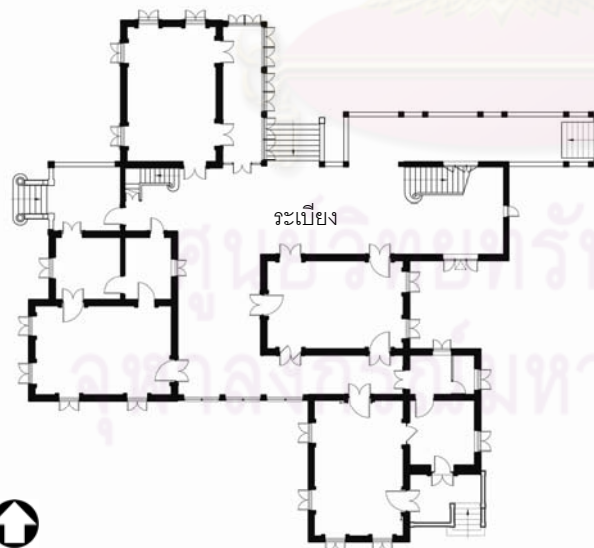
ที่มา : ผู้วิจัย

⁵³ ชมรมคนรักวัง, พระราชวังพญาไท วันวานและวันนี้ (กรุงเทพฯ: หจก.จี.เอส.เอ็ม เทรตติ้ง, 2523), หน้า82.

3. พระที่นั่งศรีสุทธนิवास

พระที่นั่งศรีสุทธนิवासเป็นพระที่นั่งประธานฝ่ายในของพระราชวังพญาไท เป็นอาคารสูง 2 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยาเปิดจั่ว มุงด้วยกระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร สีแดง และมีลักษณะพิเศษด้วยหอคอยทรงสี่เหลี่ยมหลังคาทรงกรวยแปดเหลี่ยม มุงด้วยกระเบื้องแผ่นเรียบปลายมน สีแดง พระที่นั่งศรีสุทธนิवासมีรูปแบบสถาปัตยกรรมจากอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกด้วยองค์ประกอบสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิกของซุ้มหน้าต่างโค้งแบนน้อยกว่าครึ่งวงกลม (Segmental arch) ที่หน้าต่างระเบียงทางเดิน และราวลูกกรงระเบียง นอกจากนี้ลักษณะสถาปัตยกรรมตะวันตกของพระที่นั่งศรีสุทธนิवासได้มีการนำมาปรับให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศสภาพแวดล้อมของประเทศสยามโดยลักษณะหลังคามีสายคายื่น หน้าต่างแบบบานเปิดผสมบานกระทุ้ง การยื่นกันสาดเหนือหน้าต่าง และช่องระบายอากาศ

ภาพที่ 3-46 (บน) รูปด้านทิศใต้ พระที่นั่งศรีสุทธนิवास : 2543

ภาพที่ 3-48 (บน)ภายนอก พระที่นั่งศรีสุทธนิवास : 2553

ภาพที่ 3-47 (ล่าง) ผังพื้นชั้น 1 พระที่นั่งศรีสุทธนิवास : 2543

ภาพที่ 3-49 (ล่าง)ภายใน พระที่นั่งศรีสุทธนิवास : 2547

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภายในพระที่นั่งศรีสุทโธนิवासประกอบด้วยห้องโถง ห้องประทับส่วนพระองค์ ห้องพระบรรทม ห้องฉลองพระองค์ ห้องเก็บเครื่องฉลองพระองค์ ห้องทรง ห้องมหาดเล็ก ห้องพักเครื่อง ห้องเสวย ห้องเก็บเครื่องเสวย⁵⁴

เนื่องจากหมู่พระที่นั่ง 3 องค์ ได้แก่ พระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถาน พระที่นั่งพิมานจักรี พระที่นั่งศรีสุทโธนิवास และอาคารรับรอง รวมถึงสะพานทางเชื่อมพระที่นั่งนั้นได้รับการออกแบบและการก่อสร้างในช่วงเวลาเดียวกันจึงมีลักษณะการก่อสร้างและตกแต่งอาคารคล้ายกัน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการแบ่งออกเป็นหมวดหมู่โดยมีรายละเอียดดังนี้

งานโครงสร้าง

ในช่วงปี พ.ศ. 2463 เทคโนโลยีด้านการก่อสร้างจากต่างประเทศได้มีอิทธิพลมาถึงประเทศสยามพร้อมกับนายช่าง สถาปนิก และวิศวกรชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามารับราชการบนแผ่นดินสยาม หมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทได้รับการก่อสร้างขึ้นด้วยเทคโนโลยีการก่อสร้างที่ดีที่สุดในช่วงเวลานั้น ดังมีรายละเอียดดังนี้

- โครงสร้างหลังคาเป็นโครงสร้างไม้ด้วยระบบเสาตั้ง ออกไก่ จันทันไม้เป็นจันทันไม้ 2 ชั้น ระบายชั้นมีไม้สะพานรับจันทันยึดกันอยู่ และจันทันวางเว้นระยะทุก 0.60 ม.
- โครงสร้างอาคารเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก
- โครงสร้างผนังเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูน
- โครงสร้างพื้น ภายในห้องพื้นไม้เป็นโครงสร้างคานไม้ ตงไม้ และระเบียงทางเดินรวมถึงสะพานทางเชื่อมพระที่นั่งพื้นหินอ่อนเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก
- โครงสร้างฐานราก เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก

งานประดับตกแต่งอาคาร

อาคารหมู่พระที่นั่ง 3 องค์และอาคารรับรองนี้ได้รับการออกแบบให้มีสะพานทางเชื่อมถึงกัน และภายในแต่ละพระที่นั่งออกแบบเป็นห้องต่างๆ ที่เชื่อมถึงกันด้วยระเบียง การประดับตกแต่งภายในหมู่พระที่นั่งจึงเป็นการประดับตกแต่งที่แยกชัดเจนระหว่างภายในห้องซึ่งมีการใช้งานที่พิเศษในแต่ละห้อง และภายนอกห้อง นอกจากนี้มีการประดับตกแต่งอาคารในรายละเอียดที่แตกต่างกันของพระที่นั่งฝ่ายหน้าและฝ่ายในอีกด้วย แต่การประดับตกแต่งอาคารทั้งหมดนี้โดยรวมใช้เทคนิควิธีและวัสดุแบบเดียวกัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ภาพวาดลายเขียนสี (Mural painting)

ห้องที่มีความสำคัญภายในแต่ละพระที่นั่งพบว่าฝ้าเพดานมีการตกแต่งด้วยภาพวาดลายเขียนสี โดยนายคาร์โล ริโกลี (Carlo Rigoli) จิตรกรชาวอิตาลี ซึ่งวาดด้วยเทคนิคภาพวาดเชิง 3 มิติ (Trompe l'oeil technique) เป็นเทคนิควาดภาพที่นิยมในช่วงสมัยเรอเนสซองส์ (Renaissance) ดังตัวอย่างเช่น ในช่วงศตวรรษที่ 16 ไมเคิลแองเจโล (Michelangelo) จิตรกรชื่อดังชาวอิตาลี ได้วาดภาพจิตรกรรมด้วยเทคนิคนี้เช่นเดียวกัน⁵⁵ แต่กรณีการวาดภาพลายเขียนสีในพระราชวังพญาไทนั้น นายริโกลีได้ปรับวิธีการวาดภาพจากวิธีเขียนสีปูนเปียก (Fresco) มาเป็นวิธีเขียนสีปูนแห้ง (Fresco-secco) เนื่องจากเหตุผล 2 ประการ คือประการแรก ฝ้าเพดานของพระราชวังพญาไทเป็นซีเมนต์แผ่นเรียบซึ่งมีผิวสัมผัสแห้ง และประการสอง สถาปนามีอากาศแบบร้อน

⁵⁴ "ติดไฟฟ้าที่บริเวณตำหนักพญาไท (21 ตุลาคม พ.ศ. 2453 – 20 กันยายน พ.ศ. 2567)", หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๖.6 ๖.26/1.

⁵⁵ Reed, J. Ronald, *The craftsmanship revival in interior design* (Hong Kong: Henry Holt and Company, Inc., 1998c), p.29.

ชั้นของประเทศสยามซึ่งเป็นลักษณะอากาศที่ไม่เหมาะกับการวาดภาพด้วยวิธีเขียนสีปูนเปียก (Fresco) เพราะเป็นสาเหตุให้สีของภาพวาดลายเขียนสีเกิดการลอกกร่อน ไม่ติดทน

สำหรับภาพวาดลายเขียนสีในห้องสำคัญของพระราชวังพญาไท อาทิเช่น ห้องพระบรมมบนพระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน เป็นภาพวาดของหมู่เทวดาน้อยสี่องค์ พร้อมเครื่องดนตรีล่องลอยอยู่ในท้องฟ้า (ภาพที่ 3-51), ห้องบรรทมของสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระบรมราชินี บนมพระที่นั่งพิมานจักรีเป็นภาพวาดหมู่เทวดาพร้อมด้วยเหล่านกกับพวงระย้าดอกกุหลาบ (ภาพที่ 3-53) และห้องพระบรมมบนพระที่นั่งศรีสุทธนิวาส เป็นภาพวาดหญิงสาวพร้อมด้วยเด็กผู้ชายและแกะอยู่ในสนามหญ้าท่ามกลางสวนต้นไม้ (ภาพที่ 3-55) ภาพวาดจากห้องต่างๆ ดังตัวอย่างข้างต้นนี้เป็นภาพวาดลายเขียนสีที่ใช้ลักษณะศิลปะแบบตะวันตกทั้งหมด นอกจากนี้ภาพวาดจิตรกรรมในห้องบรรณาคมนบพระที่นั่งพิมานจักรีนั้นยังมีความพิเศษเฉพาะตัว เนื่องด้วยเป็นการนำแนวความคิดของตะวันออกมาผสมผสานกับศิลปะแบบตะวันตกด้วยภาพวาดพญามังกร และคัมภีร์พระพุทธศาสนาบนใบลาน ซึ่งมีความหมายถึงองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงยึดมั่นในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา (ภาพที่ 3-57)

ตัวอย่างภาพวาดลายเขียนสีในพระราชวังพญาไท

ภาพที่ 3-50 (ซ้าย) ภาพลายเขียนสีฝ้าเพดานห้องพระบรมมบนพระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน : 2553

ภาพที่ 3-51 (บน) ภาพเหล่าเทวดาน้อยทั้งสี่

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-52 (ซ้าย) ภาพลายเขียนสีฝ้าเพดานห้องพระ
บรรทมของสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิ
ศจี พระบรมราชินี พระที่นั่งพิมานจักรี : 2553

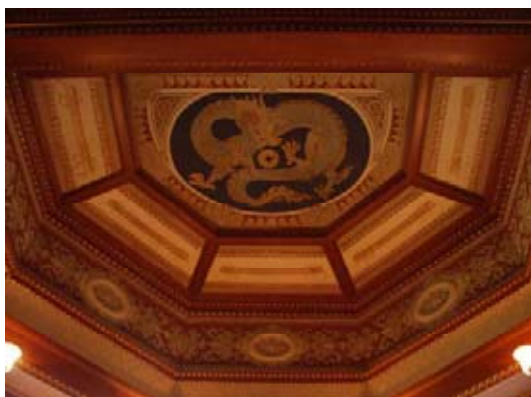
ภาพที่ 3-53 (บน) ภาพเหล่าเทวดาน้อยทั้งสี่ และพวงกุหลาบ
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-54 (ซ้าย) ภาพลายเขียนสีฝ้าเพดานห้อง
พระบรรทมพระที่นั่งศรีสุทธารนิवास : 2553

ภาพที่ 3-55 (บน) ภาพสตรีและเด็กชายท่ามกลางสวนต้นไม้
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-56 ภาพลายเขียนสีฝ้าเพดานห้องบรรณาคม
พระที่นั่งพิมานจักรี : 2553

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-57 ภาพพระคัมภีร์โบราณ ห้องบรรณาคม
พระที่นั่งพิมานจักรี : 2553

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

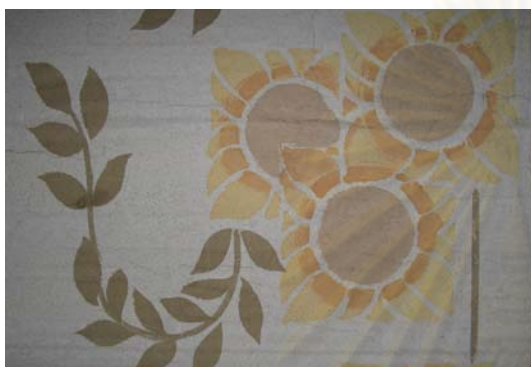
สำหรับภาพวาดลายเขียนสีในส่วนภายนอกห้อง และสะพานทางเชื่อมได้ใช้เทคนิคภาพวาดฉลุระบายสี (Stencil) ซึ่งได้รับการจัดวางลวดลายบนฝ้าเพดานอย่างสมดุลตามรูปแบบนีโอ คลาสสิก (Neo-classic) และมีการใช้ลวดลายหลายรูปแบบแตกต่างกันไปในแต่ละห้อง เช่น รูปแบบนีโอ คลาสสิก (Neo-classic) อาร์ต แอนด์ คราฟ (Art and crafts) หรือ อาร์ต นูโว (Art nouveau) เป็นต้น

ตัวอย่างภาพวาดฉลุเขียนสีในพระราชวังพญาไท

ภาพที่ 3-58 (ซ้าย) ภาพลายเขียนสีฝ้าเพดานระเบียง
ทางเดิน : 2553

ภาพที่ 3-59 (บน) ภาพวาดเขียนสีฉลุลาย
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-60 ภาพที่ 3-61 ภาพที่ 3-62 ภาพที่ 3-63 ภาพวาดเขียนสีฉลุลาย : 2547
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ผนังลูกฟักไม้ (Paneling)

ห้องที่มีความสำคัญภายในพระที่นั่งบางห้องพบว่ามีการตกแต่งผนังห้องหรือบริเวณเฉพาะผนังห้องส่วนล่าง ด้วยการกรุผนังลูกฟักไม้ (Paneling) ซึ่งนิยมใช้กันมากในยุโรปช่วงศตวรรษที่ 18-19 ผนังลูกฟักไม้นี้เป็นการกรุด้วยไม้ที่แบ่งเป็นช่องลูกฟักแล้วตกแต่งด้วยคิ้วไม้ และมีการประดับด้วยลวดลายแกะสลัก ในแนวระดับความสูงหน้าต่าง (Chair rail) ตลอดโดยรอบห้อง สำหรับลวดลายแกะสลักเหล่านี้มีหลากหลายรูปแบบ เช่น อาร์ต แอนด์ คราฟท์ (Art and crafts) และ อาร์ต นูโว (Art nouveau) ซึ่งผูกลวดลายด้วยเส้นโค้ง ใบไม้ กิ่งไม้ และดอกไม้ เป็นต้น

ภาพที่ 3-64 ผนังลูกฟักไม้ : 2549

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-65 ผนังลูกฟักไม้ : 2549

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-66 ลายแกะสลักประดับผนังลูกฟักไม้ : 2549
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-67 ลายแกะสลักประดับผนังลูกฟักไม้ : 2549
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-68 ลายแกะสลักประดับผนังลูกฟักไม้ : 2549
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-69 ลายแกะสลักประดับผนังลูกฟักไม้ : 2549
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-70 ลายเขียนสีประดับผนังลูกฟักไม้ : 2549
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-71 ลายเขียนสีประดับผนังลูกฟักไม้ : 2553
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ประตู

ประตูในห้องที่มีความสำคัญทั้งพระที่นั่งฝ่ายหน้าและฝ่ายในของพระราชวังพญาไท ส่วนมากเป็นประตูไม้สักบานเปิดคู่ ประดับตกแต่งด้วยซุ้มประตูไม้สัก ช่องแสงไม้สักฉลุลาย และลายแกะสลักบนบานประตู โดยซุ้มประตูไม้สักตกแต่งด้วยองค์ประกอบสถาปัตยกรรมรูปแบบคลาสสิก (Classic style)⁵⁶

ภาพที่ 3-72 ซุ้มประตูภายในห้อง
ของพระที่นั่งฝ่ายหน้า
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-73 ซุ้มประตูภายในห้อง
ของพระที่นั่งฝ่ายหน้า
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-74 ซุ้มประตูภายนอก
ห้องของพระที่นั่งฝ่ายหน้า
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-75 (ซ้าย) ซุ้มประตูภายใน
ห้องของพระที่นั่งฝ่ายใน

ภาพที่ 3-76 (ขวา) ซุ้มประตูภายนอก
ห้องของพระที่นั่งฝ่ายใน

ที่มา : ผู้วิจัย

⁵⁶ Miller, Judit H., *Period Detail : a source book for house*, (Spain: Printer Industria, Grafica S.A., Barcelona, 1987c), p.31.

สำหรับช่องแสงเหนือประตูไม้สักกลายเป็นลายพรรณพฤกษารูปแบบวิคตอเรียน และมีการประดับตกแต่งช่องแสงเหนือประตูที่เป็นการแสดงถึงพระที่นั่งฝ่ายหน้าหรือพระที่นั่งฝ่ายในด้วยการประดิษฐานสัญลักษณ์พระปรมาภิไธยย่อ รรช⁵⁷ ในช่องแสงเหนือประตูของพระที่นั่งฝ่ายหน้า และประดับตกแต่งในช่องแสงเหนือประตูของพระที่นั่งฝ่ายในด้วยลายแกะสลักดอกไม้บัวจรูญในกรอบสี่เหลี่ยม นอกจากนี้ลายแกะสลักบนบานประตูก็มีความแตกต่างกันระหว่างพระที่นั่งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน

ภาพที่ 3-77 ช่องแสงลายฉลุไม้สักเหนือประตู
ของพระที่นั่งฝ่ายหน้า : 2553
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-78 ช่องแสงลายฉลุไม้สักเหนือประตู
ของพระที่นั่งฝ่ายใน : 2549
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-79 ลายแกะสลักบนบานประตู
ของพระที่นั่งฝ่ายหน้า
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-80 ลายแกะสลักบนบานประตู
ของพระที่นั่งฝ่ายใน
ที่มา : ผู้วิจัย

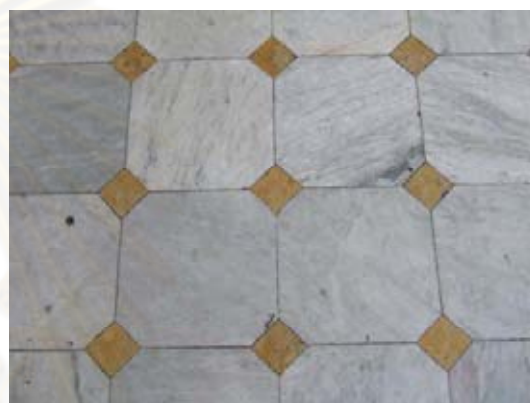
⁵⁷ จากราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35 หน้า 171.

พื้น

พื้น และการประดับตกแต่งพื้นในอาคารหมู่พระที่นั่งทั้งสามองค์และอาคารรับรองได้รับอิทธิพลจากรูปแบบสถาปัตยกรรมของประเทศตะวันตกจึงมีการเลือกใช้วัสดุและลวดลายตามรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก โดยพื้นในหมู่พระที่นั่งทั้งสามองค์และอาคารรับรองแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนพื้นภายในห้องเป็นพื้นไม้สักปาร์เก (Parquet) ลายก้างปลา (herring-bone) ซึ่งเป็นพื้นที่มีความนิยมในประเทศอังกฤษ ช่วงศตวรรษที่ 19 และส่วนพื้นภายนอก บริเวณระเบียงทางเดินเป็นพื้นหินอ่อนแปดเหลี่ยมสีขาวยุโรป หินอ่อนสี่เหลี่ยมขนาดเล็กสี่เหลี่ยม (carreaux d' octagones)⁵⁸ ซึ่งเป็นลวดลายพื้นหินอ่อนที่นิยมในประเทศอังกฤษ ช่วงศตวรรษที่ 18 และมีลายขอบ (border) เป็นหินอ่อนสี่เหลี่ยม โดยหินอ่อนเหล่านี้ได้สั่งนำเข้ามาจากประเทศอิตาลีเช่นเดียวกับหินอ่อนที่สั่งนำเข้ามาใช้กับพระราชวังอื่นๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 และ 6

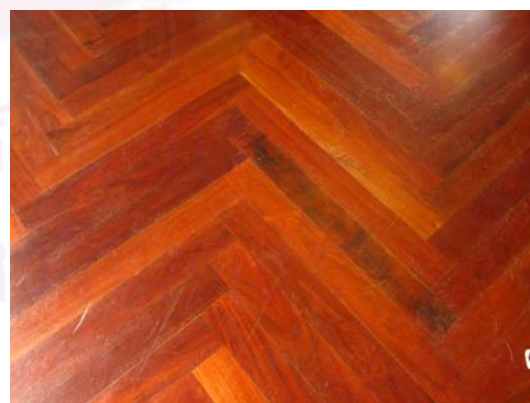
ภาพที่ 3-81 หินอ่อนสั่งนำเข้าจากประเทศอิตาลี
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-82 ลายพื้นหินอ่อน (carreaux d' octagones)
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-83 ลายขอบพื้นไม้สักปาร์เก
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-84 ลายพื้นไม้สักปาร์เก
ที่มา : ผู้วิจัย

⁵⁸ Simon & Schuster, *The elements of style*.(China: Toppan Printing Co.,Ltd, 1991c),p.153.

พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน พระที่นั่งพิมานจักรี พระที่นั่งศรีสุทธนิวาส และอาคารรับรอง เป็นหมู่พระที่นั่งที่มีสถาปัตยกรรมตะวันตกหลากหลายรูปแบบผสมผสานกันรวมถึงมีการใช้เทคโนโลยีการก่อสร้างที่ก้าวหน้าเนื่องจากกระแสอิทธิพลต่างๆที่เข้ามา ทั้งจากการมีส่วนร่วมในการออกแบบของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสันนิษฐานว่าทรงได้รับแนวคิดมาตั้งแต่เมื่อครั้งทรงศึกษาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ และจากสถาปนิกวิศวกรชาวต่างชาติที่นำวิชาความรู้ต่างๆ ของตนเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย แต่ทั้งหมดนี้เป็นกรนำมาปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศภูมิอากาศของประเทศไทย และตามความต้องการใช้งานพิเศษเฉพาะของพระราชวังในประเทศไทย ดังนั้นหมู่พระที่นั่งฯ ของพระราชวังดุสิตจึงเป็นอาคารตัวแทนของพัฒนาทางด้านสถาปัตยกรรมของประเทศไทยในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นช่วงต่อเนื่องมาจากยุคสร้างบ้านแปงเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5

4. พระที่นั่งเทวราชสภารมย์

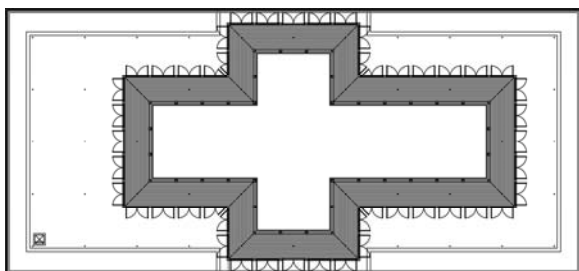
พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ หรือเดิมเรียกว่า ท้องพระโรง “ส.ผ.” ซึ่งเป็นพระนามย่อ “เสาวภาผ่องศรี” พระนามเดิมของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชชนนี พระบรมราชินีนาถ อาคารท้องพระโรง “ส.ผ.” นี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ สร้างถวายสมเด็จพระราชมารดา เมื่อปี พ.ศ. 2456 เพื่อใช้แทนท้องพระโรงเดิมที่ตั้งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกของพระตำหนักหลังนอก พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ได้รับการออกแบบโดยนายมาริโอ ตามานโย (Mario Tamagno) สถาปนิกชาวอิตาลี ร่วมกับวิศวกรนายกอลโด และสปินโย ซึ่งเดินทางเข้ามารับราชการในประเทศไทยในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁵⁹ รูปแบบสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งฯ มีการวางผังหลังคาเป็นรูปไม้กางเขน (Latin cross) และมีการประดับตกแต่งองค์ประกอบต่างๆ ด้วยอิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบอิสลาม (Mauresque style) และผสมผสานด้วยสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิก (Classic style) ด้วย

รูปลักษณะผังพระที่นั่งเทวราชสภารมย์เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาเป็นคาน้ำคองกรีตและยกแผงคองสองเป็นผังรูปไม้กางเขน (Latin Cross) ขึ้นเปิดเป็นช่องแสง และคลุมด้วยหลังคาคองกรีตโค้งประทุน (Barrel vault) สี่ด้านแบบไม้กางเขน โดยตรงกลางส่วนบรรจบของหลังคาโค้งประทุนนั้นยกแผงคองสองเป็นผังกลมขึ้นอีกชั้นหนึ่ง คลุมด้วยหลังคาโดมคองกรีต และบริเวณริมขอบหลังคาประดับตกแต่งด้วยลวดลายกระจัง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁹ เอลเนา ตามานโย, มาริโอ ตามานโย ยี่สิบห้าปีแห่งการเป็นสถาปนิกในราชสำนักสยาม (2443-2468). แปลโดย ศรันย์ ทองปาน. เมืองโบราณ 24,2 (เมษายน - มิถุนายน 2541): 33.

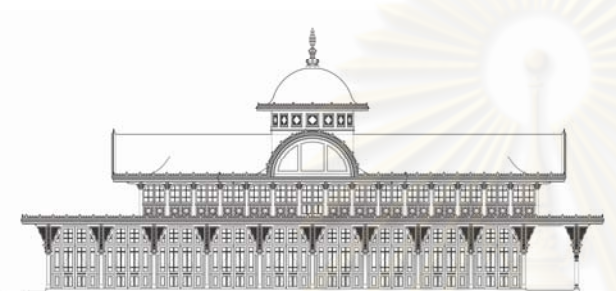

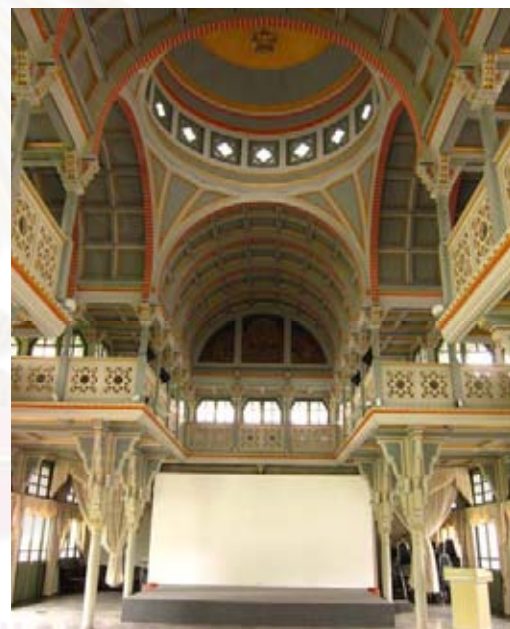
ภาพที่ 3-85 ผังพื้นที่ชั้น 2 พระที่นั่งเทวราชสภารมย์
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

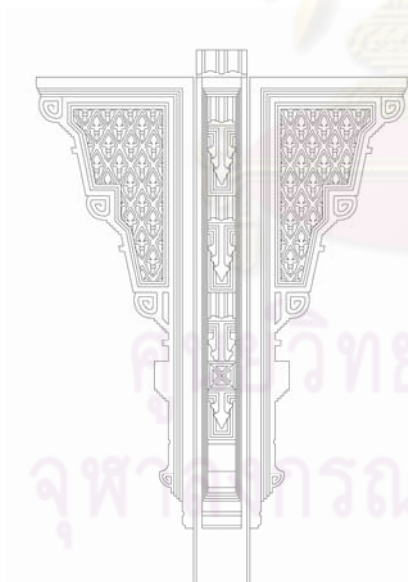
ภาพที่ 3-88 ภายนอก พระที่นั่งเทวราชสภารมย์
: 2553

ภาพที่ 3-86 รูปด้านทิศตะวันตกพระที่นั่งเทวราชสภารมย์
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-89 ภายใน พระที่นั่งเทวราชสภารมย์
: 2553
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-87 รายละเอียดหัวเสา
พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

และในส่วนประกอบอื่นๆ ของพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ มีรายละเอียดดังนี้

งานโครงสร้าง

ในช่วงปี พ.ศ. 2456 เทคโนโลยีด้านการก่อสร้างจากต่างประเทศได้มีอิทธิพลมาถึงประเทศไทยพร้อมกับนายช่าง สถาปนิก และวิศวกรชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามารับราชการบนแผ่นดินสยาม หมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทได้รับการก่อสร้างขึ้นด้วยเทคโนโลยีการก่อสร้างที่ดีที่สุดในช่วงเวลานั้น มีรายละเอียดดังนี้

- โครงสร้างหลังคาเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก⁶⁰ คลุมด้วยแผ่นยางกันซึม
- โครงสร้างพื้น ทั้งพื้นชั้น 1 และ 2 เป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก
- โครงสร้างฐานรากเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก

งานประดับตกแต่งอาคาร

การประดับตกแต่งทั้งภายนอกและภายในพระที่นั่งเทวราชสภารมย์มีการใช้องค์ประกอบสถาปัตยกรรมแบบอิสลาม (Mauresque style) ผสมผสานกับแบบคลาสสิก (Classic style)

ภาพวาดลายเขียนสี

บริเวณภายในหน้าจั่วส่วนปลายของหลังคาโค้งประทุน (Barrel vault) นั้นตกแต่งด้วยภาพวาดลายเขียนสีด้วยวิธีเขียนสีปูนเปียก (Fresco) โดยใช้องค์ประกอบแบบคลาสสิกปรากฏอยู่เป็นหลัก ได้แก่ เป็นภาพตัวอักษรย่อ ส.ผ. รายล้อมด้วยพรรณพฤกษาที่แตกกิ่งก้านขึ้นจากแจกันดอกไม้ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์⁶¹ และยังมีเหล่าเทวดาน้อยโอบอุ้มพวงดอกกุหลาบ

ภาพที่ 3-90 ภาพวาดจิตรกรรมภายใน พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553

ที่มา : ผู้วิจัย

⁶⁰ “แฟโรคอนกรีต” จาก “งบประมาณการก่อสร้างท้องพระโรงตำหนักพญาไท (9 มีนาคม พ.ศ. 2456 – 18 เมษายน พ.ศ. 2457)”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.6 น.7.7/10.

⁶¹ เพ็ญสุภา สุขคตะ, เยี่ยมเรือน เยือนอดีต, (ปฐมธานี: สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, 2543), หน้า 57.

และบริเวณหน้าจั่วของหลังคาโค้งประทุน (Barrel vault) ภายนอกได้รับการตกแต่งด้วยภาพวาดลายเขียนสีโดยวิธีเขียนสีปูนเปียก (Fresco) เป็นภาพตัวอักษรย่อ สผ รายล้อมด้วยพรรณพฤกษาที่แตกกิ่งก้านจากแจกันดอกไม้ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบแบบคลาสสิก (Classic style)

ภาพที่ 3-91 ภาพวาดจิตรกรรมภายนอก พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553
ที่มา : ผู้วิจัย

ลวดลายปูนปั้นต่าง การประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นส่วนมากเป็นองค์ประกอบแบบแขกมัวร์ (Mauresque style) เช่น ลวดลายกระจังริมขอบหลังคา ราวระเบียงชั้น 2 และลวดลายหัวเสา เป็นต้น

ภาพที่ 3-92 ลวดลายกระจังริมขอบหลังคา
พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553
ที่มา : เสนีย์ ฝันเชียร

ภาพที่ 3-93 ราวระเบียงชั้น 2
พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-95 หัวเสาภายในพระที่นั่งเทวราชสภารมย์

: 2553

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-94 หัวเสาภายในพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553

ที่มา : ผู้วิจัย

ประติมากรรมหินอ่อนแกะสลัก

พระที่นั่งองค์นี้ได้รับการตกแต่งภายนอกด้วยบ่อน้ำพุ ซึ่งตั้งอยู่ในแนวแกนเดียวกันทางด้านทิศเหนือของพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ เป็นประติมากรรมหินอ่อนแกะสลักรูปหงส์ 1 ตัวรายล้อมด้วยเหล่าเทวดาน้อย 3 องค์ ซึ่งเป็นประติมากรรมที่สั่งทำมาจากประเทศอิตาลี สิ่งเหล่านี้เป็นการประดับตกแต่งด้วยลักษณะองค์ประกอบแบบคลาสสิก

ภาพที่ 3-96 ประติมากรรมหินอ่อนแกะสลัก : 2553

ที่มา : ผู้วิจัย

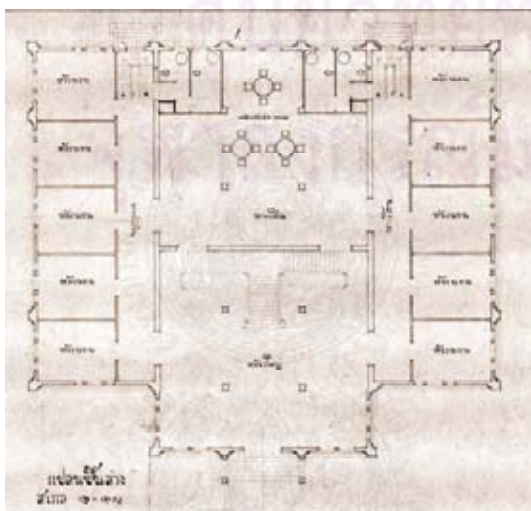

พระที่นั่งเทวราชสภารมย์เป็นพระที่นั่งที่มีการผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรม และการประดับตกแต่ง ด้วยองค์ประกอบแบบอิสลาม (Mauresque style) รวมถึงมีการประดับตกแต่งด้วยภาพวาดลายเขียนสีและ ประติมากรรมหินอ่อนที่มีอิทธิพลรูปแบบคลาสสิก (Classic style) พระที่นั่งเทวราชสภารมย์จึงมีความสวยงามที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และเป็นอาคารหนึ่งที่เป็นตัวแทนพัฒนาการของสถาปัตยกรรมในประเทศไทยในช่วง ต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

5. พระที่นั่งอุดมวนารมย์

พระที่นั่งอุดมวนารมย์ได้รับการต่อเติมให้เป็นพระที่นั่งอีกหนึ่งของฝ่ายหน้าในปี พ.ศ. 2463 จาก อาคารคลังเก็บของที่สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2455 ตั้งแต่เมื่อครั้งพระราชวังพญาไทเป็นราชสำนักของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชชนนี พระพันปีหลวง โดยพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานทางเชื่อมพระที่นั่งอุดมวนารมย์เข้ากับพระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถานในระดับชั้น 2 สำหรับการต่อเติมอาคารคลังเก็บของเพื่อใช้เป็นพระที่นั่งองค์หนึ่ง นั้นสันนิษฐานว่าพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์จะลดค่าใช้จ่ายของพระองค์ เนื่องจากจะเป็นการประหยัดราชทรัพย์ได้มากกว่าการสร้างพระที่นั่งใหม่ทั้งองค์ และเมื่อหมู่พระที่นั่งแล้วเสร็จพระองค์ได้พระราชทานนามให้ว่า **พระที่นั่งอุดมวนารมย์** ซึ่งเป็นนามเดิมของพระตำหนักไม้ที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมาพระราชวังพญาไทจากพระราชวังสวนดุสิตเมื่อครั้งก่อนเริ่มการสร้างหมู่พระราชมณเฑียรสถาน ซึ่งเมื่อนำนามมาใช้กับพระที่นั่งองค์ใหม่แล้วพระองค์ได้ทรงพระราชทานนามให้ใหม่ว่า **พระตำหนักเมขลารูจี** ซึ่งจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป ในการต่อเติมพระที่นั่งอุดมวนารมย์ในครั้งนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนผังอาคารให้เป็นไปตามแนวความคิดเรื่องลำดับชั้น และการใช้สอยพื้นที่เช่นเดียวกับพระที่นั่งองค์อื่นดังที่ได้กล่าวถึงแล้ว พระที่นั่งอุดมวนารมย์จึงได้รับการออกแบบให้มีบันไดใหญ่ บันไดรอง และการแบ่งพื้นที่ใช้งานเช่นเดียวกับพระที่นั่งองค์อื่นๆ

พระที่นั่งอุดมวนารมย์มีลักษณะอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตก ด้วยสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิก (Classic style) จากการวางผังอาคารแบบสมมาตร (symmetry) การเน้นบันไดใหญ่เด่นอยู่กลางทางเข้าด้านหน้าของอาคาร และมีการใช้ซุ้มโค้งแบบน้อยกว่าครึ่งวงกลม (segmental arch) นอกจากนี้ได้มีการนำรูปแบบมาปรับให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศของประเทศไทยที่มีแดดแรงและฝนตกมากด้วยการทำหลังคายื่นชายคากว้าง และการยื่นกันสาดเหนือช่องหน้าต่าง

ภาพที่ 3-97 ผังพื้นที่ชั้น 1 พระที่นั่งอุดมวนารมย์
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 3-98 ภายนอก พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ : 2553
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-99 ภายในบันไดกลาง พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ : 2550

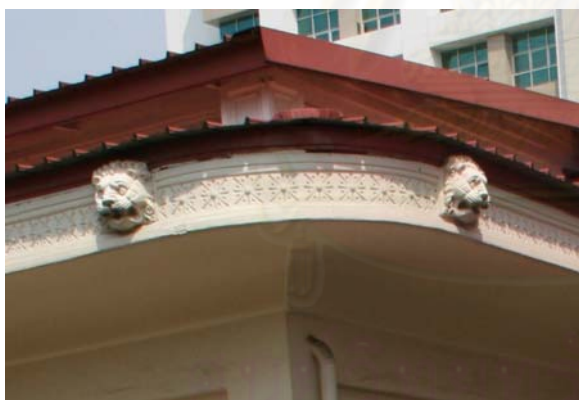
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

การประดับตกแต่งอาคาร

การประดับตกแต่งอาคารพระที่นั่งอุดมวนาภรณ์มีการผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรมหลายรูปแบบ อาทิเช่น รูปแบบอาร์ต แอนด์ คราฟ (Art and crafts) , อาร์ต นูโว (Art nouveau) , คลาสสิก (Classic style)

งานปูนปั้น

อาคารพระที่นั่งอุดมวนาภรณ์มีการประดับตกแต่งแตกต่างจากพระที่นั่งองค์อื่นๆด้วยปูนปั้นหน้าสิงโต และลวดลายบริเวณเชิงชายคอนกรีต ซึ่งได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมรูปแบบคลาสสิก

ภาพที่ 3-100 เชิงชายคอนกรีต : 2550
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-101 หัวสิงโตปูนปั้น (gargoyle) : 2550
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

งานเหล็กหล่อ

อาคารพระที่นั่งอุดมวนาภรณ์มีการนำงานเหล็กหล่อเข้ามาประดับตกแต่ง ซึ่งมีความแตกต่างจากพระที่นั่งองค์อื่นๆ โดยมีการประดับตกแต่งบริเวณราวลูกกรงบันไดหลัก และบริเวณบันไดเวียน งานเหล็กหล่อนี้ได้รับอิทธิพลของสถาปัตยกรรมรูปแบบอาร์ต นูโว (Art nouveau) และรูปแบบวิคตอเรียน (Victorian)

ภาพที่ 3-102 ราวลูกกรงบันไดใหญ่ : 2550

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-103 บันไดเวียนเหล็กหล่อ : 2550

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

งานเขียนสีกระจก

งานเขียนสีกระจกมีการใช้ประดับตกแต่งเพียงเฉพาะพระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ ซึ่งเป็นภาพลวดลายเถาดอกกุหลาบบนลูกฟ้ากระจกประติ โดยลวดลายนี้ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบอาร์ต นูโว (Art nouveau)

ภาพที่ 3-104 (ซ้าย) ประตูภายใน พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ : 2550

ภาพที่ 3-105 (บน) ลายเขียนสีกระจก

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

พื้น

พื้นภายในพระที่นั่งอุทุมมวารณานั้นมีบางส่วนมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างจากพื้นของพระที่นั่งองค์อื่น ซึ่งแบ่งออกเป็นสี่ส่วน คือ ส่วนพื้นชั้น 1 เป็นพื้นหินอ่อนแปดเหลี่ยมสีเขียวเทาสลับหินอ่อนสี่เหลี่ยมขนาดเล็กสี่เหลี่ยม (Carreaux d' octagones)⁶² เป็นลวดลายที่นิยมในประเทศอังกฤษ ช่วงศตวรรษที่ 18 เป็นลักษณะพื้นเช่นเดียวกับพื้นระเบียงของหมู่พระที่นั่งประธาน ส่วนพื้นชั้น 2 เป็นพื้นกระเบื้อง (Encaustic tile) เป็นชนิดและลวดลายเดียวกับกระเบื้องระเบียงทางเดินของพระที่นั่งพิมานปฐม พระราชวังสนามจันทร์⁶³ ส่วนพื้นระเบียงชั้น 1 เป็นพื้นกระเบื้องลายหินขัด และส่วนพื้นระเบียงชั้น 2 เป็นพื้นหินอ่อนสีเขียวเทา ปูแนวทแยงและลายขอบหินอ่อนสีเขียวด้วยกัน

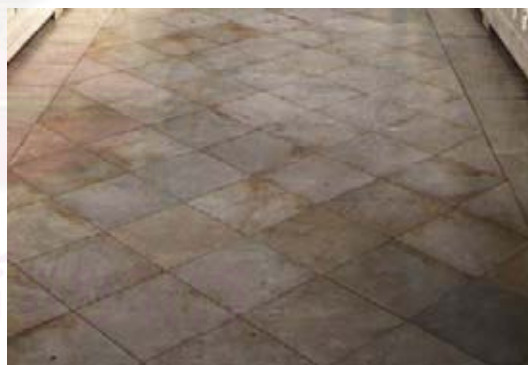
ภาพที่ 3-106 พื้นหินอ่อน ส่วนพื้นชั้น 1 : 2550
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-107 พื้นกระเบื้อง ส่วนพื้นชั้น 2 : 2550
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 3-108 พื้นกระเบื้องส่วนพื้นระเบียงชั้น 1 : 2553
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-109 พื้นหินอ่อนส่วนพื้นระเบียงชั้น 2 : 2553
ที่มา : ผู้วิจัย

⁶² Simon & Schuster, *The elements of style*, (China: Toppan Printing Co., Ltd, 1991c), p.153.

⁶³ พระราชวังสนามจันทร์. จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 และวาระครบ 100 ปี พระราชวังสนามจันทร์ (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2550), หน้า 23.

พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ถึงแม้ว่าได้รับการต่อเติมขึ้นจากอาคารคลังเก็บของ แต่ได้รับการประดับตกแต่งด้วยอิทธิพลของรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกเช่นเดียวกับพระที่นั่งองค์อื่นๆ อย่างปราณีตสวยงามไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพระที่นั่งประธานด้วยรายละเอียดต่างๆ ดังกล่าวมาข้างต้น ดังนั้นพระที่นั่งอุดมวนาภรณ์จึงเป็นอาคารอีกหลังหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านสถาปัตยกรรมของประเทศสยามในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

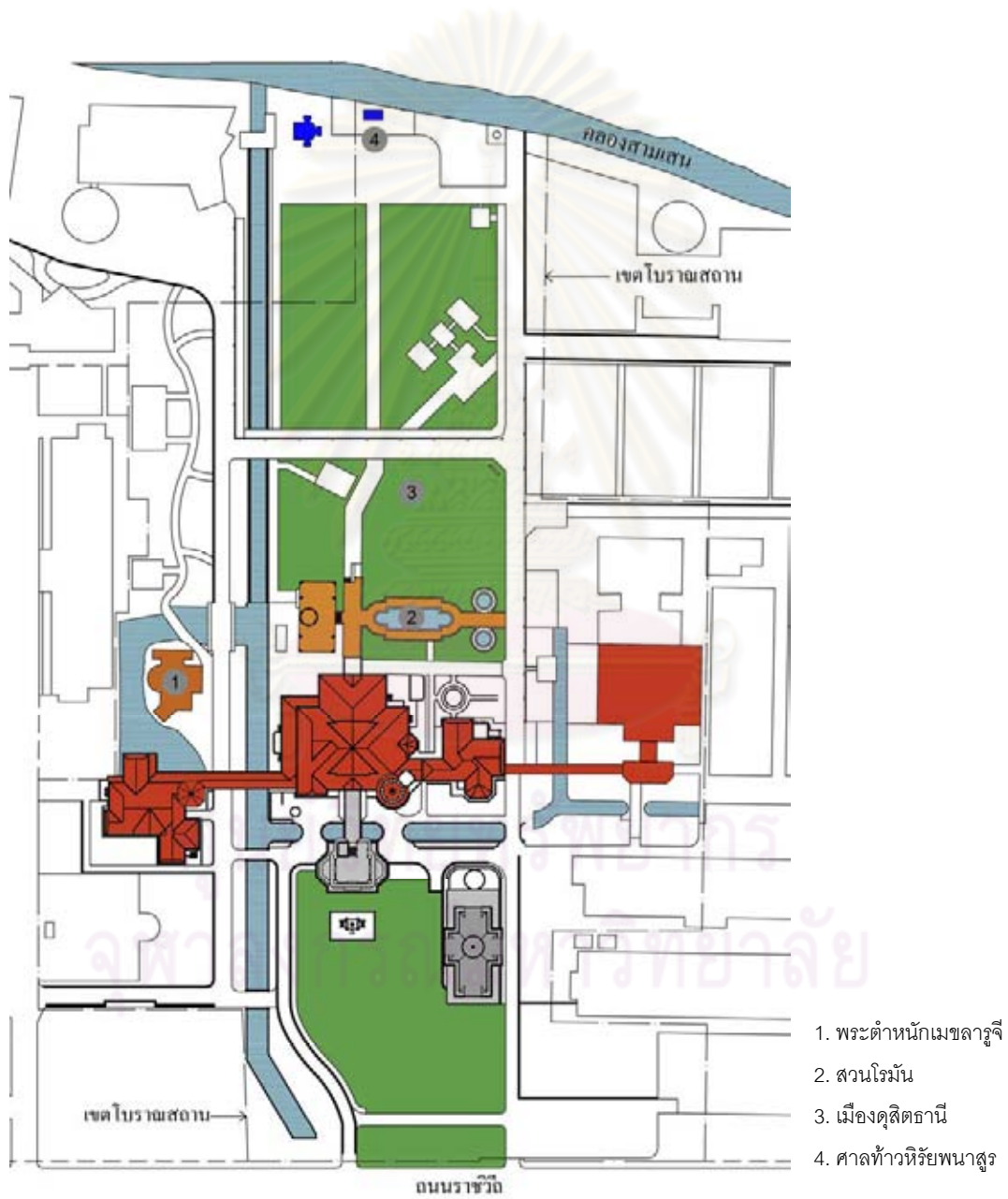
พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน พระที่นั่งพิมานจักรี พระที่นั่งศรีสุทธนิวาส พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ และอาคารรับรอง เป็นกลุ่มพระที่นั่งประธานของพระราชวังพญาไทที่สร้างขึ้นตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อเป็นที่ประทับของพระองค์และพระมเหสี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีส่วนร่วมในการออกแบบและวางผังพระที่นั่งต่างๆ และมีสถาปนิก วิศวกร พร้อมด้วยช่างฝีมือชาวตะวันตกที่มีฝีมือดีในช่วงสมัยนั้นเป็นผู้สนองตามพระราชประสงค์ในการก่อสร้างหมู่พระที่นั่ง ทำให้หมู่พระที่นั่งพระราชวังพญาไทมีรูปแบบสถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งได้รับอิทธิพลรูปแบบประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะ และลักษณะภูมิอากาศของประเทศสยาม หมู่พระที่นั่งจึงเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์พิเศษซึ่งเป็นคุณค่าที่มีความสำคัญอย่างมาก นอกจากหมู่พระที่นั่งที่มีคุณค่าแล้ว บริบทแวดล้อมหมู่พระที่นั่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้สร้างขึ้นนั้นก็เป็นส่วนประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญมากเช่นกัน ในการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทจึงควรศึกษาถึงคุณค่าของบริบทแวดล้อมดังกล่าวด้วย

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3.2 บริบทแวดล้อม

นอกจากหมู่พระที่นั่งทั้งห้าองค์และอาคารรับรองแล้ว พระราชวังพญาไทยังมีบริบทแวดล้อมโดยรอบหมู่พระที่นั่ง ซึ่งประกอบ ด้วยสถาปัตยกรรมและบริเวณพื้นที่ที่มีความสำคัญอย่างมากต่อประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไท โดยบางส่วนได้เกิดขึ้นก่อนและบางส่วนเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการก่อสร้างอาคารหมู่พระที่นั่งฯ ซึ่งบริบทแวดล้อมเหล่านี้เป็นส่วนประกอบสำคัญและอยู่เคียงคู่กับพระราชวังพญาไทตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งบริบทแวดล้อมที่ยังคงอยู่ ได้แก่ พระตำหนักเมขลารูจี สวนโรมัน ดุสิตธานี และศาลท้าวหิรัญพนาสูร ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละส่วน ดังนี้

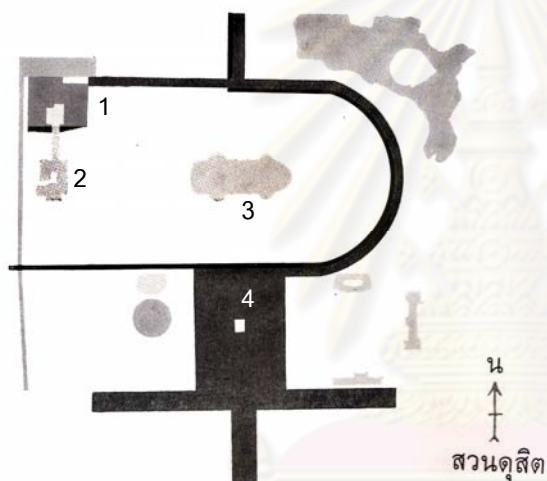

ภาพที่ 3-110 ผังบริเวณหมู่พระราชวังและบริบทแวดล้อม : 2542

ที่มา : ดัดแปลงภาพจากบริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

1. พระตำหนักเมฆลารูจี

เมื่อสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี พระพันปีหลวงเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะเสด็จพระราชดำเนินมาประทับ ณ วังพญาไทและย้ายดุสิตธานีมาด้วย พระองค์ทรงเสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรสถานที่ที่จะสร้างพระราชมณเฑียรสถานและบริเวณที่จะสร้างดุสิตธานีใหม่เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2462⁶⁴ หลังจากนั้นได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระตำหนักอุดมวนาภรณ์⁶⁵ จากบริเวณริมอ่างหยกในพระราชวังสวนดุสิตมายังวังพญาไทในบริเวณตอนกลาง ริมฝั่งตะวันตกของคลองพญาไท⁶⁶ ซึ่งได้ขุดเป็นสระน้ำ เรียกว่าอ่างหยกเช่นเดียวกับอ่างหยกในพระราชวังสวนดุสิต พระตำหนักอุดมวนาภรณ์นี้ประกอบด้วยเรือนไม้สักหลังเล็กสูง 2 ชั้น และเรือนไม้สัก 1 ชั้น หลังคามุงกระเบื้องดินเผา ภายในประกอบด้วยห้องพระบรรทม ห้องพระภุษา ห้องพระสมุด ห้องทรงพระอักษร ห้องสรงซึ่งเป็นสระสรงที่เปิดรับน้ำจากอ่างหยก และมีระเบียงชั้น 2 อยู่ด้านหน้าพระตำหนัก

- 1 : บริเวณที่ตั้งดุสิตธานี ซึ่งล้อมรอบพระที่นั่งอุดร
- 2 : พระที่นั่งอัมพรสถาน
- 3 : พระที่นั่งอนันตสมาคม
- 4 : พระบรมรูปทรงม้า

ภาพที่ 3-111 ผังพระราชวังสวนดุสิต
ที่มา : หนังสือดุสิตธานีเมืองประชาธิปไตย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁴ ประติสสิต, มีอะไรในอดีตเมื่อ 60 ปีก่อน, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเชชม), 2523, หน้า58.

⁶⁵ เป็นตำหนักที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น ซึ่งมีพิธีขึ้นตำหนักใหม่ ในวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2462 โดยจัดงานเลี้ยงที่ดุสิตธานี มีการแสดงลิเกถวาย(ประติสสิต, มีอะไรในอดีตเมื่อ 60 ปีก่อน, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเชชม), 2523, หน้า40.

⁶⁶ วรชาติ มีชูบท, สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า : พระราชฐานที่ประทับ, (กรุงเทพฯ: สโตร์ครีเอทีฟเฮ้าส์จำกัด), 2545, หน้า78.

หมายเลข ๒ คือ พระตำหนักอุดม
วนาภรณ์ ซึ่งอยู่ชิดริมอ่างหยก
(หมายเลข ๑)

ภาพที่ 3-112 ฝั่งบริเวณดุสิตธานี
แสดงตำแหน่งที่ตั้งพระตำหนักอุดม
วนาภรณ์

ที่มา : หนังสือดุสิตธานีเมืองประชาธิปไตย

ภาพที่ 3-113 พระตำหนักอุดมวนาภรณ์
มุมมองจากอำเภอบางไทร ของดุสิตธานี
ที่มา : หนังสือดุสิตธานีเมืองประชาธิปไตย

ในการโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระตำหนักครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร สถาปนิกกรมศิลปากรในขณะนั้น ทำการออกแบบตกแต่งพระตำหนัก และสร้างพลับพลาเสวย ห้องพักเครื่องขึ้นเพิ่มเติม ซึ่งเมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จพระองค์ทรงเสด็จประทับ ณ พระตำหนักอุดมวนาภรณ์เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2462*

* เป็นช่วงเวลาที่ย้าย พ.ศ. ในวันสงกรานต์

ภาพที่ 3-114 พระตำหนักอุดมวนาภรณ์
ปี พ.ศ.2467

ที่มา : หนังสือคู่มือสถานี่เมืองประจวบคีรีขันธ์

พระตำหนักอุดมวนาภรณ์เป็นเรือนไม้สักขนาดเล็ก ดังพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงเล่าไว้ในเรื่อง “เกิดวังปารุสก์” ว่า⁶⁷

“ทูลหม่อมหลวงประทับอยู่บนพระตำหนักอันเล็กนิดเดียวจนดูเหมือนเรือตุ๊กตา แต่มีพลับพลาริมคลองอันเป็นที่ทรงพระอักษรกับมีกระโจมอันเป็นที่เสวย”

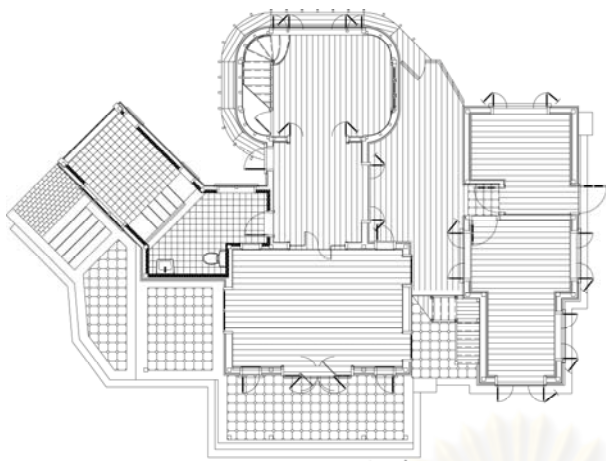
พระตำหนักอุดมวนาภรณ์ หรือพระตำหนักเมฆลารูจี มีรูปลักษณะสถาปัตยกรรมคล้ายกระท่อม (Cottage) หรือบ้านในแถบชนบทของประเทศยุโรป และเนื่องด้วยเมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ พระองค์ทรงศึกษาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษจึงสันนิษฐานได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปรานแบบบ้าน หรือกระท่อมลักษณะดังกล่าว ด้วยเหตุผลข้างต้นพระองค์จึงทรงใช้รูปแบบดังกล่าวมาใช้เป็นรูปแบบพระตำหนักอุดมวนาภรณ์ พระตำหนักไม้หลังน้อย ซึ่งทำให้เกิดเป็นอาคารที่มีรูปลักษณะที่มีความพิเศษเฉพาะตัวขึ้น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงงานการก่อสร้างหมู่พระที่นั่งองค์ใหม่ ณ พระตำหนักอุดมวนาภรณ์นี้นาน 18 เดือน จนหมู่พระที่นั่งก่อสร้างแล้วเสร็จ และทรงย้ายมาประทับ ณ พระที่นั่งพิมานจักรีเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2464 และได้ทรงใช้พระตำหนักอุดมวนาภรณ์เป็นที่ทรงพระเครื่องใหญ่⁶⁸ (ตัดผม) ต่อมาเมื่อหมู่พระที่นั่งทั้งหมดของพระราชวังพญาไทแล้วเสร็จ และมีพระราชประสงค์ให้พระที่นั่งด้านตะวันออกที่เชื่อมต่อกับพระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถานใช้นามว่าพระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนชื่อพระตำหนักเป็น “พระตำหนักเมฆลารูจี” และได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเรือนไม้ขึ้นอีก 2 หลังในบริเวณเดียวกันกับพระตำหนักเมฆลารูจี เพื่อให้เป็นพระตำหนักของฝ่ายใน และได้พระราชทานนามให้คล้องจองกับพระตำหนักเมฆลารูจีว่า อรวลีโสภา เมณะดาบังอร

⁶⁷ จุฑาทิพย์ อังคสิงห์, “ภาพเก่า เล่าอดีต พระราชวังพญาไท,” *ศิลปากร* 47,1(มกราคม – กุมภาพันธ์ 2547); 83.

⁶⁸ วรชาติ มีชูบท, *สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า : พระราชฐานที่ประทับ*, (กรุงเทพฯ: สโตร์ครีเอทีฟเฮ้าส์จำกัด), 2545, หน้า78.

ภาพที่ 3-115 ผังพื้นที่ชั้น 1 พระตำหนักเมขลารูจี : 2548

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-117 ภายนอก พระตำหนักเมขลารูจี : 2548

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-116 รูปด้าน พระตำหนักเมขลารูจี : 2548

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-118 ภายใน พระตำหนักเมขลารูจี : 2548

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

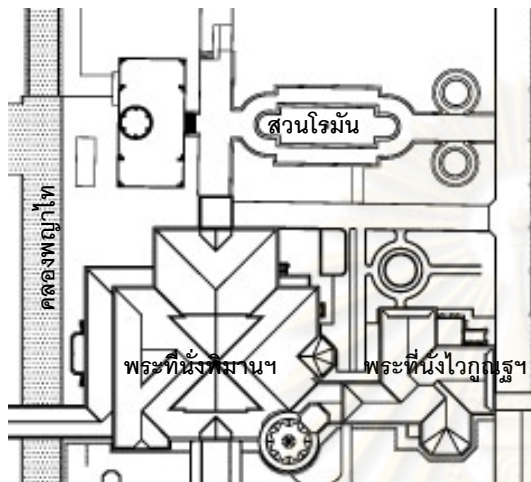
เมื่อพระราชวังพญาไทได้รับการปรับเปลี่ยนเป็นโรงแรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระตำหนักเหล่านี้ได้รับการปรับปรุงและทาสีใหม่⁶⁹ เพื่อใช้ในกิจการโรงแรม ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในบ้านเมืองซึ่งเป็นเหตุให้โฮเต็ลพญาไทปิดกิจการลง พระตำหนักต่างๆ จึงได้ถูกปล่อยให้เสียหาย จนกระทั่ง พ.ศ. 2495 พระตำหนักต่างๆ ได้ถูกรื้อถอนลงเหลือเพียงแค่พระตำหนักเมขลารูจีเพียงองค์เดียว⁷⁰ พระตำหนักเมขลารูจีนี้ยังได้รับการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่องเพราะเป็นอาคารสัญลักษณ์สำคัญที่โยงใยย้อนไปถึงอดีตของดุสิตธานี และพระราชวังพญาไทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

⁶⁹ “แปลงพระราชวังพญาไทเป็นโฮเต็ลให้กรมรถไฟเช่า (17 กันยายน พ.ศ.2468-26 กรกฎาคม พ.ศ.2469)”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๑.7 พ.5/2.

⁷⁰ วรชาติ มีชูบท, “พระราชวังพญาไท”, วารสารฐานสูตร ฉบับที่ 2 (เมษายน 2546): 33.

2. สวนโรมัน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสวนโรมันขึ้นในคราวเดียวกับการก่อสร้างหมู่พระที่นั่งฯ และสร้างแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2465 สวนมีพื้นที่ประมาณ 1 ไร่ อยู่บริเวณด้านทิศเหนือของพระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถานและพระที่นั่งพิมานจักรี ด้านทิศตะวันตกติดกับคลองพญาไท สวนโรมันได้รับการจัดวางผังอย่างสมมาตร (Symmetry) ซึ่งเป็นอิทธิพลของสถาปัตยกรรมรูปแบบคลาสสิก (Classic style) โดยมีแนวแกนกลางของสวนเป็นศาลากลางหลังคาโดม และสระน้ำพุ ซึ่งประดิษฐานพระวรุณอยู่ตรงกลางสระ

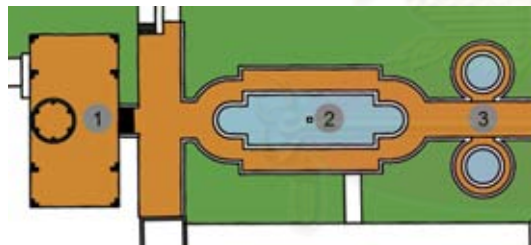

ภาพที่ 3-119 ผังบริเวณ สวนโรมัน : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-121 สวนโรมันและพระที่นั่งพิมานจักรี : 2469

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

1. ลานศาลา 2. สระน้ำพุ 3. สระน้ำ

ภาพที่ 3-120 ผังบริเวณ สวนโรมัน : 2543

ที่มา : ดัดแปลงภาพจาก บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์
อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 3-122 สวนโรมันและหมู่พระที่นั่ง : 2554

ที่มา : เสนีย์ ผืนเขียว

สวนโรมันประกอบด้วยลานศาลา สระน้ำพุ และสระน้ำวงกลม โดยลานศาลาเป็นลานยกระดับสูงประมาณ 1 เมตร มีบันไดทางขึ้นกระนาบด้วยตุ๊กตารูปแกะสลักลอยตัวรูปแบบคลาสสิก และบนลานศาลาประกอบด้วยศาลาผังวงกลม หลังคาโดม กระนาบด้วยศาลาผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาเปิดโล่ง ศาลาทั้งสามหลังได้รับการตกแต่งด้วยองค์ประกอบรูปแบบคลาสสิก ทั้งเสาแบบคอรินเธียน (Corinthian) คานพาด (entablature) และลวดลายภาพวาดลายเขียนสีในหลังคาโดมและด้านในคานพาด เนื่องด้วยสาเหตุข้างต้น สวนนี้จึงถูกเรียกว่า "สวนโรมัน"

ภาพที่ 3-123 ลานศาลา สวนโรมัน
ที่มา : ผู้วิจัย

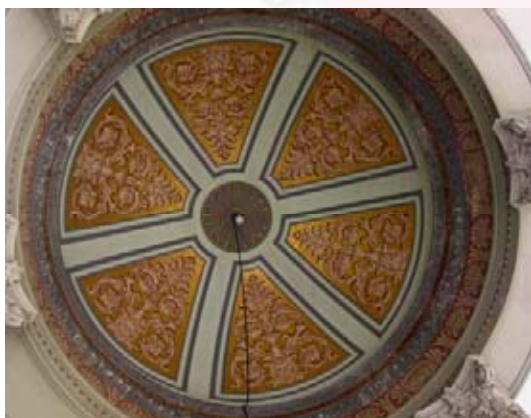
ภาพที่ 3-124 ตุ๊กตารูปแกะสลัก
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-125 ศาลากลมหลังคาโดม
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-126 ศาลาเหลี่ยมหลังคาโปร่ง
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-127 ภาพวาดลายเขียนสีในศาลากลม
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-128 ภาพวาดลายเขียนสีในศาลาเหลี่ยม
ที่มา : ผู้วิจัย

ถัดจากลานศาลาลงมาด้านทิศตะวันออกเป็นสระน้ำพุขนาดใหญ่รูปทรงเรขาคณิตแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้าและหัวท้ายเป็นรูปครึ่งวงกลม ซึ่งวางอยู่ในแนวแกนเดียวกับศาลากลาง และกลางสระน้ำพุประดิษฐานรูปหล่อ “พระวรุณ” หรือพระพิรุณ* เทวดาแห่งน้ำหรือฝน และเป็นเทวดาประจำทิศตะวันตก จากหนังสือคำอธิบายและอภิธานสำหรับประกอบเรื่องนารายณ์สิบปาง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว⁷¹ ได้อธิบายไว้ว่า

“วรุณ (ส.) – ในพระเวท พระวรุณเป็นเทวดาราชอันครอบงำทั่วไป, เป็นฟ้า, เป็นผู้สร้างและถนอมทั้งฟ้าและดิน; เป็นเจ้าแห่งเทวดาและมนุษย์, เป็นผู้รอบรู้หาที่สุดมิได้, เป็นที่นับถืออย่างเอกอุ. ต่อๆ มากลายเป็นหัวหน้าพวกอาทิตย์ (เทวดาลูกนางอิตติ), เป็นเจ้าแห่งน้ำทั้งหลาย, มีมังกรเป็นพาหนะ, มีปลา เป็นธง และเป็นโลกบาลประจำทิศตะวันตก”

พระวรุณหล่อด้วยทองแดงสูง 1.45 เมตร พระหัตถ์ซ้ายทรงเชือก (บ่วงบาศ) พระหัตถ์ขวาทรงสังข์ พระบาทขวาประทับอยู่บนตัวปลา พระบาทซ้ายประทับบนฐานหินอ่อนสี่เทาที่ประดับด้วยมังกร 2 ตัว พ่นน้ำไปทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก นอกจากนี้ถัดจากสระน้ำพุมาด้านทิศตะวันออกมีสระน้ำรูปวงกลมสำหรับปลูกบัว 2 สระ หนาอยู่ด้านข้างทางเดิน ก่อนถึงซุ้มประตูทางเข้าสวนโรมันนอกจากนี้สวนโรมันยังมีการตกแต่งด้วยต้นไม้และไม้พุ่มต่างๆ ล้อมรอบบริเวณลานศาลาและสระน้ำอีกด้วย สำหรับรูปหล่อของพระวรุณนี้ได้รับการออกแบบโดยสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสั่งทำมาจากเมืองฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2465 โดยนายคอร์ราโด เฟโรจี (Corrado Feroci) หรือศาสตราจารย์ซิลปี เฟโรจี เป็นผู้หล่อ รูปหล่อพระวรุณนี้จึงเป็นผลงานชิ้นแรกของนายเฟโรจีในประเทศไทย ก่อนที่จะเข้ามารับราชการในตำแหน่งช่างปั้นของกรมศิลปากรในปี พ.ศ. 2466

สวนโรมันในปัจจุบันยังคงปรากฏหลักฐานรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งอยู่อย่างครบถ้วนชัดเจน สวนโรมันเป็นตัวแทนสถาปัตยกรรมอีกชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการรับเอาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมและศิลปะรูปแบบตะวันตกเข้าประเทศไทยในช่วงกลางรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

* “วรุณ” เป็นคำสันสกฤต และ “พิรุณ” เป็นคำบาลี ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน แปลว่า “ฝน” ฉะนั้นพระวรุณหรือพระพิรุณ แปลว่า “เทวดาแห่งฝนหรือเทวดาแห่งน้ำ”

⁷¹ อำนาจ บาลี, “พระวรุณหรือพระพิรุณ”, ศิลปวัฒนธรรม 12,11 (กันยายน 2534): 129.

3. เมืองดุสิตธานี

ชาติตะวันตกที่มีอำนาจได้เริ่มเข้ามาคุกคามและรุกรานสยามประเทศตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และที่ความรุนแรงมากขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นเหตุผลให้สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเกิดมีพระบรมราชโองบายสร้างบ้านแปงเมืองเป็นอย่างฝรั่ง ทรงรับชาวต่างชาติเข้ามารับราชการในราชสำนักสยามเป็นจำนวนมาก ทรงรับเอาอิทธิพลด้านต่างๆ ของชาติตะวันตกมาปรับปรุงกิจการต่างๆ ของบ้านเมือง ให้เจริญก้าวหน้าทันสมัยในทุกวิถีทางเพื่อเปลี่ยนภาพลักษณ์จาก “บ้านป่าเมืองเถื่อน” เป็นชาติพัฒนาเทียบเท่าชาติตะวันตกอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อป้องกันการอ้างเข้าครอบครองประเทศสยามโดยไม่เป็นธรรม แต่สิ่งต่างๆ เหล่านั้นเป็นเพียงเปลือกที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้ป้องกันเอกราชของประเทศในเบื้องต้น จนล่วงเลยมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสานต่อพระราชโองบายต่างๆ ของสมเด็จพระราชบิดาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงระบบการปกครองซึ่งยังคงเป็นการปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชอยู่เช่นเดิม แต่พระองค์ทรงเห็นว่าการปกครองในลักษณะเช่นนี้เป็นการปกครองแบบ “ว่าตามเจ้า”⁷² เนื่องจากเมื่อพระองค์ทรงมีพระราชดำริหรือพระราชประสงค์ในสิ่งใดประการใด เพียงตรัสออกไปก็สำเร็จได้ดังพระราชประสงค์โดยไม่มีผู้ใดมีข้อขัดแย้งหรือมีความคิดแตกต่างใดๆ เพราะเนื่องด้วยพระองค์ทรงได้รับการศึกษาจากประเทศอังกฤษจึงทรงมีความรู้และความเข้าใจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นอย่างดี ซึ่งทำให้ทรงเห็นข้อแตกต่างของการปกครองในประเทศสยามได้อย่างชัดเจน พระองค์จึงทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชของประเทศไทยให้เป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยลักษณะเช่นเดียวกับชาติตะวันตก ดังนั้นพระองค์จึงทรงคิดค้นหาวิธีทางให้ประชาชนได้เข้าใจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนี้ให้ได้อย่างแท้จริง

แนวพระราชดำริบางประการได้เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่วันที่รายวันของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความว่า

27 เมษายน พ.ศ. 2461 เสด็จพระราชดำเนินไปยังจังหวัดเพชรบุรี ประทับ ณ

พระที่นั่งสรเพชรปราสาทในพระรามราชนิเวศน์

ฯลฯ

3 พฤษภาคม พ.ศ. 2461 เสด็จลงที่หาดทรายเวลาบ่าย ทรงเริ่มสร้างเมืองทราย

มีกำแพงและป้อม แล้วสร้างน้ำทะเล...

ในวันหลังๆ ก็เช่นเดียวกันเป็นส่วนใหญ่...⁷³

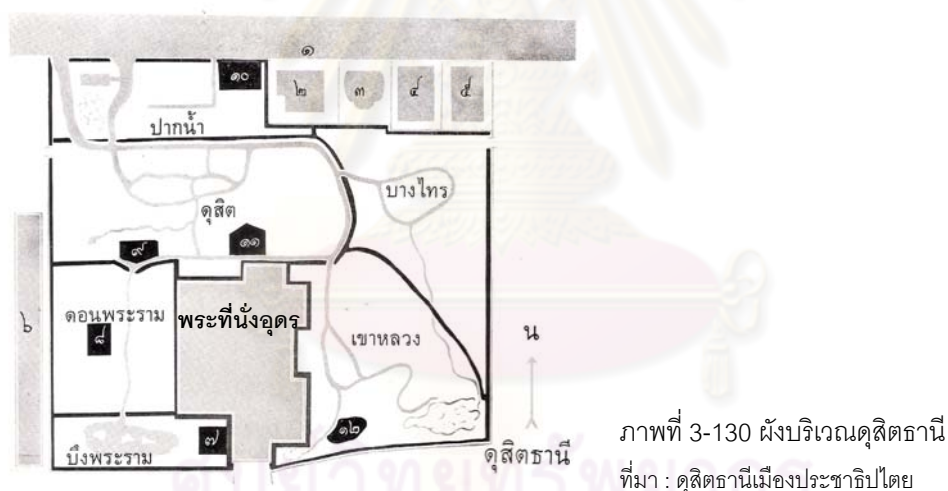
ฯลฯ

จนกระทั่งเสด็จพระราชดำเนินกลับถึงพระนครเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2461 ทรงเสด็จประทับ ณ พระที่นั่งอุดร ในพระราชวังสวนดุสิต และในวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2461 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองจำลอง

⁷² จมื่นอมรรตุนรักษา (แจ่ม สุนทรเวช), ดุสิตธานีเมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2513), หน้า อ.

⁷³ เรื่องเดิม, หน้า ค.

ขึ้นบริเวณข้างพระที่นั่งอุดร ซึ่งมีอาณาเขตพื้นที่ประมาณ 2.5 ไร่ และในวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2461 ได้พระราชทานนามเมืองจำลองนั้นว่า “เมืองดุสิตธานี”⁷⁴

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างเมืองดุสิตธานีโดยใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ พระองค์โปรดเกล้าฯ สร้างถนนและสะพานทางสัญจร รวมถึงจัดสร้างประปา ไฟฟ้าส่วนกลางเพื่ออำนวยความสะดวก สะดวกแก่สาธารณชน และทั้งหมดเหล่านี้ทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการบำรุงดูแลรักษาเพื่อให้เมือง

⁷⁴ ประติสสิต, มิอะไรในอดีต(เมื่อ 60 ปีก่อน). (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเซเชม, 2513), หน้า9.

ดุสิตธานีดำเนินต่อไปได้ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีพระราชเจตนารมณ์อย่างแรงกล้าในการสร้างเมืองดุสิตธานีนี้ขึ้นเพื่อให้เป็นการเริ่มต้นและได้เริ่มพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในสยามประเทศ ซึ่งทรงมีพระราชดำรัสในพระราชเจตนารมณ์เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2462 ในงานพระราชพิธีเปิดศาลารัฐบาลมณฑลดุสิตราชธานี⁷⁵ ไว้ว่า

“.....ถึงแม้เป็นธานีน้อยก็จริง การงานฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายนคราภิบาลก็ถ่ายแบบมาจากของเป็นจริงทั้งนั้น วิธีการที่ดำเนินเป็นไปนี้ เป็นการทดลองว่าจะเป็นประโยชน์ได้เพียงใดสำหรับธานีให้แน่ชัดเสียก่อน วิธีดำเนินการก็ได้เจริญรวดเร็ว ตลอดทั้งการงานในหน้าที่ฝ่ายรัฐบาลและนคราภิบาล ข้าราชการทั้งหลายก็ได้ตั้งใจอุทิศสำหรับพยายามทำกิจการในหน้าที่สมควรแก่ธานีที่เล็ก การก็เจริญขึ้นทุกอย่าง

การงานที่จะเจริญขึ้นได้โดยรวดเร็ว ก็ต้องอาศัยข้าราชการและฝ่ายนคราภิบาลตลอดทั้งข้าแผ่นดินพร้อมใจกันช่วยกระทำการงานในหน้าที่ที่ควรกระทำให้เป็นผลสำเร็จ ในไม่ช้าธานีของเราก็เจริญขึ้นอีกเป็นอันมาก **วิธีการดำเนินการในธานีเล็กๆ ของเราเป็นเช่นไร ก็ตั้งใจไว้ว่าจะให้ประเทศสยามได้ทำเช่นเดียวกัน** แต่จะให้เป็นการสำเร็จรวดเร็วทันใจดังธานีเล็กนี้ก็ยังไม่ทำไปทีเดียวไม่ได้ โดยมีอุปสรรคบางอย่าง เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอให้ข้าราชการทั้งหลายตลอดจนทวยนาครจงตั้งใจกระทำกิจการของตนตามหน้าที่ให้สมกับธานี ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นวันนี้ ในไม่ช้าจะได้แลเห็นผลของประเทศสยามว่าจะเจริญไปได้เพียงไร....”⁷⁶

พระราชดำรัสดังกล่าวข้างต้นเป็นวัตถุประสงค์สำคัญในการสร้างเมืองดุสิตธานีเพื่อให้เหล่าทวยนาครทั้งหลายได้ทดลองวิธีการของการปกครองแนวทางใหม่และให้รู้จักการปกครองตัวเองเพื่อเป็นรากฐานที่มั่นคงในการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของประเทศสยาม

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁵ ประติสสิต, มื้ออะไรในอดีต(เมื่อ 60 ปีก่อน)(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเซซม, 2513), หน้า45.

⁷⁶ ดุสิตสมัยฉบับ 112 (10 กรกฎาคม พ.ศ.2562) อ้างถึงใน ประติสสิต, 2523:9.

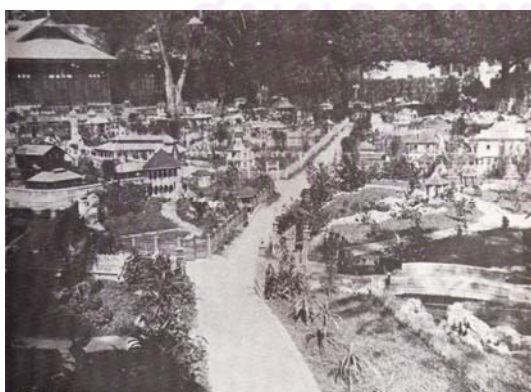
ลักษณะเมืองคูสิตธานี

เมืองคูสิตธานีได้มีการจัดแบ่งเขตพื้นที่เป็น 6 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอคูสิต อำเภอปากน้ำ อำเภอคอนพระราม อำเภอเขาหลวง อำเภอบางไทร และอำเภอบึงพระราม แล้วยังมีการแบ่งย่อยเป็นตำบลด้วย และมีการตัดถนนทางสัญจรไว้อย่างทั่วถึงทั้งเมืองคูสิตธานี มีการขุดคูคลองและสร้างสะพานไว้อย่างสวยงาม สำหรับอีกส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่สำหรับสร้างอาคารบ้านเรือนที่มีขนาดเล็กโดยย่นส่วนเล็กลง 1 ใน 20 ของอาคารจริง นอกจากย่นส่วนของอาคารแล้วทำการย่ออัตราส่วนของเวลาเป็น 1 ใน 12 นั่นคือ 1 ปี ของเมืองคูสิตธานีเท่ากับ 1 เดือนของความเป็นจริง การปลูกสร้างอาคารของเหล่าทวยนาครเมืองคูสิตธานีนั้น ผู้ปลูกจะต้องยื่นเรื่องขอซื้อที่ดินสำหรับปลูกสร้างอาคารแต่ละหลัง ซึ่งมีขนาด 1-3 ตารางวา เมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตให้เป็นเจ้าของที่ดินแล้วต้องทำการเสนอแบบแปลนอาคารให้เจ้าหน้าที่โยธาธิการพิจารณา ก่อน และเมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงทำการสร้างอาคารขึ้นได้ สำหรับผู้ที่ไม่สามารถเป็นเจ้าของที่ดินก็จะมีห้องแถวของพระคลังข้างที่ที่สามารถเช่าได้ โดยอาคารทุกหลังจะมีน้ำประปาและไฟฟ้าให้บริการ ซึ่งจะมีพนักงานชาวที่คอยดูแลตรวจตราซ่อมแซมอยู่เสมอ

อาคารบ้านเรือนกว่า 200 หลังในเมืองคูสิตธานีล้วนมีความสวยงาม เนื่องจากส่วนใหญ่ทำด้วยไม้สักด้วยฝีมืออันวิจิตรบรรจง มีการตกแต่งด้วยลวดลาย ผงัง ประติมากรรมและหน้าต่างทาสีสวยงามดงาม บ้างเปิดปิดได้คล้ายอาคารของจริง หลังคาทาสีแดง บ้างก็เขาร่องเพื่อให้ดูเป็นกระเบื้องมุงหลังคาคล้ายของจริง และต้องติดไฟฟ้าไว้ภายในอาคารอย่างน้อย 1 ดวงทุกหลัง เพราะยามค่ำคืนเมืองคูสิตธานีจะมีการเปิดไฟสว่างไสวงดงามอยู่เสมอ และในเมืองคูสิตธานีอาคารส่วนมากทำเป็นอาคาร 2 ชั้น มีความสูงเฉลี่ย 30-75 เซนติเมตร ยกเว้นอาคารบางประเภท อาทิเช่น เสาชิงช้าสูง 1 เมตร ดอนเจดีย์สูง 2 เมตร ประภาคารสูง 4 เมตร เป็นต้น อาคารต่างๆในเมืองคูสิตธานีสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ ปราสาทราชวัง วัดวาอาราม โรงพยาบาล อาคารสาธารณะและส่วนราชการ ซึ่งอาจเรียกรวมๆ ได้ว่า “ของหลวง” ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ให้สร้างขึ้นเพื่อให้เมืองคูสิตธานีมีองค์ประกอบสมบูรณ์และงดงาม

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ อาคารบ้านเรือนและร้านค้าพาณิชย์ของเหล่าทวยนาคร เรียกรวมๆ ได้ว่า “ของราษฎร” ซึ่งที่ดินจะมีโฉนดระบุนามเจ้าของ อาคารมีรั้วรอบขอบชิดและมีเลขที่กำกับไว้ทุกหลัง

ภาพที่ 3-131 เมืองคูสิตธานี
ที่มา : หนังสือคูสิตธานีเมืองประชาธิปไตย

ภาพที่ 3-132 ถนนและคลองภายในเมืองคูสิตธานี
ที่มา : หนังสือคูสิตธานีเมืองประชาธิปไตย

ภาพที่ 3-133 วัชรพยาบาล ที่อำเภอบางไทร
(ตัวอย่างอาคารกลุ่มที่ 1)

ที่มา : หนังสือคู่มือคู่มือเมืองประชาธิปไตย

ภาพที่ 3-134 บ้านคนบดี ที่อำเภอปากน้ำ
(ตัวอย่างอาคารกลุ่มที่ 2)

ที่มา : หนังสือคู่มือคู่มือเมืองประชาธิปไตย

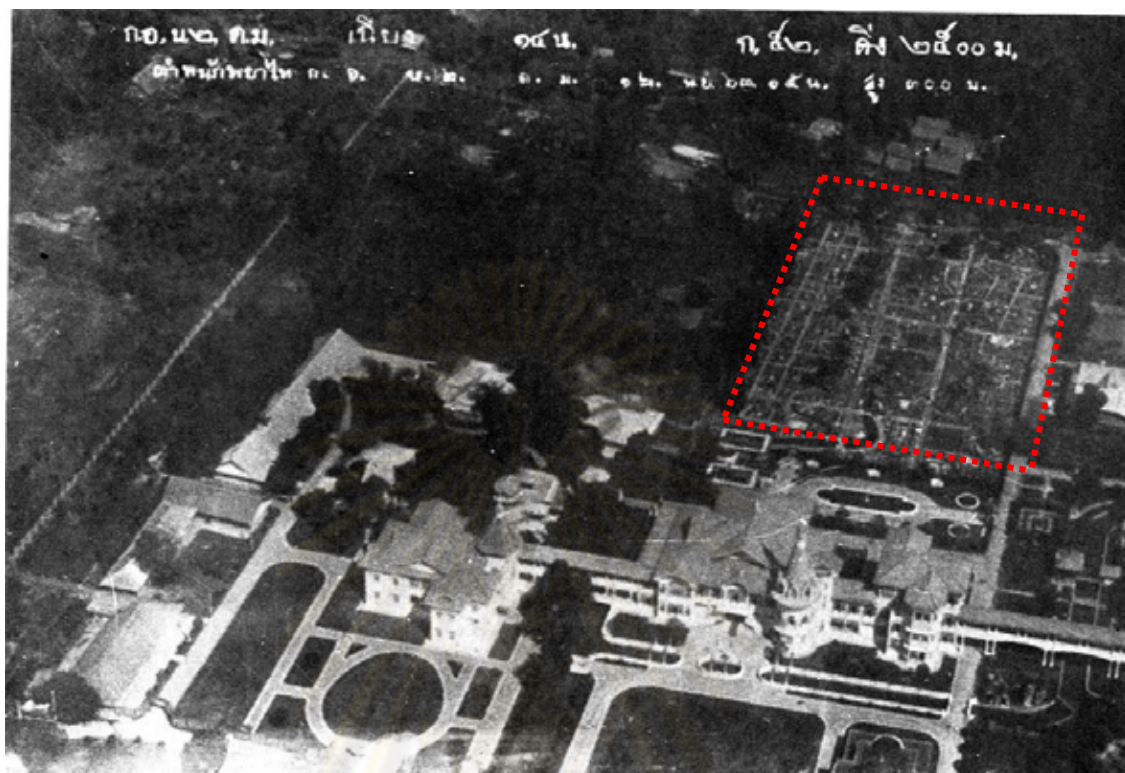
ภาพที่ 3-135 เรือนมหรณ์ หรือบ้านไกรฤกษ์ : 2553
เป็นอาคารกลุ่มที่ 2 ที่หลงเหลือมาถึง
ปัจจุบัน

ที่มา : ผู้วิจัย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มักเสด็จลงเมืองดุสิตธานีภายหลังจากเสร็จสิ้นพระราชกรณียกิจงานราชการอื่นๆ เพื่อเยี่ยมชมและดำเนินกิจการงานต่างๆ ของเมืองดุสิตธานี เช่น การเฉลิมฉลองชัยชนะของสยามประเทศในสงครามโลกครั้งที่ 1 การเลือกตั้งนคราภิบาล เป็นต้น เมืองดุสิตธานีจึงมักเปิดไฟฟาสว่างไสวงดงามในยามค่ำคืนอยู่เสมอ

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปรพระราชฐานมาประทับ ณ วังปญาไทเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2462 พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองดุสิตธานีจากพระราชวังสวนดุสิตมา ณ พระราชวังปญาไทด้วย ซึ่งได้ประกอบพิธีฝังหลักเมืองใหม่เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2462 เนื่องจากเมืองดุสิตธานีในพระราชวังสวนดุสิตมีความหนาแน่นมากจนไม่สามารถปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนเพิ่มเติมได้อีก แต่พระราชวังปญาไทมีอาณาเขตพื้นที่ประมาณ 5 ไร่ ซึ่งสามารถทำให้สามารถขยายเมือง และมีทวยนาครของเมืองเพิ่มมากขึ้นได้ พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริให้ข้าราชการภายนอกพระราชสำนักได้เข้ามาช่วยเป็นทวย

นาครของเมืองดุสิตธานีด้วย และการย้ายเมืองดุสิตธานีในครั้งนี้ได้โปรดเกล้าฯ ให้ใช้ธรรมเนียมการปกครอง ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ เหมือนเช่นที่เคยปฏิบัติในเมืองดุสิตธานีในพระราชวังสวนดุสิต

ภาพที่ 3-136 ภาพถ่ายทางอากาศ เมืองดุสิตธานี : 12 พ.ย. 2463

ที่มา : หนังสือดุสิตธานีเมืองประชาธิปไตย

เมืองดุสิตธานีกำลังก้าวหน้าขึ้นอย่างต่อเนื่องและแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการปกครองแบบประชาธิปไตยอีกก้าวหนึ่งของประเทศสยาม แต่แล้วก็ต้องยุติบทบาทนั้นลงเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตใน พ.ศ. 2468 เมืองดุสิตธานีไม่ได้รับการสืบสานต่อ อาคารบ้านเรือนต่างๆ จึงถูกรื้อถอน ขนย้ายออกไป บริเวณซึ่งเคยสวยงามด้วยแสงไฟอันงดงามกลับเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่า และเมื่อถึงรัชสมัยต่อมาพระราชวังพญาไทได้ถูกปรับให้เป็นโรงแรมดังพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นที่ทั้งหมดบริเวณเมืองดุสิตธานีจึงถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นสวนสำหรับรับรองแขกของโรงแรม ด้วยเหตุนี้ปัจจุบันดุสิตธานีจึงเหลือเพียงชื่อ และอาคารเพียงบางหลังที่ยังได้รับการดูแลเป็นอย่างดี อาทิเช่น เรือนมหรหิธร หรือบ้านไกรฤกษ์ เจ้าของเดิมคือ เจ้าพระยามหิธร (ลออ ไกรฤกษ์) (ดูภาพที่ 3-135) ซึ่งภายหลังได้รับการดูแลโดยมูลนิธิท่านผู้หญิงดุขงฎี มาลากุล ณ อยุธยา ต่อมาเมื่อ ปีพ.ศ. 2540 ได้ส่งมอบให้แก่ชมรมคนรักวังดูแล และในปัจจุบันได้ทำการจัดแสดงให้ผู้คนเข้าชมและศึกษาความรู้ ณ พระที่นั่งพิมานจักรี

4. ศาลท้าวหิรัญพนาสูร

“ท้าวหิรัญพนาสูร” เชื่อกันว่าเป็นอสูรผู้มีสัมมาทิษฐิและสัมมาปฏิบัติ ที่คุ้มครองปกป้องภยันตรายให้กับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เมื่อคราวเสด็จประพาสมณฑลพายัพ ในปี พ.ศ.2449 ในการเดินทางครั้งนั้นผู้ตามเสด็จพากันกลัวว่าจะเกิดภยันตรายต่างๆ จึงทรงพระกรุณาตำรัสชี้แจงเพื่อให้คลายกังวลว่า

“...ธรรมดาเจ้าใหญ่นายโตจะเสด็จแห่งใดๆก็ดี คงจะมีทั้งเทวดาและปีศาจ ฤาษีสรรค์อันเป็นสัมมาทิษฐิคอยติดตามป้องกันภยันตรายทั้งปวง มิให้มากล้ำกรายพระองค์และบริพารผู้โดยเสด็จได้ ถึงในการเสด็จครั้งนี้ก็มีเหมือนกันอย่าให้มีผู้หนึ่งผู้ใดมีความวิตกไปเลย...”

และหลังจากนั้นก็มีผู้ตามเสด็จผู้หนึ่งได้ฝันเห็นอสูรตนหนึ่ง ดังความว่า

“ฝันเห็นชายผู้ ๑ รูปร่างล่ำสันใหญ่โต ได้บอกกับผู้ฝันนั้นว่า ตนชื่อหิรัญย์ เป็นอสูรชาวป่า เป็นผู้ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ ในครั้งนี้จะตามเสด็จพระราชดำเนินไปในกระบวนเพื่อคอยดูแลระวังมิให้ภยันตรายทั้งปวงอันจะพึงบังเกิด มีขึ้นได้ในระยะทางกลางป่านั้นมากล้ำกรายพระองค์ ฤาษาบิพารได้”⁷⁷

เมื่อพระองค์ทรงทราบความเช่นนั้น จึงมีพระราชดำรัสสั่งให้จัดอุปเตียนและเครื่องโภชนาหารไปเสนาในป่าริมพลับพลา และเวลาเสวยค่ำทุกวัน ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งพระกระยาหารของพระองค์ไปตั้งเช่นเสมอ และในการเสด็จพระราชดำเนินเสียบมณฑลพายัพเป็นเวลา 93 วันครั้งนั้นไม่มีผู้ใดที่ตามเสด็จเจ็บป่วยหรือประสบภยันตรายร้ายแรงตลอดการเดินทางเลยแม้แต่คนเดียว

ต่อมาเมื่อพระองค์เสด็จถึงถวัลย์ราชสมบัติในปีพ.ศ. 2454 แล้วทรงคำนึงถึงหิรัญพนาสูร จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ช่างปั้นและหล่อรูปหิรัญพนาสูรขึ้นด้วยทองสัมฤทธิ์ มีฐานเทริดอย่างไทยโบราณ และไม่ทำเป็นเครื่องประดับยศ พระราชทานนามใหม่ว่า “ท้าวหิรัญพนาสูร”⁷⁸ ด้วยความสูง 25 เซนติเมตร จำนวน 4 องค์ และต่อมาในปีพ.ศ.2465 เมื่อพระราชวังพญาไทดำเนินการก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปท้าวหิรัญพนาสูรขนาดใหญ่เท่าคนจริงไปประดิษฐาน ณ ศาลริมคลองสามเสนตอนท้ายของพระราชวัง ต่อเนื่องกับเมืองดุสิตธานี และมีพระราชพิธีบวงสรวงขอเชิญท้าวหิรัญพนาสูรเข้าสิงสถิตย์ในรูปทองสัมฤทธิ์เพื่อเป็นเทพารักษ์ประจำพระราชวังพญาไทสืบต่อไป

⁷⁷ “ประกาศเรื่องท้าวหิรัญพนาสูร(10 เมษายน ร.ศ.128 พ.ศ.2454-16 สิงหาคม พ.ศ.2465)”, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 ๖2/3 อ้างถึงใน วรชาติ มีชูบท, 2552:52.

⁷⁸ ประณีการ์ ต้นประเสริฐ, พระราชวังพญาไทในวันวานห้าแผ่นดิน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2553), หน้า92.

ในการหล่อรูปท้าวหิรัญพนาสูรครั้งนี้ โปรดเกล้าฯ ให้นำตาบ พรพยัคฆ์ มหาเด็กรับใช้เป็นต้นแบบในการปั้นรูป⁷⁹ โดยรูปองค์ท้าวหิรัญสูง 210 เซนติเมตร ระยะจากศอกซ้ายไปศอกขวา 86 เซนติเมตร ฐานสูง 22 เซนติเมตร ฐานกว้าง 53X53 เซนติเมตร มือขวาถือไม้เท้าประดับยศสูง 182 เซนติเมตร⁸⁰ โดยพระเทพภจนา(สิน ปฎิมาประกร) ข้าราชการกรมศิลปากรเป็นผู้ปั้นหุ่น นายมาริโอ กาเลตตี (Mario Galetti) เป็นผู้ทำการหล่อเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2465 นายคลุเซอร์เป็นผู้รับเหมาก่อสร้างศาล และได้โปรดเกล้าฯ ให้พิธีตั้งแผ่นทองแดงที่ฐานบุษบกศาลท้าวหิรัญพนาสูร จารึกข้อความว่า “พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อวันเสาร์ที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2465 เวลา 5 นาฬิกา กับ 9 นาที 41 วินาที หลังเที่ยง” ในวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2466^{*}

ภาพที่ 3-137 ท้าวหิรัญพนาสูร

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3-138 (ซ้าย) ศาลท้าวหิรัญพนาสูร

ที่มา : ผู้วิจัย

ท้าวหิรัญพนาสูรเป็นเทพารักษ์ประจำพระราชวังพญาไทมาจนถึงปัจจุบัน โดยปกติผู้เข้าชมพระราชวังพญาไทมักมาไหว้สักการะบูชาท้าวหิรัญพนาสูรเสมอ และนอกจากนั้นยังมีผู้ป่วยที่เข้ามาใช้บริการรักษาของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้ามากราบไหว้สักการะบูชา เนื่องด้วยมีความเชื่อและความศรัทธาในท้าวหิรัญพนาสูรว่าจะคุ้มครองให้หายจากอาการบาดเจ็บต่างๆได้ ดังนั้นศาลท้าวหิรัญพนาสูรจึงมีผู้คนสักการะบูชาและได้รับการดูแลรักษาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน

⁷⁹ พระราชวังพญาไท วันวานและวันนี้ (กรุงเทพฯ: หจก.จี.เอส.เอ็ม เทรดิง, 2523), หน้า95.

⁸⁰ กรมการ ต้นประเสริฐ, พระราชวังพญาไทในวันวานห้าแผ่นดิน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2553), หน้า95.

* เป็นวันสมโภชพระที่นั่งจันทรทิพโยธาสด พระที่นั่งอาคารเรือนไทย

บริบทแวดล้อมเหล่านี้เป็นสิ่งปลูกสร้าง(ยกเว้นดุสิตธานีที่เหลือเพียงบริเวณพื้นที่) ที่หลงเหลืออยู่จากอดีต ซึ่งนับว่ามีความสำคัญไม่ได้ยิ่งหย่อนไปกว่าห่มพระที่นั่งของพระราชวังพญาไทเท่าใดนัก เนื่องจากเป็นสิ่งปลูกสร้างที่ได้รับการสร้างขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสิ้น รวมถึงเป็นสิ่งปลูกสร้างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกำหนดตำแหน่งที่ตั้งเพื่อสนองพระราชประสงค์ในการใช้งานด้วยพระองค์เอง ดังนั้นบริบทแวดล้อมเหล่านี้จึงเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ช่วยส่งเสริมคุณค่าของพระราชวังพญาไทให้สมบูรณ์ครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

3.4 ประวัติการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไท

การบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทในปี พ.ศ. 2540 เป็นไปตามโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท ซึ่งเริ่มขึ้นโดยชมรมคนรักวัง ซึ่งมีบริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด เป็นบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาโครงการ และบริษัท แซฟ้า จำกัด เป็นบริษัทผู้รับเหมาโครงการ โดยการดำเนินการทุกขั้นตอนจะมีความระมัดระวังโครงการซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายฝ่ายเข้ามาร่วมพิจารณาและตรวจสอบทุกขั้นตอนตลอดการดำเนินงาน จึงทำให้การอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในครั้งนี้มีการบันทึกเอกสาร หลักฐานการดำเนินการไว้อย่างละเอียด เพื่อเป็นหลักฐานที่สำคัญสำหรับประกอบการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในอนาคต เนื่องจากในการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทก่อนหน้านี้ไม่ปรากฏหลักฐานเอกสารการบูรณะซ่อมแซมอาคารไว้เลย เนื่องจากการบูรณะซ่อมแซม แก้ไข เพิ่มเติมอาคารภายในของแต่ละหน่วยงาน แต่ถึงอย่างไรก็พอที่จะสรุปภาพรวมการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทไว้ได้บ้าง ดังนี้ (เฉพาะอาคารกรณีศึกษา)

1) พระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถาน พระที่นั่งพิมานจักรี พระที่นั่งศรีสุทธนิवास

- หลังคาหลัก : บูรณะซ่อมแซมในปี พ.ศ. 2540 เป็นครั้งที่ 4 ซึ่งสันนิษฐานได้จากการสำรวจพบวัสดุคุมหลังคา 3 ชนิดในท้องใต้หลังคา แต่ไม่ปรากฏข้อมูลว่าเป็นปี พ.ศ.ใด และดำเนินการโดยผู้ใด
- หลังคาหอคอยทั้ง 2 พระที่นั่ง: บูรณะซ่อมแซมในปี พ.ศ. 2540 เป็นครั้งแรก
- ส่วนอื่นๆ ของอาคาร : ไม่มีข้อมูลการบูรณะซ่อมแซม

2) พระที่นั่งเทวราชสภารมย์

สันนิษฐานว่ามีการบูรณะซ่อมแซมมาแล้วอย่างน้อย 2 ครั้งคือ ช่วงก่อน พ.ศ.2524 และ พ.ศ. 2533 เนื่องจากปี พ.ศ. 2533 เป็นปีที่จัดพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปประจำพระราชวังพญาไท องค์พระมหานาคชินวรวรานุสรณ์มงกุฎราช

ช่วงก่อน พ.ศ. 2524 มีการบูรณะซ่อมแซม ได้แก่

- พื้น : พื้นไม้เดิมภายในอาคารเปลี่ยนมาเป็นพื้นหินอ่อน
- หลังคา : มีการใช้กระเบื้องลอนคู่สีแดงคลุมทับส่วนหลังคาตาดฟ้าเดิม รวมทั้งใช้แผ่นสังกะสีทาสีแดงตาดทับหลังคาคั้งประทุนและโดมกลม
- ผืนและปูนปั้น : มีการทาสีฟ้าและเหลือง (Mustard) เป็นหลัก
- ชูตประตูไม้ หน้าต่างไม้ : มีการทาสี ได้แก่ ไม้งกบประตู หน้าต่าง มีการทาสีเขียวแก่ บานประตูทาสีเขียวอมเทา ส่วนลูกฟักกระจกในช่วงการซ่อมบูรณะครั้งนี้ไม่ปรากฏเป็นกระจกสีแล้ว

ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2533 มีการบูรณะซ่อมแซม ได้แก่

- หลังคา : มีการรื้อหลังคากระเบื้องลอนคู่ และสังกะสีออกทั้งหมด และสันนิษฐานว่าได้มีการทำชั้นกันซึมให้กับหลังคาตาดฟ้าแทน
- ผนังภายใน และภายนอก : มีการทาสีเดิมด้วยสีชมพูอ่อน และสีขาวทั้งหมด
- ซุคประตูไม้ หน้าต่างไม้ : มีการลอกสีเดิมออกจนถึงเนื้อไม้ ส่วนวงกบทาใหม่ด้วยสีเขียว ส่วนบานกรอบทาใหม่ด้วยสีขาว
- ซุคภาพลายเขียนสี : มีการซ่อมภาพลายเขียนสีตกแต่งหน้าบันภายในอาคารที่ชำรุด

3) พระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ ไม่มีข้อมูลการบูรณะซ่อมแซม

4) อาคารรับรอง ไม่มีข้อมูลการบูรณะซ่อมแซม

การเปลี่ยนแปลงหรือการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทก่อนปี พ.ศ. 2540 นั้นเป็นการบูรณะซ่อมแซมเพื่อตอบสนองของความต้องการใช้งานของแต่ละหน่วยงานหรือเพื่อแก้ไขความเสียหายที่เกิดขึ้นกับหมู่พระที่นั่งเป็นกรณีๆ ไปเท่านั้น จึงทำให้การเปลี่ยนแปลงหรือการบูรณะซ่อมแซมอาคารหมู่พระที่นั่งไม่ได้คำนึงถึงคุณค่าหรือความสำคัญใดๆ ของอาคารแต่เป็นไปตามความสะดวกของผู้ดำเนินการ แต่สำหรับในการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทในปี พ.ศ. 2540 นี้ ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการ ซึ่งเป็นผู้กำหนดหลักการสำหรับการอนุรักษ์ และควบคุมวิธีและขั้นตอนการอนุรักษ์ของบริษัทสถาปนิกอนุรักษ์และบริษัทผู้รับเหมาตลอดการดำเนินการอย่างเป็นระบบ สำหรับการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทในครั้งนี้มีการบันทึกข้อมูลการอนุรักษ์ทุกขั้นตอนไว้อย่างละเอียดซึ่งจะเป็นหลักฐานประวัติการซ่อมแซมอาคารสำหรับการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทในครั้งต่อไป และสำหรับรายละเอียดการบูรณะซ่อมแซมที่ได้ดำเนินการในครั้งนี้จะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

ศูนย์วิทยพัทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การอนุรักษ์พระราชวังพญาไท

พระราชวังพญาไทได้ก้าวผ่านกาลเวลามายาวนานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2463 จากวังพญาไทที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชมณเฑียรสถานขึ้นใหม่และสถาปนาเป็นพระราชวังพญาไท จนในรัชสมัยต่อมาได้รับการปรับเปลี่ยนเป็นโรงแรม โรงพยาบาล และสถานที่ทำการของหน่วยงานราชการอีกหลายหน่วยงาน และแม้ว่ากรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนพระราชวังพญาไทเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2522 แต่พระราชวังพญาไทได้รับความเสียหายอย่างมากจากการใช้งานมาอย่างต่อเนื่องโดยขาดการดูแลรักษาที่ดีเพียงพอ ด้วยเหตุนี้โครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทได้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2540

ในโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการของโครงการขึ้นมา โดยส่วนหนึ่งของคณะกรรมการของโครงการเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์ และอีกส่วนหนึ่งเป็นตัวแทนเจ้าของพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยคณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการ คณะอนุกรรมการฝ่ายโบราณสถาน คณะอนุกรรมการฝ่ายพิพิธภัณฑสถาน เจ้าหน้าที่ยกกรมศิลปากร^{**} เจ้าหน้าที่กรมยุทธโยธจากองทัพบก และเจ้าหน้าที่มูลนิธิอนุรักษ์พระราชวังพญาไท โดยมีหน้าที่ตั้งแต่การพิจารณาคัดเลือกบริษัทสถาปนิกอนุรักษ์ และบริษัทผู้รับเหมาที่มีความเหมาะสมและมีประสบการณ์ในด้านการอนุรักษ์ และมีหน้าที่พิจารณาความเห็นชอบในทุกรายละเอียดของขั้นตอนการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทที่บริษัทสถาปนิกอนุรักษ์นำเสนอ ก่อนนำไปดำเนินการอนุรักษ์เพื่อให้การอนุรักษ์ในครั้งนี้สามารถรักษาคคุณค่าของพระราชวังพญาไทไว้ให้ได้มากที่สุด

ขั้นตอนของการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทเริ่มต้นจากการเก็บข้อมูลอาคารอย่างละเอียดจากการสำรวจสภาพอาคารและการค้นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แล้วจึงทำการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นและศึกษาคคุณค่าของอาคาร จากนั้นนำผลการวิเคราะห์และศึกษามาเลือกและพิจารณาวิธีการอนุรักษ์ที่มีความเหมาะสมมากที่สุดให้คณะกรรมการอนุมัติเห็นชอบแล้วจึงเริ่มดำเนินการอนุรักษ์ในลำดับต่อไป สำหรับในกรณีของพระราชวังพญาไทซึ่งเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญมากแห่งหนึ่งของชาติ ในการปฏิบัติการอนุรักษ์จึงต้องทำการศึกษาคคุณค่าของพระราชวังพญาไทอย่างรอบคอบให้ครบถ้วนในทุกด้านเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับใช้กำหนดแนวคิดและแนวทางปฏิบัติการอนุรักษ์ที่สามารถรักษาคคุณค่าของพระราชวังพญาไทเอาไว้ได้มากที่สุด

* พระราชวังพญาไทเป็นกรรมสิทธิ์ครอบครองของกองทัพบก โดยมีโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าเป็นผู้รับผิดชอบพื้นที่

** ในปี พ.ศ. 2540 กรมศิลปากร สังกัดอยู่กระทรวงศึกษาธิการ

4.1 การศึกษาคุณค่าของพระราชวังพญาไท

ก่อนเริ่มต้นการอนุรักษ์อาคารใดๆ นั้นต้องทำการศึกษาคูณาค่าที่มีความสำคัญของอาคารขึ้นมาเสียก่อน เพื่อใช้ในการกำหนดแนวความคิดการอนุรักษ์ของอาคารนั้นๆ ได้ ซึ่งในการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทจึงทำการศึกษาคูณาค่าของพระราชวังก่อนเริ่มดำเนินการอนุรักษ์เช่นเดียวกัน ในกรณีโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทคณะกรรมการของโครงการได้ทำการพิจารณาตามหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์อย่างละเอียดรอบคอบที่สุดแล้ว พบว่าสถาปัตยกรรมในช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประทับอยู่เป็นช่วงเวลาที่ทรงคุณค่ามากที่สุดในการอนุรักษ์ไว้ ฉะนั้นจากการศึกษาคูณาค่าของพระราชวังพญาไทในช่วงเวลาดังกล่าวพบว่าพระราชวังพญาไทเป็นพระราชวังที่มีความสำคัญพระราชวังหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเป็นพระราชวังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงร่วมออกแบบ ทรงประทับและเป็นสถานที่ที่พระองค์ทรงพระราชกิจทั้งงานราชการแผ่นดินและงานส่วนพระองค์ไว้มากมาย ซึ่งพระราชกิจเหล่านั้นเป็นประวัติศาสตร์ที่ทำให้พระราชวังพญาไทกลายเป็นสมบัติที่สำคัญของประเทศชาติ พระราชวังพญาไทจึงเป็นสถานที่ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณค่าในด้านต่างๆ ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานไว้ให้การอนุรักษ์พระราชวังพญาไทจึงต้องศึกษาคูณาค่าในทุกๆ ด้าน จากการศึกษาพบว่าคุณค่าของพระราชวังพญาไทสามารถแบ่งได้เป็นคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าทางด้านสังคม คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางด้านศิลปกรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic value)

พระราชวังพญาไทตั้งอยู่พื้นที่เดิมของพระตำหนักพญาไท ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นและสถาปนาไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2452 และเป็นพื้นที่พระราชสำนักของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถตั้งแต่ปี พ.ศ. 2454-2462 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2463 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชมณเฑียรสถานขึ้นใหม่ และสถาปนาเป็น**พระราชวังพญาไท** ซึ่งเป็นสถานที่ที่พระองค์ทรงประทับอยู่เกือบตลอดช่วงปลายรัชสมัย ดังนั้นจึงพบว่าพระราชวังพญาไทมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์จากการเป็น**สถานที่ประทับแห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 6 ในราชวงศ์จักรี**

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีเวลาว่างจากพระราชกิจงานราชการแผ่นดินต่างๆ แล้วพระองค์มักใช้เวลาทรงพระอักษร เนื่องจากการพระราชนิพนธ์เป็นสิ่งที่พระองค์ทรงโปรดปราน และใฝ่พระราชหฤทัยมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ผลงานไว้มากมายทั้งบทละคร บทความ นิทาน ร้อยกรอง พระราชบันทึก พระราชหัตถเลขา ซึ่งตลอดพระชนม์ชีพมีจำนวนกว่า 1,200 เรื่อง¹ และด้วยเหตุนี้สถานที่ที่ทรงประทับจึงมีห้องทรงพระอักษรอยู่ควบคู่กับห้องพระบรรทมด้วยเสมอ ซึ่งเช่นเดียวกับพระราชวังพญาไทที่มีห้องทรงพระอักษรถึง 2 ห้อง เนื่องจากเมื่อแรกก่อสร้างพระราชวังพญาไท ห้องพระบรรทมและห้องทรงพระอักษรของพระองค์อยู่บริเวณชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรี แต่เมื่อทรงประทับแล้วไม่ทรงพระสำราญ พระองค์จึงโปรดเกล้าให้ต่อเติมชั้น 3 ที่อาคารปีกด้านบูรพาภิมุข (ทิศตะวันออก) ของพระที่นั่งพิมานจักรีเป็นห้องพระบรรทมพร้อมด้วยห้องทรงพระอักษรของพระองค์ และทรงพระราชทานนามให้อาคารส่วนนี้ว่า พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์โปรดการทรงพระอักษรเป็นอันมาก จึงทำให้พระองค์มีบทพระราชนิพนธ์

¹ วิชาดี มีชูบท, พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสุนทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม. (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2552), หน้า203.

มากมายดังกล่าวข้างต้น ซึ่งหนึ่งในบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงคุณค่าและได้เกิดขึ้น ณ ห้องทรงพระอักษร ชั้น 3 พระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถาน พระราชวังพญาไทคือ วรรณกรรมชิ้นสำคัญเรื่อง “มัทนะพาธา” หรือตำนานแห่งดอกกุหลาบ เป็นละครคำฉันท์ 5 องค์ ซึ่งพระองค์ทรงใช้เวลาพระราชนิพนธ์เพียง 46 วัน ตั้งแต่วันที่ 2 กันยายน – 18 ตุลาคม พ.ศ. 2466 และวรรณกรรมพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ยังเป็นบทพระราชนิพนธ์ที่ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็นหนังสือดี เมื่อวันที่เสาร์ที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2467 ดังความว่า²

“กรรมการวรรณคดีสโมสรประชุมพร้อมกัน ณ หอพระสมุดวชิรญาณ สำหรับพระนคร ในคราวประชุมครั้งที่ 3 เมื่อวันที่เสาร์ที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2467 ปฎิภาหเห็นชอบพร้อมกันว่าหนังสือบทละครอนพุดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา หรือตำนานแห่งดอกกุหลาบ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อปี พ.ศ. 2466 และพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2467 เป็นหนังสือแต่งดีเพราะทรงพระราชดำริห์ ใช้คำฉันท์เป็นบทละครอนพุด อันเป็นของแปลกในกระบวนวรรณคดีและแต่งได้โดยยาก ยังไม่เคยมีกวีคนใดได้พยายามแต่งมาก่อน อีกประการหนึ่ง ในทางภาษาซึ่งทรงปรุงชื่อตัวละครคอนและภูมิประเทศถูกต้องตามยุคแห่งภารตวรรษ อันจำนงให้เป็นตัวเรื่อง นับว่ารูปเรื่องปรุงดี จะแต่งได้ด้วยพระปรีชาและพระสุทธานันท์กว้างขวาง สมควรจะยกย่องตามพระราชบัญญัติแห่งวรรณคดีสโมสร จึงพร้อมกันทำประกาศนียบัตรฉบับนี้ ลงนามกรรมการและประทับพระราชลัญจกรพระคเณศสำหรับวรรณคดีสโมสรเป็นสำคัญ ทูลเกล้าถวายเมื่อ ณ วันอาทิตย์ที่ 11 พฤษภาคม พระพุทธศักราช 2467”

ดังนั้นพระราชวังพญาไทจึงเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์จากการเป็น**สถานที่กำเนิดงานวรรณกรรมชิ้นสำคัญของประเทศไทย** ห้องทรงพระอักษร ชั้น 3 พระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถานจึงเป็นสถานที่ที่แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพอีกด้านหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชวังพญาไทเป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สำคัญๆ ในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชวังพญาไทจึงเป็นตัวแทนบอกเล่าเหตุการณ์ และเชื่อมโยงเรื่องราวต่างๆ ในอดีตให้ผู้คนรุ่นหลังได้รับรู้และเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่สำคัญช่วงหนึ่งที่เกิดขึ้นในประเทศสยาม ดังนั้นพระราชวังพญาไทจึงเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ที่สำคัญของชาติอันควรค่าได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างยิ่ง

² วรรณคดี มีชูบท, พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสุนทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2552), หน้า

4.1.2 คุณค่าทางด้านสังคม (Social value)

เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการศึกษาในประเทศอังกฤษตั้งแต่ทรงพระเยาว์ พระองค์จึงทรงมีโอกาสทอดพระเนตรและศึกษาวิธีการปกครองของหลายประเทศในยุโรป พระองค์จึงทรงตระหนักถึงระบอบการปกครองใหม่ที่มีความเหมาะสมกับประเทศสยาม พระองค์ทรงพิจารณาเลือกการปกครองของประเทศอังกฤษมาดัดแปลงใช้ และมีพระราชดำริสร้างเมืองจำลอง“ดุสิตธานี” ขึ้นเพื่อให้ประชาชนเรียนรู้วิธีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดุสิตธานีเกิดขึ้นครั้งแรกในพระราชวังสวนดุสิตเมื่อปี พ.ศ. 2461 และพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมายังพระราชวังพญาไทในปี พ.ศ. 2463 เนื่องจากมีพื้นที่ให้สามารถขยายอาณาเขตของธานีได้มากขึ้น ดังนั้นพระราชวังพญาไทจึงเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางด้านสังคมเนื่องจากมี **“ดุสิตธานี” เป็นศูนย์กลางเมืองจำลองการปกครองระบอบประชาธิปไตย** ถึงแม้ไม่ได้เป็นสถานที่ที่จัดดุสิตธานีแห่งแรกแต่พระราชวังพญาไทก็เป็นส่วนหนึ่งในการสานต่อแนวคิดเรื่องการปกครองแบบใหม่ในประเทศสยามของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นคุณค่าที่มีความสำคัญมากประการหนึ่งของพระราชวังพญาไท

4.1.3 คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural value)

หลังจากสมเด็จพระพันปีหลวงเสด็จสวรรคตแล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริสร้างพระที่นั่งองค์ใหม่เพื่อสถาปนาวังพญาไทในสมเด็จพระพันปีหลวงขึ้นเป็น **พระราชวังพญาไท** ซึ่งในการครั้งนี้พระองค์ทรงกำหนดตำแหน่งและวางผังอาคาร รวมถึงทรงมีส่วนร่วมออกแบบรูปลักษณะองค์พระที่นั่งด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยะอีกด้านหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉะนั้นพระราชวังพญาไทจึงเป็นสถานที่ที่ทรงคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมเป็นอย่างยิ่งเนื่องด้วยเป็น **พระราชวังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงร่วมออกแบบ**

นอกจากนี้สถาปนิก วิศวกรที่มีส่วนร่วมการสร้างสรรค์พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทเป็นชาวตะวันตกที่เข้ามารับราชการในประเทศสยามตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ซึ่งเป็นอีกส่วนหนึ่งของที่มาของรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกจากช่วงศตวรรษที่ 18-19 ในพระราชวังพญาไท รวมถึงได้มีการนำวัสดุจากต่างประเทศมาใช้ในพระราชวังพญาไทด้วยซึ่งเป็นการสร้างรูปลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ให้กับพระราชวังพญาไท อาทิเช่น วัสดุผนังหลังคากระเบื้องแผ่นเรียบ หินอ่อนซึ่งนำมาปูพื้นด้วยลวดลายตามอิทธิพลตะวันตกที่นิยมกันในสมัยนั้น พระราชวังพญาไทจึงเป็นสถานที่ที่เป็น **ตัวแทนความเคลื่อนไหวของรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกที่เข้ามาสู่ประเทศสยามในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ซึ่งเป็นคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมที่สำคัญประการหนึ่งของพระราชวังพญาไท และนอกจากอิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกที่ใช้ในพระราชวังพญาไทแล้วยังมีการนำเทคโนโลยีการก่อสร้างที่ก้าวหน้าจากชาติตะวันตกเข้ามาใช้อีกด้วย ได้แก่ **โครงสร้างคอนกรีตช่วงพาดกว้าง** ในส่วนสะพานทางเชื่อมระหว่างหมู่พระที่นั่ง และ **ฐานรากคอนกรีต** ในอาคารพระที่นั่งศรีสุทโธนิวาสซึ่งตั้งริมอ่างหยก ดังนั้นพระราชวังพญาไทจึงเป็นอาคารที่ **แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของวัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้างที่มีใช้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ซึ่งเป็นคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพระราชวังพญาไท

4.1.4 คุณค่าทางด้านศิลปกรรม (Artistic value)

นอกจากพระราชวังพญาไทจะได้รับการออกแบบและก่อสร้างอาคารพระที่นั่งเป็นอย่างดีแล้ว ภายในพระที่นั่งยังได้รับการประดับตกแต่งอย่างสวยงาม ประณีต ด้วยภาพลายเขียนสีด้วยภาพผู้หญิง เหล่าเทวดา หมู่นก และมวลหมู่ดอกไม้โดยเฉพะดอกกุหลาบ เป็นภาพที่เน้นใช้สีอ่อนหวานซึ่งให้ความรู้สึกนุ่มนวล อ่อนโยนอบอุ่น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงพระราชอัธยาศัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และนอกจากนี้หมู่พระที่นั่งยังได้รับการตกแต่งด้วยไม้ฉลุลายที่ช่องแสงเหนือประตูด้วยลวดลายพรรณพฤกษาพร้อมด้วยสัญลักษณ์แสดงพื้นที่ของพระที่นั่งฝ่ายหน้า และพระที่นั่งฝ่ายใน พระราชวังพญาไทจึงมีงาน**ประดับตกแต่งพระที่นั่งที่มีความสวยงามและประณีต ซึ่งเป็นเอกลักษณ์และมีลักษณะพิเศษเฉพาะพระราชวังพญาไท** ซึ่งเป็นคุณค่าทางด้านศิลปกรรมที่มีความสำคัญมากของพระราชวังพญาไท

จากการศึกษาข้างต้นจึงทำให้พบว่าพระราชวังพญาไทเป็นสถานที่ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ด้านสถาปัตยกรรมและด้านศิลปกรรม พระราชวังพญาไทจึงเป็นอาคารที่มีความสำคัญสมควรได้รับการบูรณะซ่อมแซมไว้เพื่อเก็บรักษาเป็นสมบัติของชาติต่อไป โดยคุณค่าที่สำคัญของพระราชวังพญาไททั้งสิ้นด้านนี้จะใช้เป็นหลักสำคัญในการกำหนดแนวคิดและแนวทางปฏิบัติการอนุรักษ์ของพระราชวังพญาไทต่อไป

4.2 แนวคิดและการปฏิบัติการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท

ในขั้นตอนการปฏิบัติการอนุรักษ์หลังจากทำการศึกษาคูณค่าของอาคารนั้นแล้วต้องมีขั้นตอนการกำหนดแนวคิดการอนุรักษ์ ซึ่งต้องกำหนดไว้อย่างชัดเจนตั้งแต่แรกเริ่มโครงการอนุรักษ์เพราะแนวคิดการอนุรักษ์นี้จะเป็นหลักในการกำหนดแนวทางปฏิบัติการอนุรักษ์ให้กับอาคารเพื่อให้ผลการอนุรักษ์ได้บรรลุผลตรงตามวัตถุประสงค์การอนุรักษ์ที่ให้เก็บรักษาคุณค่าของอาคารเอาไว้ให้ครบถ้วนมากที่สุด ฉะนั้นจากผลการศึกษาคูณค่าของพระราชวังพญาไทในช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประทับอยู่ตามที่คณะกรรมการโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทพิจารณาไว้สามารถนำมากำหนดแนวคิดการอนุรักษ์อาคารในพระราชวังพญาไทได้ ดังนี้

4.2.1 แนวคิดการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท

เนื่องจากคณะกรรมการโครงการได้ทำการพิจารณาแล้วว่าช่วงเวลาขณะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประทับอยู่เป็นช่วงเวลาที่มึคุณค่ามากที่สุดของพระราชวังพญาไท คณะกรรมการจึงได้กำหนดแนวคิดของโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในครั้งนี้ให้รักษาความเป็นของแท้ของอาคารไว้ให้มากที่สุดทั้งในส่วนสถาปัตยกรรม และส่วนการใช้งาน เพื่อให้สามารถปกป้องรักษาคุณค่าของพระราชวังพญาไทไว้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนในการเป็นสถานที่ให้ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชทานให้แก่ประชาชน เป็นสถานที่ศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ รวมถึงเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้กับผู้คนหรือสาธารณชน

จากคุณค่าของพระราชวังพญาไทที่ปรากฏออกมาอย่างเด่นชัดทั้งสิ้นด้าน และแนวคิดการอนุรักษ์ว่าด้วยการรักษาความเป็นของแท้ของอาคารไว้ การอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไทจึงมีวิธีการอนุรักษ์เพื่อรักษาคุณค่าของพระราชวังพญาไท ดังนี้

- การรักษาคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์

คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไท เนื่องจากเป็นสถานที่ประทับแห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 6 ในราชวงศ์จักรี เป็นสถานที่กำเนิดงานวรรณกรรมชิ้นสำคัญที่มีคุณค่าของประเทศชาติ มีวิธีการอนุรักษ์โดยการบูรณะซ่อมแซมห้องที่มีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ข้างต้น คือ ห้องพระบรรทม และห้องทรงพระอักษร ชั้น 3 พระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถาน และจัดบรรยายกาลองเหตุการณ์ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พร้อมให้ความรู้เพิ่มเติมด้วยแผ่นบอร์ดข้อมูล หรือด้วยการมีผู้นำชมวิธีการดังกล่าวนี้จะทำให้ผู้เข้าชมมีความเข้าใจเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทและของประเทศชาติมากขึ้น

- การรักษาคุณค่าทางด้านสังคม

คุณค่าทางด้านสังคมของพระราชวังพญาไท เนื่องจากเป็น “ดุสิตธานี” ศูนย์กลางเมืองจำลองการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีวิธีการรักษาคุณค่านี้โดยทำการจัดแสดงเรือนจำลองของดุสิตธานี ซึ่งชมรมคนรักวังได้รับการบริจาคมา พร้อมทั้งให้ความรู้เพิ่มเติมด้วยแผ่นบอร์ดข้อมูลเกี่ยวกับดุสิตธานี เช่น ผังเมืองดุสิตธานี และภาพถ่ายเก่า เป็นต้น

- การรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม และศิลปกรรม

คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไท เนื่องจากเป็นพระราชวังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงร่วมออกแบบ เป็นตัวแทนความเคลื่อนไหวของรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกที่เข้ามาสู่ประเทศสยามในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นอาคารที่แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของวัสดุและการก่อสร้างที่มีใช้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และงานฝีมือที่มีเอกลักษณ์และลักษณะพิเศษเฉพาะสำหรับพระราชวังพญาไท มีวิธีการอนุรักษ์โดยบูรณะซ่อมแซมตัวอาคารและองค์ประกอบของอาคารพระราชวังให้กลับเป็นเหมือนเดิมหรือหากต้องมีการแก้ปัญหาให้กับอาคารก็ต้องดำเนินการโดยไม่มีผลกระทบใดๆ กับรูปลักษณะของอาคาร และต้องมีการจัดหาวัสดุทั้งวัสดุก่อสร้างและวัสดุตกแต่งตามแบบเดิมหรือใกล้เคียงของเดิมกลับมาใช้กับอาคาร รวมถึงต้องจัดหาผู้รับเหมาและช่างฝีมือดีที่มีประสบการณ์การอนุรักษ์อาคารมาดำเนินการบูรณะซ่อมแซมอาคารพระราชวัง ซึ่งจะเป็นการรักษาสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของพระราชวังพญาไทที่มีคุณค่าเอาไว้ได้

แนวคิดและวิธีการอนุรักษ์ที่คณะกรรมการของโครงการได้กำหนดขึ้นนี้เป็นความพยายามที่จะรักษาคุณค่าในทุกด้านของพระราชวังพญาไทเอาไว้ให้มากที่สุด และเพื่อให้อาคารของพระราชวังพญาไทภายหลังการอนุรักษ์จะสามารถเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนและสามารถนำมาสร้างรายได้เพื่อเป็นเงินทุนสำหรับการอนุรักษ์และการดูแลรักษาอาคารต่อไปได้ในอนาคต

4.2.2 การปฏิบัติการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท

โครงการบูรณะพระราชวังพญาไทปี พ.ศ. 2540 นี้มีบริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด เป็นบริษัทสถาปนิกอนุรักษ์ที่ปรึกษาของโครงการ และมีบริษัท แชนฟ้า จำกัด เป็นผู้รับเหมาของโครงการ สำหรับการวางแผนปฏิบัติการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทของบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษานั้นได้ยึดถือตามแนวคิดและวิธีการของคณะกรรมการโครงการกำหนดไว้เป็นสำคัญ ดังนั้นบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาจึงสามารถสรุปหลักการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทไว้สำหรับการปฏิบัติงาน ดังนี้

- รักษาหรือคงรูปลักษณะหรือรูปแบบอาคารทั้งภายนอกและภายใน และวัสดุของอาคารที่พิสูจน์ได้ว่าเป็นของดั้งเดิมของอาคารให้ทำการซ่อมแซมบูรณะให้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าจะ เป็นขนาด สี หรือสัดส่วน
- ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงขนาดหรือสัดส่วนของอาคารส่วนใดส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนที่มองไม่เห็นจากภายนอกด้วยมุมมองธรรมดาเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และเป็นการป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับตัวอาคารในอนาคตนั้นต้องทำการขออนุมัติเห็นชอบจากคณะกรรมการโครงการก่อน
- ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงวัสดุไปจากวัสดุดั้งเดิม ซึ่งไม่สามารถหาวัสดุดั้งเดิมในปัจจุบันได้ต้องมีการเปลี่ยนวัสดุใหม่ที่มีคุณสมบัติทั้งรูปแบบ ขนาด สัดส่วน สี สัน คล้ายหรือใกล้เคียงกับวัสดุเดิมนั้นต้องทำการขออนุมัติเห็นชอบจากคณะกรรมการโครงการก่อน

หลังจากมีหลักการสำหรับการปฏิบัติงานแล้ว บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้กำหนดวิธีการในการบูรณะซ่อมแซมอาคารของพระราชวังพญาไทไว้ 2 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 1 : รักษาสภาพเดิมของอาคารที่ต้องการเก็บรักษา และการนำส่วนสำคัญของอาคารที่ขาดหายไปกลับมาใส่ในอาคารตามรูปแบบเดิม รวมถึงการร้อยถอนส่วนที่ไม่มีความสำคัญกับอาคารออก

แนวทางที่ 2 : เพิ่มเติมส่วนประกอบใหม่เข้ามาแทนหรือปรับแต่งส่วนประกอบของอาคารให้ เป็นไปตามข้อกำหนดพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร รวมถึงเพิ่มเติมส่วนประกอบอื่นๆเพื่อการใช้งานใหม่ของอาคาร ซึ่งในแนวทางที่ 2 นี้ต้องได้รับการอนุมัติเห็นชอบจากคณะกรรมการโครงการก่อน

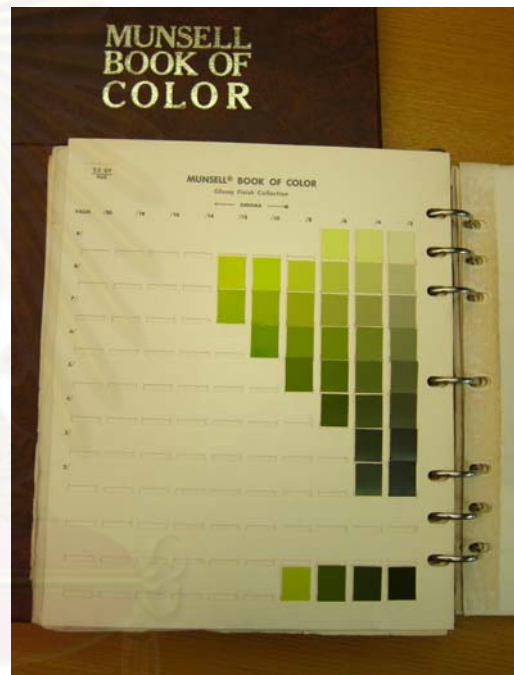
ดังนั้นเมื่อบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษามีหลักการในการปฏิบัติงานและในการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทแล้ว การปฏิบัติการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทจึงดำเนินการโดยบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้ เริ่มต้นด้วยการเข้าสำรวจสภาพอาคารหมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทอย่างละเอียดเพื่อทำการเก็บข้อมูลและสภาพความเสียหายที่เกิดขึ้นกับอาคารด้วยวิธีการเช่น การเขียนแบบรังวัด การถ่ายภาพ การขุดสำรวจทางโบราณคดี การเก็บตัวอย่างชิ้นสีเพื่อวิเคราะห์สีเดิมอาคาร ซึ่งการวิเคราะห์ชิ้นสีมีขั้นตอนที่มีความละเอียด ซับซ้อนมาก มีรายละเอียดดังนี้

* ข้อมูลจากบริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทที่ปรึกษาโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท ปี พ.ศ. 2540

การวิเคราะห์ชั้นสี

เนื่องจากการสำรวจสภาพอาคารพระราชวังพญาไทพบว่าจากการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังก่อนหน้านั้นมีการทาสีของอาคารใหม่แต่เป็นสีที่ผิดเพี้ยนไปจากสีเดิม โดยเฉพาะสีของผนังและประตูหน้าต่างภายนอกอาคาร ในการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในครั้งนี้ บริษัทที่ปรึกษา จึงเก็บข้อมูลตัวอย่างสีในแต่ละส่วนของหมู่พระที่นั่งเพื่อทำการวิเคราะห์ชั้นสีให้ทราบถึงสีดั้งเดิมของอาคาร เนื่องด้วยสีของอาคารเป็นส่วนที่มีความสำคัญมากประการหนึ่งของรูปลักษณะอาคาร การวิเคราะห์ชั้นสีจึงเป็นการค้นหาข้อมูลที่เป็นส่วนสนับสนุนให้การอนุรักษ์อาคารมีความสมบูรณ์มากที่สุดอย่างหนึ่ง สำหรับขั้นตอนการวิเคราะห์ชั้นสีมีเครื่องมืออุปกรณ์และวิธีการดังนี้

เครื่องมืออุปกรณ์ ประกอบด้วยกล่องขยาย แผ่นเทียบสีมันเซลล์ (MUNSELL)^{*} และแผ่นสีตัวอย่างยี่ห้อเชอร์วิน วิลเลียม (Sherwin Williams)

ภาพที่ 4-3 แผ่นเทียบสีมันเซลล์
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 4-1 (บน) กล่องขยาย

ภาพที่ 4-2 (บน) แผ่นสีตัวอย่างยี่ห้อเชอร์วิน วิลเลียม

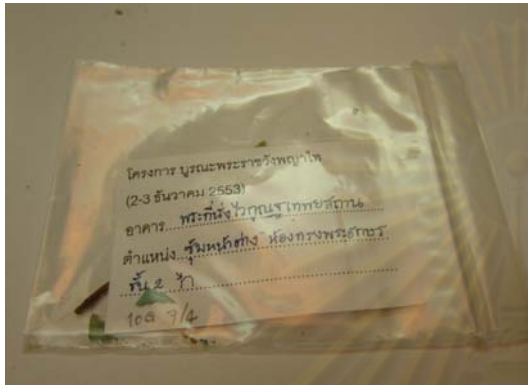
ที่มา : ผู้วิจัย

* เป็นแถบชั้นสีที่มีความละเอียดทุกเฉดสี โดยแต่ละสีจะเป็นชั้นสีขนาด 1X1.5 ซม. เพื่อให้สะดวกในการนำมาเทียบกับชั้นตัวอย่างสีของอาคาร

วิธีการวิเคราะห์ชั้นสี

• ตัวอย่างชั้นสีของอาคาร โดยชั้นสีดังกล่าวต้องใช้มีดตัดให้ลึกเนื้อวัสดุ เช่น เนื้อไม้หรือเนื้อปูนซีเมนต์ เพื่อให้เห็นลำดับชั้นสีตั้งแต่เนื้อวัสดุจนถึงผิวสีชั้นนอกสุด จากนั้นเก็บลงของพร้อมใบแสดงรายละเอียดตำแหน่งที่มาชั้นสีอย่างละเอียดประกอบด้วย ชื่อโครงการ ชื่ออาคาร หมายเลขห้อง ชื่อประตูหรือหน้าต่าง ตำแหน่งวงกบหรือกรอบบาน เป็นต้น

• นำชั้นสีตัวอย่างมาลอกผิวสีออกทีละชั้นจนถึงสีชั้นสุดท้ายติดกับเนื้อวัสดุด้วยการมองผ่านกล้องขยาย โดยในแต่ละชั้นสีจะเทียบเคียงด้วยสีมันเซลล์ที่ใกล้เคียงที่สุดและทำการจดบันทึกไว้

ภาพที่ 4-4 (บน) ตัวอย่างชั้นสี ในช่องพร้อมใบแสดงตำแหน่งที่มาของชั้นสี

ภาพที่ 4-5 (ซ้าย) การมองชั้นสีผ่านกล้องขยาย
ที่มา : ผู้วิจัย

• จากนั้นเมื่อได้ข้อมูลสีครบทุกชั้นสีแล้ว นำสีมันเซลล์มาเทียบกับแผ่นสีตัวอย่างยี่ห้อเซอร์วิน วิลเลียม เพื่อตัดเป็นชั้นสีตัวอย่างลงในตารางวิเคราะห์ชั้นสี หรือเพื่อใช้เทียบเคียงกับสียี่ห้ออื่นต่อไป

ภาพที่ 4-6 ตัวอย่างสีมันเซลล์เทียบเคียงกับแผ่นสีตัวอย่างยี่ห้อเซอร์วิน วิลเลียม
ที่มา : ผู้วิจัย

**ROOM INTERIOR
HISTORIC PAINT SAMPLES ANALYSIS**

Project : โครงการบูรณะซ่อมแซมพระราชมณเฑียรวัดสุทัศน์		Name of Building : พระที่นั่งพิมานจักรี								Room No. P124	แผ่นที่ 1/1	
ชั้นสี	IP1	ทึดตะวันตก 1	IP2	ทึดตะวันตก 2	IP3	ทึดใต้ 1	IP4	ทึดใต้ 2	IP5	ทึดตะวันตก 1	IP6	ทึดตะวันตก 2
ผนัง	1 (สีน้ำตาล)	MS 2.5R 5/2 ICI - SW 1278	MS 2.5Y 8/4 ICI 20YR 50/269 SW 1388	MS 2.5R 5/2 ICI - SW 1278	MS 2.5Y 8/4 ICI 20YR 50/269 SW 1388	MS 7.5R 5/8 ICI - SW -	MS 7.5R 5/8 ICI - SW -	MS 7.5R 5/8 ICI 10YR 25/222 SW -	MS 2.5Y 8/4 ICI 20YR 50/269 SW 1388	MS 2.5Y 8/4 ICI 20YR 50/269 SW 1388	MS 7.5R 5/8 ICI - SW -	MS 2.5Y 8/4 ICI 20YR 50/269 SW 1388
	2	MS 7.5R 5/8 ICI - SW -	MS ICI SW	MS 7.5R 5/8 ICI - SW -	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW
	3	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW
	4 (สีน้ำตาล)	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW	MS ICI SW
MS = MUNSEL COLOR SYSTEM, SW = SHERWIN WILLIAMS, ICI = IMPERIAL CHEMICAL INDUSTRY, JT = JOTUN												

ชั้นสี	IP1	ทึดตะวันตก 1
ผนัง	1 (สีน้ำตาล)	MS 2.5R 5/2 ICI - SW 1278
	2	MS 7.5R 5/8 ICI - SW -
	3	MS ICI SW
	4 (สีน้ำตาล)	MS ICI SW

ภาพที่ 4-7 (บน) ตัวอย่างตารางวิเคราะห์ชั้นสี
ภาพที่ 4-8 (ซ้าย) แบบขยายตาราง
ที่มา : ผู้วิจัย

หลังจากได้ข้อมูลของอาคารแล้ว บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาจะนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ปัญหาและพิจารณา
ร่วมกับแนวคิดที่คณะกรรมการโครงการกำหนดไว้ จากนั้นจึงได้เริ่มการบูรณะซ่อมแซมอาคารในแต่ละส่วน ซึ่งมี
รายละเอียดดังนี้

• งานหลังคา

บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้เข้าสำรวจหลังคาหมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทสามารถแบ่งหลังคาของหมู่พระที่นั่งได้ 3 ส่วน ซึ่งใช้วัสดุหลังคาแตกต่างกัน ได้แก่ หลังคาหลัก และหลังคาหอคอย (ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในลำดับต่อไป) และพบว่าหลังคาหลักของหมู่พระที่นั่งมีปัญหาเรื่องน้ำฝนรั่วซึมอย่างรุนแรง นอกจากนี้พบว่ากระเบื้องว่าวซีเมนต์วัสดุหลังคาหลักในเวลานั้นไม่ใช่กระเบื้องหลังคาแบบเดิมของอาคาร เนื่องจากพบเศษกระเบื้องหลายแบบภายในห้องใต้หลังคา เช่น กระเบื้องว่าวซีเมนต์ และกระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร และเมื่อสำรวจหลังคาเพิ่มเติมพบว่ากระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชรนั้นมีลักษณะเดียวกับกระเบื้องหลังคามุมหอคอยพระที่นั่งศรีสุทธรินวาสซึ่งสันนิษฐานว่าไม่ได้รับการเปลี่ยนแปลงกระเบื้องมาก่อน และกระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชรนี้มีลักษณะเดียวกับกระเบื้องหลังคาศาลาครุฑซึ่งเป็นศาลาที่ตั้งอยู่ริมคลองระหว่างพระที่นั่งไวกุณฐเทพยสถานและพระที่นั่งอุดมวนาภรณ์ รวมถึงหลักฐานจากภาพถ่ายโบราณ

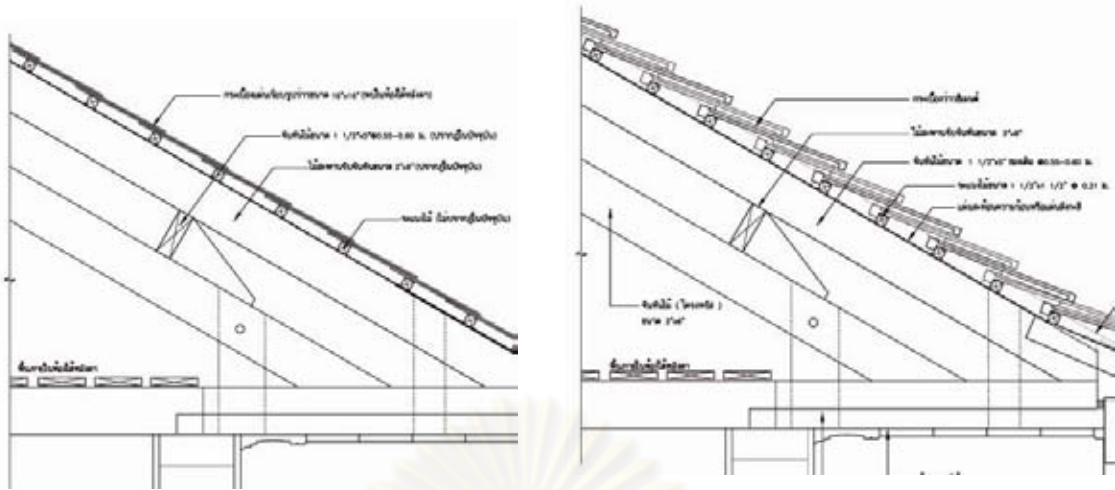

ภาพที่ 4-9 ศาลาครุฑ ก่อนการบูรณะ : 2542
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-10 กระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร มูมหอคอย
พระที่นั่งศรีสุทธรินวาส : 2541
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาจึงสรุปว่ากระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร สีแดง เป็นวัสดุหลังคาหลักแบบเดิมของหมู่พระราชวังพระราชวังพญาไท และจากหลักฐานเศษกระเบื้องที่พบในห้องใต้หลังคา บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาสันนิษฐานว่าหลังคาหลักของหมู่พระที่นั่งมีการซ่อมแซมมาแล้ว 3 ครั้ง และเป็นการซ่อมแซมเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำฝนรั่วซึมเข้าสู่ภายในอาคาร แต่เป็นการซ่อมแซมโดยไม่มีหลักการของการอนุรักษ์และไม่ได้คำนึงถึงรูปลักษณะที่สำคัญของอาคาร จึงทำการเปลี่ยนแปลงวัสดุหลังคาไปใช้กระเบื้องว่าวซีเมนต์แทนกระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร ซึ่งกระเบื้องว่าวซีเมนต์เป็นวัสดุหลังคาที่หาง่าย และมีอยู่ในท้องถิ่น แต่การซ่อมแซมหลังคาทั้ง 3 ครั้งนั้นไม่สามารถแก้ไขปัญหาน้ำฝนรั่วซึมได้ แต่ได้ส่งผลกระทบต่อหมู่พระที่นั่งหลายประการ ทั้งรูปลักษณะของหมู่พระที่นั่งโดยรวมที่เปลี่ยนแปลงไปจากความหนาของกระเบื้องว่าวซีเมนต์ รวมถึงโครงสร้างหลังคาที่ต้องรับน้ำหนักของวัสดุหลังคาที่มากขึ้นอีก สิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทลดน้อยลงไปอย่างมาก (ดังภาพที่ 4-11 และ 4-12 เปรียบเทียบความหนาของวัสดุทั้งสองชนิด)

ภาพที่ 4-11 แสดงความหนากระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร ภาพที่ 4-12 แสดงความหนากระเบื้องว่าซีเมนต์ : 2540
 สันนิษฐานว่าเป็นวัสดุถุงหลังคาเดิม : 2540 ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด
 ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ในการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในครั้งนี้ บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้มีวิธีการบูรณะซ่อมแซมหลังคาหมู่พระที่นั่ง โดยยึดปฏิบัติตามแนวคิดและหลักการที่คณะกรรมการได้กำหนดไว้เพื่อรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมหมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทไว้ให้มากที่สุด บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาจึงปฏิบัติงานบูรณะซ่อมแซมหลังคาโดยรักษารูปลักษณะโดยรวมของอาคาร วัสดุถุงหลังคาและระบบโครงสร้างหลังคาเดิมเอาไว้ แต่พิจารณาเพิ่มเติมระบบป้องกันน้ำรั่วและแก้ไขระบบระบายน้ำฝนบนหลังคา ซึ่งแนวทางปฏิบัติเรื่องระบบป้องกันน้ำรั่วและระบบการระบายน้ำฝนนั้นได้รับการอนุมัติเห็นชอบจากคณะกรรมการโครงการก่อนเริ่มการปฏิบัติงาน โดยมีแบ่งเป็นเรื่องวัสดุถุงหลังคาแบบเดิม การแก้ปัญหาน้ำฝนรั่วซึม และระบบโครงสร้างหลังคาแบบเดิม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. วัสดุถุงหลังคาแบบเดิม

หลังคาของพระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน พระที่นั่งพิมานจักรี และพระที่นั่งศรีสุทธนิวาสแบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ หลังคาหลักของพระที่นั่งทั้งสามองค์ หลังคาหอคอยพระที่นั่งพิมานจักรีและหลังคาหอคอยพระที่นั่งศรีสุทธนิวาส ในแต่ละส่วนใช้วัสดุถุงหลังคาที่แตกต่างกัน มีรายละเอียดดังนี้

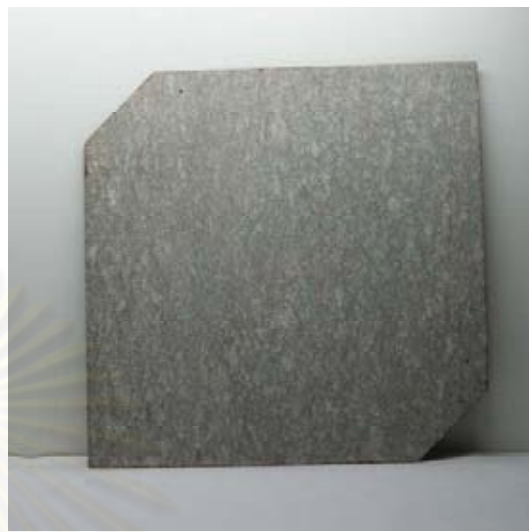
1.1 หลังคาหลัก

หลังคาหลักของพระที่นั่งทั้งสามองค์นี้มีวัสดุถุงหลังคาเดิมเป็นกระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร สีแดง ซึ่งพบจากหลักฐานดังกล่าวข้างต้น บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาจึงทำการจัดหากระเบื้องแผ่นเรียบที่มีขนาดและสีตามตัวอย่างกระเบื้องที่ค้นพบ เพื่อนำมาใช้ในการบูรณะซ่อมแซมหลังคาพระที่นั่งพระราชวังพญาไทในครั้งนี้ และเมื่อบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาทำการศึกษาดูถึงที่มาของกระเบื้องแผ่นเรียบชนิดนี้พบว่ามีการผลิตที่ประเทศเบลเยียม โดยบริษัท Eternit ในชื่อยี่ห้อ Altera ซึ่งในปัจจุบันยังคงมีการผลิตอยู่ แต่เนื่องจากมีราคาและค่าใช้จ่ายสูงมากในการสั่งซื้อ บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาจึงจัดหาบริษัทที่สามารถผลิตกระเบื้องแผ่นเรียบชนิดนี้ได้ในประเทศไทย และเมื่อมีการพิจารณาเลือกแล้วได้บริษัท เจเนอรัล เอนจิเนียริง จำกัด (มหาชน) (GEL: General Engineering Public Company Limited) สามารถผลิตกระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชรและครอบสันหลังคาด้วยวัสดุ

GRC ให้มีขนาดและสีตามหลักฐานกระเบื้องแผ่นเรียบที่ค้นพบ ซึ่งวิธีการนี้เป็นการลดค่าใช้จ่ายได้ถึง 3 เท่าเมื่อเปรียบเทียบกับ การสั่งซื้อกระเบื้องแผ่นเรียบจากต่างประเทศ

ภาพที่ 4-13 กระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร (ด้านหน้า)
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-14 กระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชร (ด้านหลัง)
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-15 ครอบสันหลัง GRC : 2550
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ดังนั้นถึงแม้ว่าวัสดุผนังหลังคาใหม่จะไม่ใช้วัสดุแบบเดิม แต่เนื่องด้วยขนาด รูปร่าง และสี ใกล้เคียงกับวัสดุแบบเดิม กระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชรด้วยวัสดุใหม่จึงสามารถนำมาใช้ทดแทนกระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชรแบบดั้งเดิมได้ อีกทั้งจะเป็นการสะดวกมากกว่าสำหรับการจัดหาวัสดุผนังหลังคาในการบูรณะซ่อมแซมหลังคาในอนาคต

1.2 หลังคาหอคอย ทรงกรวยสูงของพระที่นั่งพิมานจักรี

หลังคาหอคอย ทรงกรวยสูงของพระที่นั่งพิมานจักรี มุงด้วยกระเบื้องแป้นเกล็ดไม้สักเป็นกระเบื้องแป้นเกล็ดไม้สักที่มีขนาดแตกต่างกันในแต่ละแถวตามรัศมีมีความโค้งของทรงกรวย และใช้วิธีการมุงซ้อนสลับแผ่นกันเหมือนเกล็ดปลา วัสดุผนังหลังคาหอคอยนี้ยังคงเป็นวัสดุผนังเดิมเพราะหลังคาหอคอยนี้ยังไม่เคยได้รับการบูรณะซ่อมแซมมาก่อน ดังนั้นในโครงการบูรณะพระราชวังพญาไทครั้งนี้จึงทำกระเบื้องแป้นเกล็ดไม้สักขึ้นใหม่ตามขนาด และสีของกระเบื้องแป้นเกล็ดไม้สักของเดิม

ภาพที่ 4-16 กระเบื้องไม้สักแป้นเกล็ด : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-17 กระเบื้องไม้สักแป้นเกล็ด : 2542

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-18 กระเบื้องไม้สักแป้นเกล็ด หลังบูรณะ : 2542

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

1.3 หลังคาหอคอย ฐานแปดเหลี่ยมทรงสูงของพระที่นั่งศรีสุทธานิวาส

หลังคาหอคอย ฐานแปดเหลี่ยมทรงสูงของพระที่นั่งศรีสุทธานิวาส มุงด้วยกระเบื้องแผ่นเรียบรูปเกล็ดปลา วัสดุมุงหลังคาหอคอยนี้ยังคงเป็นวัสดุมุงเดิมเพราะหลังคาหอคอยนี้ยังไม่เคยได้รับการซ่อมแซมมาก่อน และเนื่องจากเป็นกระเบื้องแผ่นเรียบเช่นเดียวกับวัสดุมุงของหลังคาหลัก บริษัทที่ปรึกษาฯ ให้บริษัท เจนเนอรัล เอนจิเนียริง จำกัด (มหาชน) (GEL: General Engineering Public Company Limited) เป็นผู้ผลิตกระเบื้องแผ่นเรียบจาก GRC ด้วยขนาด และสี ตามกระเบื้องแผ่นเรียบรูปเกล็ดปลาแบบเดิม

ภาพที่ 4-19 กระเบื้องแผ่นเรียบรูปเกล็ดปลา : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-20 ครอบสันหลังคา : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-21 กระเบื้องแผ่นเรียบรูปเกล็ดปลา GRC : 2542
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-22 ครอบสันหลังคา GRC : 2550
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

2. การแก้ปัญหาฝ้ารั่วซึม

ปัญหาจากฝ้าในพระที่นั่งพระราชวังพญาไทเป็นปัญหาที่สร้างความเสียหายอย่างมากต่อภาพลายเขียนสีภายในพระที่นั่ง รวมถึงโครงสร้างหลังคา ฝ้าชายคา และเชิงชายไม้ภายนอกพระที่นั่ง บริษัทที่ปรึกษาพบว่าปัญหาน้ำฝนรั่วซึมเป็นปัญหาที่เกิดสะสมมานานในพระราชวังพญาไท และหากปล่อยปัญหานี้ไว้จะเป็นการสร้างความเสียหายให้มากยิ่งขึ้น ดังนั้นบริษัทที่ปรึกษา ได้เสนอแนะวิธีการแก้ไขปัญหาน้ำฝนบนหลังคาของพระราชวังพญาไทเป็น 2 เรื่อง คือการป้องกันฝ้ารั่วซึม และการระบายน้ำฝน ซึ่งทั้งสองเรื่องนั้นได้รับการอนุมัติเห็นชอบจากคณะกรรมการโครงการฯ ให้ดำเนินการได้ มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การป้องกันฝ้ารั่วซึม

ในส่วนของหลังคาหลักของพระที่นั่งทั้งสามองค์ซึ่งใช้กระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชรเป็นวัสดุหลังคาเนื่องด้วยหลังคาของหมู่พระที่นั่งมีความลาดชันน้อย และการมุงกระเบื้องมีระยะซ้อนทับแต่ละแผ่นไม่มากนัก ประกอบกับกระเบื้องแผ่นเรียบมีน้ำหนักเบา และเมื่อมีลมกรรโชกแรงอาจเปิดแผ่นกระเบื้องให้น้ำฝนเข้าได้หลังคาได้ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุให้น้ำฝนรั่วซึมเข้าสู่อาคาร บริษัทที่ปรึกษา ได้เสนอวิธีการทำระบบกันซึมให้หลังคา โดยการปูแผ่นไม้อัดชนิดกันน้ำหนา 10 มิลลิเมตร บนผืนหลังคาทั้งหมดแล้วทาน้ำยารองพื้นบนแผ่นไม้อัดจากนั้นปูทับด้วยแผ่นยางกันซึมโดยมีระยะซ้อนทับ 10 เซนติเมตรซึ่งติดตั้งด้วยวิธีการพ่นไฟให้เรียบร้อยก่อนติดตั้งกลอน ไม้ระแนง และกระเบื้องแผ่นเรียบ ซึ่งวิธีการนี้สามารถป้องกันฝ้ารั่วซึมได้เป็นการถาวร แต่วิธีการนี้ทำให้หลังคามีความหนาเพิ่มขึ้นประมาณ 3 เซนติเมตร ซึ่งเมื่อมองหมู่พระที่นั่งในภาพรวมแล้วความหนาดังกล่าวนั้นไม่มีผลกระทบต่อรูปปลักษณ์อาคาร

ภาพที่ 4-23 การปูแผ่นไม้อัดชนิดกันน้ำ : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-24 การทำน้ำยาของพื้นบนไม้อัด : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-25 การปูแผ่นยางกันซึมด้วยการพ่นไฟ : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

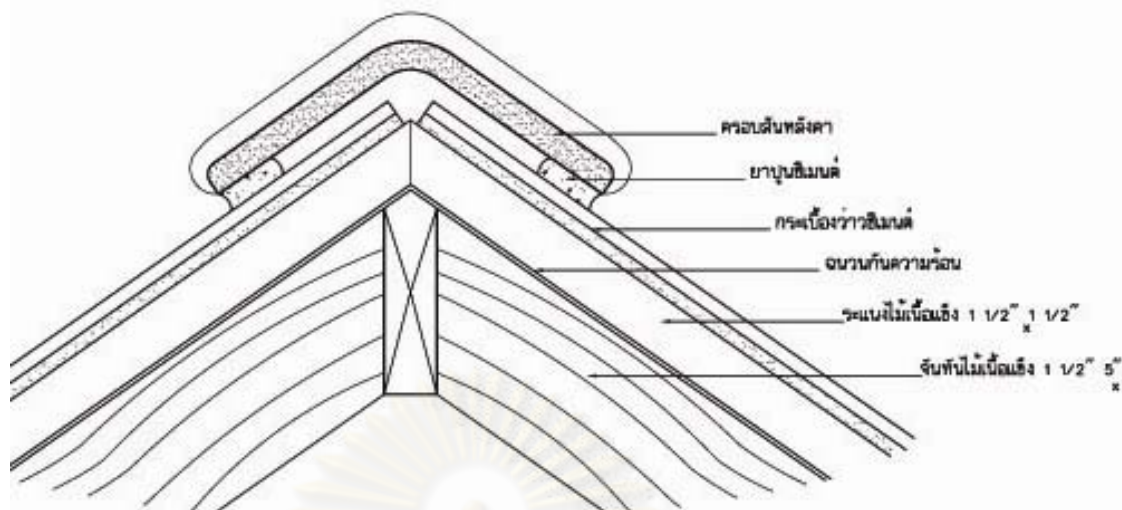

ภาพที่ 4-26 การติดตั้งกลอน ระแนงและกระเบื้อง : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

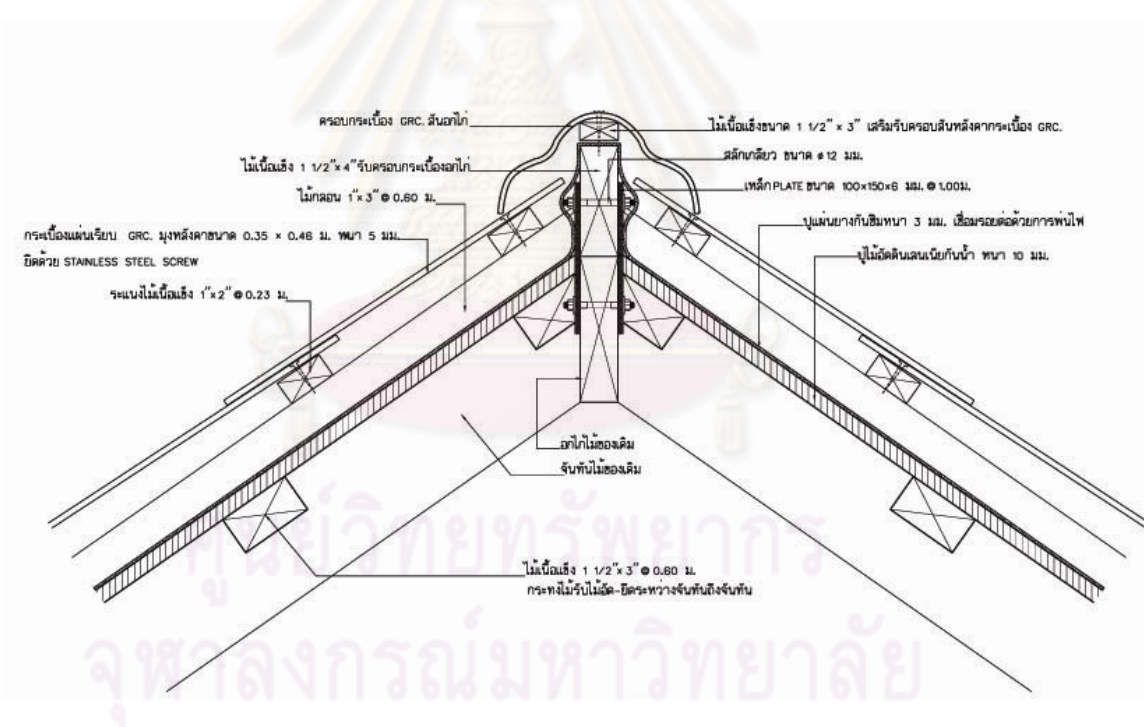
นอกจากนี้ในบริเวณจุดเชื่อมต่อของผืนหลังคา อาทิเช่น บริเวณตะเข้สัน สันหลังคาออกไก่ และปั้นลม ก่อนการบูรณะเป็นการยาปูนซีเมนต์ ซึ่งในการบูรณะซ่อมแซมนี้บริษัทที่ปรึกษา ได้เสนอให้มีการป้องกันน้ำฝนรั่วซึมด้วยการใช้แผ่นกันน้ำ (Flashing) ทำด้วยแผ่นสแตนเลส (Stainless) โดยติดตั้งให้ระยะซ้อนทับของแต่ละแผ่น และซ้อนได้แผ่นกระเบื้องแผ่นเรียบมากขึ้น ก่อนติดตั้งครอบสันหลังคากระเบื้องแผ่นเรียบ ซึ่งวิธีการนี้สามารถป้องกันน้ำฝนรั่วซึมได้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4-27 สันหลังคาออกไม้ ก่อนการบูรณะ : 2541

ที่มา : บริษัท เดียวบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-28 สันหลังคาออกไม้ หลังการบูรณะ : 2541

ที่มา : บริษัท เดียวบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

สำหรับส่วนหลังหอคอยของพระที่นั่งพิมานจักรีและพระที่นั่งศรีสุทโธนิวาสนั้นไม่มีปัญหาน้ำฝนรั่วซึม แต่ทำระบบกันซึมเพิ่มเติมเมื่อรีอีวัสตูดมุงหลังคาเดิมออกแล้วด้วยการทาวาสตูดกันซึมชนิดเหลวบนผิวไม้สำหรับติดตั้งกระเบื้องแล้วทิ้งไว้ให้แห้ง จากนั้นปิดฝ้าใยแก้วลงบนวาสตูดกันซึมให้ทั่วแล้วทาวาสตูดกันซึมชนิดเหลวทับฝ้าใยแก้วให้ทั่วและปล่อยให้ทิ้งไว้ให้แห้ง เมื่อน้ำยากันซึมแห้งดีแล้วจึงทาสีน้ำกันซึมชนิดพิเศษ และภายหลังสีแห้งแล้วจึงติดตั้งกระเบื้องมุงหลังคา

ภาพที่ 4-29 หลังคาหอคอยทาสีกันซึมชนิดพิเศษ : 2542
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

และบริเวณตะเข้สันหลังคาและรอยต่อของหลังคาใช้แผ่นกันน้ำ (flashing) เป็นแผ่นสังกะสี แต่พบว่าผุเสียหายทั้งหมด บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาจึงได้เปลี่ยนแผ่นกันน้ำนี้เป็นแผ่นทองแดง ซึ่งมีอายุการใช้งานยาวนานกว่าแผ่นสังกะสีมาก

ภาพที่ 4-30 การติดตั้งแผ่นกันน้ำทองแดง ส่วนบนของ
หลังคาหอคอย : 2552
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

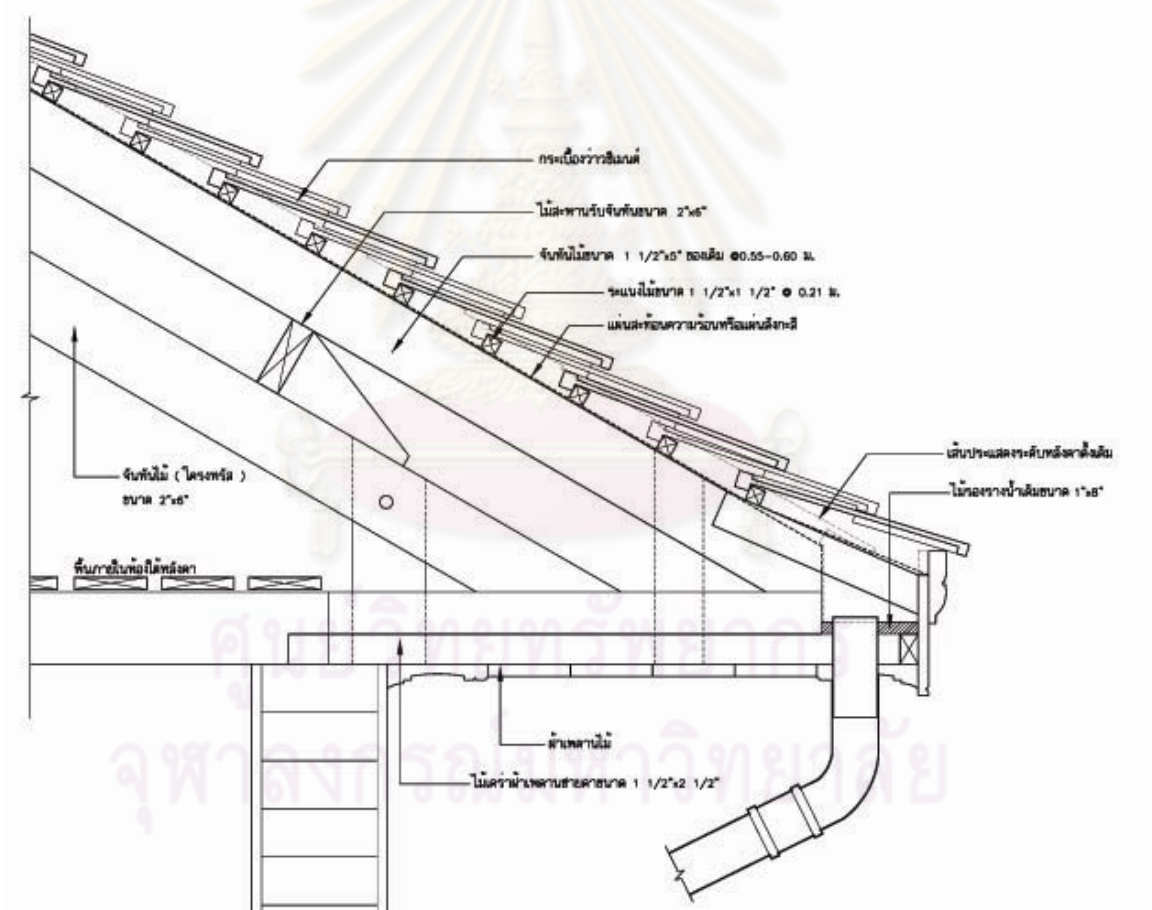
ภาพที่ 4-31 การติดตั้งแผ่นกันน้ำทองแดง ส่วนบนของ
หลังคาหอคอย : 2552
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

2.2 การระบายน้ำฝน

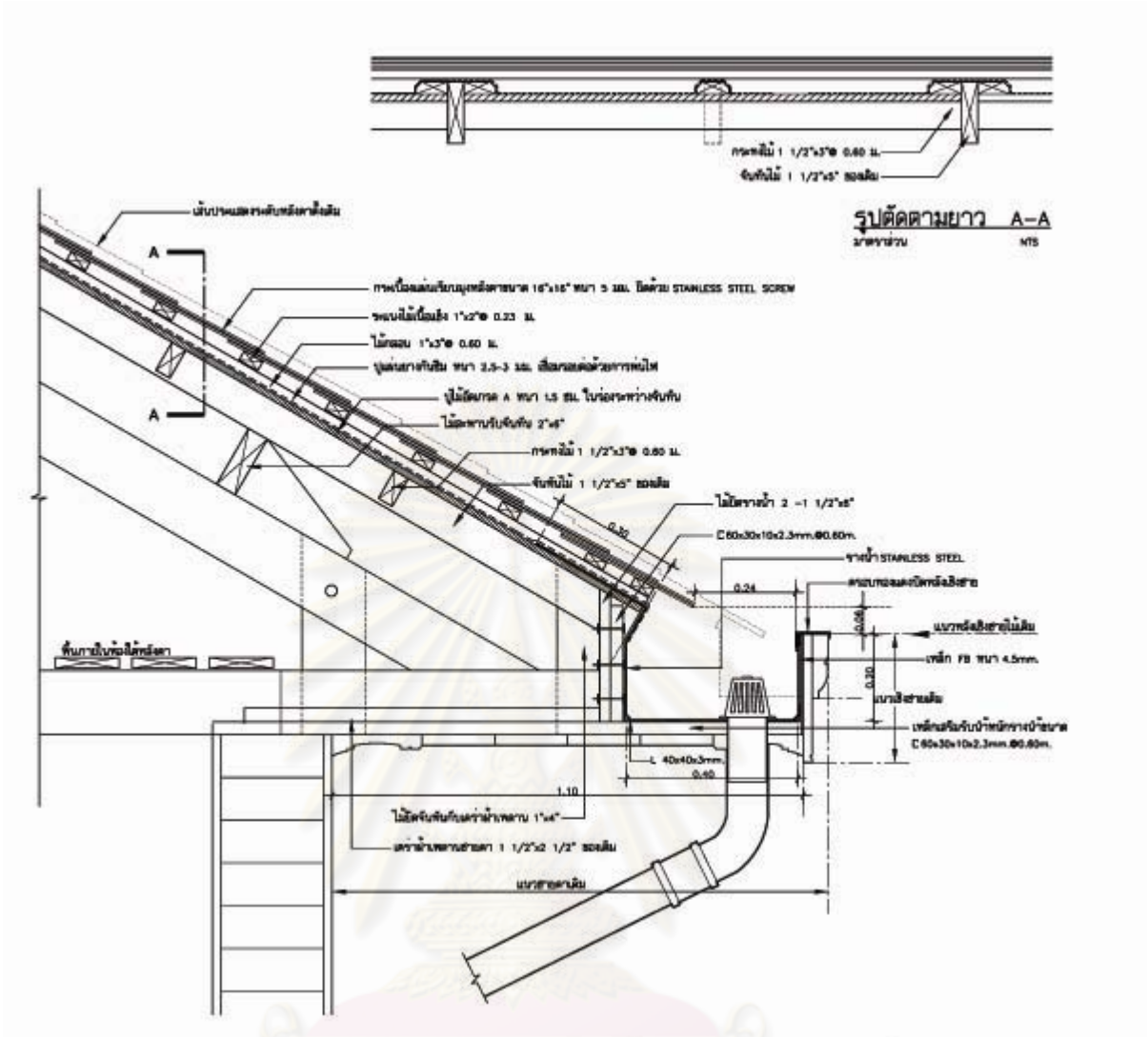
เนื่องจากการซ่อมแซมหลังคาหลักของหมู่พระที่นั่งทั้งสามองค์เมื่อปี พ.ศ. 2537 ได้มีการปิดทรางระบายน้ำฝนและถอดท่อระบายน้ำฝนในบางจุดออกไป และรางระบายน้ำฝนและตะเข้รางที่มีอยู่เดิมมีขนาดเล็กแคบจึงทำให้เวลาเกิดฝนตกหนัก น้ำฝนไม่สามารถระบายออกได้ทันจึงเกิดการรั่วซึมของน้ำฝนเข้าภายในหลังคาบริษัทที่ปรึกษา ได้เสนอวิธีการเปิดทรางน้ำและติดตั้งท่อระบายน้ำฝนเพิ่มขึ้น รวมถึงขยายรางน้ำฝนรอบอาคารหมู่พระที่นั่งและตะเข้รางของหลังคาให้กว้างมากขึ้นเพื่อให้สามารถระบายน้ำฝนได้สะดวกและรวดเร็วมากขึ้น

สำหรับการขยายรางน้ำฝนรอบหมู่พระที่นั่งนั้น บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้เสนอวิธีการตัดหัวไม้จันทันเพื่อให้สามารถขยายรางระบายน้ำฝนได้โดยยังคงยึดระยะชายคาเดิมของหลังคาไว้ ซึ่งเมื่อมองในภาพรวมของอาคารแล้วไม่ส่งผลกระทบต่ออาคาร การขยายรางระบายน้ำฝนจึงเป็นการแก้ปัญหาอาคารโดยสามารถรักษารูปลักษณะภาพรวมของพระราชวังพญาไทเอาไว้ และในกรณีการขยายตะเข้รางก็ใช้วิธีการตัดหัวไม้จันทันเช่นเดียวกัน นอกจากนี้มีการเพิ่มระยะซ้อนทับขอบรางน้ำฝนให้มากขึ้นถึง 30 เซนติเมตร เพื่อสามารถป้องกันน้ำฝนรั่วซึมได้มากขึ้น

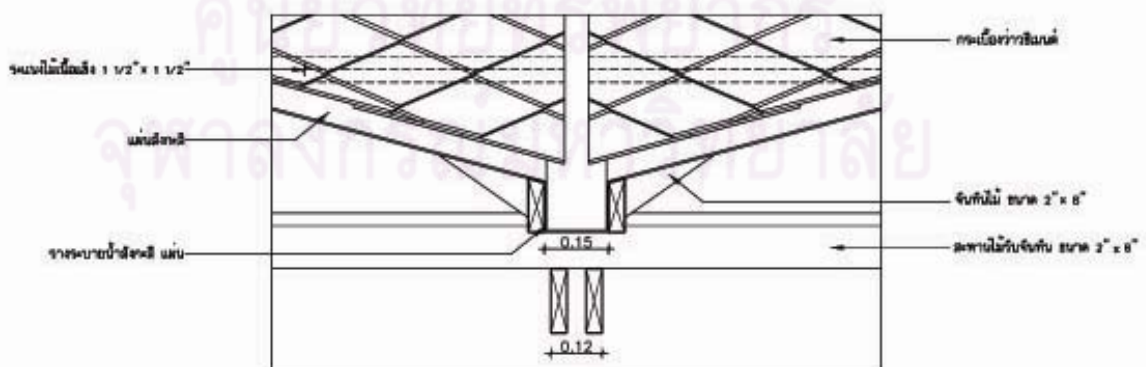
ภาพที่ 4-32 รูปตัดแสดงรางระบายน้ำฝนเดิมที่มีขนาดแคบ : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

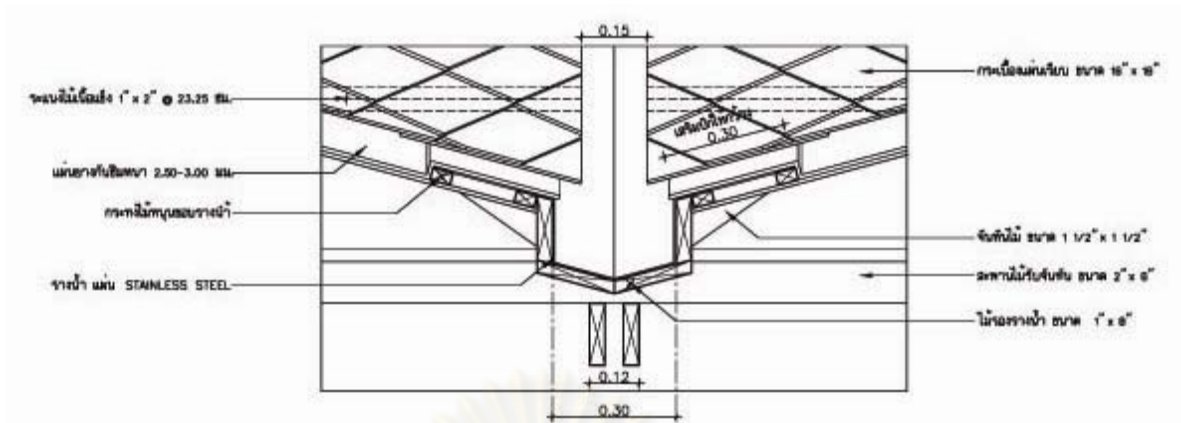
ภาพที่ 4-33 รูปตัดแสดงการขยายรางระบายน้ำฝน : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-34 รูปตัดแสดงตะเข้รางเดิมที่มีขนาดแคบ : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-35 รูปตัดแสดงตะเข้รางที่มีการขยายให้กว้างขึ้น : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-36 การขยายตะเข้ราง : 2542

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-37 การขยายรางระบายน้ำฝน : 2542

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

3. ระบบโครงสร้างหลังคาแบบเดิม

ในการบูรณะซ่อมแซมหลังคาหมู่พระที่นั่งเมื่อปี พ.ศ. 2537 นั้นเป็นการบูรณะซ่อมแซมโดยไม่ได้คำนึงถึงหลักการอนุรักษ์อาคาร การบูรณะซ่อมแซมหลังคาคครั้งนั้นจึงใช้กระเบื้องว่าวซีเมนต์เป็นวัสดุमुखหลังคา ซึ่งกระเบื้องว่าวซีเมนต์นี้มีน้ำหนักมากกว่ากระเบื้องแผ่นเรียบถึง 3 เท่า ในการสำรวจสภาพอาคารบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาพบว่าโครงสร้างหลังคาได้รับการเสริมไม้โครงสร้างจำนวนมากโดยไม่ถูกต้องตามหลักวิศวกรรมเพื่อค้ำยันให้โครงสร้างหลังคาสามารถรองรับน้ำหนักของกระเบื้องว่าวซีเมนต์อยู่ได้ ซึ่งวิธีการดังกล่าวเป็นการทำลายคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของอาคารหมู่พระที่นั่งอย่างมาก ดังนั้นในการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทในครั้งนี้บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้นำกระเบื้องแผ่นเรียบรูปเพชรแบบเดิมกลับมาใช้ รวมถึงมีการปรับแก้โครงสร้างหลังคาให้กลับมาเป็นโครงสร้างหลังคาแบบเดิมด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 4-38 โครงสร้างหลังคา ก่อนการบูรณะ : 2541
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-39 โครงสร้างหลังคา หลังการบูรณะ : 2542
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

เมื่อดำเนินการเปลี่ยนแปลงวัสดุหลังคาให้เป็นแบบเดิมทำให้รูปลักษณะหมู่พระที่นั่งของพระราชวัง
พญาไทกลับมีรูปลักษณะแบบเดิมเช่นในอดีตเมื่อครั้งด้วยผืนหลังคาดูบางเบาเนื่องจากใช้กระเบื้องแผ่นเรียบ
ตามรูปแบบเดิม ถึงแม้ว่าในการบูรณะซ่อมแซมหลังคาในครั้งนี้จะไม่ได้รักษาความแท้ของวัสดุหลังคาเอาไว้
ได้ แต่ก็สามารถรักษาความแท้ของรูปทรงหลังคาและรูปลักษณะของอาคารหมู่พระที่นั่งเอาไว้ได้ รวมถึงการ
แก้ไขปัญหาน้ำฝนให้กับหลังคาหมู่พระที่นั่งได้อย่างถาวรโดยที่ไม่สร้างผลกระทบใดๆ ต่อรูปทรงของหลังคา
และรูปลักษณะของอาคารหมู่พระที่นั่ง ฉะนั้นการบูรณะซ่อมแซมหลังคาของพระราชวังพญาไทครั้งนี้เป็นการ
ดำเนินการที่พยายามรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทเอาไว้ให้มากที่สุด

ภาพที่ 4-40 ภาพโบราณหลังคาหมู่พระที่นั่ง : 2469
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 4-41 หลังคาหมู่พระที่นั่ง : 2540
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-42 หลังคาหมู่พระที่นั่ง : 2553
ที่มา : ผู้วิจัย

• งานประตู่ หน้าต่าง

เนื่องจากประตู่ หน้าต่างเป็นส่วนสำคัญที่แสดงเอกลักษณ์เฉพาะให้กับหมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไท ประตู่ หน้าต่างจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และหลังจากบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาสำรวจสภาพหมู่พระที่นั่งแล้วพบว่าประตู่ หน้าต่างส่วนใหญ่มีสภาพชำรุดเสียหายใช้การไม่ได้ บางส่วนยังคงเป็นของรูปแบบเดิม แต่บางส่วนถูกเปลี่ยนแปลงเป็นรูปแบบใหม่ที่ไม่เข้ากับรูปลักษณะของอาคาร ดังนั้นโครงการบูรณะพระราชวังพญาไทในปี พ.ศ. 2540 ซึ่งมีแนวคิดรักษาความเป็นของแท้ของพระราชวังพญาไทในช่วงเวลาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาจึงมีวิธีการบูรณะซ่อมแซมประตู่ หน้าต่างของหมู่พระที่นั่งให้กลับสู่รูปแบบเดิมและสามารถใช้งานได้อีกครั้ง ซึ่งมีรายละเอียดการบูรณะซ่อมแซมอยู่ 2 ส่วน ดังนี้

2.1 บานประตู่ หน้าต่าง

บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาพบว่าประตู่ หน้าต่างมีการใช้สีที่ผิดเพี้ยนไปจากสีเดิมของอาคาร บริษัทที่ปรึกษา จึงทำการวิเคราะห์ชั้นสีเพื่อหาสีเดิมของบานประตู่ หน้าต่าง รวมถึงจัดทำบานประตู่ หน้าต่างขึ้นใหม่ตามรูปแบบ ขนาด และสีเดิมสำหรับประตู่ หน้าต่างในส่วนที่ถูกเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปเพื่อเป็นการรักษารูปลักษณะเดิมของหมู่พระที่นั่งเอาไว้ และในการบูรณะซ่อมแซมประตู่ หน้าต่างเดิมที่ยังคงใช้การได้นั้น ดำเนินการโดยขจัดลอกสีเก่าของบานประตู่ หน้าต่างและวงกบออกทั้งหมด จากนั้นขัดแต่งบานและวงกบให้เรียบร้อยแล้วจึงทาสีเดิมของประตู่ หน้าต่างที่ได้จากการวิเคราะห์ชั้นสีในเบื้องต้น

ภาพที่ 4-43 การขจัดลอกสีบานหน้าต่าง : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-44 การทาสีบานหน้าต่าง : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

2.2 อุปกรณ์ประตู่ หน้าต่าง

บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาพบว่าอุปกรณ์ประตู่ หน้าต่างของเดิมเป็นทองเหลือง ซึ่งบางส่วนยังคงใช้งานได้ บางส่วนชำรุด และบางส่วนสูญหายไป ในการบูรณะซ่อมแซมประตู่ หน้าต่างครั้งนี้ ซึ่งมีแนวคิดให้รักษาความแท้ของอาคารหมู่พระที่นั่งให้มากที่สุด บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาจึงนำอุปกรณ์ทองเหลืองที่ยังใช้งานได้ถอดออกมาเพื่อขัดแต่งผิวใหม่ และอุปกรณ์ทองเหลืองที่ชำรุดและสูญหายได้จัดทำขึ้นใหม่ตามรูปแบบเดิม

ภาพที่ 4-45 การขัดแต่งผิวอุปกรณ์ประตู หน้าต่าง
ทองเหลือง : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอรัณ สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-46 การติดตั้งอุปกรณ์ประตู หน้าต่าง : 2543
ที่มา : บริษัท เดียบอรัณ สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ตัวอย่างประตู หน้าต่างก่อนและหลังการบูรณะซ่อมแซม

ภาพที่ 4-47 ตัวอย่างประตู ก่อนการบูรณะ : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอรัณ สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-48 ตัวอย่างประตู หลังการบูรณะ : 2553

ที่มา : เสนีย์ ฝันเชียร

ภาพที่ 4-49 ภาพเปรียบเทียบหน้าต่าง
ก่อนและหลังการบูรณะ

ที่มา : บริษัท เดียบอรัณ สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-50 ภาพเปรียบเทียบหน้าต่าง
ก่อนและหลังการบูรณะ

ที่มา : บริษัท เดียบอรัณ สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

เมื่อประติมากรรมหน้าต่างของหมู่พระที่นั่งได้รับการบูรณะซ่อมแซมให้กลับเป็นรูปแบบและสีเดิม รวมถึงการใช้อุปกรณ์ประติมากรรมหน้าต่างของเครื่องแบบเดิม และเนื่องจากประติมากรรมหน้าต่างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะอย่างหนึ่งของพระราชวังพญาไท การบูรณะซ่อมแซมประติมากรรมหน้าต่างเหล่านี้จะเป็นการช่วยส่งเสริมคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทให้มากขึ้น

• งานต่อเติมอาคาร

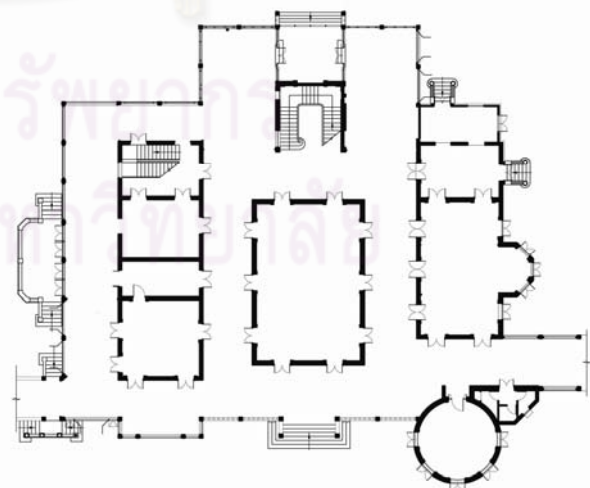
บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้เข้าสำรวจสภาพหมู่พระที่นั่ง และศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาหมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทได้ถูกปรับใช้เป็นที่โรงพยาบาล เป็นสถานที่ทำการของหน่วยงานต่างๆ ซึ่งในบางครั้งหน่วยงานเหล่านั้นมีความจำเป็นต้องใช้พื้นที่เพิ่มมากขึ้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวระเบียบทางเดินภายในและระเบียบภายนอกทั้งชั้น 1 และชั้น 2 ของพระที่นั่งพิมานจักรีจึงถูกต่อเติมแบ่งเป็นห้องขนาดเล็กหลายๆ ห้อง ดังเช่นกรณีเมื่อครั้งพระราชวังพญาไทเป็นโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ได้มีการตัดแปลงพื้นที่บริเวณระเบียบชั้น 2 ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระที่นั่งพิมานจักรีเป็นห้องพักรักษาพยาบาลของ พณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีคนที่ 11 ของประเทศไทย และการต่อเติมห้องบริเวณระเบียบชั้น 2 ด้านทิศเหนือของพระที่นั่งพิมานจักรีเป็นห้องทำงาน ซึ่งการปรับเปลี่ยนอาคารพระที่นั่งเหล่านี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อรูปลักษณ์ภายนอกของพระที่นั่งพิมานจักรี รวมถึงเป็นการทำให้ลักษณะของผังหรือลักษณะที่วางภายในอาคารพระที่นั่งพิมานจักรีถูกเปลี่ยนแปลงไปจากผังอาคารเดิมด้วยเช่นกัน สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นการทำลายคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทลงไปอย่างมาก ดังนั้นเพื่อเป็นการรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมตามแนวคิดของโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท ปี พ.ศ. 2540 บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้มีแนวทางในการปฏิบัติงานบูรณะซ่อมแซมส่วนต่อเติมอาคารนี้ด้วยการรักษาผังหรือที่วางภายในอาคาร และรูปลักษณ์ภายนอกเดิมของพระที่นั่งพิมานจักรีเอาไว้ โดยการรื้อส่วนต่อเติมทั้งหมดนี้ออกและซ่อมแซมอาคารให้กลับมาเป็นรูปลักษณ์เดิม ซึ่งแนวทางนี้ได้รับการอนุมัติเห็นชอบจากคณะกรรมการโครงการให้ดำเนินการได้

ภาพที่ 4-51 ผังพื้นชั้น 1 พระที่นั่งพิมานจักรี

ก่อนการบูรณะ : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

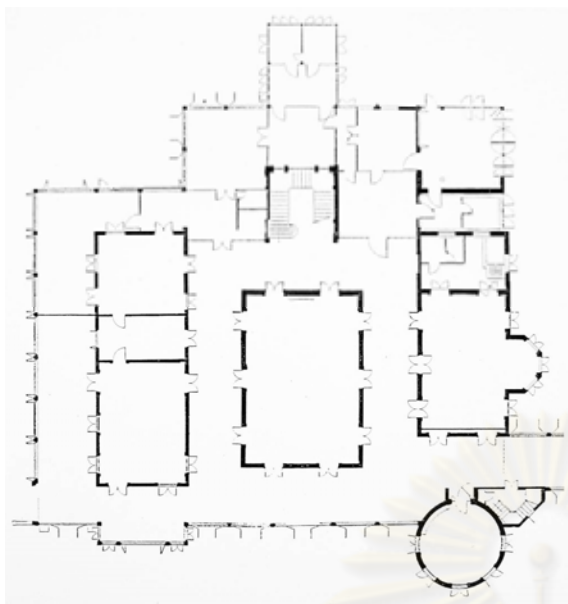

ภาพที่ 4-52 ผังพื้นชั้น 1 พระที่นั่งพิมานจักรี

หลังการบูรณะ : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

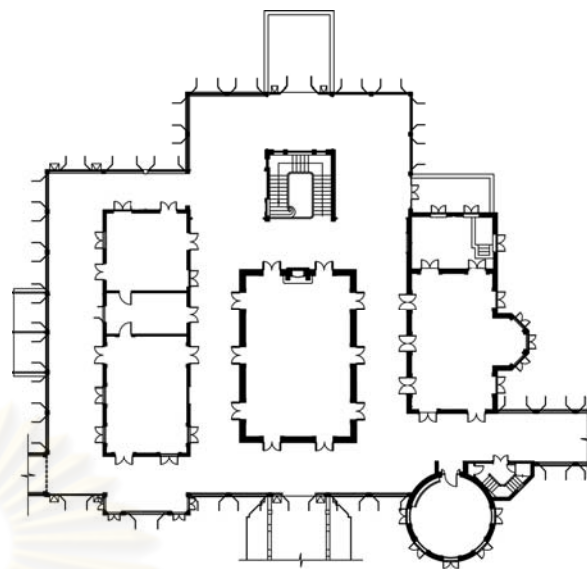

ภาพที่ 4-53 ผังพื้นชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรี

ก่อนการบูรณะ : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-54 ผังพื้นชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรี

หลังการบูรณะ : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-55 ส่วนต่อเติมพระที่นั่งพิมานจักรี : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-56 (บน) ส่วนต่อเติมภายนอก : 2541

ภาพที่ 4-57 (ล่าง) ส่วนต่อเติมภายใน : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-58 การรื้อถอนผนังส่วนต่อเติม : 2542
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-59 การรื้อฝ้าเพดานส่วนต่อเติม : 2542
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-60 การสกัดพื้นกระเบื้องถึงหินอ่อนเดิม : 2542
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-61 การรื้อถอนผนังส่วนต่อเติม : 2542
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-62 การซ่อมแซมราวลูกกรง : 2542
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-63 การทำระบบกันซึมก่อนปูพื้นหินอ่อน : 2542
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-64 ส่วนต่อเติมในพระที่นั่งพิมานจักรี

ก่อนการบูรณะ : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

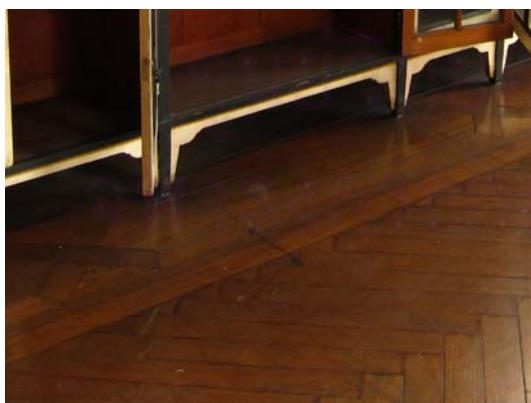
ภาพที่ 4-65 พระที่นั่งพิมานจักรี หลังการบูรณะ : 2553

ที่มา : ผู้วิจัย

การบูรณะซ่อมแซมส่วนต่อเติมด้วยการรื้อถอนส่วนที่ต่อเติมที่เกิดขึ้นในยุคสมัยพระราชมังคลาภิเษกเป็นโรงพยาบาลนั้นเพื่อรักษาความเป็นของแท้ของผังหรือที่ว่างภายในอาคาร และรูปลักษณะภายนอกของพระที่นั่งพิมานจักรีในช่วงสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเอาไว้ ซึ่งการดำเนินการบูรณะซ่อมแซมอาคารพระที่นั่งพิมานจักรีดังกล่าวเป็นการปกป้องรักษาและส่งเสริมคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชมังคลาภิเษกให้มากยิ่งขึ้น

• งานพื้น

จากการสำรวจสภาพอาคารพบว่าพื้นมี 2 ชนิด ได้แก่ พื้นไม้สักปาร์เก้ เป็นพื้นภายในห้อง ปูด้วยลายคดกริชหรือลายก้างปลา (Herring Bone) มีลายขอบไม้ (Border) และพื้นหินอ่อน เป็นพื้นระเบียงภายนอก พื้นหลังคาตาดฟ้าอาคารรับรอง และพื้นระเบียงทางเดินภายใน ลักษณะเป็นหินอ่อนสีขาวเทา ขนาด 25X25 เซนติเมตร วางแนวทแยง สลับด้วยหินอ่อนสีเหลือง ขนาด 6X6 เซนติเมตร มีลายขอบเป็นหินอ่อนสีส้ม

ภาพที่ 4-66 พื้นไม้สักปาร์เก้ : 2553

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 4-67 พื้นหินอ่อน : 2553

ที่มา : ผู้วิจัย

และจากการสำรวจสภาพพื้นของหมู่พระที่นั่ง บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาพบว่าพื้นไม้และพื้นหินอ่อนภายในหมู่พระที่นั่งเกือบทั้งหมดยังคงเป็นของเดิม และพบว่ามีส่วนชำรุดเสียหายต้องได้รับการบูรณะซ่อมแซม ดังกรณี เช่น พื้นปาร์เก้ไม้สักห้องท้องพระโรงชั้น 2 (ห้องพิพิธภัณฑ) พระที่นั่งพิมานจักรี เกิดการหลุดตัวอันเนื่องจากคานไม้สำหรับรองรับพื้นชำรุด บริษัทที่ปรึกษา จึงได้พิจารณาวิธีการบูรณะซ่อมแซมพื้นห้องดังกล่าวอย่างรอบคอบ พบว่าวิธีการเปิดฝ้าเพดานห้องท้องพระโรงชั้น 1 (ห้องธาระก้านล) ออกแล้วดำเนินการซ่อมแซมโครงสร้างพื้นนั้น สร้างผลกระทบต่ออาคารน้อยกว่าการรื้อพื้นไม้สักปาร์เก้ทั้งหมดออกแล้วจึงเปลี่ยนโครงสร้าง เมื่อพิจารณาและเลือกวิธีที่เหมาะสมแล้วได้ดำเนินการตั้งโครงสร้างค้ำยันพื้นไม้ปาร์เก้ชั้น 2 ไว้ทั้งหมดแล้วทำการเปลี่ยนคานเหล็ก 1 แทนที่คานไม้เดิมที่ชำรุด ซึ่งสำหรับคานเหล็กที่นำมาใช้ในการซ่อมแซมครั้งนี้เป็นคานเหล็กที่มีขนาดใกล้เคียงกับคานไม้เดิมเพราะเมื่อติดตั้งคานเหล็กไปแล้วจะสามารถซ่อนอยู่ในฝ้าเพดานห้องท้องพระโรงชั้น 1 ได้เช่นเดียวกับคานไม้เดิมซึ่งจะเป็นการไม่ทำลายรูปลักษณ์เดิมของฝ้าเพดานห้องท้องพระโรงชั้น 1 ไป ดังนั้นการบูรณะซ่อมแซมคานเหล็กดังกล่าวนั้นเป็นการแก้ไขปัญหาให้กับห้องท้องพระโรงได้โดยไม่ส่งผลกระทบต่อลักษณะภายในหรือภายนอกเดิมของพระที่นั่งพิมานจักรี ซึ่งเป็นการช่วยรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทเอาไว้

ภาพที่ 4-68 การรื้อถอดฝ้าเพดานและบัวฝ้าสำหรับซ่อมแซมโครงสร้างพื้นไม้ห้องท้องพระโรงชั้น 2 : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-69 การติดตั้งคานเหล็กแทนคานไม้เดิมของโครงสร้างพื้นไม้ห้องท้องพระโรงชั้น 2 : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-70 การเสริมตงไม้เพิ่มเติมกับโครงสร้างพื้นไม้ห้องท้องพระโรงชั้น 2 : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-71 การติดตั้งแผ่นฝ้าและบัวฝ้าเพดานกลับตามรูปแบบเดิม : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

• งานภาพลายเขียนสี

ในการสำรวจสภาพภาพลายเขียนสีภายในหมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไท บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้รับความร่วมมือจาก MR.DAYTON SPENCE ผู้เชี่ยวชาญในงานอนุรักษ์งานจิตรกรรมระดับโลก เป็นผู้ให้ความกระจ่างเรื่องปัญหาและแนวทางแก้ไขภาพจิตรกรรมเขียนสี ซึ่งพบว่าภาพจิตรกรรมเขียนสีมีความชำรุดคราบดำเป็นดวงๆ มีสีซีดจาง และมีเชื้อราจากความชื้นที่เกิดจากน้ำฝนรั่วซึม ซึ่งเป็นการสร้างความเสียหายอย่างมากต่องานฝีมือที่มีคุณค่าของพระราชวังพญาไท ดังนั้นจากแนวคิดรักษาความเป็นของแท้ของโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้มีแนวทางในการปฏิบัติงานบูรณะซ่อมแซมภาพลายเขียนสีโดยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาพจิตรกรรมลายเขียนสีจากกรมศิลปากรทำการซ่อมแซมภาพลายเขียนสีของพระราชวังพญาไททั้งหมดเพื่อรักษางานฝีมือซึ่งมีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทให้คงอยู่ต่อไป

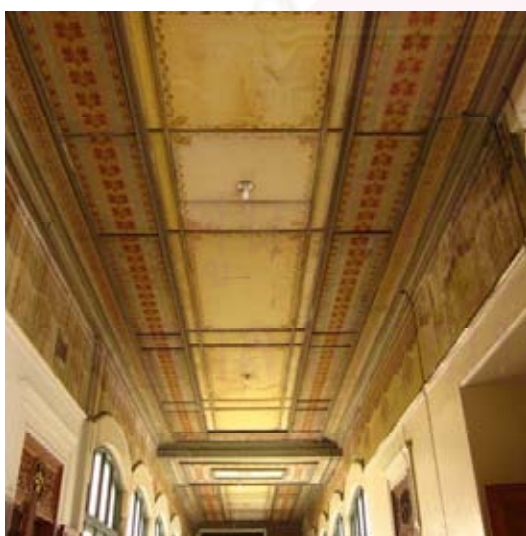
ภาพที่ 4-72 งานซ่อมแซมลายเขียนสี : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-73 งานซ่อมแซมปิดทองบัวฝ้า : 2543

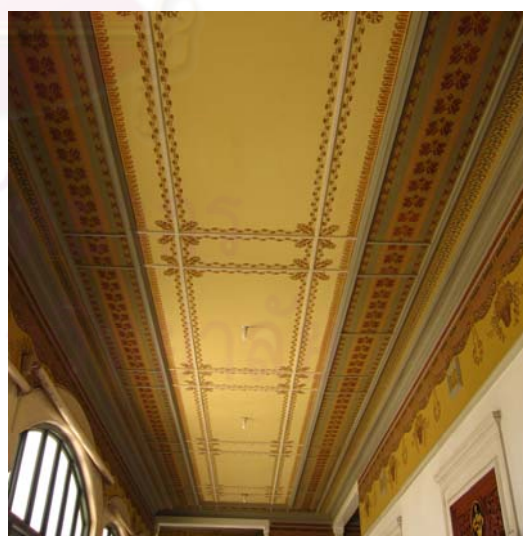
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-74 ลายเขียนสีฝ้าเพดาน

ก่อนการบูรณะ : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-75 ลายเขียนสีฝ้าเพดาน

หลังการบูรณะ : 2543

ที่มา : เสนีย์ ฝันเขียว

• งานระบบอาคาร

งานระบบอาคารมีความจำเป็นต่ออาคารที่มีการใช้งานในปัจจุบันทั้งในการอำนวยความสะดวกการใช้งานและป้องกันความปลอดภัยเพื่อให้สามารถรองรับการใช้งานอาคารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุผลนี้ บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้พิจารณาถึงงานระบบอาคารที่สำคัญเพื่อรองรับการใช้งานของพระราชวังพญาไท 2 ส่วนคืองานระบบอาคารที่มีอยู่เดิมต้องมีการปรับปรุงให้ดีขึ้นเพื่อให้เกิดความสะดวกและความปลอดภัยในการทำงาน และงานระบบอาคารที่มีต้องนำเข้ามาเพิ่มเติมใหม่ ซึ่งงานระบบในส่วนที่มีผลกระทบต่ออาคารในส่วนใดส่วนหนึ่งต้องได้รับการอนุมัติเห็นชอบจากคณะกรรมการก่อน และในการดำเนินการงานระบบอาคารทั้งหมดนี้ บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้คำนึงถึงแนวคิดการรักษาความเป็นของแท้ที่คณะกรรมการโครงการกำหนดไว้จึงดำเนินการโดยให้สร้างผลกระทบต่อรูปลักษณะทั้งภายในและภายนอกของอาคารหมู่พระที่นั่งให้น้อยที่สุดเพื่อคงรักษาคุณค่าที่สำคัญของพระราชวังพญาไทไม่ให้ลดน้อยลงไป

งานระบบอาคารภายในหมู่พระที่นั่งพระราชวังพญาไทที่บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้ดำเนินการแล้ว มีรายละเอียดดังนี้

1. ระบบไฟฟ้า

จากการสำรวจสภาพอาคาร บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาพบว่าในพระราชวังพญาไทมีการติดตั้งระบบไฟฟ้าอยู่แล้ว แต่วิธีการติดตั้งระบบไฟฟ้าเดิมรบกวนต่อรูปลักษณะของอาคารซึ่งเป็นการลดคุณค่าของอาคารลงอย่างมาก อีกทั้งไม่เกิดความปลอดภัยต่อการใช้งาน บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้พิจารณาปรับปรุงระบบไฟฟ้าภายในหมู่พระที่นั่ง 3 บริเวณสำคัญ ได้แก่

- สายไฟบริเวณห้องใต้หลังคาซึ่งเป็นการเดินสายไฟที่ไม่เป็นระเบียบ ถึงแม้ว่าไม่มีผลกระทบต่อรูปลักษณะภายนอกของอาคาร แต่สายไฟฟ้าเหล่านี้อาจมีผลต่อความปลอดภัยของผู้เข้ามาตรวจตราดูแลห้องใต้หลังคา นี้ อีกทั้งอาจเป็นสาเหตุก่อให้เกิดความเสียหายต่ออาคารในภายหลังได้ ดังนั้นบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาจึงปรับปรุงให้มีการจัดวางสายไฟบนรางเดินสายไฟ และติดตั้งไฟส่องสว่าง รวมถึงเต้ารับเพิ่มเติมเพื่อช่วยให้มีความสะดวกและมีความปลอดภัยในการตรวจตราบำรุงรักษาห้องใต้หลังคามากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 4-76 ระบบไฟฟ้าในห้องใต้หลังคา

ก่อนการบูรณะ : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-77 ระบบไฟฟ้าในห้องใต้หลังคา

หลังการบูรณะ : 2542

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

• สายไฟบริเวณฝ้าเพดานและผนังภายในห้องของหมู่พระที่นั่งซึ่งเป็นการเดินลอยสายไฟ (Exposed wiring) ที่ไม่เป็นระเบียบและอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้ใช้อาคาร อีกทั้งเป็นการรบกวนและสร้างความเสียหายต่อภาพลายเขียนสีภายในห้องซึ่งเป็นการลดทอนคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไท ดังนั้นบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาจึงใช้วิธีการปรับปรุงระบบไฟฟ้าภายในห้องด้วยการเดินสายไฟในท่อโลหะแล้วเดินท่อซ่อนในพื้นที่ผนังและฝ้าเพดาน รวมถึงการซ่อนตู้ควบคุมไฟฟ้า (MDB) ไว้อย่างกลมกลืนภายในช่องลูกฟักของแผงผนังไม้

ภาพที่ 4-78 สายไฟเดินลอยบนฝ้าเพดาน : 2549

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-79 สายไฟเดินลอยบนผนัง : 2549

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-80 งานฝังท่อร้อยสายไฟใต้พื้น : 2549

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-81 (บน)งานฝังท่อร้อยสายไฟในผนัง : 2549

ภาพที่ 4-82 (ล่าง) แผงควบคุมไฟฟ้า : 2553

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

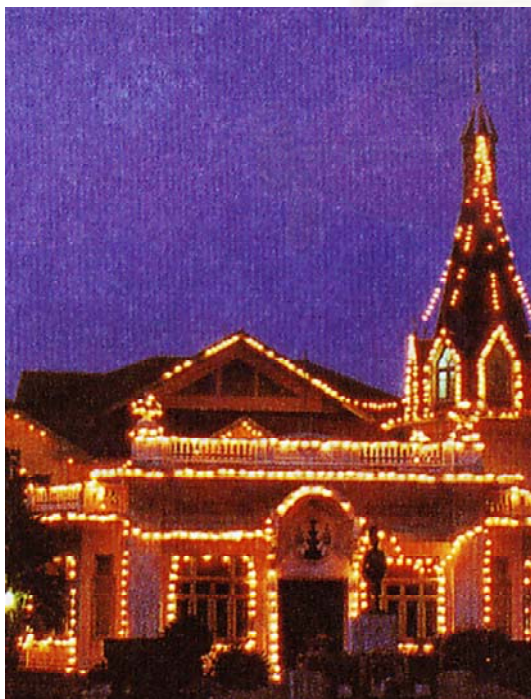
• สายไฟบริเวณภายนอกโดยรอบอาคารหมู่พระที่นั่ง เนื่องจากการประดับตกแต่งอาคารด้วยหลอดไฟแบบเดินลอยสายไฟตลอดริมชายคาและริมผนังของอาคารหมู่พระที่นั่ง ซึ่งวิธีการนี้นอกจากไม่ส่งเสริมต่อภาพลักษณ์ของอาคารแล้วยังเป็นอันตรายต่อผู้ใช้อาคารและผู้สัญจรไปมาอีกด้วย บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาจึงพิจารณาวิธีการเน้นภาพลักษณ์ของหมู่พระราชวังให้โดดเด่นสวยงามด้วยการติดตั้งไฟส่องอาคารไว้โดยรอบอาคารหมู่พระที่นั่งแทนการประดับตกแต่งด้วยหลอดไฟ ซึ่งจะเป็นการช่วยส่งเสริมคุณค่าของหมู่พระราชวังมากกว่าวิธีการเดิม

ภาพที่ 4-83 การประดับตกแต่งอาคารด้วยหลอดไฟ : 2541
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-84 ไฟส่องอาคาร : 2542
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 4-85 การประดับตกแต่งอาคารด้วยหลอดไฟ : 2540
ที่มา : หนังสือชมรมคนรักวัง

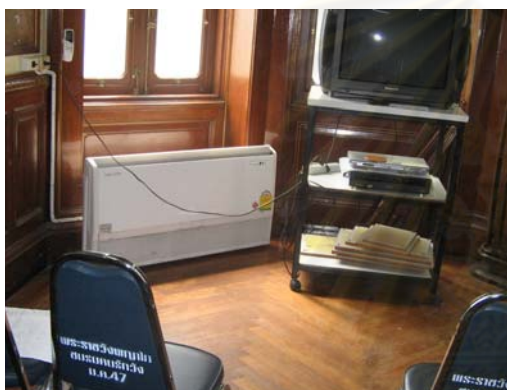

ภาพที่ 4-86 การประดับตกแต่งอาคารด้วยไฟส่องอาคาร : 2553
ที่มา : ประพล โฆษิตทองกุล

2. ระบบปรับอากาศ

เนื่องจากพระราชวังพญาไทตั้งอยู่ท่ามกลางสวนไร่นาในทุ่งพญาไทบรรยากาศของพระราชวังเดิมจึงปลอดโปร่งลมเย็นสบาย ประกอบกับในสมัยนั้นยังไม่มีเทคโนโลยีของระบบปรับอากาศ พระราชวังพญาไทจึงไม่มีระบบปรับอากาศ แต่ในปัจจุบันระบบปรับอากาศเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมาก ดังนั้นการติดตั้งเครื่องปรับอากาศจึงเป็นงานระบบใหม่สำหรับพระราชวังพญาไทเพื่อตอบสนองการใช้งานในปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้นบริษัทที่ปรึกษา จึงพิจารณาถึงความจำเป็นและข้อจำกัดของอาคารสำหรับการติดตั้งระบบปรับอากาศ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วพบว่าห้องท้องพระโรงชั้น 1 (ห้องธรรมาภิบาล) ของพระที่นั่งพิมานจักรีสามารถติดตั้งระบบปรับอากาศได้ เนื่องจากมีพื้นที่ใต้ท้องพื้นสำหรับเดินท่องานระบบปรับอากาศได้ และสำหรับเครื่องพ่นลมเย็นภายในห้องมีการทำตู้ครอบที่มีรูปแบบกลมกลืนเข้ากับแผงผนังไม้ภายในห้อง วิธีการดังกล่าวนี้สามารถตอบสนองการใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยเป็นการลดหรือทำลายคุณค่าของอาคารอย่างน้อยที่สุด

ภาพที่ 4-87 การติดตั้งเครื่องปรับอากาศ

ก่อนการบูรณะ : 2543

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

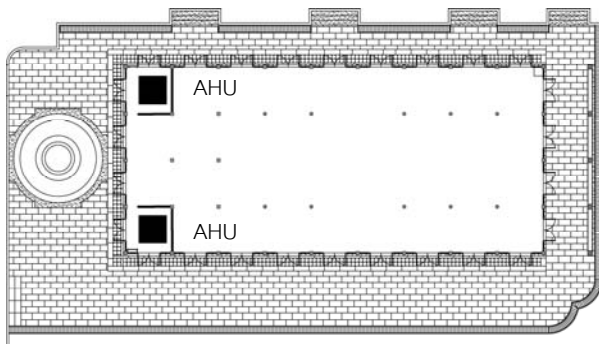

ภาพที่ 4-88 การติดตั้งเครื่องปรับอากาศในตู้ครอบเครื่อง

พ่นลมเย็น หลังการบูรณะ : 2553

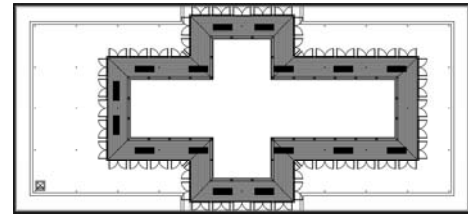
ที่มา : ผู้วิจัย

นอกจากนี้พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ในปัจจุบันถูกใช้เป็นห้องจัดงานอเนกประสงค์จึงมีความจำเป็นอย่างมากในการติดตั้งระบบปรับอากาศ ซึ่งบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาพิจารณาพบว่าพระที่นั่งเทวราชสภารมย์สามารถติดตั้งระบบปรับอากาศได้ โดยติดตั้งห้องเครื่องส่งลมเย็น (AHU) ในห้องด้านหลังพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ และวางเครื่องพ่นลมเย็นบนระเบียงชั้น 2 ที่สามารถซ่อนสายตาได้ รวมถึงเจาะช่องพ่นลมเย็นให้กลมกลืนเข้ากับฝ้าเพดานของระเบียง ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้สามารถตอบสนองการใช้งานพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่เป็นการรบกวนหรือมีผลกระทบต่ออุปถัมภ์ที่ว่างภายในของพระที่นั่งซึ่งเป็นการช่วยส่งเสริมการใช้งานภายในอาคารได้มากขึ้น

ภาพที่ 4-89 ผังแสดงตำแหน่งห้อง AHU

ที่มา : บริษัท เดียบอรัน สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-90 ผังแสดงตำแหน่งพัดลมเย็นบนระเบียงชั้น 2

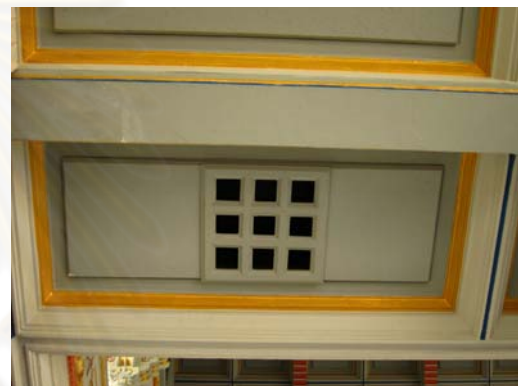
ที่มา : บริษัท เดียบอรัน สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-91 ท่อพัดลมเย็นวางบนระเบียงชั้น 2

ของพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ : 2553

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 4-92 ช่องพัดลมเย็นใต้พื้นระเบียงชั้น 2 : 2553

ที่มา : ผู้วิจัย

งานระบบปรับอากาศข้างต้นเป็นการติดตั้งระบบปรับอากาศที่คำนึงถึงข้อจำกัดของอาคารเพื่อให้สามารถตอบสนองการใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่เป็นการสร้างผลกระทบในด้านลบลักษณะที่ว่างภายในและรูปลักษณ์ภายนอกของอาคาร ดังนั้นการดำเนินงานระบบปรับอากาศของบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาจึงเป็นการส่งเสริมให้เกิดการใช้งานอาคารมากขึ้น ซึ่งเป็นการช่วยรักษาคุณค่าของพระราชวังพญาไทให้มากยิ่งขึ้นด้วย

3. ระบบป้องกันอัคคีภัย

นอกจากการบูรณะซ่อมแซมส่วนหลังคาของหมู่พระที่นั่งแล้ว บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้คำนึงความปลอดภัยของอาคารโดยเฉพาะส่วนหลังคาที่มีโครงสร้างทั้งหมดเป็นไม้ ซึ่งสามารถติดไฟได้ง่าย บริษัทที่ปรึกษา เสนอให้ติดตั้งการป้องกันอัคคีภัยภายในห้องใต้หลังคาด้วยเครื่องดับเพลิงชนิดน้ำยาเหลวระเหย บีซีเอฟ ฮาลอน เป็นชนิดที่มีความเหมาะสมใช้กับห้องใต้หลังคาของหมู่พระที่นั่ง เพราะไม่ทิ้งคราบสกปรกภายหลังใช้ดับเพลิง ซึ่งคราบสกปรกนี้อาจเป็นสาเหตุสร้างความเสียหายต่อภาพลายเขียนสีที่สวยงามและมีคุณค่าของพระราชวังพญาไทได้ ซึ่งวิธีดำเนินการระบบป้องกันอัคคีภัยนี้ได้รับการอนุมัติเห็นชอบจากคณะกรรมการโครงการ

4. ระบบป้องกันฟ้าผ่า

จากการสำรวจสภาพหลังคาของหมู่พระที่นั่ง บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาพบว่ามีการติดตั้งสายนำไฟฟ้าแบบเปลือยไปตามสันหลังคา และไม่ได้มีการติดตั้งอย่างเรียบร้อย ความเป็นระเบียบของสายไฟเหล่านี้เป็นการลดคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทลงอย่างมาก บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาเสนอวิธีการติดตั้งระบบป้องกันฟ้าผ่าด้วยการร้อยสายนำไฟฟ้าในท่อ และซ่อนท่อผ่านตรงภายในอาคารลงสู่พื้นดินเพื่อเป็นการนำไฟฟ้าลงสู่ดินอย่างรวดเร็วและมีความปลอดภัยมากขึ้น ซึ่งวิธีการนี้ได้รับการอนุมัติเห็นชอบจากคณะกรรมการโครงการ เนื่องจากเป็นวิธีการที่ช่วยส่งเสริมรูปลักษณะของหมู่พระที่นั่งพระราชวังพญาไท

ภาพที่ 4-93 การติดตั้งสายนำไฟฟ้า

ก่อนการบูรณะ : 2541

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 4-94 การติดตั้งสายนำไฟฟ้า

หลังการบูรณะ : 2542

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ถึงแม้ว่าการบูรณะซ่อมแซมอาคารหมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทในครั้งนี้มีแนวทางให้ย้อนพระราชวังพญาไทกลับสู่ช่วงเวลาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเน้นการบูรณะซ่อมแซมและรักษารูปลักษณะเดิมของพระราชวังพญาไทไว้ แต่เนื่องจากอาคารอนุรักษ์ที่สามารถใช้งานสร้างประโยชน์ได้นั้นจะมีคุณค่ามากกว่าอาคารอนุรักษ์ที่ตั้งเป็นเพียงโบราณสถานเท่านั้น ดังนั้นการเพิ่มเติมหรือปรับปรุงงานระบบอาคารเพื่อให้อาคารใช้งานได้นั้นเป็นวิธีการที่ช่วยส่งเสริมคุณค่าให้แก่พระราชวังพญาไทมากขึ้น

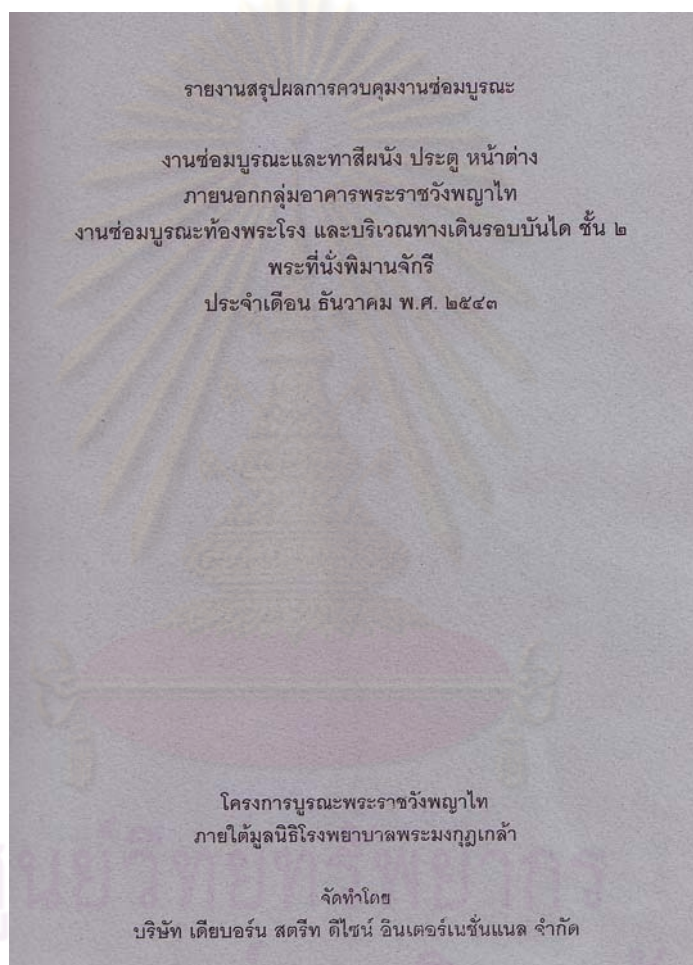
โครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทได้เริ่มปฏิบัติการโดยบริษัทสถาปนิกที่ปรึกษา ซึ่งเริ่มดำเนินการด้วยการเข้าสำรวจสภาพอาคารและความเสียหายที่เกิดขึ้นกับอาคารพระราชวังพญาไท รวมถึงศึกษาข้อมูลที่เป็นหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์แล้วรวบรวมไว้เป็นข้อมูลสำหรับกรณีวิเคราะห์ถึงคุณค่าและปัญหาของอาคาร เพื่อนำมาใช้กำหนดแนวทางและวิธีการบูรณะซ่อมแซมอาคารที่ถูกต้องและเหมาะสมกับอาคารมากที่สุด จากนั้นเมื่อเริ่มขั้นตอนการบูรณะซ่อมแซมอาคารแล้ว บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้ทำการบันทึกการปฏิบัติงานทุกขั้นตอน ซึ่งการบันทึกการปฏิบัติงานบูรณะซ่อมแซมนี้เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่าขั้นตอนอื่นๆ ในกระบวนการอนุรักษ์อาคาร เนื่องจากจะเป็นหลักฐานและเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทในอนาคต

4.2.3 การบันทึกการปฏิบัติงานอนุรักษ์พระราชวังพญาไท

ในระหว่างการทำปฏิบัติการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไท บริษัทสถาปนิกที่ปรึกษาได้จัดทำบันทึกการปฏิบัติงานบูรณะฯ เป็น “รายงานสรุปผลการควบคุมงานบูรณะซ่อมแซม” เพื่อแสดงความคืบหน้าของงานของแต่ละเดือน รวมทั้งบันทึกขั้นตอนการทำงาน บันทึกอุปสรรคในการทำงาน และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในอาคารพระราชวังพญาไทเป็นประจำทุกเดือน ซึ่งในรายงานประกอบด้วยส่วนต่างๆ ดังนี้

- หน้าปกรายงาน แสดงรายละเอียดของโครงการว่าเป็นงานซ่อมบูรณะอะไร อยู่ส่วนใดของพระที่นั่งองค์ใด ประจำเดือนและปีอะไร ชื่อโครงการ ชื่อเจ้าของโครงการ และรายงานฉบับนี้จัดทำขึ้นโดยผู้ใด

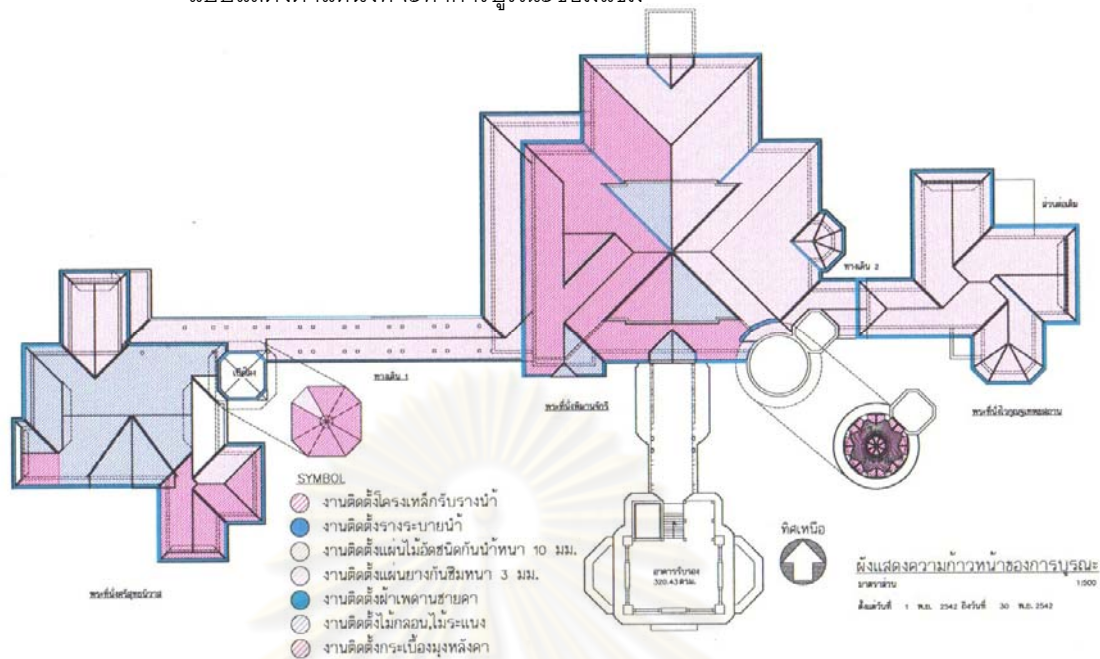
ภาพที่ 4-95 ตัวอย่างปกรายงานการบันทึกการปฏิบัติงานอนุรักษ์
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

- แผนงานของโครงการ ซึ่งแสดงข้อมูลงบประมาณการก่อสร้าง ระยะเวลาการก่อสร้าง รายการก่อสร้างตลอดระยะเวลาของโครงการฯ พร้อมด้วยข้อมูลแสดงงบประมาณและระยะเวลาการก่อสร้างในแต่ละส่วนของโครงการฯ นอกจากนี้มีข้อมูลแสดงปริมาณงานตามแผน ปริมาณงานตามแผนสะสม ปริมาณงานที่ทำได้จริง และปริมาณงานที่ทำได้จริงสะสมของเดือนนั้นๆ

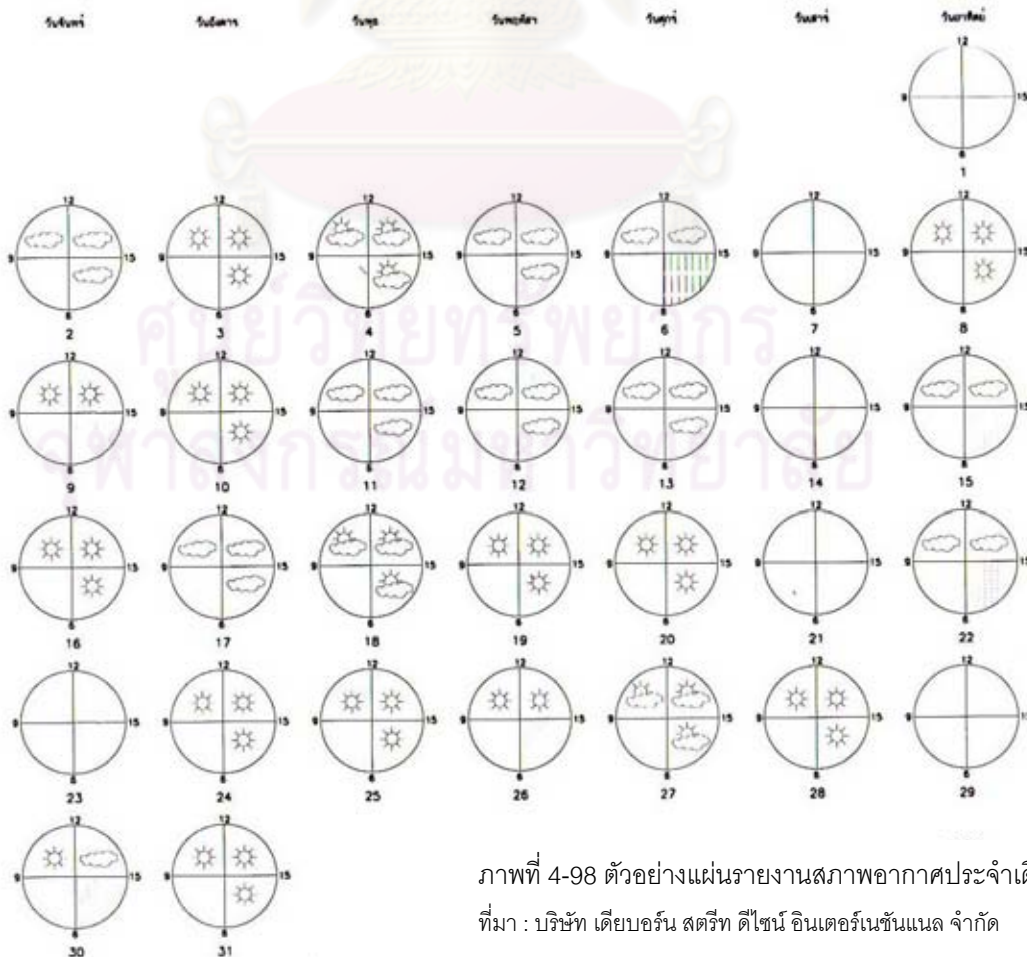
- แบบแสดงตำแหน่งที่จะทำการบูรณะซ่อมแซม

ภาพที่ 4-97 ตัวอย่างแผ่นแสดงตำแหน่งที่จะทำการบูรณะซ่อมแซม

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

- รายงานสภาพอากาศประจำเดือน ซึ่งจะแสดงรายละเอียดทุกวันที่มีการทำงาน โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา (9.00-12.00 น. 12.00-15.00 น. และ 15.00-18.00 น.)

ภาพที่ 4-98 ตัวอย่างแผ่นรายงานสภาพอากาศประจำเดือน

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

• แผ่นบันทึกการก่อสร้างรายวัน โดยแสดงวัน วันที่ เดือน ปี สภาพอากาศของวันนั้นๆ แสดงรายละเอียดจำนวนของช่าง เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างสี คนงานที่เข้ามาทำงานในแต่ละวัน ระบุงานที่ช่างและคนงานทำในวันนั้นๆ รวมถึงการลงนามผู้บันทึกรายงานและผู้ตรวจสอบการก่อสร้าง และนอกจากแผ่นบันทึกการก่อสร้างรายวันแล้วต้องมีภาพถ่ายการทำงานของช่าง และคนงานในส่วนต่างๆ ประกอบบันทึกอย่างละเอียด

บันทึกการก่อสร้าง

วันศุกร์ที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2542

สภาพอากาศ : 9.00-12.00 น. ครึ้มฟ้าครึ้มฝน
15.30-16.30 น. ฝนตกหนัก

บันทึกรายละเอียด

จำนวนคนงาน 1. ช่างไม้ 24 คน 2. กรรมกร 18 คน

พระที่นั่งพิมานจักรี

1. ช่างดำเนินการติดตั้งกระเบื้องไม้ปรับระดับจันทัน บริเวณหลังคาด้านทิศตะวันออก ระหว่าง TS3-TS4 แล้วเสร็จประมาณ 90%
2. ช่างดำเนินการติดตั้งไม้รองรับรางน้ำภายในตะเข้ราง กว้าง 0.30 ม. เพื่อรองรับรางระบายน้ำ Stainless Steel บริเวณ TG4 แล้วเสร็จประมาณ 60%
3. ช่างดำเนินการติดตั้งไม้รองรับรางระบายน้ำ ภายในเหล็กรับรางน้ำบริเวณหลังคาด้านทิศตะวันตก ระหว่าง TS1-TG10, TG10-TG13, TG13-TS9 แล้วเสร็จ

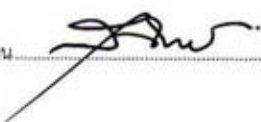
พระที่นั่งศรีสุทธนิวาส

1. ช่างดำเนินการรื้อถอดกระเบื้องซีเมนต์มุงหลังคา บริเวณหลังคาด้านทิศเหนือ ระหว่าง TS9-TG1, TG2-TS18, R7-R13, R13-TS18 แล้วเสร็จประมาณ 80%
2. ช่างดำเนินการติดตั้งไม้อัดดินเลนเนียนติดกันน้ำหนา 10 ม.ม. บริเวณหลังคาด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ฝั่งใต้ ระหว่าง TS7-TG8, TS14-TG8, R8-TG8 แล้วเสร็จประมาณ 90%

งานอื่นๆ

- ช่างดำเนินการตัดไม้ รีดไม้ และกลึงไม้บัวทับเชิงชาย เพื่อเตรียมสำหรับการนำขึ้นติดตั้งต่อไป
- รอยต่อระหว่างรางน้ำลอนใต้หลังคาและตะเข้รางด้านทิศเหนือ บริเวณ TG9-TG10, TG2-TG1 ที่ดำเนินการติดตั้งรางน้ำ Stainless Steel ไปแล้วมีการรั่วซึม ผู้รับจ้างเหมาจะต้องดำเนินการแก้ไขต่อไป
- คนงานของผู้รับจ้างเหมาทำฝ้าเพดานเหนือบริเวณชานพักบันได ระหว่าง TS1-TS2 แตกเสียหายเป็นช่องกว้างประมาณ 2 ฟุต x 2 ฟุต จะต้องดำเนินการถอดซ่อมหรือเขียนใหม่ให้มีลักษณะเหมือนเดิมต่อไป

ผู้บันทึกรายงาน

ผู้ตรวจสอบ

ภาพที่ 4-99 ตัวอย่างแผ่นบันทึกการก่อสร้าง

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

รายงานสรุปผลการควบคุมงานบูรณะซ่อมแซมในแต่ละเดือนตลอดระยะเวลาของโครงการนั้น จึงเป็นบันทึกของการทำงานบูรณะซ่อมแซมในแต่ละส่วนของหมู่พระที่นั่งฯ จนกระทั่งแล้วเสร็จ ดังนั้นการบันทึกการปฏิบัติงานอนุรักษ์ในรูปแบบรายงานสรุปผลการควบคุมงานบูรณะซ่อมแซม จึงเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของการบูรณะพระราชวังพญาไท และเป็นข้อมูลความรู้ให้แก่ผู้ที่มีความสนใจในงานด้านงานอนุรักษ์หรือการบูรณะซ่อมแซมอาคาร

4.3 พระราชวังพญาไทภายหลังการบูรณะซ่อมแซม

หลังจากพระราชวังพญาไทได้รับการบูรณะซ่อมแซมแล้ว พระราชวังพญาไทได้รับการดูแลรักษาโดย “ชมรมคนรักวัง” ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนที่ดูแล “มูลนิธิอนุรักษ์พระราชวังพญาไท” เป็นมูลนิธิที่หาเงินทุนสำหรับสนับสนุนโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท นอกจากนี้ชมรมคนรักวังยังมีหน้าที่ในการจัดการพื้นที่ของพระราชวังพญาไทให้เกิดการใช้งานที่เป็นผลประโยชน์ทั้งต่อสาธารณะ และต่อพระราชวังพญาไทเอง

4.3.1 การใช้งานกิจกรรมภายใน

เนื่องจากพระราชวังพญาไทอยู่ในครอบครองของกองทัพบก เช่นเดียวกับวิทยาลัยแพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้า และเนื่องด้วยคณาจารย์และนักเรียนแพทยศาสตร์ของวิทยาลัยแพทยศาสตร์ล้วนมีความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอันมาก ดังนั้นเมื่อนักเรียนแพทยศาสตร์ได้สำเร็จการศึกษาในแต่ละปีจึงมีพิธีปฏิญาณตนของบัณฑิตแพทย์ทหารต่อพระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ **ห้องธารกานัลหรือห้องห้องพระโรงชั้นบน** ชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรี ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี และ**ห้องพิพิธภัณฑหรือห้องห้องพระโรงชั้นล่าง** ชั้น 1 พระที่นั่งพิมานจักรี ใช้เป็นห้องประชุมสำหรับกิจกรรมภายในโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า

4.3.2 การใช้งานให้ความรู้แก่สาธารณชน

เนื่องจากพระราชวังพญาไทเป็นโบราณสถานที่มีทรงคุณค่าอย่างยิ่ง ชมรมคนรักวังจึงได้จัดกิจกรรมนำชมพระราชวังพญาไท ซึ่งเปิดให้ผู้คนทั่วไปเข้าชมโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ในทุกวันเสาร์จำนวน 2 รอบ คือรอบเช้าเวลา 9.30 น. และรอบบ่ายเวลา 13.30 น. โดยมีวิทยากรนำชมให้ข้อมูลความรู้ประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไท ซึ่งในห้องที่มีความสำคัญจะได้รับการจัดแสดงประกอบกรให้ความรู้จากวิทยากร เช่น **ห้องพระบรรทมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ชั้น 3 พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน ซึ่งจัดแสดงบรรยากาศของห้องพระบรรทม **ห้องบรรทมสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี** ชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรี ใช้จัดแสดง “บ้านมหริธร” อาคารจำลองจากดุสิตธานี และ**ห้องบรรณาคม** ชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรี ใช้จัดแสดงเป็นห้องทรงพระอักษร เป็นต้น และนอกจากนี้ผู้เข้าชมพระราชวังพญาไทสามารถร่วมบริจาค ชื่อของที่ระลึกของพระราชวังพญาไท หรือสมัครเป็นสมาชิกชมรมคนรักวังเพื่อสนับสนุนโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทอีกด้วย

* แปลว่า ห้องหนังสือ จากพจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530

4.3.3 การใช้งานเพื่อจัดหาเงินทุน

มีการใช้เงินทุนจำนวนมากในการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทในโครงการฯ เมื่อมีการบูรณะซ่อมแซมพระราชวังพญาไทไปแล้วบางส่วน ชมรมคนรักวังจึงใช้ส่วนที่รับการบูรณะซ่อมแซมแล้วมาจัดกิจกรรมเพื่อจัดหาเงินทุนสำหรับโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทต่อไป เช่น

ห้องพิพิธภัณฑ์หรือห้องท้องพระโรงชั้นล่าง ชั้น 1 พระที่นั่งพิมานจักรี ใช้เป็นสถานที่จัดงาน “เพชรรัตน-สุวัทนา สองราชานารีในรัชกาลที่ 6” เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2548 โดยมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นประธานในงาน และใช้เป็นห้องเสวยพระกระยาหารของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรการแสดงดนตรีคลาสสิก เพื่อหารายได้ให้โครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท

ห้องธำมณีหรือห้องท้องพระโรงชั้นบน ชั้น 2 พระที่นั่งพิมานจักรี ใช้เป็นสถานที่บันทึกเทปอาเศียรวาทราชสดุดีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2544 เพื่อนำออกอากาศในรายการโทรทัศน์ “วันสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า” เพื่อหารายได้จัดตั้งโครงการพิพิธภัณฑ์พระราชวังพญาไท

อาคารรับรอง เป็นร้านค้าแฟฟชื่อ “นรสิงห์”^{*} ซึ่งเปิดให้เอกชนเช่าสถานที่เพื่อเป็นรายได้ให้โครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท

พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ ใช้เป็นสถานที่จัดงานต่างๆ เพื่อหารายได้ให้โครงการบูรณะพระราชวังพญาไท เช่น งานแสดงดนตรีทั้งเพลงคลาสสิก เพลงไทยเดิม เพลงไทยสากล และงานวันภาษาไทย ซึ่งหลายครั้งสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ทรงเสด็จร่วมงานด้วย นอกจากนี้ยังมีงานแสดงดนตรี “เพลงดีจากหนัง เพลงดังจากละคร” , งานคอนเสิร์ต “The One & Only SUCHART CHAWANNGKUL in Person at Phya Thai Palace” , งานคอนเสิร์ต “วงดนตรี อ.ส.วันศุกร์” ซึ่งถือเป็นการแสดงต่อสาธารณชนครั้งแรกในประวัติศาสตร์ เป็นต้น และนอกจากนี้ยังให้เอกชนเช่าใช้สถานที่จัดงาน เช่น รายการสัมภาษณ์นางฮิลลารี คลินตัน รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา โดยนายสุทธิชัย หยุ่น เป็นต้น

* หมายถึง คนปาลิงห์ นักรบ “นรสิงห์” เป็นหนึ่งในสิบปางของพระนารายณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครเบิกโรง ซึ่งใช้พระนามแฝงว่า “พระขรรค์เพชร”

การเข้าใช้สถานที่ภายในพระราชวังพญาไทสำหรับเอกชนทั่วไป ชมรมคนรักวังมีการแต่งตั้ง คณะอนุกรรมการพิจารณาใช้สถานที่ เพื่อพิจารณาลักษณะของความเหมาะสมของงาน โดยมีนโยบาย ให้ใช้สถานที่เพื่อจัดกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม หรือเพื่อการศึกษา ไม่ใช่เชิงธุรกิจการค้า ซึ่งจะได้รับ การพิจารณาและอนุญาตเป็นเฉพาะกรณีไปเท่านั้น เนื่องจากชมรมคนรักวังเห็นว่าพระราชวังพญาไท เป็นโบราณสถานที่มีความงดงามทางสถาปัตยกรรม มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และเคยเป็น สถานที่ประทับของเจ้านายหลายพระองค์ ดังนั้นการใช้สถานที่ของพระราชวังพญาไทจึงต้องคำนึงถึง ความเหมาะสมเป็นสำคัญ³

ในโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทปี พ.ศ. 2540 ได้มีแนวทางให้อนุรักษ์พระราชวังย้อนกลับสู่ ช่วงเวลาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประทับ โดยมีแนวคิดในการบูรณะซ่อมแซมให้เก็บรักษา ความเป็นของแท้ของรูปลักษณะอาคารไว้ให้มากที่สุด และในขั้นตอนการบูรณะซ่อมแซมอาคารหมู่พระที่นั่ง บริษัทที่ปรึกษาของโครงการได้กำหนดแนวทางและวิธีการบูรณะซ่อมแซมเพื่อให้การปฏิบัติการอนุรักษ์สามารถ รักษาคุณค่าของพระราชวังพญาไทเอาไว้ให้มากที่สุดได้ ซึ่งวิธีการบูรณะซ่อมแซมในบางส่วนต้องได้รับการ อนุมัติเห็นชอบจากคณะกรรมการโครงการก่อนดำเนินการเพื่อให้การบูรณะซ่อมแซมอาคารพระราชวังพญาไท ประสบผลสำเร็จในการรักษาคุณค่าที่สำคัญของพระราชวังตามที่คณะกรรมการโครงการได้กำหนดเอาไว้ ซึ่ง ทั้งหมดข้างต้นนี้เป็นความพยายามในการที่จะปกป้องรักษาพระราชวังพญาไทให้คงอยู่ต่อไป และในลำดับต่อไป จะนำการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทจากรายละเอียดข้างต้นมาประเมินกับหลักเกณฑ์ยูเนสโก เพื่อให้ทราบว่า โครงการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไทนี้จะเป็นโครงการอนุรักษ์ที่สมควรได้รับการยกย่อง จากองค์การยูเนสโกหรือไม่ ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดการประเมินในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ ชมรมคนรักวัง, (กรุงเทพมหานคร: ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 33.

บทที่ 5

บทวิเคราะห์

พระราชวังพญาไทได้รับการอนุรักษ์แล้วบางส่วน (รายละเอียดในบทที่ 4) เนื่องจากพระราชวังพญาไทเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญมากของชาติจึงได้รับการอนุรักษ์ด้วยวิธีการที่สามารถรักษาคุณค่าต่างๆ ไว้ให้มากที่สุด ซึ่งจะนำมาประเมินด้วยหลักเกณฑ์ยูเนสโก (รายละเอียดในบทที่ 2) และหากยังพบข้อบกพร่องการอนุรักษ์ในแต่ละหลักเกณฑ์ ผู้วิจัยจะมีข้อเสนอแนะการอนุรักษ์เพื่อให้การอนุรักษ์พระราชวังพญาไทมีความสมบูรณ์ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ข้อนั้นๆ มากขึ้น และผลการประเมินพร้อมด้วยข้อเสนอแนะการอนุรักษ์นั้นสามารถนำไปเป็นแบบอย่างหรือแนวทางให้การอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทในส่วนที่ยังไม่ได้รับการอนุรักษ์ หรืออาคารอนุรักษ์อื่นๆ ที่มีลักษณะปัญหาใกล้เคียงกันต่อไปได้ ซึ่งการประเมินโครงการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไทกับหลักเกณฑ์ยูเนสโก มีรายละเอียดแต่ละหลักเกณฑ์ดังนี้

5.1 งานอนุรักษ์มีการรักษาคุณค่าของอาคารให้ปรากฏเพื่อให้ถ่ายทอดจิตวิญญาณของอาคารได้

จากการศึกษาพบว่าพระราชวังพญาไทมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ซึ่งความมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทจากการเป็นสถานที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นสถานที่กำเนิดงานวรรณกรรมชิ้นสำคัญของชาติ *คุณค่าทางด้านสังคม* จากการเป็นดุสิตธานีศูนย์กลางเมืองจำลองการปกครองระบอบประชาธิปไตย *คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม* มาจากการเป็นพระราชวังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงร่วมออกแบบ ซึ่งมีรูปลักษณะสถาปัตยกรรมที่มีอิทธิพลมาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกในประเทศสยาม และแสดงถึงความก้าวหน้าของวัสดุและการก่อสร้างช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และ *คุณค่าทางด้านศิลปกรรม* จากการมีงานฝีมือที่สวยงาม ปรานีตและมีเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะตัว ฉะนั้นคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมนี้เป็นคุณค่าที่สำคัญของพระราชวัง ซึ่งทำให้พระราชวังพญาไทเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญของประเทศชาติ

ในการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไทในครั้งนี้คณะกรรมการของโครงการได้พิจารณาแล้วตัดสินใจร่วมกันว่าพระราชวังพญาไทในช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประทับอยู่เป็นช่วงเวลาที่ *มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ไว้* การอนุรักษ์ในครั้งนี้จึงเป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมย้อนกลับสู่ช่วงเวลาดังกล่าวโดยยึดหลักการรักษาความเป็นของแท้¹ เพื่อรักษาคุณค่าของพระราชวังพญาไทเอาไว้ให้มากที่สุด แต่เนื่องจากในปัจจุบันทั้งสถาปัตยกรรม สภาพแวดล้อมและการใช้สอยในพระราชวังพญาไทได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมากโดยเฉพาะสภาพแวดล้อมของพระราชวัง การอนุรักษ์ในครั้งนี้จึงสามารถทำได้เพียงรักษาความเป็นของแท้ของสถาปัตยกรรมเท่านั้นคือ ความเป็นของแท้ของการออกแบบ และความเป็นของแท้ของวัสดุ

¹ อ้างจากบทที่ 2 "ตัวชี้วัดระดับคุณค่าที่สำคัญคือ ความเป็นของแท้"

ในการสำรวจอาคารและข้อมูลทางประวัติศาสตร์พบว่าพระราชวังพญาไทก่อนการอนุรักษ์ครั้งนี้ได้รับการต่อเติมระเบียงบริเวณด้านทิศเหนือของพระที่นั่งพิมานจักรีเมื่อครั้งเป็นโรงพยาบาล ซึ่งทำให้รูปลักษณ์ของอาคารพระที่นั่งและภาพรวมของพระราชวังผิดเพี้ยนไปจากแบบอาคารเดิม ซึ่งเป็นการลดคุณค่าของพระราชวังพญาไทลงไป ดังนั้นการอนุรักษ์ในครั้งนี้จึงถือถอนส่วนต่อเติมเหล่านั้นออก รักษาความเป็นของแท้ของการออกแบบและรูปแบบสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทจากการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงร่วมออกแบบไว้ (ดูภาพเปรียบเทียบ) และนอกจากนี้ตามลักษณะตำแหน่งที่ตั้งของระเบียงซึ่งอยู่ด้านทิศเหนือสุดของหมู่พระที่นั่ง สันนิษฐานว่าเป็นระเบียงสำหรับสังเกตการณ์ดุสิตธานีที่ตั้งอยู่บริเวณด้านทิศเหนือถัดไปจากสวนโรมันในมุมมองสูงของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นการบูรณะซ่อมแซมส่วนต่อเติมให้กลับเป็นระเบียงตามแบบเดิมนี้จึงเป็นการช่วยส่งเสริมคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทให้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากดุสิตธานีเกิดจากพระราชดำริในระบอบการปกครองใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเตรียมการไว้เพื่อพระราชทานให้แก่ประชาชน ดุสิตธานีจึงเป็นประวัติศาสตร์ที่สำคัญมากเรื่องหนึ่งของพระราชวังพญาไท

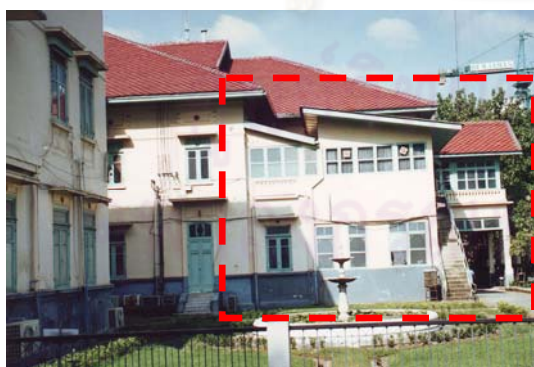

ภาพที่ 5-1

ภาพถ่ายโบราณ ด้านทิศเหนือของพระที่นั่งพิมานจักรี
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 5-2

ภาพถ่ายทางอากาศ แสดงเมืองดุสิตธานี
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 5-3

พระที่นั่งพิมานจักรี ก่อนการบูรณะปี พ.ศ. 2540
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 5-4

พระที่นั่งพิมานจักรี หลังการบูรณะปี พ.ศ. 2540
ที่มา : ผู้วิจัย

และจากการสำรวจอาคารและข้อมูลทางประวัติศาสตร์พบว่าในพระราชวังพญาไทมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุจากการบูรณะซ่อมแซมครั้งก่อนๆ ได้แก่ วัสดุผนังหลังคาหลักของหมู่พระที่นั่งได้มีการใช้กระเบื้องว่าซีเมนต์ซึ่งไม่ใช่ วัสดุผนังหลังคาแบบเดิม ซึ่งจากหลักฐานที่พบกระเบื้องแผ่นเรียบเป็นวัสดุผนังหลังคาแบบเดิม กระเบื้องว่าซีเมนต์นี้มีผลทำให้สัดส่วนผนังหลังคาหลักของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและหนักจากความหนาของกระเบื้องซีเมนต์แตกต่างอย่างมากจากกระเบื้องแผ่นเรียบ ซึ่งทำให้ผนังหลังคาบาง ให้ความรู้สึกเบา กระเบื้องว่าซีเมนต์จึงทำให้รูปลักษณะโดยรวมของพระที่นั่งเปลี่ยนแปลงจากเดิมเป็นการลดคุณค่าของพระราชวังพญาไทลงไป ดังนั้นในการอนุรักษ์ครั้งนี้จึงนำวัสดุผนังหลังคาแบบเดิมกลับมาใช้ ซึ่งเป็นการรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทเอาไว้อีกทางหนึ่ง (ดูภาพเปรียบเทียบ) อีกทั้งเป็นการแสดงถึงตัวอย่างวัสดุก่อสร้างที่ใช้ในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกด้วย

ภาพที่ 5-5

ลักษณะผนังหลังคาหลัก ก่อนการบูรณะปี พ.ศ. 2540
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 5-6

ลักษณะผนังหลังคาหลัก หลังการบูรณะปี พ.ศ. 2540
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 5-7

หลังคามุงกระเบื้องว่าซีเมนต์ ก่อนการบูรณะ
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 5-8

หลังคามุงกระเบื้องแผ่นเรียบ หลังการบูรณะ
ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

การอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในครั้งนี้ได้ทำการบูรณะซ่อมแซมส่วนต่อเติมและเปลี่ยนกลับมาใช้วัสดุผนังหลังคาแบบเดิมให้กับอาคาร ซึ่งเป็นการทำให้คงรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทไว้ได้ และอาคารพระราชวังภายหลังจากการอนุรักษ์แล้วเสร็จก็สามารถใช้ถ่ายทอดหรือแสดงให้ผู้คนได้สัมผัสและมีความรู้สึกที่ร่วมเสมือนย้อนอดีตเข้าถึงจิตวิญญาณของพระราชวังพญาไทในช่วงเวลาที่สำคัญนั้นได้อย่างมาก

แต่เนื่องจากการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในครั้งนี้ได้มุ่งเน้นการอนุรักษ์เฉพาะส่วนสถาปัตยกรรม อาคารพระที่นั่งจึงยังไม่ได้ให้ความสำคัญไปถึงสวนสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่ามาก เช่น “ดุสิตธานี” ที่ปัจจุบันเป็นเพียงสนามหญ้าพื้นที่ว่างไว้ให้บอกเล่าเรื่องราวปากเปล่าเท่านั้น ซึ่งหากพื้นที่บริเวณดังกล่าวนี้ได้รับความสนใจและความสำคัญมากขึ้นจะเป็นการช่วยส่งเสริมคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ให้กับพระราชวังพญาไทและเป็น การช่วยถ่ายทอดจิตวิญญาณของเหตุการณ์ช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์พระราชวังพญาไทที่พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์เตรียมความพร้อมเพื่อการพระราชทานการปกครองใหม่ให้กับ ประชาชน ให้ผู้คนรู้สึกและสัมผัสได้มากขึ้นซึ่งวิธีการรักษาคุณค่าของดุสิตธานีที่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าสามารถ ดำเนินการได้หลายระดับ ตัวอย่างเช่น การจำลองดุสิตธานีแบบเต็มรูปแบบ (reconstruction) ตามหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ซึ่งในระดับนี้ต้องมีข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มากเพียงพอ เพราะถ้าหากมี หลักฐานที่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์แล้วการจำลองดุสิตธานีอาจถูกกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างขึ้นมาแบบการคาดเดา ซึ่ง อาจกลายเป็นการทำลายคุณค่าทางประวัติศาสตร์เสียมากกว่า และอีกส่วนที่มีความจำเป็นมากเช่นกันในระดับ นี้คือ *งบประมาณ* ซึ่งต้องใช้เงินทุนจำนวนมากทั้งในการก่อสร้างและการดูแลบำรุงรักษาในอนาคต หรือในอีก ระดับหนึ่งด้วยการเว้นว่างบริเวณที่ตั้งเดิมของดุสิตธานีไว้เช่นเดิมแล้วทำการจำลองอาคารบ้านเรือนในดุสิตธานี ขึ้นมา 1-2 หลังหรือกลุ่มอาคารหนึ่งเพื่อเป็นตัวอย่างให้เห็นลักษณะพื้นที่ภายในเมืองจำลอง พร้อมบอร์ดให้ ข้อมูล ผังหรือภาพถ่ายเก่าของดุสิตธานี หรืออีกวิธีการหนึ่งที่ใช้งบประมาณน้อยกว่ามาก โดยการไ้ระเบียงชั้น 2 ด้านทิศเหนือของพระที่นั่งพิมานจักรีที่ได้รับการบูรณะซ่อมแซมในครั้งนี้เป็นสถานที่จัดแสดงเชื่อมโยงให้ผู้คนได้ จินตนาการถึงดุสิตธานี เมืองจำลองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีบอร์ดให้ข้อมูล ผัง ภาพถ่ายเก่าของดุสิตธานี หรือภาพจำลองดุสิตธานีในมุมมองที่ใกล้เคียงกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง ทอดพระเนตรดุสิตธานีจากระเบียง เป็นต้น ซึ่งในแต่ละวิธีการข้างต้นแม้ว่าจะไม่ได้รักษาความเป็นของแท้ของ วัสดุใดๆ ไว้เลย แต่ก็ก็เป็นความพยายามในการรักษาความเป็นของแท้ของประวัติศาสตร์ของพื้นที่แห่งนี้เพื่อให้ ถ่ายทอดจิตวิญญาณของพระราชวังพญาไทให้ผู้คนได้สัมผัสและเข้าใจได้มากขึ้น ดังนั้นในแผนการอนุรักษ์ พระราชวังพญาไทในอนาคตจึงควรมีแผนสำหรับการอนุรักษ์ดุสิตธานีไว้ด้วยไม่ว่าจะในระดับใดเพื่อเป็นการช่วย ส่งเสริมคุณค่าของพระราชวังพญาไทให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 5-9 ผังบริเวณดุสิตธานีและสวนโรมัน
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 5-10 มุมมองดุสิตธานีและสวนโรมันจากระเบียง
ชั้น 2 ด้านทิศเหนือของพระที่นั่งพิมานจักรี
ที่มา : ผู้วิจัย

5.2 การอนุรักษ์มีการใช้หรือการดัดแปลงโครงสร้างอย่างเหมาะสม

ในการเลือกการใช้งานอาคารมีสิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงคือ ศักยภาพและรูปแบบการใช้งาน ในกรณีของพระราชวังพญาไทซึ่งเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าและมีสถาปัตยกรรมลักษณะเฉพาะตัวของความเป็นพระราชวังที่ประทับของพระเจ้าจึงทำให้ศักยภาพสำหรับการใช้งานใหม่ของอาคารพระราชวังมีข้อจำกัด ชมรมคนรักวังซึ่งเป็นผู้ดูแลพระราชวังพญาไทจึงมีการพิจารณาเลือกรูปแบบการใช้งานอาคารอย่างระมัดระวัง รวมถึงการเพิ่มองค์ประกอบสิ่งอำนวยความสะดวกหรือการดัดแปลงรูปลักษณะภายในอาคารเท่าที่มีความจำเป็น ไม่เกินศักยภาพของอาคารที่สามารถรองรับได้เพื่อคงรักษาคุณค่าที่สำคัญของอาคารไว้ให้มากที่สุด

การใช้งานในอาคารพระราชวังพญาไทมีหลายรูปแบบการใช้งานซึ่งเป็นไปตามความเหมาะสมและความต้องการของชมรมคนรักวัง อาทิเช่น การใช้งานกลับเป็นแบบเดิมในพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ เดิมเรียกว่าห้องพระโรง ส.ผ. เป็นอาคารที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ สร้างถวายสมเด็จพระบรมราชชนนีเมื่อครั้งเสด็จประทับ ณ วังพญาไทเป็นการถาวร ซึ่งใช้เป็นสถานที่จัดงานพิธีการ รวมถึงการจัดแสดงละครต่างๆ และเมื่อทำการอนุรักษ์พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ครั้งนี้แล้วเสร็จได้มีการใช้งานอาคารเป็นห้องโถงเอนกประสงค์สำหรับจัดพิธีการหรือการแสดงต่างๆ คล้ายกับการใช้งานแบบเดิมของอาคาร แต่ในการนี้มีการเพิ่มงานระบบปรับอากาศ และระบบไฟฟ้าขึ้นมาเพื่อรองรับและสนับสนุนการใช้งานในยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งได้ดำเนินการโดยไม่สร้างผลกระทบใดๆ ต่อรูปลักษณะภายนอกและภายในของอาคาร (ดูลักษณะการติดตั้งระบบปรับอากาศพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ หน้า152)

ห้องพระโรง สผ

ภาพที่ 5-11

ห้องพระโรง สผ วังพญาไท ราวปี พ.ศ. 2461

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

พระที่นั่งเทวราชสภารมย์

ภาพที่ 5-12 พระที่นั่งเทวราชสภารมย์

ในพระราชวังพญาไท ราวปี พ.ศ. 2465

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 5-13

สมเด็จพระนางเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงทอดพระเนตรการแสดงเปียโนคู่ ณ พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ เมื่อวันที่ 15

พฤษภาคม 2548

ที่มา : หนังสือเสด็จกรมหลวงเสด็จวังพญาไท

เปียโนคู่หลังนี้ หรือเรียกว่า “เปียโนจุฑาธุช” ถือว่าเป็นเครื่องดนตรีที่ล้ำค่า ที่เชื่อกันว่ามีผลิตเพียงแค่ 8 หลังเท่านั้น ซึ่งเปียโนคู่หลังนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย ทรงนำกลับมาจากประเทศอังกฤษภายหลังสำเร็จการศึกษา และพระองค์ทรงเปียโนหลังนี้ถวายแด่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ณ วังปวยลาไทแห่งนี้ด้วย²

นอกจากนี้ใน**ห้องธาระกำนัล** ซึ่งตั้งอยู่ตอนกลางชั้น 1 ของพระที่นั่งพิมานจักรี (ดูภาพที่ 3-37 หน้า 78) เดิมห้องนี้เป็นสถานที่เข้าเฝ้าของพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารชั้นผู้ใหญ่ และในบางครั้งเป็นสถานที่ประกอบพิธีต่างๆ เช่น พิธีสมรสพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ เป็นต้น ภายหลังจากการอนุรักษ์แล้วเสร็จมีการใช้งานเป็นห้องประชุม โดยมีการเพิ่มเติมงานระบบปรับอากาศเพื่อรองรับการใช้งานในยุคสมัยปัจจุบัน และเนื่องจากมีหลักการอนุรักษ์ให้รักษาคุณค่าของพระราชวังปวยลาไท การเพิ่มหรือตัดแปลงอาคารใดๆ จึงเคารพต่อประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมของพระราชวัง การติดตั้งระบบปรับอากาศนี้จึงทำตู้ครอบเครื่องพ่นลมเย็นให้เข้าไปกับแผงผนังไม้กลมกลืนไม่ขัดแย้งกับลักษณะภายในห้อง รวมถึงการทำประตูกันความเย็นก็มีลักษณะกลมกลืนไปกับลักษณะภายในห้อง ดังนั้นการใช้งานใหม่และเพิ่มองค์ประกอบของห้องธาระกำนัลจึงเป็นการใช้ที่มีความเหมาะสมและรักษาคุณค่าของอาคารพระที่นั่งไว้ได้

ภาพที่ 5-14 ภายในห้องประชุม (ห้องธาระกำนัล)
ที่มา : ผู้วิจัย

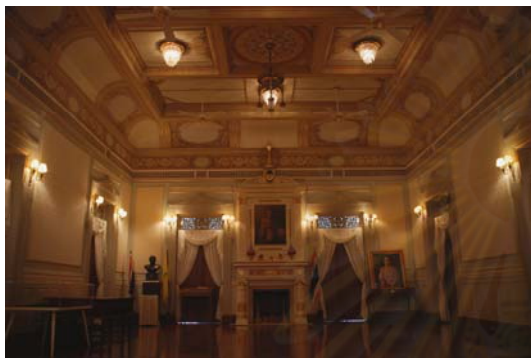

ภาพที่ 5-15 ตู้ครอบเครื่องพ่นลมเย็น ภายในห้องประชุม
ที่มา : ผู้วิจัย

และสำหรับ**ห้องพิพิธภัณฑ** ตั้งอยู่ตอนกลางชั้น 2 ของพระที่นั่งพิมานจักรี (ดูภาพที่ 3-38 หน้า 78) เดิมห้องนี้เป็นห้องจัดงานพระราชพิธีที่สำคัญ ภายหลังจากการอนุรักษ์แล้วเสร็จมีการใช้งานเป็นสถานที่นักเรียนแพทย์ทหารบกถวายสักการะพระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อสำเร็จการศึกษา และในเวลาปกติบุคคลทั่วไปสามารถถวายสักการะพระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เช่นกัน แต่สำหรับห้องพิพิธภัณฑนี้ไม่ได้มีการเพิ่มงานระบบปรับอากาศ เนื่องจากสถาปนิกอนุรักษ์ได้พิจารณาเห็นว่าไม่มีพื้นที่ใต้พื้นสำหรับเดินท่องานระบบได้ซึ่งจะเป็นการดำเนินการที่เกินข้อจำกัดอาคาร หากผืนติดตั้งระบบปรับอากาศดังกล่าวจะเป็นการทำลายคุณค่าของพระราชวังเสียมากกว่า ดังนั้นการใช้งานใหม่ของห้องพิพิธภัณฑเป็นการใช้งานที่มีความใกล้เคียงกับการใช้งานเดิมที่ยังคงรักษาคุณค่าที่สำคัญของอาคารไว้ได้

² พลโทดำรงศ ธนะชานันท์ และคณะ. เสด็จกรมหลวง เสด็จวังปวยลาไท. (กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, 2551), หน้า 184.

นอกจากนี้การอนุรักษ์พระราชวังพญาไทครั้งนี้ ห้องพิพิธภัณฑ์ได้รับการบูรณะซ่อมแซมโครงสร้างพื้นไม้เนื่องจากคานไม้ผุเสียหายจึงทำการเสริมโครงสร้างเหล็กแทนคานไม้เดิมเพื่อเสริมความแข็งแรงให้กับโครงสร้างอาคาร และเนื่องจากโครงสร้างพื้นห้องพิพิธภัณฑ์ต่อเนื่องถึงฝ้าเพดานของห้องธาระก้านัดซึ่งอยู่ด้านล่าง จึงดำเนินการบูรณะซ่อมแซมโครงสร้างโดยการช้อนคานเหล็กไว้ในโครงสร้างพื้นไม้เดิมได้อย่างแนบเนียนเพื่อไม่ให้ส่งกระทบต่อฝ้าเพดานที่มีคุณค่าของห้องธาระก้านัด การดำเนินการดังกล่าวจึงเป็นการดัดแปลงโครงสร้างอาคารได้อย่างเหมาะสมเพราะสามารถเสริมความแข็งแรงของโครงสร้างได้โดยคงรักษารูปลักษณะของฝ้าเพดานด้านล่างไว้ได้เหมือนเดิม

ภาพที่ 5-16

ภายในห้องพิพิธภัณฑ์
ที่มา : ผู้วิจัย

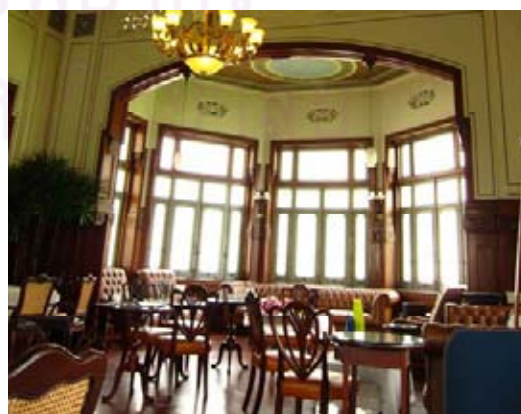
ภาพที่ 5-17

นักเรียนแพทย์พระมงกุฎเกล้าถวายสักการะพระบรมสาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในวันสำเร็จการศึกษา
ที่มา : หนังสือ พระราชวังพญาไท วันวานและวันนี้

และมีการใช้งานของอาคารรับรองหรือเดิมเรียกว่าอาคารท้องพระโรงหน้า เดิมใช้เป็นห้องพักรอสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ต้องการเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และภายหลังการอนุรักษ์แล้วเสร็จต่อมาได้ถูกใช้เป็นร้านกาแฟรสังห์ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนการใช้งานใหม่จึงมีการเพิ่มงานระบบปรับอากาศ และระบบน้ำประปาเข้าไปเพื่อรองรับการใช้งานใหม่นี้

ภาพที่ 5-18 ภายนอกร้านกาแฟรสังห์
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 5-19 ภายในร้านกาแฟรสังห์
ที่มา : ผู้วิจัย

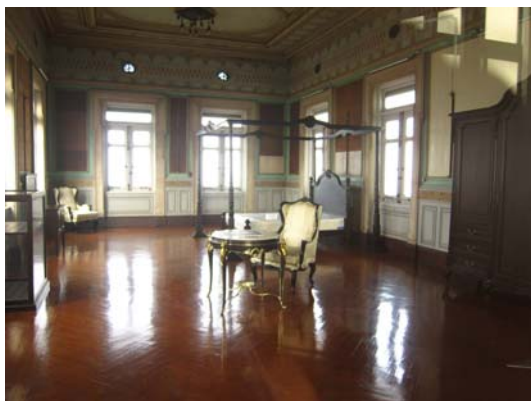
การใช้งานใหม่ในพระราชวังพญาไทนั้นมีทั้งการกลับมาใช้งานแบบเดิม การใช้งานที่ใกล้เคียงแบบเดิม และการเปลี่ยนการใช้งานใหม่ ที่มีการเพิ่มองค์ประกอบใหม่ๆ เพื่อรองรับการใช้งานใหม่ตามศักยภาพของอาคารที่สามารถรองรับได้ รวมถึงมีการเสริมความแข็งแรงของโครงสร้างอาคารได้โดยไม่ส่งผลกระทบต่อรูปลักษณะอาคาร ดังนั้นการใช้งานและดัดแปลงโครงสร้างอาคารหมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทเป็นการดำเนินการที่มีความเหมาะสมและเป็นการส่งเสริมคุณค่าให้กับอาคาร

5.3 งานอนุรักษ์ที่มีการสื่อความหมายที่สำคัญของวัฒนธรรม สังคม ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม

เมื่อการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทได้บูรณะซ่อมแซมอาคารให้กลับสู่ยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประทับ เนื่องจากได้รับการพิจารณาแล้วว่าเป็นช่วงเวลาที่มรดกค่ามากที่สุดของพระราชวังพญาไท การอนุรักษ์ครั้งนี้จึงเป็นการย้อนพระราชวังกลับสู่ช่วงเวลาดังกล่าวให้มากที่สุดเพื่อที่จะสามารถสื่อความหมายให้เห็นถึงสภาพสังคม สถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งภายหลังจากการอนุรักษ์พบว่าอาคารพระราชวังพญาไทสามารถสื่อความหมายให้เห็นถึงสภาพสังคมของประเทศสยามในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น การมีชาวต่างประเทศเข้ามาพำนักและทำงานในราชสำนักของสยามทั้งช่างสถาปนิก วิศวกร จิตรกรและผู้รับเหมา รวมถึงแสดงให้เห็นว่าประเทศสยามในช่วงเวลาดังกล่าวมีความก้าวหน้าและติดต่อกับต่างชาติกับต่างประเทศ จากการสั่งซื้อวัสดุจากต่างประเทศ เช่น กระเบื้องหลังคาแผ่นเรียบ หินอ่อน เข้ามาใช้ก่อสร้างในพระราชวังพญาไท และเนื่องจากสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทมีรูปลักษณะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การอนุรักษ์ครั้งนี้จึงให้ความสำคัญกับรูปลักษณะของพระราชวังพญาไทที่สามารถสื่อความหมายว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่รับอิทธิพลจากต่างประเทศสืบเนื่องมาจากเมื่อครั้งการรับวัฒนธรรมตะวันตกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชสมัยก่อนหน้า และผสมผสานด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพระราชานิยมส่วนพระองค์ที่ทรงโปรดปรานตั้งแต่เมื่อครั้งเสด็จศึกษาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ รวมถึงส่วนตกแต่งภายในหมู่พระที่นั่งพระราชวังพญาไทได้สื่อความหมายถึงพระราชอิศริยยศของพระองค์ เช่น ภาพลายเขียนสีภายในหมู่พระที่นั่ง ซึ่งมีการใช้สีโทนนุ่มนวล อ่อนหวาน ภาพลายเขียนสีเหล่านี้จึงแสดงถึงพระราชอิศริยยศอันสูงม อบอูน และอ่อนโยนของพระองค์

นอกจากสถาปัตยกรรมพระราชวังพญาไทจะสามารถสื่อความหมายที่สำคัญในด้านต่างๆ ให้ผู้คนได้สัมผัสถึงแล้ว ชมรมคนรักวังยังได้จัดกิจกรรมเสริมเพิ่มขึ้นเพื่อให้เกิดการสื่อความหมายที่สำคัญของอาคารให้ผู้คนได้เข้าใจคุณค่าของพระราชวังพญาไทมากยิ่งขึ้น ได้แก่ การจัดทำชมพระราชวัง และจัดแสดงแผ่นป้ายข้อมูลและภาพถ่ายโบราณเพื่อให้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพระราชวัง รวมถึงการจัดจำลองบรรยากาศในบางห้องเพื่อเพิ่มความเข้าใจและช่วยสร้างจินตนาการถึงวิถีชีวิตให้ผู้เข้าชมเข้าใจถึงความ เป็นอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าวในอดีตได้ดีขึ้น ดังนั้นเมื่อทำการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทแล้วอาคารสามารถสื่อความหมายให้ผู้คนได้เข้าใจถึงสังคม ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทได้อย่างมาก ซึ่งจะเป็นการสร้างจิตสำนึก ความรัก ความหวงแหนและให้การส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 5-20

ภายในห้องพระบรรทม พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 5-21

ภายในห้องพระบรรทม พระที่นั่งไวกูณฐเทพยสถาน
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

5.4 งานอนุรักษ์สื่อให้เห็นถึงความเข้าใจในเทคนิควิธีการอนุรักษ์ได้

ข้อมูลและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทนั้นมีไม่มากนัก โดยเฉพาะข้อมูลหรือหลักฐานการเปลี่ยนแปลงหรือการซ่อมแซมอาคารพระที่นั่งพบอยู่น้อยมาก จึงไม่มีข้อมูลของปัญหาที่เกิดขึ้นกับอาคารในอดีตให้ศึกษา ฉะนั้นในการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในครั้งนี้สถาปนิกอนุรักษ์จึงดำเนินการเก็บข้อมูลและหลักฐานอาคารอย่างละเอียด โดยการสำรวจสภาพอาคารพร้อมทั้งทำการบันทึกข้อมูลและหลักฐานทั้งหมดไว้สำหรับใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนและเลือกแนวทางการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในลำดับต่อไป เพื่อให้การอนุรักษ์สามารถรักษาคุณค่าของพระราชวังพญาไทไว้มากที่สุด

เริ่มต้นการเก็บข้อมูลของพระราชวังพญาไทจากเอกสารและภาพถ่ายโบราณจากหอจดหมายเหตุ และจากการสำรวจสภาพอาคารทำให้พบข้อมูลและปัญหาของอาคาร เช่น การต่อเติมอาคาร สีผนัง ประตู หน้าต่างของอาคาร วัสดุผนังหลังคาและโครงสร้างหลังคามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รวมถึงภาพลายเขียนสีเกิดความเสียหายจากน้ำฝนรั่วซึมจากหลังคา เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันเมื่อศึกษาข้อมูลต่างๆ ของอาคารแล้วทำการวิเคราะห์คุณค่าที่สำคัญของพระราชวังพญาไทพบว่าพระราชวังพญาไทมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์จากการเป็นสถานที่ที่ผ่านเรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญๆ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แห่งราชวงศ์จักรี และมีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม ดังนั้นสถาปนิกจึงเลือกวิธีการอนุรักษ์ที่มีความเหมาะสมกับลักษณะและสภาพปัญหาของพระราชวังพญาไทด้วยการบูรณะซ่อมแซม (restoration) เพื่อทำการซ่อมแซมส่วนที่เสียหายของอาคารให้ดีขึ้นเหมือนเดิม พร้อมทั้งนำส่วนประกอบสำคัญที่ขาดหายไปกลับมาใช้กับอาคารตามรูปลักษณะเดิม และอีกวิธีหนึ่งด้วยการปรับปรุงอาคาร (renovation) ปรับปรุงอาคารหรือเพิ่มองค์ประกอบที่มีความจำเป็นสำหรับรองรับการใช้งานใหม่ในอาคารให้มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น

วิธีการบูรณะซ่อมแซม (restoration) ได้ดำเนินการในหลายส่วนของอาคารพระที่นั่ง เช่น การนำกระเบื้องแผ่นเรียบวัสดุผนังหลังคาเดิมของหลังคาหลักของหมู่พระที่นั่งกลับมาใช้แทนกระเบื้องซีเมนต์ และการเปลี่ยนวัสดุผนังหลังคาหอคอยทั้งสองซึ่งชำรุดเสียหายมากเนื่องจากไม่เคยได้รับการบูรณะซ่อมแซมใดๆ มาก่อนด้วยวัสดุผนังชนิดและรูปแบบเดิม รวมถึงการรื้อถอนส่วนต่อเติมด้านทิศเหนือของพระที่นั่งพิมานจักรีซึ่งเป็นส่วนที่ทำลายรูปลักษณะภาพรวมของพระที่นั่ง การบูรณะซ่อมแซมทั้งหมดนี้เป็นวิธีการให้พระราชวังพญาไทกลับคืน

รูปแบบเดิมอีกครั้ง และสำหรับวิธีการปรับปรุงอาคาร (renovation) ได้ดำเนินการในหลายส่วนของอาคารพระที่นั่งเช่นกัน เช่น การเพิ่มระบบปรับอากาศในห้องประชุม (ห้องพิพิธภัณฑน์) และพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ ตลอดจนการเพิ่มและปรับปรุงระบบไฟฟ้าทั้งการเดินสายไฟและการติดตั้งตู้ควบคุมไฟฟ้าภายในแต่ละห้องของพระที่นั่ง รวมถึงการเพิ่มไฟฟ้าส่องสว่างภายนอกอาคารซึ่งเป็นการส่งเสริมคุณค่าและเพิ่มความงามให้อาคารหมู่พระที่นั่งในยามค่ำคืน

การอนุรักษ์พระราชวังพญาไทได้ดำเนินการวิธีการอนุรักษ์ทั้งหมดอย่างเป็นขั้นตอนโดยการยึดถือข้อมูลที่เป็นจริงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และจากตัวอาคารเอง จึงทำให้ผลการอนุรักษ์ในครั้งนี้สามารถรักษาอุปลักษณะกายภาพอาคารหมู่พระที่นั่งแล้วใช้สื่อความหมายได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ ซึ่งเป็นการช่วยรักษาและส่งเสริมคุณค่าที่สำคัญของพระราชวังพญาไทให้คงอยู่ต่อไป

5.5 การอนุรักษ์มีการใช้เทคนิคการอนุรักษ์ช่างฝีมืออย่างเหมาะสม

พระราชวังพญาไทได้รับการก่อสร้างขึ้นด้วยช่างทั้งสถาปนิก วิศวกร และจิตรกรที่มีฝีมือดี ตามแบบพระราชทานจึงทำให้พระราชวังพญาไทเป็นอาคารที่มีรูปลักษณะสถาปัตยกรรมและการตกแต่งที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัวซึ่งเป็นคุณค่าที่สำคัญพระราชวังพญาไทจึงได้รับการอนุรักษ์ด้วยเทคนิควิธีการที่เหมาะสมและดำเนินการด้วยผู้เชี่ยวชาญ ดังกรณี ภาพลายเขียนสี เขียนโดยนายคาร์โล ริโกลี จิตรกรฝีมือดีชาวอิตาลีซึ่งเป็นจิตรกรเขียนภาพในพระที่นั่งอนันตสมาคม ภาพลายเขียนสีภายในพระราชวังพญาไทนี้จึงเป็นสิ่งที่มีความค่าอย่างมาก บริษัทที่ปรึกษาฯ และคณะกรรมการมีความเห็นว่าต้องได้รับการบูรณะซ่อมแซมอย่างระมัดระวังและถูกต้องเพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเชิญนายเดย์ตัน สเปนซ์ (MR. DAYTON SPENCE) ผู้เชี่ยวชาญในการอนุรักษ์งานจิตรกรรมระดับโลกมาเป็นผู้ให้ความกระจ่างสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นกับภาพลายเขียน และแนวทางซ่อมแซมที่ถูกต้องและเหมาะสม จากนั้นบริษัทที่ปรึกษาฯ ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เป็นสาเหตุของความเสียหายทั้งหมดแล้วขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญด้านงานจิตรกรรมเขียนสีจากกรมศิลปากรให้ทำการบูรณะซ่อมแซมภาพลายเขียนสีนั้นเนื่องจากการบูรณะซ่อมแซมด้วยวิธีการที่ถูกต้อง

นอกจากนี้การอนุรักษ์พระราชวังพญาไทครั้งนี้ได้พิจารณาเลือกบริษัท แซฟ้า จำกัด เป็นผู้รับเหมาก่อสร้างของโครงการเนื่องจากเป็นบริษัทผู้รับเหมาที่มีประสบการณ์การก่อสร้างในอาคารอนุรักษ์ที่มีลักษณะพิเศษต้องได้รับการบูรณะซ่อมแซมหรือการแก้ปัญหาด้วยวิธีการเฉพาะ และละเอียดอ่อนมาก ซึ่งเป็นสิ่งที่มีส่วนช่วยอย่างมากในการอนุรักษ์อาคาร บริษัท แซฟ้า จำกัด มีช่างที่มีฝีมือดี และปรารถนหลายแขนง เช่น ช่างแกะสลักไม้ ช่างปั้นปูน เป็นต้น ในการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทสถาปนิกและผู้รับเหมาได้ทำงานและแก้ไขปัญหาของอาคารร่วมกันจนการอนุรักษ์ครั้งนี้ลุล่วงสำเร็จได้และสามารถปกป้องรักษาอาคารและคุณค่าของพระราชวังพญาไทให้คงอยู่ต่อไปได้

5.6 การอนุรักษ์มีการใช้วัสดุอย่างเหมาะสม

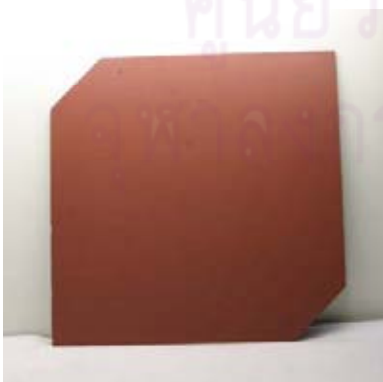
ในการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทครั้งนี้สถาปนิกได้พิจารณาและได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการนำวัสดุมุ่งหลังคากระเบื้องแผ่นเรียบกลับมาใช้กับอาคารเพื่อให้รูปลักษณะของหมู่พระที่นั่งกลับเป็นแบบเดิม และคงรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของอาคารไว้ แต่เมื่อบริษัทที่ปรึกษาฯ ศึกษาข้อมูลพบว่ากระเบื้องแผ่นเรียบที่ใช้ในพระราชวังพญาไทนั้นเป็นวัสดุที่นำเข้ามาจากประเทศเบลเยียม และถึงแม้ว่าในปัจจุบันยังมีการผลิตกระเบื้องแผ่นเรียบขนาดและสีเดียวกันนี้อยู่แต่เนื่องจากการสั่งซื้อกระเบื้องแผ่นเรียบดังกล่าวนั้นมีราคาสูงมาก เนื่องจากเป็นข้อจำกัดทางด้านเงินทุนของโครงการ ด้วยเหตุผลดังกล่าวบริษัทที่ปรึกษาฯ ได้เสนอคณะกรรมการและได้รับความเห็นชอบให้จัดหาบริษัทที่สามารถจัดทำกระเบื้องแผ่นเรียบที่มีขนาดและสีตามแบบเดิมที่พบหลักฐานจากการสำรวจภายใต้หลังคาของหมู่พระที่นั่ง เพื่อเป็นวัสดุในการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในครั้งนี้และเป็นวัสดุสำรองสำหรับการบูรณะซ่อมแซมหลังคาต่อไปในอนาคต รวมถึงสามารถนำไปใช้กับอาคารประวัติศาสตร์อื่นที่ใช้กระเบื้องแผ่นเรียบชนิดเดียวกันนี้ได้อีกด้วย

กระเบื้องแผ่นเรียบของดั้งเดิมเป็นกระเบื้องดินเผาแต่ในการจัดทำขึ้นใหม่สำหรับการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในครั้งนี้ บริษัท GEL จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทที่ได้รับการพิจารณาเลือกให้จัดทำวัสดุมุ่งหลังคาขึ้นใหม่มาทดแทนกระเบื้องแผ่นเรียบแบบเดิม บริษัท GEL จำกัดได้จัดทำกระเบื้องแผ่นเรียบด้วย GRC และทาสีแดงทับผิวด้านหน้ากระเบื้องด้วยสีแดงที่ใกล้เคียงกับสีเดิม การจัดทำกระเบื้องแผ่นเรียบตามแบบเดิมด้วยวัสดุชนิดใหม่นี้ ถึงแม้ว่าไม่ได้เป็นการรักษาความเป็นของแท้ของวัสดุแต่เป็นการรักษาขนาด สี และรูปร่างของวัสดุใหม่ไว้ซึ่งสามารถนำมาใช้ทดแทนวัสดุมุ่งหลังคาเดิมได้โดยที่สามารถรักษารูปลักษณะโดยรวมของหมู่พระที่นั่งพระราชวังพญาไทไว้ได้ ซึ่งเป็นการรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมของพระราชวังพญาไทให้กลับคืนมา

ภาพที่ 5-22 วัสดุมุ่งหลังคาเดิม (ดินเผา)

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

ภาพที่ 5-23 และภาพที่ 5-24 ด้านหน้าและด้านหลังวัสดุมุ่งหลังคาใหม่ (GRC)

ที่มา : บริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด

5.7 องค์ประกอบหรือการแก้ปัญหาในงานอนุรักษ์มีการคำนึงถึงรูปแบบภายนอกและลักษณะที่ว่างภายในของอาคาร

เนื่องจากทั้งรูปแบบภายนอกและลักษณะที่ว่างภายในของอาคารตามแบบเดิมนั้นเป็นสิ่งที่สามารถแสดงได้ถึงแนวความคิด สถาปัตยกรรมของบ้านเมืองในเวลานั้น หรือแม้แต่สภาพภูมิอากาศของเมืองนั้น ประเทศนั้นได้เป็นอย่างดี ฉะนั้นรูปแบบภายนอกและลักษณะที่ว่างภายในของอาคารจึงเป็นคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม ที่สะท้อนได้ถึงคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ หรือคุณค่าทางด้านสังคมของอาคารได้อีกด้วย ดังนั้นการอนุรักษ์อาคารจึงควรคำนึงถึงหรือเคารพอารูปลักษณะภายนอก หรือลักษณะผังพื้นภายในแบบเดิมของอาคารเพื่อรักษาคุณค่าในด้านต่างๆ ของอาคารให้คงอยู่

การอนุรักษ์พระราชวังพญาไทมีหลักการอนุรักษ์ให้รักษารูปลักษณะอาคารในช่วงเวลาเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประทับจึงดำเนินการบูรณะซ่อมแซมปรับเปลี่ยนส่วนต่างๆ ของหมู่พระที่นั่งให้กลับคืนใกล้เคียงของเดิมมากที่สุดรวมถึงการเปลี่ยนแปลงวัสดุผนังหลังคาฉบับเป็นกระเบื้องแผ่นเรียบตามแบบเดิมของอาคาร แต่บริษัทที่ปรึกษา พบว่าถึงแม้จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงวัสดุผนังหลังคาเป็นแบบเดิม แต่หมู่พระที่นั่งก็ยังคงประสบปัญหาน้ำฝนรั่วซึมสร้างความเสียหายแก่ภาพลายเขียนสีภายในอาคารอยู่เช่นเดิม เนื่องจากข้อสันนิษฐานว่าด้วยความลาดชันของผืนหลังคาที่ไม่ลาดชันมากนักและระหว่างรอยต่อแผ่นกระเบื้องมีช่องว่างเล็กน้อยซึ่งมากพอให้น้ำฝนซึมเข้าได้ง่ายหากมีลมกรรโชกแรง สถาปนิกโครงการได้เสนอแนวทางและได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการให้แก้ปัญหาการรั่วซึมของน้ำฝนด้วยการทำระบบกันซึมหลังคาทั้งหมดก่อนติดตั้งกระเบื้องแผ่นเรียบ รวมถึงการขยายรางระบายน้ำให้กว้างเพียงพอกับปริมาณน้ำฝน เพื่อเป็นการแก้ปัญหาการรั่วซึมเข้าหลังคาได้อย่างถาวร

ระบบกันซึมของหลังคาเป็นการเพิ่มองค์ประกอบที่ทำให้ผืนหลังคาหมู่พระที่นั่งมีความหนาเพิ่มขึ้นเล็กน้อย (ราว 3 ซม.) ความหนาที่มากขึ้นนี้ไม่ได้สร้างผลกระทบใดๆ แต่ยังคงรักษารูปลักษณะในภาพรวมของอาคารไว้ได้ และสำหรับการขยายรางระบายน้ำฝนรอบหลังคาขยายค่าทำโดยการตัดปลายไม้จันทันออกเล็กน้อยเพื่อเพิ่มความกว้างของรางระบายน้ำให้มากขึ้นโดยคงรักษาระยะชายคาไว้เท่าเดิม การขยายรางน้ำฝนครั้งนี้ทำให้การระบายน้ำฝนมีความสะดวกมากขึ้นโดยไม่สามารถมองเห็นได้จากด้านนอกอาคาร การเพิ่มองค์ประกอบระบบกันซึมและการขยายรางน้ำฝนของหลังคาหมู่พระที่นั่งในการอนุรักษ์ครั้งนี้ดำเนินการโดยคำนึงถึงรูปแบบภายนอกของอาคาร ผลการอนุรักษ์นี้จึงไม่ได้มีผลกระทบใดๆ กับอาคารและยังคงรูปลักษณะภาพรวมของหมู่พระที่นั่งไว้ได้พร้อมทั้งสามารถแก้ปัญหาให้กับอาคารได้อย่างดี

นอกจากนี้การอนุรักษ์พระราชวังพญาไทครั้งนี้ยังคำนึงถึงลักษณะที่ว่างภายในของอาคารด้วยเช่นกัน ดังกรณี มีการพิจารณารื้อถอนห้องต่อเติมในบริเวณระเบียงชั้น 2 ด้านทิศเหนือของพระที่นั่งพิมานจักรีออกทั้งหมดเพื่อรักษารูปลักษณะภายนอกและลักษณะที่ว่างภายในแบบเดิมไว้ซึ่งเป็นระเบียบโล่งสำหรับเป็นพื้นที่กันแดดและฝนให้กับห้องพระบรรทม และมีการบูรณะซ่อมแซมในส่วนรายละเอียดเพื่อรักษาส่งเสริมคุณค่าของที่ว่างภายในอาคารด้วย เช่น การร้อยสายไฟในท่อและซ่อนท่อไว้ในผนัง หลังบัวซุ้มประตูหน้าต่าง บนฝ้าเพดาน และได้พื้นที่ห้องซึ่งเดิมเป็นการติดตั้งแบบเดินลอย รวมถึงติดตั้งตู้ควบคุมไฟฟ้าซ่อนในช่องแผงผนังไม้ (Wall panel) ให้กลมกลืนกับผนังภายในห้อง ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาเรื่องสายไฟที่ทำให้เกิดความปลอดภัยต่อการใช้งาน อีกทั้งช่วยส่งเสริมคุณค่าของลักษณะที่ว่างภายในให้มากขึ้น รวมถึงการเพิ่มเติมงานระบบปรับอากาศเพื่อตอบสนองการใช้งานใหม่ภายในอาคารด้วยการติดตั้งเครื่องพ่นลมร้อนไว้ภายนอกอาคารในบริเวณที่ซ่อนจากสายตาผู้คนและเดินท่อลมใต้พื้นเข้ามายังเครื่องพ่นลมเย็นภายในห้อง โดยเครื่องพ่นลมเย็นครอบด้วยตู้ไม้ที่มี

ความกลมกลืนเข้ากับแผงผนังไม้ภายในห้อง และมีประตูสำหรับกันอากาศเย็นอีกชั้นหนึ่งด้วยขนาดเท่าประตูบานเดิมแต่เปลี่ยนจากลูกฟักไม้เป็นลูกฟักกระจกใสจึงเป็นการเพิ่มองค์ประกอบที่รองรับการใช้งานได้และเป็น การช่วยรักษาคุณค่าของลักษณะที่ว่างภายในไว้ให้เหมือนเดิม เช่นเดียวกับภายในพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ซึ่ง ก่อนการอนุรักษ์มีปัญหาเสียงก้องภายในเนื่องจากเป็นโครงสร้างคอนกรีตทั้งองค์พระที่นั่ง ในการอนุรักษ์ครั้งนี้ สถาปนิกได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการให้ติดตั้งแผ่นโฟมไว้ภายในช่องหลุมฝ้าแล้วทาสีเดียวกับฝ้า เพดาน ซึ่งสามารถแก้ปัญหาเสียงก้องภายในพระที่นั่งได้ โดยยังคงความสวยงามภายในองค์พระที่นั่งได้ เหมือนเดิม

ภาพที่ 5-25 แผ่นโฟมในช่องหลุมฝ้า

ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 5-26 ภายในพระที่นั่งเทวราชสภารมย์

ที่มา : ผู้วิจัย

การเพิ่มองค์ประกอบหรือการแก้ปัญหาให้กับพระราชวังพญาไทครั้งนี้ได้ดำเนินการด้วยความ ระมัดระวังและเคารพต่อประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญของอาคาร เพื่อให้การอนุรักษ์อาคาร ไม่สร้างการเปลี่ยนแปลงหรือสร้างความเสียหายให้กับรูปลักษณะภายนอกและลักษณะที่ว่างภายในของหมู่พระ ที่นั่งแต่เป็นการช่วยรักษาและส่งเสริมคุณค่าของพระราชวังพญาไทให้คงอยู่ต่อไป

5.8 กระบวนการและผลงานอนุรักษ์ต้องเอื้อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อม และเป็นส่วนหนึ่งใน วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชน

พระราชวังพญาไทเป็นสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่บริเวณนี้ ซึ่งเดิมเรียกกันว่าท้องทุ่งพญา ไท รวมถึงเป็นสัญลักษณ์ของถนนราชวิถี เดิมคือถนนชางฮี้ถนนสายสำคัญสายหนึ่งในประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัย รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ในปัจจุบันสภาพแวดล้อมทางกายภาพโดยรอบพระราชวัง พญาไทได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอันมากท้องทุ่งโล่งกลายเป็นอาคารคอนกรีตสูงของโรงพยาบาลพระ มงกุฎเกล้า วิทยาลัยพยาบาลทหารบก และวิทยาลัยแพทย์พระมงกุฎเกล้า และเมื่อพระราชวังพญาไทได้รับการ อนุรักษ์แล้วสามารถสื่อความหมายที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ให้ผู้คนในปัจจุบันได้เห็นถึงความสำคัญและ

ตระหนักถึงคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่ดังกล่าวอย่างมาก และเนื่องด้วยบริเวณหมู่พระที่นั่งของพระราชวังพญาไทตั้งอยู่บนพื้นที่โล่งระหว่างกลุ่มอาคารคอนกรีตที่หนาแน่นของโรงพยาบาล พระราชวังพญาไทจึงเป็นพื้นที่เชิงประวัติศาสตร์ที่เอื้อประโยชน์ให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับผู้คนทั่วไป นักเรียนแพทย์ นักเรียนพยาบาล รวมถึงเจ้าหน้าที่และผู้ป่วยโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้ามาอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของผู้คนที่เป็บริบทโดยรอบพระราชวังพญาไทจนถึงปัจจุบัน

การที่ผู้คนมากมายสามารถเข้าถึงพระราชวังพญาไทได้นั้นเริ่มตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายดุสิตธานีมาจากพระราชวังสวนดุสิตมายังพระราชวังพญาไท เหล่าทวยนาครทั้งหลายจึงได้แวะเวียนเข้ามาดูแลบำรุงรักษาอาคารของตนและร่วมกิจกรรมของดุสิตธานีอย่างต่อเนื่อง และจนเมื่อครั้งเป็นไฮเดิลพญาไทตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชวังพญาไทก็เปิดรับให้ผู้คนทั่วไปเข้ามาพักผ่อนและสังสรรค์ได้อย่างเต็มที่ และต่อมาพระราชวังได้กลายเป็นโรงพยาบาลสำหรับทหารและครอบครัว หรือผู้คนทั่วไปที่บาดเจ็บป่วยไข้ให้เข้ามาได้รับการรักษาเยียวยา และจนมาถึงภายหลังการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทในครั้งนี้พระราชวังพญาไทกลายเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ต้อนรับให้ผู้คนทั่วไปเข้ามาเที่ยวชมได้เสมอ ดังนั้นพระราชวังพญาไทจึงยังคงเป็นพระราชวังที่เปิดรับผู้คนที่แวะเวียนมาเยือนเยื่อนอยู่ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่าพระราชประสงค์ทรงเปิดพระราชวังให้กับสาธารณชน

ภาพที่ 5-27 นักเรียนพยาบาลมาถ่ายภาพ
ในวันสำเร็จการศึกษา : 2553
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 5-28 นักศึกษาและผู้คนทั่วไปเข้าเยี่ยมชม
พิพิธภัณฑ์ในพระราชวัง : 2553
ที่มา : ผู้วิจัย

เนื่องจากอาคารใดๆ ยังคงมีคุณค่าอยู่ได้นั้นส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมความสำคัญจากบริบทสภาพแวดล้อมหรือชุมชน การอนุรักษ์อาคารจึงควรคำนึงถึงบริบทสภาพแวดล้อมของอาคารด้วยเพราะหากการอนุรักษ์อาคารดำเนินการโดยไม่คำนึงถึงบริบทสภาพแวดล้อม อาคารอนุรักษ์ดังกล่าวอาจเป็นการอนุรักษ์ที่ไม่เอื้อประโยชน์ที่เหมาะสมให้กับชุมชน อาคารอาจกลายเป็นของแปลกแยกจากสภาพแวดล้อมเดิม ซึ่งเป็นการลดหรือทำลายคุณค่าของอาคารลงไป ฉะนั้นการอนุรักษ์จึงควรให้บริบทสภาพแวดล้อมหรือชุมชนของอาคารเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอนุรักษ์ด้วยเพราะจะทำให้อาคารเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และได้รับการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมคุณค่าอาคารให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน

5.9 แนวทางปฏิบัติและนโยบายการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมกับการอนุรักษ์อื่นในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค หรือในระดับสากล

โครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทได้เริ่มต้นขึ้นจากกลุ่มคนที่รักและห่วงใยในพระราชวังพญาไทได้รวมตัวกันตั้งเป็นชมรมคนรักวังเป็นกลุ่มภาคเอกชน (NGO) ที่ส่งเสริมและสนับสนุนโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท³ ด้วยการตั้งเป็นมูลนิธิอนุรักษ์พระราชวังพญาไทขึ้นเพื่อรวบรวมเงินทุนสำหรับการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท รวมถึงมีหน้าที่จัดการดูแลระหว่างโครงการอนุรักษ์และความเรียบร้อยภายหลังการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทด้วย โครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทนี้ทำให้เห็นถึงบทบาทของชมรมคนรักวังในเรื่องของการอนุรักษ์และการจัดการโครงการได้อย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าไม่ได้เป็นกลุ่มคนที่มีเชี่ยวชาญในด้านการอนุรักษ์ แต่ก็เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องทำการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท

ในปัจจุบันนี้งานอนุรักษ์อาคารไม่ได้เกิดขึ้นจากเพียงเจ้าของอาคารให้การสนับสนุนแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น แต่เป็นการอนุรักษ์อาคารแนวใหม่ที่เป็นลักษณะของบุคคลหลายกลุ่มที่ไม่ได้เป็นเจ้าของอาคารให้ความร่วมมือกันทั้งผู้สนับสนุนเงินทุนและผู้ที่มีความรู้ในด้านการอนุรักษ์ เช่น นักวิชาการ สถาปนิก ผู้รับเหมาก่อสร้างที่มีความชำนาญทางเทคนิควิธีการอนุรักษ์เข้ามาในกระบวนการอนุรักษ์และการจัดการอาคาร ซึ่งโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทเป็นตัวอย่างการอนุรักษ์อาคารแนวใหม่ โดยชมรมคนรักวังหรือองค์กรอิสระซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบอาคารแทนโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าและกองทัพบก ให้การดูแลและส่งเสริมการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทให้ดำเนินการจนแล้วเสร็จเรียบร้อย ดังนั้นโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทจึงเป็นตัวอย่างแนวทางปฏิบัติ และแนวนโยบายที่ชุมชนหรือโครงการอนุรักษ์อื่นๆ สามารถนำไปใช้เป็นแบบอย่างได้ และโครงการนี้สามารถมีอิทธิพลต่อโครงการอนุรักษ์อาคารอื่นๆ ในทำนองเดียวกันทั้งอาคารของราชการหรือเอกชนต่อไปได้ในอนาคต

5.10 โครงการอนุรักษ์มีความสามารถจัดหาเงินทุนและมีความพร้อมในการดูแลรักษาอาคารในอนาคต

การอนุรักษ์พระราชวังพญาไทได้เริ่มต้นขึ้นจากชมรมคนรักวังได้จัดตั้งมูลนิธิอนุรักษ์พระราชวังพญาไทขึ้นเพื่อรวบรวมเงินทุนสำหรับใช้ในการอนุรักษ์ ซึ่งในการหาเงินทุนของมูลนิธิ นอกจากเงินบริจาคแล้วชมรมคนรักวังได้จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นทั้งการทำของที่ระลึกต่างๆ เช่น สมุดบันทึกหรือแก้วที่มีสัญลักษณ์พระราชวังพญาไท หนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชวังพญาไท เป็นต้น เพื่อจำหน่ายให้แก่ผู้เยี่ยมชมพระราชวังหรือผู้คนที่ไป นอกจากนี้มีการจัดกิจกรรมการกุศล แสดงดนตรีหรือคอนเสิร์ตมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มต้นโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไท จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2553) นอกจากนี้ชมรมคนรักวังได้พยายามดำเนินกิจกรรมอื่นเพื่อสร้างรายได้ด้วยกิจกรรมที่มีเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม หรือประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทโดยที่ไม่เกิดความขัดแย้งกับหลักการอนุรักษ์ ดังตัวอย่างเช่น ในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภว่ามีพระราชประสงค์จะปรับปรุงพระราชวังพญาไทเป็นโรงแรม เพื่อให้พระราชวังพญาไทสามารถคงอยู่ต่อไปได้ด้วยตัวเองโดยไม่ต้องเป็นภาระของเงินท้องพระคลัง พระราชดำรินี้มีความสำคัญเพราะแสดงถึงสายพระเนตรที่ยาวไกลประกอบกับเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้าง ฉะนั้นชมรมคนรักวังจึงอนุญาตให้บุคคลทั่วไปเช่าใช้สถานที่บริเวณสวนโรมัน พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ และสนามหญ้าด้านหน้าหมู่พระที่นั่งจัดกิจกรรม

³ ชมรมคนรักวัง. (กรุงเทพมหานคร: ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 6.

ต่างๆ แต่มีคณะกรรมการพิจารณากิจกรรมที่มีความเหมาะสม ซึ่งจะอนุญาตให้เป็นกรณีๆ ไปเท่านั้นเพื่อไม่ให้เป็นการทำลายหรือลดคุณค่าของพระราชวังพญาไท โดยค่าเช่านี้จะเป็นเงินทุนสำหรับอนุรักษ์อาคารพระราชวังพญาไทในสวนที่ยังไม่ได้ทำการอนุรักษ์และสำหรับการดูแลรักษาพระราชวังพญาไทต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ณ พระราชวังพญาไทโดยชมรมคนรักวังนั้นแสดงให้เห็นว่าโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทที่ได้รับการอนุรักษ์ไปแล้วสามารถนำมาใช้ทำให้เกิดกิจกรรมสำหรับสร้างรายได้ให้กับมูลนิธิอนุรักษ์พระราชวังพญาไทได้ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการจัดการเงินทุนและมีความพร้อมสำหรับการดูแลรักษาพระราชวังพญาไทได้ต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 5-29 ตู้จำหน่ายของที่ระลึก
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 5-31 แผ่นโฆษณางานแสดงดนตรีการ
กุศล โดยชมรมคนรักวัง
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 5-30 ตัวอย่างของที่ระลึกของพระราชวังพญาไท
ที่มา : ผู้วิจัย

5.11 ความซับซ้อน ความละเอียดอ่อน และความปราณีตในเทคนิควิธีการอนุรักษ์

โครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทเป็นการอนุรักษ์อาคารที่มีขั้นตอนในการดำเนินการที่มีความซับซ้อน ละเอียดอ่อน และปราณีตมาก นับตั้งแต่เริ่มต้นโครงการได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการ ซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์ และตัวแทนเจ้าของพื้นที่ เพื่อเป็นผู้กำหนดกรอบแนวความคิดการอนุรักษ์ รวมถึงพิจารณาตรวจสอบทุกขั้นตอนการอนุรักษ์ก่อนลงมือปฏิบัติการเพื่อรักษาคุณค่าของพระราชวังพญาไทไว้ให้มากที่สุด และเป็นพิจารณาเลือกบริษัทสถาปนิกอนุรักษ์และบริษัทผู้รับเหมาที่มีความเหมาะสม และเป็นบริษัทที่มีประสบการณ์ด้านการอนุรักษ์อาคาร

บริษัทสถาปนิกอนุรักษ์ได้เริ่มต้นกระบวนการอนุรักษ์ด้วยการสำรวจรังวัดอาคารเพื่อเก็บข้อมูลในทุกส่วนของอาคารและเพื่อให้ทราบถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับอาคาร ซึ่งได้ดำเนินการอย่างละเอียด เช่น การเก็บตัวอย่างชิ้นส่วนต่างๆ ที่สำคัญเพื่อนำมาวิเคราะห์หีสืบเดิมของอาคาร การเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านภาพจิตรกรรมระดับโลกจากต่างประเทศมาให้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาพลายเขียนสีและวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับภาพลายเขียนสีของอาคาร รวมถึงให้คำแนะนำในการบูรณะซ่อมแซม และบริษัทผู้รับเหมาดำเนินการบูรณะซ่อมแซมอาคารด้วยช่างฝีมือที่มีฝีมือและมีความชำนาญาน นอกจากนี้ในส่วนตกแต่งของอาคารพระที่นั่งที่มีความละเอียดอ่อน ปราณีต เช่น ภาพลายเขียนสีฝาเพดานภายในพระที่นั่งนั้นได้รับความร่วมมือดำเนินการบูรณะซ่อมแซมโดยเจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านภาพลายเขียนสีจากกรมศิลปากร เป็นต้น

นอกจากนี้ภายหลังการอนุรักษ์ พระราชวังพญาไทได้เปิดให้สาธารณชนเข้าเยี่ยมชมเพื่อเป็นที่ศึกษาประวัติศาสตร์ของชาติหรือเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงเปิดให้บุคคลทั่วไปเข้าใช้สถานที่ภายในพระราชวังแต่ก่อนได้รับอนุญาตให้เข้าใช้ได้นั้นต้องมีหนังสือชี้แจงลักษณะของกิจกรรมให้คณะกรรมการพิจารณาเสียก่อน ขั้นตอนดังกล่าวนี้เพื่อเป็นการป้องกันกิจกรรมที่อาจไม่เหมาะสมสร้างความเสียหายหรือทำลายคุณค่าของพระราชวังพญาไท

โครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทได้มีการบวนการอนุรักษ์และการจัดการอาคารด้วยขั้นตอนที่มีความละเอียดอ่อนซับซ้อน และต้องใช้ความปราณีตในทุกๆ รายละเอียด ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นความพยายามของผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการเพื่อให้โครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทคงคุณค่าในทุกๆ ด้านให้อยู่ต่อไปมากที่สุดและเพื่อให้สมพระเกียรติแด่องค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีคุณานุภาพแก่ประเทศสยามผู้ทรงสถาปนาพระราชวังแห่งนี้

จากการประเมินโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทกับหลักเกณฑ์ยูเนสโก 11 หลักเกณฑ์ พบว่าโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทเป็นโครงการอนุรักษ์ที่สามารถรักษาคุณค่าของอาคารที่สำคัญไว้ได้ โดยมีวิธีการอนุรักษ์ตรงตามทุกหลักเกณฑ์ โครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทจึงเป็นโครงการอนุรักษ์ที่สมควรได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโก แต่ในการศึกษาในครั้งนี้พบว่าโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทนั้นยังมีเรื่องการจัดการโครงการในเชิงลึกที่ยังไม่ได้ทำการศึกษาเนื่องจากอยู่นอกเหนือขอบเขตการศึกษาในครั้งนี้ เช่น การประชาสัมพันธ์โครงการ แผนการตลาดของโครงการ เป็นต้น ดังนั้นชมรมคนรักวังซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยภายในพระราชวังพญาไทจึงควรมีการวางแผนการจัดการ (Management plan) พระราชวังพญาไทที่ดีควบคู่ไปกับการอนุรักษ์กายภาพของพระราชวังพญาไทที่ดำเนินการมาเป็นอย่างดีเพื่อเป็นการส่งเสริมให้สาธารณชนรู้จักพระราชวังพญาไทมากขึ้น และร่วมกันรักษาคุณค่าที่สำคัญของพระราชวังพญาไทให้คงอยู่ต่อไปอย่างดีที่สุด

บทส่งท้าย

วิทยานิพนธ์เรื่องการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในพระราชวังพญาไทในส่วนที่ได้รับการอนุรักษ์แล้วกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกขององค์การยูเนสโก ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาก่อนอนุรักษ์อาคารพระราชวังพญาไท ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 และศึกษาผลภายหลังจากการอนุรักษ์จนถึงปี พ.ศ. 2553 เท่านั้น และทำการศึกษาลักษณะที่ในการพิจารณาโครงการอนุรักษ์ดีเด่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกขององค์การยูเนสโก มี 11 หลักเกณฑ์ เป็นหลักเกณฑ์สำหรับประเมินผลการอนุรักษ์ในพระราชวังพญาไท

ในการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทวิธีและขั้นตอนการอนุรักษ์จะได้รับการพิจารณาทุกขั้นตอนอย่างรอบคอบก่อนดำเนินการโดยคณะกรรมการของโครงการ และดำเนินการบูรณะซ่อมแซมโดยบริษัทสถาปนิกอนุรักษ์และบริษัทผู้รับเหมาที่มีประสบการณ์ การอนุรักษ์พระราชวังพญาไทจึงดำเนินการด้วยวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสมอย่างประณีต โดยเฉพาะในส่วนก่อสร้างหรือส่วนตกแต่งที่มีความพิเศษจะได้รับการบูรณะซ่อมแซมด้วยวิธีการที่ซับซ้อนและละเอียดอ่อนเป็นพิเศษ ซึ่งทั้งหมดนี้สามารถรักษาคุณค่าที่มีความสำคัญของพระราชวังพญาไทไว้ได้ และภายหลังจากการอนุรักษ์ พระราชวังพญาไทได้เป็นสถานที่ที่แสดงถึงพระอัจฉริยภาพและพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชทานให้แก่ประชาชน และเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ของชาติที่มีคุณค่าอย่างมากสำหรับใช้ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมของผู้คนทั่วไปที่มีความสนใจ รวมถึงเป็นสถานที่สำหรับพักผ่อนใจให้กับผู้คนทั่วไปและชุมชนบริบทแวดล้อมของพระราชวังทั้งโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า วิทยาลัยแพทย์พระมงกุฎเกล้าและวิทยาลัยพยาบาลทหารบกพระราชวังพญาไทจึงเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติที่เปิดต้อนรับผู้คนอยู่เสมอซึ่งสอดคล้องดังพระประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นเมื่อทำการประเมินผลการอนุรักษ์ในพระราชวังพญาไทกับหลักเกณฑ์ยูเนสโกแล้วพบว่าการอนุรักษ์ในพระราชวังพญาไทสามารถดำเนินการได้ครบถ้วนทุกหลักเกณฑ์ การอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทในครั้งนี้จึงเป็นโครงการอนุรักษ์ที่สมควรได้รับการยกย่อง เพราะสามารถรักษาคุณค่าที่สำคัญของพระราชวังพญาไทไว้ได้ และสามารถเอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนแวดล้อมได้ อีกทั้งชมรมคนรักวังซึ่งเป็นผู้ดูแลพระราชวังพญาไทมีความสามารถในการหาเงินทุนให้กับมูลนิธิอนุรักษ์พระราชวังพญาไทและมีความพร้อมในการดูแลรักษาพระราชวังในอนาคต ผลการประเมินดังกล่าวจึงสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ของพระราชวังพญาไทในส่วนที่ยังไม่ได้ทำการอนุรักษ์ หรือในอาคารประวัติศาสตร์อื่นที่มีลักษณะปัญหาใกล้เคียงกันต่อไปได้

จากความสำเร็จของโครงการอนุรักษ์พระราชวังพญาไทข้างต้นเห็นได้ว่ามีส่วนสำคัญมาจากบทบาทของชมรมคนรักวังที่ให้การสนับสนุนมาโดยตลอด ซึ่งชมรมคนรักวังเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความรัก และความเข้าใจในคุณค่าของพระราชวังพญาไทอย่างมากจนทำให้เกิดความพยายามในการรักษาคุณค่าที่สำคัญของพระราชวังพญาไทเอาไว้ แต่สำหรับการอนุรักษ์อาคารในอนาคต ชมรมคนรักวังหรือกลุ่มภาคเอกชนอื่นๆ อาจต้องมีการปรับตัวให้มีความเข้าใจในเรื่องการอนุรักษ์อาคารทั้งในเรื่องแนวความคิดการอนุรักษ์ และการจัดการอาคารอนุรักษ์ให้มากขึ้น เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพในการดำเนินการโครงการอนุรักษ์อาคารให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างยั่งยืนในอนาคต และเนื่องจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้มีเนื้อหาครอบคลุมแนวคิดและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อาคารที่ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ยูเนสโก ดังนั้นผู้วิจัยจึงหวังว่าวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มภาคเอกชนในการที่จะดูแลรักษาอาคารประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่าต่อไปในอนาคต

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กฤทธิพิศ ศิริรัตน์ธำรงค์. ประธานกรรมการบริษัท เดียบอร์น สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด. สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2550 และ 5 มีนาคม 2554.

กวรรณิการ์ ตันประเสริฐ. พระราชวังพญาไทในวันวาระห้าแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2553.

กัญจิกา ศรีอุดม. “พร” ของพระนครในสมัยรัชกาลที่ 5. เมืองโบราณ 32 (มกราคม – มีนาคม 2549): 45.

จมีนอมรตรุณนารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). ดุสิตธานีเมืองประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2513.

ชมรมคนรักวัง. กรุงเทพมหานคร: (ม.ป.ท., ม.ป.ป.)

ชมรมคนรักวัง. พระราชวังพญาไท. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลาสโก้, 2548.

ชมรมคนรักวัง. พระราชวังพญาไท วันวานและวันนี้. กรุงเทพมหานคร: จี.เอส.เอ็ม เทรตติ้ง, 2553.

ดำรงค์ ธนะชานันท์ และคนอื่นๆ. เสด็จกรมหลวง เสด็จวังพญาไท. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2551.

ประติสมิต (เป็น มาลากุล). มีอะไรในอดีต(เมื่อ 60 ปีก่อน). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2523.

ประยูทธ สิทธิพันธ์. แผ่นดินสมเด็จพระมงกุฎเกล้า. นนทบุรี: สำนักพิมพ์อนุรักษ, (ม.ป.ป.)

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิติ. การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

เพ็ญสุภา สุขคตะ. เยี่ยมเรือน เยือนอดีต. ปทุมธานี: สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, 2543.

ราม วชิราวุธ. ประวัติศาสตร์รัชกาลที่ 6. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2552.

วรชาติ มีชูบท. พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สว่างสรรค์บุ๊คส์, 2552.

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. วัดปงสนุก และวิหารพระเจ้าพันองค์. ใน เกรียงไกร เกิดศิริ (บรรณาธิการ), ปงสนุก คนตัวเล็กกับการอนุรักษ์, หน้า 19-24. กรุงเทพมหานคร: อุษาคเนศ, 2550.

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. มูลเหตุการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์. เรื่องเดิม. หน้า 47-49.

วิจิตร เจริญภักตร์. ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมตะวันตก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 5 น. 42. 4/54. “เรื่องจัดซื้อที่คลองตำบลดุสิตธานี”.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 5 ยธ 8. 1/32. “เรื่องก่อสร้างและเพาะปลูกต่างๆ ในบริเวณพญาไท (9 เมษายน 128-29 เมษายน 129)”.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 5 ยธ 8. 1/34. “เรื่องก่อสร้างและเพาะปลูกต่างๆ ในบริเวณพญาไท (2 กรกฎาคม - 28 กันยายน 129)”.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 6 น. 17. 13/4. “เรื่องหมายให้เจ้าพระยาอมราชเป็นผู้ทำพระราชพิธีแรกนาขวัญ”.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 6 น. 7. 7/12. “เรื่องงบประมาณการก่อสร้างท้องพระโรงตำหนักพญาไท (9 มีนาคม 2456-18 เมษายน 2457)”.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 6 น. 7. 7/12. “เรื่องขอรับเงินสร้างห้องแถวตำหนักพญาไทที่กรมพระคลังข้างที่ และเรื่องติดไฟฟ้าที่บริเวณตำหนักพญาไท (21 ตุลาคม 2453-20 กันยายน 2467)”.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 6 น.17/83. “เรื่องพระราชพิธีเฉลิมพระที่นั่งพระราชวังพญาไท (19 สิงหาคม 2461-31 พฤษภาคม 2466)”.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 6 น. 15. 2ก/115. “เรื่องแผนที่และบัญชีตำบลสามเสนฝั่งใต้ และคลองพญาไทที่
ตั้งพระราชประสงค์”.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 6 ว. 1/34. “เรื่องนามพระที่นั่งในพระราชวังพญาไท (5 ตุลาคม 2465-24 ตุลาคม 2467)”.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 6 ว. 26/1. “เรื่องติดไฟฟ้าที่บริเวณตึกหน้าพญาไท (21 ตุลาคม 2453-20 กันยายน 2467)”.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 7 พ. 5/2. “เรื่องแปลงพระราชวังพญาไทเป็นไฮเดิล ให้กรมรถไฟเข้า (17 กันยายน 2462-26 กรกฎาคม 2469)”.

อิโคโมสไทย. พิพิธภัณฑสถานเพื่อการเรียนรู้แห่งชาติ แห่งที่ 1 (อาคารกระทรวงพาณิชย์ (เดิม)). ใน 2 ทศวรรษอิโคโมสไทย: การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเส้นทางสู่กฎบัตรไทย, หน้า 252-254. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2549.

อุทุมพร. สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง. กรุงเทพมหานคร: นำอักษรการพิมพ์, 2540.

เฉลิม ตามานโย. มาริโอ ตามานโย ยี่สิบห้าปีแห่งการเป็นสถาปนิกในราชสำนักสยาม (2443-2468). แปลโดย ศรันย์ ทองปาน. เมืองโบราณ 24,2 (เมษายน – มิถุนายน 2541): 23-58.

ภาษาอังกฤษ

Calloway, S., and Cromley, E. The elements of style : a practical encyclopedia of interior architectural details, from 1485 to the present, China: Toppan Printing, 1991.

Feilden, Bernard. Conservation of historic building, London: Architectural Press, 1989.

Miller, Judith H. Period details : a sourcebook for house restoration, Barcelona: Printer Industria Grafica S.A., 1987.

Reed, J. Ronald. The craftsmanship revival in interior design, New York: Henry Holt and Company, 1989.

UNESCO Bangkok. Asia Conserved, Bangkok: Clung Wicha Press, 2007.

White, A., and Robertson, B. Architecture & ornament: a visual guide. USA: Design press, 1991.

บรรณานุกรม

- ชาติวี ประกิจนันทการ. การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. กรุงเทพมหานคร: พิชฌเนศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์, 2547.
- ฐานิศวร์ เจริญพงศ์. การบูรณะอาคารเก่า. อาษา 8 (สิงหาคม 2541): 68-70.
- นิจ หิฎฐิระนันท์. สถาปัตยกรรมไทย. การอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: เมฆาเพรส, 2539. หน้า 2-16.
- แน่น้อย ศักดิ์ศรี, มรว. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์. 2 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537.
- บัณฑิต จุลาลัย. การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน. ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532. (อัดสำเนา)
- ประยูท สิทธิพันธ์. พระมหาธีรราชเจ้า. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2515.
- ประยูท สิทธิพันธ์. แผ่นดินสมเด็จพระมงกุฎเกล้า. นนทบุรี: สำนักพิมพ์อนุรักษ์, (ม.ป.ป.)
- ปิ่น มาลากุล. ประวัติศาสตร์สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2520.
- ปิ่นรัฎฎ์ กาญจนรัชชิตติ. การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน. พัฒนาการสถาปัตยกรรม, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- ผุสดี ทิพทัส. ช่างฝรั่งในกรุงสยาม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. อุ้งการสถาปัตยกรรม 200 ปี กำฟ้าเพ็ญดาว, กรุงเทพมหานคร: สามเสนการพิมพ์, 2548.
- สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. Venice charter. อาษา 8 (สิงหาคม 2541): 35-36.
- สรรพชัย เกษสุวรรณ. ประธานกรรมการบริษัท เดียบอร์น สตริท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด. สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2554.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. 100 ปีวิ้งบางขุนพรหม. กรุงเทพมหานคร: พลัสเพรส, 2549.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2552.
- ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. พระตำหนักชาลีมงคลอาสน์และพระราชวังสนามจันทร์, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2539.
- พระราชวังสนามจันทร์, จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 และวาระครบ 100 ปี พระราชวังสนามจันทร์, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2550.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวนิตยา โพธิ์ทอง เกิดวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2522 ที่จังหวัดพิจิตร สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2545 ได้รับทุนการศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ด้วยวิธีพิเศษสาขาสถาปัตยกรรมไทยจนจบการศึกษา ต่อมาเข้าทำงานในตำแหน่งสถาปนิก บริษัทเดียมอร์ สตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2546 ถึง เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553 และได้เข้าศึกษาในหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2550

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย